પુસ્તક :

સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર

પ્રકાશક :

પ્રેમજિનાગમ-પ્રકાશન સમિતિ

પ્રથમ સંસ્કરણ

મૂલ્ય : ૬)

પ્રાપ્તિસ્થાન

શ્રમણી વિદ્યાપીઠ,

હીંગવાળા લેન, ઘાટકોપર, મુંબઈ - ૭૭

પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૨૦૩૧, ઈ. સ. ૧૯૭૫

કંઈક પ્રાસંગિક

પ્રત્યેક તીર્થંકર ભગવાન્ પોતપોતાના શાસનકાળમાં દ્વાદશાંગીનો ઉપદેશ આપે છે. તીર્થંકર દેવો અર્થ રૂપે ઉપદેશ આપે છે અને ગણધર મહારાજો અર્થ રૂપ તે પ્રવચનને સૂત્ર રૂપે ગૂંથે છે આ રીતે તીર્થંકરની વાણીને अत्थागम (અર્થાગમ) અને ગણધરની વાણીને सुत्तागम (સૂત્રાગમ) કહેવાય છે. તે આગમો આચાર્ય ભગવંતોનો અમૂલ્ય અને અક્ષય જ્ઞાનનિધિ બની ગયેલ હોવાથી 'ગણિપિટક'ના નામે સંબોધિત કરાય છે. તે આગમોની સંખ્યા- બારની છે, માટે તેને દ્વાદશાંગી પણ કહે છે આ દ્વાદશાંગી પ્રવાહ રૂપે તો અનાદિ અનંત છે, પરંતુ વર્તમાન દ્વાદશાંગીના ઉપદેષ્ટા જ્ઞાતપુત્ર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે

દ્વાદશાંગીમાં "દૃષ્ટિવાદ" નામનું બારમું અંગસૂત્ર વિચ્છિન્ન થયું છે. તેથી હાલમાં અગિયાર અંગ જ વિદ્યમાન છે.

ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ બાદ બાર બાર વર્ષના દુષ્કાળો પડવાથી તેમજ કાળ પ્રભાવે યાદશક્તિ ઘણી ઓછી થઇ જવાથી આગમ સાહિત્ય છિન્ન-ભિન્ન થવાના પ્રસંગો આવતા રહ્યા પરંતુ શ્રુતપરંપરાના પ્રવાહને અક્ષુણ્ણ રાખવા માટે વીર સં. ૧૬૦ માં પાટલીપુત્ર નગરમાં શ્રમણ-સંઘ ભેળો થયો અને આગમો વ્યવસ્થિત કરવામાં આવ્યાં

ત્યારબાદ વીર સં. ૮૨૭ થી ૮૪૦ ના ગાળામાં, આચાર્ય સ્કંદિલના નેતૃત્વમાં મથુરાપરિષદ થઇ. આગમોને વ્યવસ્થિત કરવાનો આ દ્વિતીય પ્રયત્ન હતો. તે માથુરી વાચના કહેવાય છે તે સમયે આચાર્ય નાગાર્જુનના નેતૃત્વમા વલ્લભીપુરમાં પણ આગમોને વ્યવસ્થિત કરવા માટે થોડા શ્રમણોનું એક સંમેલન થયું હતું. તેને નાગાર્જુનીય વાચના કહે છે.

તત્પશ્ચાત્ વીર સં. ૯૮૦ માં આચાર્ય દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણના નેતૃત્વમાં ફરી વલ્લભીમાં પરિષદ્ મળી. તે સમયે આગમપાઠોને વ્યવસ્થિત કરવા ઉપરાંત સ્મૃતિ ઘણી ઘટી જવાથી આગમોને લિપિબદ્ધ કરવામા આવ્યાં આગમોનો ઘણો ભાગ લુપ્ત થઇ ગયો છે, કિંતુ તેનો પૂર્ણતઃ લોપ થયો નથી આગમનું મૂળ રૂપ વર્તમાનમા પણ સુરક્ષિત છે

જૈનધર્મના હાલ ઉપલબ્ધ અગિયાર અંગોમા પહેલું આચારાંગ સૂત્ર છે. તેમાં સાધુનો આચાર વિગતથી વર્ણવેલો છે. તે પછીનુ બીજું સૂત્ર આ સૂત્રકૃતાંગ છે તેના બે શ્રુતસ્કંધો છે. પહેલા શ્રુતસ્કંધના ૧૬ અધ્યયનો અને બીજા શ્રુતસ્કંધના ૭ અધ્યયનો છે બન્ને મળીને ૨૩ અધ્યયનો છે.

સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રના ૩૬૦૦૦ પદ હતા, પરંતુ હાલ ઉપલબ્ધ સૂત્રનુ પ્રમાણ ફક્ત ૨૧૦૦ શ્લોકનું છે. તેમા ૮૨ સૂત્રો છે અને ૭૨૩ ગાથાઓ છે.

સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રના અધ્યયનથી યથાર્થ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સૂત્ર ધર્મ-સાધનાની [illegible] શાસ્ત્રોમાંનું એક છે. આ સૂત્ર સંસાર પ્રત્યે નિર્વેદની પ્રાપ્તિ કરાવી [illegible] પ્રત્યે અનુરાગ કેળવવાનો બોધ પણ આપે છે. સંયમના અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તન કરીને [illegible] તપ ક્રિયામાં પરાક્રમ ફોરવી, જિતેન્દ્રિય બની તથા પરિષહો [illegible] ધર્માર્થી, આત્મનિષ્ઠ અને અપ્રમત્ત બનવાનો મહાન ઉપદેશ આપે છે. આ [illegible] વિચારવા યોગ્ય છે તેથી સંસાર પ્રત્યેની અભિરુચિ દૂર થાય છે અને [illegible]

પ્રાક્-કથન

ભગવાન્ મહાવીરનું વ્યક્તિત્વ વિવિધ આયામોમાં વિકાસ પામેલું છે જીવનને પૂર્ણતા અને સમગ્રતામાં જીવવાની કળા જેણે આત્મસાત કરી હોય તેજ વિરાટ સત્યના વિશિષ્ટ રહસ્યોનું સરળતાપૂર્વક ઉદ્ઘાટન કરવાની સવિશેષ અને અપ્રતિમ ક્ષમતા ધરાવી શકે છે ભગવાન મહાવીર આવી વિરલ વ્યક્તિઓમાં પણ મૂર્ધન્ય છે, એટલે એમની અનુભૂતિમાંથી અભિવ્યક્તિ પામતી વાણી આર્હત-આગમોના નામે પરમ્પરાથી સચવાતી અને સુરક્ષિત રહેતી આવી છે પરમાત્મભાવની ઉપલબ્ધિને વરેલા શ્રેષ્ઠ અને વરિષ્ઠ નિર્ગ્રન્થોના પ્રવચનો સચેતન અખિલ બ્રહ્માંડ માટે તો સામાન્ય-તયા ઉપકારક છે જ; વિચારકો, સાધકો તથા મનીષીઓને સવિશેષ આંદોલિત અને પ્રેરિત કરનારા પણ છે.

જાગતિક તાપત્રયથી સતપ્ત જીવોના શ્રેયસ્-નિઃશ્રેયસ્ માટે આ વીતરાગ-વાણી સહજ સ્ફુરિત નવનવોન્મેષની જેમ પારદર્શક છે તેમ કરુણા-ગુણથી ઓતપ્રોત એમનું (વીતરાગ પ્રભુનું) નિશ્ચલ અને નિઃશલ્ય હૈયું લોકોત્તર ગૌરવ અને ગરિમાથી વ્યાપ્ત પણ છે. જગજીવોના પારમાર્થિક કલ્યાણ અને આત્યંતિક ઉપકાર માટે એમનામાં સહજ-નૈસર્ગિક કરુણાનો સ્રોત અનવરત વહ્યા જ કરે છે.

નિર્જન વનમાં ખિલેલાં ફૂલો કોઇના પાસેથી કશી જ અપેક્ષા રાખ્યા વગર જ અત્ર, તત્ર, સર્વત્ર સહજ સ્ફુરિત લોકોત્તર સૌરભથી અભિવ્યાપ્ત મહિમામય વાતાવરણનું પ્રાકૃતિક રીતે સર્જન કરે છે તેમ ભગવદ્-વાણી પણ કશા જ લૌકિક પ્રયોજનો અને ઉદ્દેશ્યોથી બાહર અસીમ કરુણાવૃત્તિ-માંથી સહજ, સ્વયંભૂ રીતે અભિવ્યક્તિ પામતી, એકાન્ત નિરપેક્ષ છતાં જીવનના અમૂલ્ય રૂપાન્તરણ માટે પાત્રપાત્રની ગરજ સારતી, ગંગાના ધોધમાર પ્રવાહની માફક ભવ્ય જીવોના પરમ કલ્યાણ માટે સતત વહેતી જ હોય છે હા, કોઈ વટેમાર્ગુ તે નિર્જન વનના માર્ગમાંથી પસાર થઇ જાય અને સહજ પ્રાપ્ત સુગન્ધને ઉપલબ્ધ થાય તો તે વાત જુદી છે પરંતુ ફૂલ તે માટે એકાન્ત નિરપેક્ષ અને નિષ્કિંચન હોય છે. પોતાની સૌરભનો લાભ જતા આવતા પથિકો લે એવી કશી જ આશા કે સ્પૃહા તે સેવતાં નથી

રૂપે સત્યના સંશોધનની, પરમાત્મભાવને પ્રગટાવવાની, આપણી વિરાટની દિશા તરફની પરમ-યાત્રામાં ઉપકારક બને, આપણામાં પરમ ચેતન્ય, પરમ સંગીત, પરમ નૃત્ય અને પરમ આનંદને અભિવ્યકત કરવા માટેના ધ્રુવતારક બને એ જ શાસ્ત્રોની મહર્ઘતા અને ઉપયોગિતા છે.

પ્રસ્તુત સૂત્રના ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ અને સમ્પાદનના કીમતી કાર્યના સંબંધમાં પણ બે શબ્દોનો ઉલ્લેખ અનિવાર્યતઃ અપેક્ષિત છે. તદનુસાર આ ગંભીર શાસ્ત્રનું અનુવાદકાર્ય શ્રમણી વિદ્યાપીઠના શાંત, દાંત, ગંભીર, પ્રકૃતિતઃ સરળ અને સાત્ત્વિક વૃત્તિના પ્રતિમૂર્તિઓ સમા, યશસ્વી સાધ્વીજીઓ બા બ્ર શ્રી પ્રાણકુંવર બાઇ તથા શ્રી ઉષા બાઇ મહાસતીજીના ભારે શ્રમને આભારી છે.

પૂ. મહાસતીજી શ્રી જૈન વિદ્યાલય, વઢિયા અને શ્રમણી વિદ્યાપીઠ, ઘાટકોપર એમ બન્ને સુપ્રસિદ્ધ સંસ્થાના વર્ષો સુધી વિદ્યાર્થી રહ્યા છે. સદ્ભાગ્યે બન્ને સંસ્થા સાથેનો મારો પણ અદ્યા-વધિ અધ્યયન-અધ્યાપન સંબંધેનો સન્નિકટ વર્તી સંબંધ રહ્યા કર્યો છે. દોઢ વર્ષથી હું હૃદય-રોગથી આક્રાન્ત છું. કાર્યક્ષમતા તે કારણે સારા પરિમાણમાં ઘટી જવા પામી છે. પરિણામે સંપૂર્ણ નિવૃત્તિ (કાર્ય-સંન્યાસ) સ્વીકારેલ છે. આમ છતાં આ સંસ્થાઓ સાથેની આત્મીયતામાં ઓટ આવવા પામી નથી. તેના મૂળમાં સંસ્થાના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓ, સચાલકો, નિયામકો અને સહકાર્યકરોની હાર્દિક મમતા અને પક્ષપાતભરી લાગણી જ સમાયેલી છે

આ સૂત્રની ભૂમિકા (પ્રાક્-કથન) લખતા પૂર્વે આખા અનુવાદને સાંગોપાંગ જોઇ જવાની મારી નૈતિક ફરજ હું બરાબર સમજતો હતો પરંતુ હૃદય વધારે શ્રમ ખમી શકવાની કાર્યક્ષમતા ધરાવતું નથી. પરિણામે ઉપર્યુકત નૈતિક કર્તવ્ય અને જવાબદારીની લક્ષ્મણ રેખાનું અતિક્રમણ મારાથી થઇ જવા પામ્યું છે છતાં મારું મન પરમ નિશ્ચિન્તતા અને પરમ સમાધિ જ અનુભવી રહ્યુ છે. કારણ સ્પષ્ટ જ છે કે આ અનુવાદનું ભગીરથ કાર્ય જેઓશ્રીના તત્ત્વાવધાનમાં થઇ રહ્યુ છે તે પ પ. શ્રી શોભાચદ્રજી મા મારા તો ગુરુસ્થાને છે જ; અખિલ સ્થા જૈન સમાજના પણ [illegible] વિદ્યાગુરુ છે એટલે જ જરા પણ અતિશયોક્તિ વગર હાર્દિક શ્રદ્ધાપૂર્વક જણાવી શકું છું કે સ્થા જૈન સમાજમાં જે કંઇ પણ પ્રતિભાના જ્યાં ત્યાં, જે તે રીને પ્રકીર્ણક દર્શન જો થતા હોય તે મોટા ભાગે તેના કેન્દ્રમાં સાક્ષાત્ અથવા પારંપરિક રીતે પણ પ્ર. પંડિત મા. શ્રી [illegible] ની મૂળભુત પ્રતિભાનું પ્રતિફલન માત્ર છે.

[illegible] પંડિત [illegible] ની જ્ઞાનોપાસના, સાધના, અધ્યાપનકળા, સ્વયભુ પ્રતિભા અને લેખન-કળા અદ્ભુત છે [illegible] મહદ્ અંશે તેઓશ્રી સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર છે. તેમની છત્રછાયામાં અને [illegible] આ મગળ કાર્યનો શ્રીગણેશ કરેકને કરેક દશામા નિશ્ચિન્તતા તરફ જ [illegible] નથી

[illegible] તે માટેની તેઓશ્રીની ચીવટ, પ્રેમની ભૂલો કે ભાષાકીય [illegible] તેમની આશ્ચર્ય પમાડનારી સૂઝ અને આવડત, અને સાહિત્ય-[illegible] સુઘડ અને સ્વચ્છતાની જાળવણી માટેની કાળજી-એ બધા ગુણો [illegible] મહદ્ વધુ ગયેલા મુદ્રાલેખો છે, જેના મેં વર્ષો સુધી

સાથે કાર્ય કરતાં ડગલે અને પગલે દર્શન કર્યા છે એટલે જ ભૂમિકાલેખનનો રાજપથ સર્વથા નિષ્કંટક અને સરળ લાગ્યો.

ભૂમિકાલેખન માટે મારા જેવા અસ્વસ્થ, શારીરિક રીતે અક્ષમ તેમજ હૃદયરોગથી આક્રાન્ત થયા પછી અધ્યયન-અધ્યાપન કાર્યથી પણ એકાન્ત પરાઙ્મુખ વ્યક્તિની પસંદગીને પણ હું મારા માટેની તેઓશ્રીની અનુપમ કૃપા અને મમતાની દિવ્ય ભાવનાની મંગળપ્રસાદી જ માનું છુ.

શ્રમણી વિદ્યાપીઠના અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસની ગંભીર જવાબદારી સાથે શાસ્ત્રાનુવાદ જેવા ક્લિષ્ટતમ કાર્યોને પણ સરળતાપૂર્વક કરી શકવાની કાર્યક્ષમતા જન્માવે છે તે તેમના માટેના યશોગરિમાના ગૌરીશંકર સ્પર્શવા તુલ્ય તો છે જ, શ્રમણી વિદ્યાપીઠના ઈતિહાસમાં સોનેરી પૃષ્ઠનો ઉમેરો પણ છે

ગોંડલ સમ્પ્રદાય પણ સાધ્વીસમાજના આ લોકોત્તર કાર્યથી ગૌરવાન્વિત થયો છે. પૂ. તપ વીરાજના પરિવારે આથી અધ્યયનક્ષેત્રમાં પરમોચ્ચ શિખરને સર કર્યું છે.

આ સુંદર કાર્ય માટે બા બ્ર. પૂ પ્રાણકુંવરબાઈ અને બા. બ્ર. પૂ. ઉષાબાઈ સ્વામીને કોટિશ સાધુવાદ

શ્રી જૈન-વિદ્યાલય
વઢિયા (સૌરાષ્ટ્ર)
તા ૧-૧-૭૫, બુધવાર
ખ્રિસ્તી નૂતન વર્ષ

વિનયાવનત
પં. રોશનલાલ આર જૈન

અનુક્રમ

તૃતીય અધ્યયન – આહાર પરિજ્ઞા

અધ્યયન છઠ્ઠું – આર્દ્રકીય

અધ્યયન સાતમું – નાલંદીય

અધ્યયન ચોથું – પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા

સમર્પણ

સાહિત્ય-સંસારમાં પ્રથમ પગ મૂકવાની
પુણ્ય-વેલામાં આપના અસીમ-અનન્ત
ઉપકારો અને અનુગ્રહો અમારા સ્મૃતિ પટ
પર પ્રતિબિમ્બિત થઈ રહ્યા છે એ અનંત
ઉપકારો અને અનુગ્રહોના ગુરુતર ભારથી
મુક્ત થવાને નહિ, પણ એની માત્ર
સ્વીકૃતિ અને અભિવ્યક્તિ માટે
આ રચના આપના પાવન કર-
કમલોમાં સાદર સવિનય
સમર્પિત કરીએ છીએ

સંવત ૨૦૩૦

સૂયગડાંગ સૂત્ર

અધ્યયન પ્રથમ

સ્વ-પર-સમય

સમય શબ્દનો અર્થ સિદ્ધાંત છે પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં સ્વ-જૈન સમયનું તેમજ પર-બીજા સમયોનુ વર્ણન છે.

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં જ્ઞાન અને ચારિત્રનું મહત્ત્વ પણ બતાવ્યુ છે માત્ર જ્ઞાનથી જ મુક્તિ નથી થતી તેમજ કેવળ ક્રિયાથી પણ મુક્તિ નથી થતી પરંતુ "ज्ञानक्रियाभ्याम् मोक्ष" જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્નેથી મુક્તિ થાય છે. જ્ઞાન વિનાની ક્રિયા અંધા જેવી છે અને ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન પંગુ છે. માટે જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્નેની જરૂર છે

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં પ્રથમ જ બતાવ્યું છે કે બંધનને જાણવું જરૂરી છે અને તોડવું પણ જરૂરી છે બંધનને જાણવુ શી રીતે? સમ્યક્જ્ઞાન હોય તો જ વસ્તુના યથાતથ્ય સ્વરૂપને જાણી શકાય છે જેને સમ્યક્જ્ઞાનનો અભાવ છે તેઓની માન્યતાઓ અસમીચીન થઇ જાય છે. જેમકે-

અદ્વૈતવાદી :- આત્મા સિવાય બીજુ કઈ છે જ નહી, તે અદ્વૈતવાદનું કથન છે.

પંચમહાભૂતવાદી :- પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ આ પાંચ મહાભૂત સિવાય કાંઈ છે જ નહીં. પાંચ મહાભૂતો મળવાથી ચેતના ઉત્પન્ન થાય છે અને તેઓના નષ્ટ થવાથી નષ્ટ થઈ જાય છે એ પાંચ ભૂતવાદીઓનું કથન છે.

તજ્જીવતચ્છરીરવાદી :- શરીર તે જ જીવ છે અને જીવ તે જ શરીર છે એવી તેની માન્યતા છે

અકારકવાદી :- આત્મા કાઇ કરતો નથી જે કાંઇ કરે છે તે બધુ પ્રકૃતિ જ કરે છે આત્મા માત્ર ભોક્તા છે એવી માન્યતા સાંખ્યમતવાદીઓની છે

આત્મષષ્ઠવાદી-પંચ મહાભૂતોથી અલગ છઠ્ઠા પદાર્થ તરીકે આત્માને માને છે

પંચસ્કંધવાદી :- વિજ્ઞાન, વેદના, સંજ્ઞા, સંસ્કાર અને રૂપ આ પાંચને જ માને છે તે આત્માનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ સ્વીકારતા નથી આ ઉપરાંત ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી અજ્ઞાનવાદી, વિનયવાદી નિયતિવાદી, ત્રૈરાશિક વગેરે એકાંતવાદી જ છે. મુક્તિ મેળવવા માટે આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે, કે- "સંસારી જીવ છ રાશિઓમાં વિભક્ત છે. તે છ ઓની ઘાત કરવાથી કર્મનો બંધ થાય છે" આ બધું જાણવું જોઇએ. તેના માટે પ્રસ્તુત અધ્યયનની પ્રથમ ગાથાના પ્રથમ ચરણમાં કહ્યું છે- 'बुज्झिज्जत्ति तिउट्टिज्जा' પ્રથમ સમ્યક્ જ્ઞાનની જરૂર છે સમ્યક્ જ્ઞાન હોય તો જ બંધનને [illegible]

શકાય છે અને જે બંધનને જાણે છે તે જ બંધનને તોડે છે. જ્ઞાનાવરણીય વગેરે આઠ કર્મો બંધન છે અથવા મિથ્યાત્વ અવિરતિ વગેરે પાંચ હેતુઓ તેમજ આરંભ અને પરિગ્રહ વગેરે બંધન છે. તે બંધનને તોડવા માટે ચારિત્રની અવશ્ય જરૂર પડશે જ. 'अहं' અને 'मम' આ બે જ્યાં સુધી આત્મામાંથી નીકળે નહી ત્યાં સુધી જીવ ચારિત્રને ગ્રહણ કરી શકે નહીં. પરિગ્રહ દ્વેષનું ઘર છે, ધીરતાનો હ્રાસ કરે છે, ક્ષમાનો શત્રુ છે, ચિત્તવિક્ષેપનો મિત્ર છે, મદનું ઘર છે, ધ્યાનનો કષ્ટદાયી અરિ છે, દુઃખનો જન્મદાતા છે, સુખનો વિનાશક છે અને પાપનું ખાસ આવાસસ્થાન છે. પરિગ્રહ દુષ્ટ ગ્રહની જેમ ચતુર પુરુષને પણ ક્લેશ આપે છે અને તેના જીવનને નકામું કરી નાખે છે.

અપ્રાપ્ત પરિગ્રહને પ્રાપ્ત કરવાની જીવને ઇચ્છા થાય છે. પરિગ્રહ નાશ પામતા શોક થાય છે અને પ્રાપ્ત થયેલ પરિગ્રહની રક્ષા કરવામાં કષ્ટ વેઠવુ પડે છે તેથી પરિગ્રહ છે ત્યાં બંધન છે. પરિગ્રહમાં પરોવાયેલ પુરુષ પ્રાણીઓની ઘાત કરે છે. અસત્યનું સેવન કરે છે. અદત્તનું ગ્રહણ કરે છે, મૈથુનના પોષણમાં મલિન બને છે. માટે પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે તે જ આત્મવિકાસ સાધી શકે

મમતા છે ત્યાં દુર્ગતિ છે અને સમતા છે ત્યાં સદ્‌ગતિ છે. મમતા છે ત્યાં સંસાર છે અને સમતા છે ત્યાં ચારિત્ર છે ચારિત્રશીલ શંકાના માર્ગે જાય નહીં. જેમ ચચળ મૃગ રક્ષાના માર્ગને છોડી શંકાના માર્ગે જાય છે તે પરિણામે બંધનમાં બધાઇ મરણને શરણ થાય છે તેમ ચારિત્ર વિનાનો પુરુષ પણ રક્ષાનો માર્ગ છોડી હિંસા વગેરેના માર્ગે જાય છે અને બધનમાં બંધાઇ જાય છે. આ બંધનને તોડવા માટે પુરુષાર્થ કરવામાં જ જીવનની પરમ સાર્થકતા છે.

ચારિત્રશીલ જીવનને ટકાવવા માટે ભ્રમરની જેમ શુદ્ધ, નિર્દોષ અને એષણિક ગોચરી કરે પણ વૈશાલિક માછલીની જેમ દૂષિત આહારમાં ગૃદ્ધ થાય નહીં. અને ઈચ્છા, તૃષ્ણા મોહ વગેરેનો નાશ કરે.

મનુષ્યભવને પ્રાપ્ત કરી બંધનને તોડવા માટે સંયમના સ્નેહી બની યમ – નિયમમાં રત રહે છે તે પાપથી રહિત બને છે અને સમસ્ત કર્મ–કલંકથી રહિત થાય છે.

પરસમયના દોષોને જાણી સ્વસમયના ગુણોને જે અપનાવે છે તે જ બંધનના સ્વરૂપને જાણી તેને તોડી શકે છે.

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં આ બધું જાણવા મળે છે.

ઉદ્દેશક પહેલું

સ્વ-સમય અને પર-સમય

१- बुज्झिज्जत्ति तिउट्टिज्जा,
बंधण परिजाणिया ।
किमाह बंधणं वीरो,
किं वा जाण तिउट्टई ? ।

૧- કેટલાક લોકો માત્ર જ્ઞાનથી અને કેટલાક લોકો માત્ર ક્રિયાથી મોક્ષ માને છે પણ જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે જ્ઞાન અને ક્રિયા, બન્ને મોક્ષના કારણ છે. માટે ભગવાન ફરમાવે છે કે મનુષ્યે બોધ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ અને બંધનને જાણીને તોડવા જોઈએ સુધર્માસ્વામીને જંબૂ સ્વામી પુછે છે—વીર ભગવાને બંધન કોને કહેલ છે? અને શું જાણીને બંધન તોડવું જોઈએ?

२- चित्तमंतमचित्तं वा,
परिगिज्झ किसामवि ।
अण्णं वा अणुजाणाइ,
एवं दुक्खा ण मुच्चइ ।

૨- જે પુરુષ મનુષ્ય, પશુ આદિ સચિત્ત તથા વસ્ત્ર-આભૂષણ, મકાન આદિ અચિત્ત અથવા તૃણ વગેરે તુચ્છ વસ્તુનો સ્વલ્પ પણ પરિગ્રહ રાખે છે, તેમજ બીજાને પરિગ્રહ રાખવાની અનુજ્ઞા આપે છે તે પુરુષ દુઃખથી મુક્ત થતો નથી.

३- सयं तिवायए पाणे,
अदुवऽन्नेहि घायए ।
हणंतं वाऽणुजाणाइ,
वेरं वड्ढइ अप्पणो ।

૩-જે મનુષ્ય સ્વયં પ્રાણીઓનો ઘાત કરે છે, બીજા પાસે ઘાત કરાવે છે અથવા ઘાત કરનાર પુરુષને અનુમોદન આપે છે તે (મરનાર પ્રાણીઓ સાથે) પોતાનું વેર વધારે છે

४- जस्सिं कुले समुप्पन्ने,
जेहिं वा संवसे नरे ।
ममाइ लुप्पई बाले,
अण्णे अण्णेहिं मुच्छिए ।

૪-જે મનુષ્ય જે કુળમાં જન્મે છે અથવા જેની સાથે નિવાસ કરે છે તેની ઉપર "આ મારા છે' એવું મમત્વ કરીને લેપાય છે અને તેથી પીડાય છે એ અજ્ઞાની પુરુષ અન્ય અન્ય પદાર્થોમાં આસક્ત થતો જાય છે

५- वित्तं सोयरिया चेव,
सव्वमेयं न ताणइ ।
संखाए जीवियं चेवं,
कम्मुणा उ तिउट्टई ।

૫- (અચિત) ધન-દૌલત અને (સચિત) માતા-પિતા ભાઈ-બહેની વગેરે રક્ષણ કરતા નથી તથા જીવન પણ અલ્પ છે, એવું જાણીને જે પુરુષ આરંભ-પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે તે કર્મબંધનથી મુક્ત થાય છે

६- एए गंथे विउक्कम्म,
एगे समणमाहणा ।
अयाणंता विउस्सित्ता,
सत्ता कामेहि माणवा ।

૬– આ અધ્યયનમાં સ્વ–સમયની વક્તવ્યતાની સાથે પર–સમયનું નિરૂપણ પણ સમાયેલું છે માટે અહીં સ્વ–સમયનું કથન કરીને હવે પર–સમયનું કથન કરે છે–કોઈ કોઇ શ્રમણ (શાક્ય આદિ ભિક્ષુ) અને બ્રાહ્મણ (બૃહસ્પતિના મતના અનુયાયી નાસ્તિક બ્રાહ્મણ) પરમાર્થને નહી જાણતા પોતાના સિદ્ધાંતોમાં અત્યંત બદ્ધ થયેલા અરિહંત ભાષિત શાસ્ત્રોનો ત્યાગ કરી, કામ ભોગોમાં આસક્ત થાય છે.

७- संति पंच महब्भूया,
इहमेगेसिमाहिया ।
पुढवी आउ तेऊ वा,
वाउ आगासपंचमा ।

૭– બૃહસ્પતિ મતના અનુયાયી ચાર્વાકનો મત આ છે કે–જગતમાં પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ, અને આકાશ એ પાંચ મહાભૂત છે. (તેનાથી ભિન્ન આત્મા આદિ કોઇ પણ પદાર્થ નથી.)

८- एए पंच महब्भूया,
तेब्भो एगो त्ति आहिया ।
अह तेसिं विणासेणं,
विणासो होइ देहिणो ।

૮– આ પાંચ મહાભૂતો છે. તેઓનાં સંયોગથી એક (ચેતના) ઉત્પન્ન થાય છે, તે ભૂતોનો નાશ થતાં તેનાથી ઉત્પન્ન ચેતના પણ નાશ પામે છે. તાત્પર્ય આ છે કે ચાર્વાક મત અનુસાર પરલોકથી આવનાર, પરલોકમાં જનાર, સુખ–દુઃખને ભોગવનાર કોઈ જીવ નામનો સ્વતંત્ર પદાર્થ નથી. અહી પ્રશ્ન થાય છે કે જો જીવની સ્વતંત્ર સત્તા નથી તો પછી મૃત્યુ કોનું થાય ? તેના ઉત્તરમાં કહે છે–પાંચભૂતોનો નાશ થવાથી ચેતનાનો વિનાશ થાય છે. (ચાર્વાકની આ માન્યતાનું નિરાકરણ આગળ કરવામાં આવશે)

९- जहा य पुढवीथूभे,
एगे नाणा हि दीसइ ।
एवं भो ! कसिणे लोए,
विन्नू नाणा हि दीसइ ।

૯– (અદ્વૈતવાદી માને છે–) જે પ્રમાણે એક જ પૃથ્વી–સમૂહ (પૃથ્વી–પિંડ) નાના પ્રકારનો દેખાય છે, તે પ્રમાણે એક આત્મા સમસ્ત જગતરૂપ દેખાય છે.

१०- एवमेगे त्ति जप्पंति,
मन्दा आरम्भणिस्सिआ ।
एगे किच्चा सयं पावं,
तिव्वं दुक्खं नियच्छइ ।

૧૦– અહીં આત્માદ્વૈતવાદનુ નિરાકરણ કરે છે–કોઇ અજ્ઞાની પુરુષ કહે છે કે એક જ આત્મા છે, અનેક નથી પરંતુ આરંભમાં આસક્ત રહેનારા પાપ કર્મ કરીને પોતે જ દુઃખ ભોગવે છે, બીજો કોઇ ભોગવતો નથી

११- पत्तेयं कसिणे आया,
जे वाला जे अ पंडिया ।
संति पिच्चा न ते संति,
नत्थि सत्तोववाइया ।

૧૧– તજ્જીવ તચ્છરીરવાદીનું મન્તવ્ય—
પાંચ ભૂતોના સમુદાયથી આત્માની ઉત્પત્તિ થાય છે પ્રત્યેક શરીરમાં અલગ અલગ આત્મા છે. જગતમાં જે અજ્ઞાની છે અને જે જ્ઞાની છે તે અલગ અલગ છે. પરંતુ મૃત્યુ બાદ આત્માનું અસ્તિત્વ રહેતુ નથી માટે પરલોકમાં ઉત્પન્ન થનારો કોઈ નિત્ય પદાર્થ નથી

१२- नत्थि पुण्णे व पावे वा,
नत्थि लोए इतोऽवरे ।
सरीरस्स विणासेणं,
विणासो होइ देहिणो ।

૧૨– તજ્જીવ તચ્છરીરવાદીના મત પ્રમાણે પુણ્ય નથી પાપ નથી આ લોક સિવાય બીજો કોઇ લોક પણ નથી શરીરનો નાશ થતા દેહી (આત્મા) નો પણ વિનાશ થઈ જાય છે.

અક્રિયાવાદ–

१३- कुव्वं च कारयं चेव,
सव्वं कुव्वं न विज्जइ ।
एवं अकारओ अप्पा,
एवं ते उ पगब्भिया ।

૧૩– આત્મા સ્વયં ક્રિયા કરતો નથી તેમજ બીજા પાસે કરાવતો પણ નથી આ બધી ક્રિયાનો કરનાર આત્મા નથી આ પ્રમાણે આત્મા અકારક છે એવું અકારકવાદી (સાંખ્ય વગેરે) કહેવાની ધૃષ્ટતા કરે છે.

१४- जे ते उ वाइणो एवं,
लोए तेसि कओ सिया ।
तमाओ ते तमं जन्ति,
मंदा आरंभनिस्सिया ।

૧૪– જે લોકો આત્માને અકર્તા કહે છે તે વાદીઓના મતમાં આ ચતુર્ગતિરૂપ સંસાર કેવી રીતે થઈ શકે? વસ્તુતઃ તેઓ આરંભમાં આસક્ત છે. તે અજ્ઞાની એક અજ્ઞાન અંધકારમાંથી નીકળી બીજા અજ્ઞાન અંધકારમાં જાય છે. એટલે કે– ભૂતવાદના અજ્ઞાનથી અલગ થઈ અક્રિયાવાદના અજ્ઞાનમાં ફસાય છે. અને તમ (નરક)માં જાય છે.

આત્મષષ્ઠવાદી–

१५- संति पंच महब्भूया,
इहमेगेसि आहिया ।
आयछट्ठो पुणो आहु,
आया लोगे य सासए ।

૧૫– કેટલાક લોકો કહે છે કે આ લોકમાં પાંચ મહાભૂત અને છઠ્ઠો ચૈતન્યરૂપ આત્મા પણ છે આત્મા નિત્ય છે અને લોક પણ નિત્ય છે.

નિત્યવાદી–

१६- दुहओ ण विणस्संति,
नो य उप्पज्जए असं ।
सव्वे वि सव्वहा भावा,
नियत्तीभावमागया ।

૧૬– પાંચ મહાભૂત અને છઠ્ઠો આત્મા સહેતુક કે નિર્હેતુક– બંને પ્રકારે નાશ પામતા નથી અસત્ વસ્તુની ઉત્પત્તિ થતી નથી [illegible] સર્વદા નિત્ય છે

અફ્ફલવાદી–

१७- पंच खंधे वयंतेगे,
बाला उ खणजोइणो ।
अण्णो अणण्णो णेवाहु,
हेउयं च अहेउयं ।

૧૭– કેટલાક અજ્ઞાની કહે છે કે આ સંસારમા, કેવળ પાંચ સ્કંધ જ છે અને તે સર્વે ક્ષણમાત્ર સ્થિત રહેનારા છે. આ સ્કંધોથી ભિન્ન કે અભિન્ન ઉત્પન્ન થનાર આત્મા નામનો પૃથક્ પદાર્થ કોઇ છે જ નહી

ધાતુવાદ–

१८- पुढवी आऊ य तेऊ य,
तहा वाऊ य एगओ ।
चत्तारि धाउणो रूवं,
एवमाहंसु आवरे ।

૧૮– બીજા બૌદ્ધોનુ કથન છે, કે– પૃથ્વી, જળ, તેજ અને વાયુ; એ ચાર ધાતુઓથી સંસાર બનેલો છે. આ ચાર ધાતુઓથી ભિન્ન આત્મા પદાર્થ નથી (જો આત્મા નથી તો સુખ દુઃખ રૂપ ફળનું વેદન કેવી રીતે થાય ? વિજ્ઞાનસ્કંધ ક્ષણિક હોવાના કારણે સુખ દુઃખનો અનુભવ કરી શકતો નથી માટે આત્માની સ્વતંત્ર સત્તા સ્વીકાર કરવી તે જ ઉચિત છે

પર-સમયનો ઉપસંહાર–

१९- अगारमावसंता वि,
अरण्णा वावि पव्वया ।
इमं दरिसणमावण्णा,
सव्वदुक्खा विमुच्चई ।

૧૯– પૂર્વોક્ત સર્વે મતાવલંબી પોતપોતાના દર્શનને મુક્તિનું કારણ કહે છે ચાહે કોઇ ઘરમાં નિવાસ કરનાર ગૃહસ્થ હોય કે વનમાં રહેનાર તાપસ હોય કે પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરેલ હોય; જે કોઇ અમારા આ દર્શનને અંગીકાર કરે છે તે સર્વે દુઃખોથી મુક્ત થઇ જાય છે.

२०- ते णावि संधिं णच्चा णं,
न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं,
न ते ओहंतराऽऽहिया ।

૨૦– જ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મોની સંધિને નહીં જાણનાર પંચભૂતવાદી દુઃખોથી મુક્ત થવાનો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ તે દશ પ્રકારના યતિધર્મને જાણતા નથી આ રીતે અફળવાદનુ સમર્થન કરનારા તે અન્ય દર્શનીઓ ઓઘ– સંસારનો પાર પામતા નથી

२१- ते णावि संधिं णच्चाणं,
न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं,
न ते संसारपारगा ।

૨૧– પૂર્વોક્ત અન્ય તીર્થિકો સંધિને જાણ્યા-વિના જ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત રહે છે તેમજ તેઓ ધર્મને જાણતા નથી તેથી તે વાદીઓ સંસાર (જન્મ-મરણ) ને પાર કરી શકતા નથી

२२- ते णावि संधि णच्चाणं,
न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं,
न ते गब्भस्स पारगा ।

૨૨– તે અન્ય તીર્થિકો સંધિને જાણ્યા વિનાજ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત રહે છે તેમજ તેઓ ધર્મને જાણતા નથી તેથી તે વાદીઓ ગર્ભનો પાર પામી શકતા નથી

२३- ते णावि संधि णच्चाणं,
न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं,
न ते जम्मस्स पारगा ।

૨૩– પૂર્વોક્ત ચાર્વાક આદિ અન્ય તીર્થિકો સંધિને જાણ્યા વિનાજ ક્રિયામા પ્રવૃત્ત રહે છે તેમજ તેઓ ધર્મને જાણતા નથી તેથી તેઓ જન્મનો પાર પામી શકતા નથી

२४- ते णावि संधि णच्चाणं,
न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं,
न ते दुक्खस्स पारगा ।

૨૪– તે અન્યતીર્થિકો સંધિને જાણ્યા વિના જ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત રહે છે તેમજ ધર્મને જાણતા નથી માટે મિથ્યા પ્રરૂપણા કરે છે અને તેઓ દુઃખનો પાર પામી શકતા નથી.

२५- ते णावि संधि णच्चाणं,
न ते धम्मविओ जणा ।
जे ते उ वाइणो एवं,
न ते मारस्स पारगा ।

૨૫– તે અન્યતીર્થિકો સંધિને જાણ્યા વિના જ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત રહે છે તેમજ ધર્મને જાણતા નથી માટે તેઓ મિથ્યા પ્રરૂપણા કરે છે અને મૃત્યુનો પાર પામી શકતા નથી

२६- नाणाविहाइं दुक्खाइं,
अणुहोंति पुणो पुणो ।
संसार-चक्कवालम्मि,
मच्चुवाहिजराकुले ।

૨૬– પૂર્વોક્ત મિથ્યા સિદ્ધાન્તની પ્રરૂપણા કરનાર વાદીઓ મૃત્યુ, વ્યાધિ તથા જરાથી પરિપૂર્ણ આ સંસાર-ચક્રમાં વારંવાર વિવિધ પ્રકારના દુઃખો ભોગવ્યા કરે છે.

२७- उच्चावयाणि गच्छंता,
गब्भमेस्संति णंतसो ।
नायपुत्ते महावीरे,
एवमाह जिणुत्तमे ।

॥ त्ति बेमि ॥

૨૭– જ્ઞાતપુત્ર જિનોત્તમ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું છે. કે પૂર્વોક્ત નાસ્તિક-આદિ (પોતાની મિથ્યા શ્રદ્ધા, મિથ્યા જ્ઞાન તથા મિથ્યા ચારિત્રના કારણે) ઊંચી નીચી ગતિઓમાં ભ્રમણ કરશે અને અનંતવાર (નિરંતર) ગર્ભવાસ પ્રાપ્ત કરશે.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બુસ્વામીને કહે છે– તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાથી આ કહું છું. મારી બુદ્ધિથી નહીં.

ઉદ્દેશક બીજો

પરસમય—સિદ્ધાંત

નિયતિવાદી—

१- आघायं पुण एगेसिं,
उववण्णा पुढो जिया ।
वेदयंति सुहं दुक्खं,
अदुवा लुप्पंति ठाणउ ।

૧- વળી કોઈ એમ કહે છે કે જીવ પૃથક્ પૃથક્ છે, આ યુક્તિથી સિદ્ધ થાય છે. તેઓ પૃથક્ પૃથક જ સુખ દુઃખ ભોગવે છે અને અલગ અલગ જ એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર જાય છે અર્થાત્ જન્મ મરણ કરે છે.

२- न तं सयं कडं दुक्खं,
कओ अन्नकडं च णं ।
सुहं वा जइ वा दुक्खं,
सेहियं वा असेहियं ।

૨- જગતના જીવો જે સુખ અને દુઃખ ભોગવે છે તે તેના પોતાના કરેલા નથી અને અન્ય ઈશ્વર આદિ દ્વારા કરેલા પણ નથી. પરંતુ સ્વભાવથી જ છે. સ્વયકૃત હોય તો સમાન રૂપથી પુરુષાર્થ કરનારને સમાન જ સુખ દુઃખ મળવા જોઇએ પરંતુ તેવું તો બનતું નથી. આ રીતે ઈશ્વર, કાળ, સ્વભાવ આદિ દ્વારા સુખ દુઃખની ઉત્પત્તિ સિદ્ધ થતી નથી. માટે સૈદ્ધિક (સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન) અસૈદ્ધિક (અસિદ્ધિથી ઉત્પન્ન) સુખ અને દુઃખ સ્વયંકૃત નથી તેમજ અન્યકૃત પણ નથી.

३- सयं कडं न अण्णेहिं,
वेदयंति पुढो जिया ।
संगइअं तं तहा तेसिं,
इहमेगेसि आहिअं ।

૩- પૃથક્ પૃથક્ જીવ સુખ દુઃખનું વેદન કરે છે તે સ્વયંકૃત નથી તેમજ અન્યકૃત પણ નથી. જીવોના સુખ દુઃખ નિયતિ દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે. આ નિયતિવાદીઓનું કથન છે.

४- एवमेयाणि जंपंता,
बाला पंडिअमाणिणो ।
निययानिययं संतं,
अयाणंता अबुद्धिया ।

૪- આ પ્રમાણે કહેનારા નિયતિવાદી અજ્ઞાની હોવા છતાં પણ પોતાને પંડિત માને છે. સુખ દુઃખ નિયત અને અનિયત એમ બન્ને પ્રકારે હોય છે, પરંતુ બુદ્ધિહીન નિયતિવાદી આ જાણતા નથી

५- एवमेगे उ पासत्था,
ते भुज्जो विप्पगब्भिया ।
एवं उवट्ठिआ संता,
ण ते दुक्खविमोक्खया ।

૫- નિયતિને જ સુખ દુઃખના કર્તા માનનારા પાર્શ્વસ્થ (નિયતિવાદી) એક માત્ર નિયતિને જ કર્તા બનાવવાની ધૃષ્ટતા કરે છે. તેઓ પોતાના સિદ્ધાંતાનુસાર પારલૌકિક ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થવા છતાં પણ દુઃખથી મુક્ત થવામાં સમર્થ નથી.

६- जविणो मिगा जहा संता,
परिताणेण वज्जिआ ।
असंकियाइं संकंति,
संकियाइं असंकिणो ।

७- परियाणिआणि संकंता,
पासिताणि असंकिणो ।
अण्णाणभयसंविग्गा,
संपलिंति तहिं तहिं ।

८- अह तं पवेज्ज वज्झं,
अहे वज्झस्स वा वए ।
मुच्चेज्ज पयपासाओ,
तं तु मंदे ण देहए ।

અજ્ઞાનવાદીના મતનું ખંડન–

૬–૭–૮– જેવી રીતે ત્રાણહીન ચંચળ મૃગ શંકાના અયોગ્ય સ્થાનમાં શંકા કરે છે અને શંકાયુક્ત સ્થાનમાં શંકા કરતા નથી, તે પ્રમાણે રક્ષિત સ્થાનમાં શંકિત અને પાશના સ્થાનમાં નિઃશંક, અજ્ઞાન અને ભયથી ઉદ્વિગ્ન થયેલ તે મૃગ પાશયુક્ત સ્થાનમાં જ જઈને ફસાય છે તે સમયે તે મૃગ કૂદીને તે બંધનને ઉલ્લંઘી જાય અથવા તે બંધનથી નીચે થઈને નીકળી જાય તો તે બંધનથી બચી શકે, પરંતુ તે મૂર્ખ મૃગ તે જાણી શકતા નથી.

તાત્પર્ય એ છે કે જેમ મૃગ અજ્ઞાનના કારણે રક્ષિત સ્થાનને તથા શંકિત સ્થાનને જાણી શકતા નથી તેમ અજ્ઞાનવાદી રક્ષાસ્થાન રૂપ અનેકાંતવાદનો ત્યાગ કરી બંધનના સ્થાનરૂપ એકાંતવાદનું શરણ લે છે તેથી દુઃખી થાય છે. તે હવે બતાવે છે.

९- अहिअप्पाऽहियपण्णाणे,
विसमंतेणुवागते ।
स बद्धे पयपासेणं,
तत्थ घायं नियच्छइ ।

૯– તે મૃગ પોતાનુ અહિત કરનાર છે અને અહિત પ્રજ્ઞાનો ધારક છે તેથી તે વિષમ બંધનવાળા સ્થળે જઈને ત્યાં વિનાશને પ્રાપ્ત થાય છે

१०- एवं तु समणा एगे,
मिच्छदिट्ठी अणारिआ ।
असंकियाइं संकंति,
संकियाइं असंकिणो ।

૧૦– તે પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ અનાર્ય કોઈ કોઈ શ્રમણ શંકારહિત અનુષ્ઠાનોમાં શંકા કરે છે અને શંકા યોગ્ય અનુષ્ઠાનોમાં શંકા કરતા નથી

११- धम्मपण्णवणा जा सा,
तं तु संकंति मूढगा ।
आरंभाइं न संकंति,
अवियत्ता अकोविया ।

૧૧– તે મૂઢ, વિવેકરહિત તથા શાસ્ત્રજ્ઞાનથી રહિત અજ્ઞાનવાદી આદિ અન્યતીર્થી દશ પ્રકારના ક્ષમા વગેરે ધર્મોની સાચી પ્રરૂપણામાં શંકા કરે છે, પરંતુ પાપના કારણરૂપ આરંભોમાં શંકા કરતા નથી

१२- सव्वप्पगं विउक्कस्सं,
सव्वं णूमं विहूणिआ ।
अप्पत्तिअं अकम्मंसे,
एयमट्ठं मिगे चुए ।

૧૨– સમસ્ત લોભ, માન, માયા અને ક્રોધનો નાશ કરીને જીવ કર્મરહિત થાય છે પરંતુ મૃગ સમાન અજ્ઞાની જીવ આ વાતને [illegible] નહીં [illegible] આદિનો ત્યાગ કરતા નથી

१३- जे एयं नाभिजाणंति,
मिच्छदिट्ठी अणारिया ।
मिगा वा पासबद्धा ते,
घायमेसंति णंतसो ।

૧૩– જે મિથ્યાદષ્ટિ અનાર્યો આ અર્થને જાણતા નથી, તેઓ પાશબદ્ધ મૃગની પેઠે અનંતવાર ઘાતને પ્રાપ્ત થશે.

१४- माहणा समणा एगे,
सव्वे नाणं सयं वए ।
सव्वलोगे वि जे पाणा,
न ते जाणंति किंचण ।

૧૪– (અજ્ઞાનવાદી કહે છે) કોઈ બ્રાહ્મણ અને શાકયાદિ શ્રમણ એ બધા પોતપોતાનું જ્ઞાન બતાવે છે, પરંતુ સમસ્ત લોકમાં જે પ્રાણીઓ છે તેઓને કાંઈ પણ તેઓ જાણતા નથી.

१५- मिलक्खू अमिलक्खुस्स,
जहा वुत्ताणुभासए ।
ण हेउं से विजाणाइ,
भासिअं तऽणुभासए ।

૧૫– જેમ કોઈ આર્ય ભાષાનો અજાણ મ્લેચ્છ પુરુષ આર્ય પુરુષના કથનનો અનુવાદ કરે છે, પરંતુ તે તે ભાષાનો હેતુ સમજતો નથી માત્ર ભાષણનો અનુવાદ જ કરે છે.

१६- एवमन्नाणिया नाणं,
वयंता वि सयं सयं ।
निच्छयत्थं न याणंति,
मिलक्खुव्व अबोहिया ।

૧૬– તે પ્રમાણે જ્ઞાનહીન બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ પોત-પોતાનું જ્ઞાન કહેતા હોવા છતાં પણ નિશ્ચિત અર્થને જાણતા નથી. તેઓ પૂર્વોક્ત મ્લેચ્છની જેમ અજ્ઞાની છે.

१७- अन्नाणियाणं वीमंसा,
अण्णाणे ण विनियच्छइ ।
अप्पणो य परं नालं,
कुतो अन्नाणुसासिउं ।

૧૭– "અજ્ઞાન જ શ્રેષ્ઠ છે" તે નિર્ણયાત્મક વિચાર અજ્ઞાન પક્ષમાં સંગત થઈ શકતો નથી. અજ્ઞાનવાદી પોતાને પણ શિક્ષા દેવામાં સમર્થ નથી તો પછી બીજાને શિક્ષા કેવી રીતે આપી શકે ?

१८- वणे मूढे जहा जन्तू,
मूढे णेयाणुगामिए ।
दो वि एए अकोविया,
तिव्वं सोयं नियच्छइ ।

૧૮– દૃષ્ટાંત દ્વારા અજ્ઞાનવાદનું નિરાકરણ કરતા શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-જેમ વનમાં દિશામૂઢ કોઈ મનુષ્ય બીજા દિશામૂઢ મનુષ્યની પાછળ પાછળ ચાલે છે તેઓ બન્ને રસ્તો નહિ જાણવાથી તીવ્ર દુઃખ પામે છે

१९- अंधो अंधं पहं णितो,
दूरमद्धाणुगच्छइ ।
आवज्जे उप्पहं जंतू,
अदुवा पंथाणुगामिए ।

૧૯– જે પોતે આંધળો છે તે બીજા અંધને રસ્તામાં લઈ જતાં જ્યાં જવાનું છે ત્યાંથી દૂર ચાલ્યો જાય છે અથવા ઊલટે માર્ગે ચાલ્યો જાય છે અથવા તો ઉન્માર્ગ પકડી લે છે પરંતુ સાચા માર્ગે તે ચાલી શકતો નથી.

२०- एवमेगे णियायट्ठी,
धम्ममाराहगा वयं ।
अदुवा अहम्ममावज्जे,
ण ते सव्वज्जुयं वए ।

૨૦– તે પ્રમાણે કોઈ મોક્ષાર્થીઓ કહે છે-અમે ધર્મારાધક છીએ, પરંતુ તેઓ અધર્મનું જ આચરણ કરે છે, તેઓ સરળ સંયમ માર્ગને અંગીકાર કરી શકતા નથી.

२१- एवमेगे वियक्काहि,
नो अन्नं पज्जुवासिया ।
अप्पणो य वियक्काहि,
अयमंजू हि दुम्मई ।

૨૧– કોઈ કોઇ દુર્બુદ્ધિ જીવો પૂર્વોકત વિકલ્પોને લઈને જ્ઞાનીની સેવા કરતા નથી. તેઓ પોતાના વિકલ્પોને લઈને "આ અજ્ઞાનવાદ જ સરળ માર્ગ છે" એમ માને છે.

२२- एव तक्काइ साहिता,
धम्माधम्मे अकोविया ।
दुक्ख ते नाइतुट्टंति,
सउणी पंजरं जहा ।

૨૨– આ પ્રમાણે તર્ક દ્વારા પોતાના મતને મોક્ષપ્રદ સિદ્ધ કરતાં ધર્મ અને અધર્મને નહિ જાણનાર અજ્ઞાનવાદીઓ જે પ્રમાણે પક્ષી પીંજરાને તોડી બહાર નીકળી શકતું નથી, તે પ્રમાણે પોતાના દુઃખને દૂર કરી શકતા નથી

२३- सयं सय पससता,
गरहता पर वयं ।
जे उ तत्थ विउस्सति,
ससार, ते विउस्सिया ।

૨૩– પોત પોતાના મતની પ્રશંસા અને બીજાના વચનોની નિંદા કરતાં જે અન્ય તીર્થીઓ પોતાનુ પાંડિત્ય દેખાડે છે, તેઓ સંસારમાં જ ભ્રમણ કરે છે

२४- अहावर पुरक्खायं,
किरियावाइदरिसण ।
कम्मचिन्तापणट्ठाण,
ससारस्स पवड्ढणं ।

૨૪– હવે બીજું દર્શન ક્રિયાવાદીઓનુ છે કર્મની ચિન્તાથી રહિત તે ક્રિયાવાદીઓનું દર્શન સંસાર વધારનાર છે

२५- जाण [illegible]ट्टी,
[illegible] हिंसति ।
पुट्ठो [illegible] पर,
[illegible] ।

२६- संतिमे तउ आयाणा,
जेहिं कीरइ पावगं ।
अभिकम्माय पेसाय,
मणसा अणुजाणिया ।

૨૬-- ક્રિયાવાદીઓના મત અનુસાર કર્મબંધના ત્રણ કારણ છે જેનાથી પાપકર્મોનો ઉપચય થાય છે: (૧) કોઇ પ્રાણીને મારવા માટે તેના પર આક્રમણ કરવું (૨) બીજાને આદેશ દઇને પ્રાણીની ઘાત કરાવવી (૩) અને પ્રાણીની ઘાત કરનારની મનથી અનુમોદના કરવી.

२७- एते उ तउ आयाणा,
जेहिं कीरइ पावगं ।
एवं भावविसोहीए,
निव्वाणमभिगच्छइ ।

૨૭-- એ ત્રણ આદાન છે, જેની દ્વારા પાપ કર્મ કરવામાં આવે છે, પરંતુ જ્યાં ભાવની વિશુદ્ધિ છે. (અર્થાત્ એ ત્રણ નથી) ત્યાં કર્મબંધ થતો નથી, અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે

२८- पुत्तं पिया समारब्भ,
आहारेज्ज असंजए ।
भुंजमाणो य मेहावी,
कम्मणा नोवलिप्पइ ।

૨૮-- જેવી રીતે અસંયમી પિતા વિપત્તિવેળાએ પોતાના પુત્રને મારીને રાગદ્વેષ રહિત થઇ તેનુ માંસ ખાય તો પણ કર્મથી લિપ્ત થતો નથી, તે પ્રમાણે રાગદ્વેષ રહિત સ્થિતપ્રજ્ઞ સાધુ માંસ ખાવા છતાં પણ કર્મથી લિપ્ત બનતા નથી.

२९- मणसा जे पउस्संति,
चित्तं तेसिं ण विज्जइ ।
अणवज्जमतहं तेसिं,
ण ते संवुडचारिणो ।

૨૯-- અન્યતીર્થિઓનું ઉપર્યુક્ત કથન યોગ્ય નથી, કારણ કે જે મનથી રાગદ્વેષ કરે છે, તેનું મન શુદ્ધ નથી હોતુ અને અશુદ્ધ મનવાળા સંવરમા પ્રવૃત્તિ કરનાર ન હોય. તેથી તેનું આ કથન મિથ્યા છે કે કેવળ મનથી પાપ કરનારને કર્મ બંધ થતો નથી વાસ્તવિક રીતે મન કર્મબંધનનું પ્રધાન કારણ છે.

३०- इच्चेयाहि य दिट्ठीहिं,
सातागारवणिस्सिया ।
सरणंति मन्नमाणा,
सेवंति पावगं जणा ।

૩૦-- પૂર્વોક્ત અન્યદર્શનીઓ પોતાના આ દર્શનને સ્વીકાર કરી સુખભોગ અને માન-મોટાઇમાં આસક્ત થઇ રહ્યા છે તથા પોતાના દર્શનને રક્ષણકર્તા માની પાપકર્મનું સેવન કરે છે.

३१- जहा अस्साविणिं नावं,
जाइअंधो दुरुहिया ।
इच्छई पारमागंतुं,
अंतरा य विसीयइ ।

૩૧-- જેમ કોઈ જન્માંધ પુરુષ છિદ્રવાળી નૌકા-પર આરૂઢ થઈને પાર જવા ઇચ્છે છે, પરંતુ તે વચમાં જ ડૂબી જાય છે

३२- एवं तु समणा एगे,
मिच्छदिट्ठी अणारिया ।
संसारपारकंखी ते,
संसारं अणुपरियट्टंति । ।त्तिबेमि ।

૩૨-- તે જ પ્રમાણે શાક્યાદિ કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ અને અનાર્ય શ્રમણ સંસારને પાર કરવાની ઈચ્છા કરે છે, પરતુ તે સસારમાં જ પરિભ્રમણ કરે છે. એમ હું કહું છુ.

ઉદ્દેશક ત્રીજો

આધા કર્મોપભોગફળ

१- जं किंचि उ पूइकडं,
सड्ढी आगंतुमीहियं ।
सहस्संतरियं भुंजे,
दुपक्खं चेव सेवइ ।

२- तमेव अवियाणंता,
विसमंसि अकोविया ।
मच्छा वेसालिया चेव,
उदगस्सऽभियागमे ।

३- उदगस्स पभावेण,
सुक्कंसि घातमिंति उ ।
ढंकेहि य कंकेहि य,
आमिसत्थेहि ते दुही ।

४- एवं तु समणा एगे,
वट्टमाणसुहेसिणो ।
मच्छा वेसालिया चेव,
घातमेस्संति णंतसो ।

५- इणमन्नं तु अन्नाणं,
इहमेगेसिमाहियं ।
देवउत्ते अयं लोए,
बभउत्ते त्ति आवरे ।

६- ईसरेण कडे लोए,
पहाणाइ तहावरे ।
जीवाजीवसमाउत्ते,
सुहदुक्खसमन्निए ।

७- सयंभुणा कडे लोए,
इति वुत्तं महेसिणा ।
मारेण संथुया माया,
तेण लोए असासए ।

૧– આધાકર્મી આહાર [illegible]
યુક્ત તથા શ્રદ્ધાળુ ગૃહસ્થે [illegible]
બનાવેલો આહાર જે [illegible]
પણ લાવીને ખાય છે [illegible]
એમ બન્ને પક્ષોનું [illegible]

૨-૩– જે પ્રમાણે [illegible]
પ્રભાવથી સૂકા [illegible]
વૈશાલિક જાતની [illegible]
પક્ષીઓથી દુઃખી [illegible]
આહારના દોષને [illegible]
અથવા અષ્ટવિધ [illegible]
આધાકર્મી આહાર [illegible]
દુઃખી થાય છે

૪– તે પ્રમાણે [illegible]
કરનાર કોઇ [illegible]
મત્સ્યની જેમ [illegible]
કરશે

ઉદ્દેશક ચોથો

१- एते जिया भो! न सरणं,
बाला पंडियमाणिणो ।
हिच्चा णं पुव्वसंजोगं,
सिया किच्चोवएसगा ।

૧– હે શિષ્યો તે અન્ય દર્શનીઓ રાગ દ્વેષથી પરાજિત થયેલા છે પરંતુ પોતાને જ્ઞાની માને છે તેથી તેઓ સંસાર (જન્મ-મરણ) થી રક્ષા કરવા અસમર્થ છે. તે બન્ધુ-બાન્ધવ, પિતા-પુત્ર આદિના સંયોગનો ત્યાગ કરીને પણ પચન-પાચન આદિ ગૃહસ્થના કર્તવ્યનો ઉપદેશ આપે છે.

२- तं च भिक्खू परिन्नाय,
वियं तेसु न मुच्छए ।
अणुक्कसे अप्पलीणे,
मज्झेण मुणि जावए ।

૨- વિદ્વાન્ સંયમી સાધુ તે અન્યતીર્થિકોને સારી રીતે જાણીને તેની સાથે પરિચય ન કરે કદાચિત્ સંસર્ગ થઈ જાય તો કોઇ પણ પ્રકારનું અભિમાન ન કરતા, કોઇના પ્રતિ આસક્તિ ન રાખતા રાગ દ્વેષથી રહિત થઇને મધ્યસ્થભાવથી વિચરે.

३- सपरिग्गहा य सारंभा,
इहमेगेसिमाहियं ।
अपरिग्गहा अणारंभा,
भिक्खू ताणं परिव्वए ।

૩- કોઈ અન્યતીર્થી કહે છે કે- પરિગ્રહ રાખનાર અને આરંભ કરનાર પણ મોક્ષ મેળવે છે પરંતુ ભાવભિક્ષુ પરિગ્રહ રહિત અને અનારંભી પુરુષને શરણે જાય

४- कडेसु घासमेसेज्जा,
विऊ दत्तेसणं चरे ।
अगिद्धो विप्पमुक्को य,
ओमाणं परिवज्जए ।

૪- વિદ્વાન્ સાધુ બીજાએ બીજાને માટે બનાવેલા આહારની ગવેષણા કરે, આપેલા આહારને જ લેવાની ઈચ્છા કરે, તે આહારમાં પણ મૂર્છા અને રાગદ્વેષ ન કરે, તેમજ બીજાનું અપમાન પણ ન કરે

લોકવાદ–

५- लोगवायं णिसामिज्जा,
इहमेगेसिमाहियं ।
विवरीयपण्णसंभूयं,
अन्नउत्तं तयाणुयं ।

૫– કોઇ કહે છે કે–લોકવાદ (પૌરાણિકવાદ અથવા લોકપ્રચલિત નિરાધાર માન્યતાઓ) ને સાંભળવો જોઇએ પરંતુ લોકવાદ વિપરીત બુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થયેલ છે અને તેમાં બીજા અવિવેકીઓની વાતનુ અનુસરણ છે.

६- अणंते निइए लोए,
सासए ण विणस्सइ ।
अंतवं निइए लोए,
इति धीरोऽतिपासइ ।

૬– લોકવાદીઓનું નિરૂપણ આ પ્રમાણે છે- આ લોક અનંત છે. આ ભવમાં જે જેવો છે તેવો જ પરભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે પુરુષ મરીને ફરી પુરુષ જ થાય છે. સ્ત્રી મરીને સ્ત્રી જ થાય છે આ લોક શાશ્વત છે, તેનો કદી નાશ થતો નથી, અથવા આ લોક અંતવાન છે–સાત દ્વીપ સમુદ્ર પર્યંત છે એમ વ્યાસ આદિ ધીર પુરુષોએ કહ્યુ છે.

७- अपरिमाणं वियाणाइ,
इहमेगेसिमाहियं ।
सव्वत्थ सपरिमाणं,
इति धीरोऽतिपासइ ।

(૭) કોઇ કહે છે કે– ક્ષેત્ર તેમજ કાળ સંબંધી સીમાથી રહિત અર્થાત્ અપરિમિત પદાર્થોના જ્ઞાતા તો હોય છે, પરંતુ સર્વજ્ઞ કોઇ નથી. સર્વત્ર પરિમિત પદાર્થોને જાણનાર પુરુષ હોય છે. એવું ધીર પુરુષ જુએ છે

८- जे केइ तसा पाणा,
चिट्ठंति अदु थावरा ।
परियाए अत्थि से अञ्जू,
जेण ते तसथावरा ।

(૮) શાસ્ત્રકાર ઉત્તર આપે છે- આ લોકમાં જેટલા ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓ છે તેઓ અવશ્ય અન્યાન્ય પર્યાયમાં જાય છે, ત્રસજીવ મરીને સ્થાવર થાય છે અને સ્થાવર મરીને ત્રસ થાય છે. (જે જીવ જે યોનિમા હોય તેજ યોનિમાં સદા ઉત્પન્ન થાય એમ. જો કહો તો દાન, અધ્યયન ધ્યાન તપ નિયમ, યમ આદિ સર્વ નિષ્ફળ થશે)

९- उरालं जगतो जोगं,
विवज्जासं पलिंति य ।
सव्वे अक्कंतदुक्खा य,
अओ सव्वे अहिंसिया ।

(૯) ઔદારિક શરીરવાળા પ્રાણી સર્વ. [illegible] તેમજ [illegible] રૂપ અવસ્થાઓથી ભિન્ન બાળક કુમાર, તરુણ આદિ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે માટે લોકવાદીઓનું કથન સત્ય નથી. દરેક પ્રાણીઓને દુઃખ અપ્રિય છે તેથી કોઇ પણ પ્રાણીની હિંસા કરવી જોઇએ નહીં

પ્રથમ ઉદ્દેશક

१- संबुज्झह किं न बुज्झहं,
संबोही खलु पेच्च दुल्लहा ।
णो हूवणमंति राइओ,
नो सुलभं पुणरावि जीवियं ।

(૧) ભરત ચક્રવર્તીદ્વારા તિરસ્કૃત, ભગવાન ઋષભદેવના ૯૮ પુત્રો ફરિયાદ કરવા ભગવાન પાસે ગયા, ત્યારે ભગવાને તેઓને જે બોધ આપ્યો તેનો ઉલ્લેખ કરેલ છે–

હે ભવ્યો! તમે સમ્યગ્બોધ પ્રાપ્ત કરો બોધ કેમ પ્રાપ્ત કરતા નથી? મૃત્યુ પછી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે. વીતી ગયેલી રાત્રિઓ પાછી આવતી નથી, અને સંયમી જીવન ફરીથી મળવું સુલભ નથી

જીવનની અનિત્યતા

२- डहरा बुड्ढा य पासह,
गब्भत्था वि चयंति माणवा ।
सेणे जह वट्टयं हरे,
एवं आउखयंमि तुट्टइ ।

(૨) ભગવાન્ આદિનાથ પોતાના પુત્રોને કહે છે- જુઓ, જેમ બાજ પક્ષી તિત્તર પક્ષીને ઉપાડી જાય છે તેમ કાળ જીવને કોઇપણ અવસ્થામાં ઉંચકી લે છે. કેટલાક બાલ્યાવસ્થામાં મરી જાય છે, કેટલાક વૃદ્ધાવસ્થામાં મરી જાય છે, અરે કોઈ કોઇ તો ગર્ભાવસ્થામાંજ મરણને શરણ થાય છે.

३- मायाहि पियाहि लुप्पइ,
नो सुलहा सुगई य पेच्चओ ।
एयाइं भयाइं पेहिया,
आरंभा विरमेज्ज सुव्वए ।

(૩) કોઇ કોઇ મનુષ્ય માતા અને પિતા આદિના મોહમાં પડીને સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે. તેવા જીવોને પરલોકમાં સુગતિ સુલભ નથી. માટે સુવ્રત પુરુષ આ ભયોને જોઇને આરંભથી નિવૃત્ત થઈ જાય.

४- जमिणं जगती पुढो जगा,
कम्मेहि लुप्पंति पाणिणो ।
सयमेव कडेहिं गाहइ,
णो तस्स मुच्चेज्जऽपुट्ठयं ।

(૪) સંસારમાં જુદા જુદા સ્થાનોમાં રહેલા પ્રાણીઓ પોતાના કરેલા કર્મનું ફળ ભોગવવા નરક વગેરે ગતિઓમાં જાય છે. પોતાના કર્મોનુ ફળ ભોગવ્યા વિના છૂટકારો થતો નથી

५- देवा गंधव्वरक्खसा,
असुरा भूमिचरा सरीसिवा ।
राया नरसेट्ठि माहणा,
ठाणा तेवि चयंति दुक्खिया ।

(૫) દેવતા, ગંધર્વ, રાક્ષસ, અસુર, ભૂમિચર ઉરગ (પેટવડે ચાલનારા) તિર્યંચ, રાજા, મનુષ્ય, શેઠ, બ્રાહ્મણ વગેરે સર્વ પ્રાણીઓ દુઃખી થઈને પ્રાણોનો ત્યાગ કરે છે.

६- कामेहि य संथवेहि गिद्धा,
कम्मसहा कालेण जंतवो ।
ताले जह बंधणच्चुए,
एवं आउक्खयंमि तुट्टइ ।

(૬) જેમ તાલવૃક્ષનું ફળ બંધન તૂટતાં નીચે પડી જાય છે તેમ કામભોગોમાં આસક્ત તથા પરિવારના પરિચયમા રત પ્રાણીઓ આયુષ્યનો અંત થવા પર મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરે છે.

અન્યમાર્ગાસક્તિનું ફલ

७- जे यावि बहुस्सुए सिया,
धम्मियमाहणभिक्खुए सिया ।
अभिणूम कडेहि मुच्छिए,
तिव्वं ते कम्मेहि किच्चती ।

(૭) જે મનુષ્યો બહુશ્રુત હોય–શાસ્ત્રજ્ઞ હોય, તથા ધાર્મિક બ્રાહ્મણ અને ભિક્ષુ હોય, પરંતુ જો તે માયાકૃત અનુષ્ઠાનોમાં આસક્ત હોય તો તેઓ પોતાના કર્મોથી દુઃખી થાય છે

८- अह पास विवेगमुट्ठिए,
अवितिन्ने, इह भासई धुवं ।
णाहिसि आरं कओ परं,
वेहासे कम्मेहि किच्चई ।

(૮) હે શિષ્ય! જુઓ, કોઈ અન્યતીર્થી પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને દીક્ષા ધારણ કરે છે અને સંયમનું સારી રીતે પાલન કરી શકતા નથી તેવા લોકો મોક્ષની વાતો તો કરે છે પરંતુ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો ઉપાય આચરતા નથી. તમે એવા પુરુષોનું શરણ લઈને આ ભવ તથા પરભવને કેમ જાણી શકશો? તે અન્ય દર્શનીઓ પોતાના કર્મોથી પીડાય છે- દુઃખી થાય છે

९- जइ वि य णगिणे किसे चरे,
जइ वि य भुंजिय मासमंतसो ।
जे इह मायाइ मिज्जइ,
आगंता गब्भाय णंतसो ।

(૯) ભલે કોઈ પુરુષ નગ્ન-પરિગ્રહરહિત થઈને વિચરે અથવા એક માસની દીર્ઘ તપસ્યા કરે. પરંતુ જો તે માયા આદિથી યુક્ત છે-કષાય યુક્ત છે તો અનંત કાળ સુધી ગર્ભવાસનાં દુઃખ ભોગવશે અર્થાત્ કષાયને ... વિના કષ્ટ ક્રિયા માત્રથી મુક્તિ મળતી નથી

१०- पुरिसो! रम पावकम्मुणा,
पलियंत मणुयाण जीविय ।
सन्ना इह काममुच्छिया,
मोहं जंति नरा असंवुडा ।

११- जयय विहराहि जोगवं,
अणुपाणा पंथा दुरुत्तरा ।
अणुसासणमेव पक्कमे,
वीरेहिं सम्मं पवेइय ।

१२- विरया वीरा समुट्ठिया,
कोहकायरियाइपीसणा ।
पाणे ण हणंति सव्वसो,
पावाओ विरयाऽभिनिव्वुडा ।

१३- णवि ता अहमेव लुप्पए,
लुप्पंति लोअंसि पाणिणो ।
एवं सहिएहिं पासए,
अणिहे से पुट्ठे अहियासए ।

(૧૩) વિવિધ પ્રકારના પરીષહ અને ઉપસર્ગ આવતાં બુદ્ધિમાન્ સાધુ એમ વિચાર કરે કે પરીષહોથી હું એકલો જ પીડાતો નથી, પરંતુ લોકમાં બીજા અનેક પ્રાણીઓ વ્યથા પામી રહ્યા છે. આવો વિચાર કરીને પરીષહ આવવા છતાં પણ ક્રોધાદિથી રહિત થઇ સમભાવે સહન કરે.

१४- धुणिया कुलियं व लेववं,
किसए देहमणसणाईहिं ।
अविहिंसामेव पव्वए,
अणुधम्मो मुणिणा पवेइओ ।

(૧૪) લેપ કરેલી ભીંતનો લેપ કાઢી નાખી તેને ક્ષીણ કરી દેવામાં આવે તે પ્રમાણે સાધુએ અનશન વગેરે તપ વડે શરીરને કૃશ કરી દેવું જોઇએ. તથા અહિંસાધર્મનું જ પાલન કરવું જોઇએ. સર્વજ્ઞ ભગવાને એ જ ધર્મની પ્રરૂપણા કરેલ છે

१५- सउणी जह पंसुगुंडिया,
विहुणिय धंसयई सियं रयं ।
एवं दविओवहाणवं,
कम्मं खवइ तवस्सिमाहणे ।

(૧૫) જેમ ધૂળથી ભરેલી પક્ષિણી પોતાનું શરીર કંપાવીને ધૂળને ઉડાડી દે છે, તે પ્રમાણે અનશનાદિ તપ કરનારા તપસ્વી સાધુ કર્મનો ક્ષય કરી દે છે.

સ્વજનાદિના ઉપસર્ગ—

१६- उट्ठियमणगारमेसणं,
समणं ठाणठिअं तवस्सिणं ।
डहरा वुड्ढा य पत्थए,
अवि सुस्से ण य तं लभेज्ज णो ।

(૧૬) ગૃહરહિત, એષણાનું પાલન કરવામાં તત્પર, સંયમધારી તપસ્વી સાધુ પાસે આવી તેમના પુત્ર–પૌત્ર માતા–પિતા વગેરે દીક્ષા છોડી દેવાનું કહે તેમજ ગૃહવાસમાં રહેવાની પ્રાર્થના કરતાં કરતાં થાકી જાય, તો પણ સાધુ સ્નેહીજનોને આધીન ન થાય

१७- जइ कालुणियाणि कासिया,
जइ रोयंति य पुत्तकारणा ।
दवियं भिक्खुं समुट्ठियं,
णो लब्भंति ण संठवित्तए ।

(૧૭) સાધુના માતા–પિતા વગેરે તેમની પાસે આવી, કરુણાજનક વચન બોલે અથવા પુત્ર માટે રુદન કરે તો પણ સંયમ પાલન કરવામાં તત્પર તે સાધુને તેઓ ડગાવી શકતા નથી તેમજ ગૃહવાસમાં સ્થાપિત કરી શકતા નથી.

१८- जइवि य कामेहि लाविया,
जइ णेज्जाहि ण बंधिउं घरं ।
जइ जीविय नावकंखए,
णो लब्भंति ण संठवित्तए ।

(૧૮) સાધુના સંબંધીઓ સાધુને વિષયભોગનું પ્રલોભન આપે કે તેને બાંધીને ઘરે લઇ જાય, પણ જો તે સાધુ અસંયમી જીવનની ઇચ્છા ન કરતા હોય તો તેઓ તેમને વશ કરી શકતા નથી અને ગૃહસ્થ ભાવમાં પણ સ્થાપિત કરી શકતા નથી.

१९- सेहंति य णं ममाइणो,
मायपिया य सुया य भारिया ।
पोसाहि ण पासओ तुमं,
लोग परं पि जहासि पोसणो ।

(૧૯) સાધુને પોતાના પુત્ર. માતા. પિતા. પત્ની વગેરે શિક્ષા આપે છે અને કહે છે--હે પુત્ર! તું ઘણો સૂક્ષ્મદર્શી છે માટે અમારું પાલન કર. અમને છોડીને તું પરલોક પણ બગાડી રહ્યો છે, માટે અમારું પાલન કર

२०- अन्ने अन्नेहि मुच्छिया,
मोहं जंति नरा असंवुडा ।
विसमं विसमेहि गाहिया,
ते पावेहि पुणो पगब्भिया ।

(૨૦) કોઈ કોઈ કાયર પુરુષો સબધી જનોના ઉપદેશથી માતા, પિતા, પુત્ર વગેરેમાં મૂર્ચ્છિત બની મોહને વશ બને છે તેઓ અસંયમી પુરુષો દ્વારા અસયમને ગ્રહણ કરી ફરી પાપકારી કાર્ય કરવામા લજ્જિત થતા નથી

२१- तम्हा दवि इक्ख पंडिए,
पावाओ विरतेऽभिनिव्वुडे ।
पणए वीरे महावीहि,
सिद्धिपहं णेआउयं धुवं ।

(૨૧) મોહને વશીભૂત થઈને મનુષ્ય પાપ કર્મ કરવામા નિર્લજ્જ બની જાય છે માટે હે પંડિત પુરુષો! તમે રાગદ્વેષ રહિત બનીને વિચાર કરો. સત્ અસત્ના વિવેકથી [illegible] પાપથી રહિત. જ્ઞાન બનેલા વીર પુરુષો [illegible] કરે છે. તે મહામાર્ગ [illegible] નિકટ લઈ જનાર [illegible]

२२- वेयालियमग्गमागओ,
मणवयसा काएण संवुडो ।
चिच्चा वित्तं च णायओ,
आरंभं च सुसंवुडे चरे ।
त्ति बेमि ।।

(૨૨) હે બાંધો! [illegible] માર્ગમાં [illegible] ગુપ્ત બની, ધન અને [illegible] ત્યાગ કરી [illegible] છે. [illegible] હું કહું છું

સાધુ ઉપસર્ગ સહન કરે -

१४- जत्थऽत्थमिए अणाउले,
समविसमाइं मुणीऽहियासए ।
चरगा अदुवा वि भेरवा,
अदुवा तत्थ सरीसिवा सिया ।

(૧૪) સાધુ વિહાર કરતાં, જ્યાં સૂર્ય અસ્ત થઇ જાય ત્યાં જ રોકાય જાય. અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ શય્યા આદિ પરીષહોને સહન કરે, પણ આકુલ વ્યાકુલ ન થાય તે સ્થાનમાં ડાંસ-મચ્છર આદિ હોય, સિંહ આદિ ભયાનક પ્રાણી હોય કે સર્પ આદિના દર હોય તો પણ ત્યાં જ રહી પરીષહોને સહન કરે.

१५- तिरिया मणुया य दिव्वगा,
उवसग्गा तिविहाऽहियासिया ।
लोमादीयं ण हारिसे,
सुन्नागारगओ महामुणी ।

(૧૫) શૂન્યગૃહમાં રહેલા મહામુનિ તિર્યંચ, મનુષ્ય કે દેવતા સંબંધી ત્રિવિધ ઉપસર્ગો સહન કરે પણ ભયથી રુવાડુંય ફરકવા દે નહીં. અર્થાત્ સમભાવથી સર્વ ઉપસર્ગોને સહન કરે.

१६- णो अभिकंखेज्ज जीवियं,
नो वि य पूयणपत्थए सिया ।
अब्भत्थमुवेति भेरवा,
सुन्नागारगयस्स भिक्खुणो ।

(૧૬) તે ઉપસર્ગોથી પીડિત સાધુ જીવનની પરવાહ ન કરે, ઉપસર્ગ સહન કરીને માન-બડાઇની પણ ઈચ્છા ન રાખે આ પ્રમાણે પૂજા અને જીવનથી નિરપેક્ષ બની શૂન્યગૃહમાં રહેતાં સાધુને ભયંકર ઉપસર્ગ સહન કરવાનો અભ્યાસ થઇ જાય છે.

१७- उवणीयतरस्स ताइणो,
भयमाणस्स विविक्कमासणं ।
सामाइयमाहु तस्स जं,
जो अप्पाणं भए ण दंसए ।

(૧૭) જેને આત્મામાં જ્ઞાનાદિ ગુણો વિશિષ્ટ રૂપે પ્રાપ્ત થયેલ છે, જે પોતાની અને બીજાની રક્ષા કરે છે, તેમજ જે સ્ત્રી, પશુ અને પંડગ રહિત સ્થાનનું સેવન કરે છે તેવા મુનિના ચારિત્રને ભગવાને સામાયિક ચારિત્ર કહ્યુ છે એવા ચારિત્રવાન મુનિને ઉપસર્ગ આવે તો તે ભયભીત ન થાય.

१८- उसिणोदगतत्तभोइणो,
धम्मट्ठियस्स मुणिस्स हीमतो ।
संसग्गि असाहु राईहि,
असमाही उ तहागयस्स वि ।

(૧૮) જે ઉષ્ણ જળ પીએ છે, અથવા ઉષ્ણ જળને ઠંડુ કર્યા વિના પીયે છે, જે શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મમાં સ્થિત છે, અસંયમથી લજ્જિત થનાર છે, એવા મુનિને રાજા વગેરેનો સંસર્ગ હિતકર નથી કારણ કે તે સંસર્ગ શાસ્ત્રોક્ત આચાર પાળનાર મુનિનો પણ સમાધિભંગ કરે છે.

१९- अहिगरणकडस्स भिक्खुणो,
वयमाणस्स पसज्झ दारुणं ।
अट्ठे परिहायती बहू,
अहिगरणं न करेज्ज पंडिए ।

(૧૯) જે સાધુ કલહ કરનાર છે અને પ્રગટરૂપે ભયાનક વાક્ય બોલે છે તેના સંયમ તથા મોક્ષ નષ્ટ થઇ જાય છે માટે વિવેકી સાધુ કલહ ન કરે

२०- सीओदगपडिदुगुंछिणो,
अपडिन्नस्स लवावसप्पिणो ।
सामाइयमाहु तस्स जं,
जो गिहिमत्तेऽसणं न भुंजति ।

(૨૦) જે સાધુ સચિત્ત પાણી પીતા નથી, જે પરલોક સંબંધી સુખોની અભિલાષા કરતા નથી, જે કર્મબંધન કરાવનાર કાર્યોથી દૂર રહે છે તથા જે ગૃહસ્થના પાત્રમાં ભોજન કરતા નથી તેમનેજ તીર્થંકર ભગવાને સામાયિકચારિત્રી કહ્યા છે

२१- ण य संखयमाहु जीवियं,
तहवि य बालजणो पगब्भइ ।
बाले पावेहि मिज्जति,
इति संखाय मुणी ण मज्जइ ।

(૨૧) તૂટેલુ આયુષ્ય ફરી સાંધી શકાતુ નથી. ભગવન્તે કહ્યું છે છતાં પણ અજ્ઞાનીજનો પાપ કરવાની ધૃષ્ટતા કરે છે તે અજ્ઞાનીજન પાપી કહેવાય છે માટે મુનિને બીજા પાપી છે, હુ ધાર્મિક છું એવો મદ કરવો જોઈએ નહી

२२- छंदेण पले इमा पया,
बहुमाया मोहेण पाउडा ।
वियडेण पलिंति माहणे,
सीउण्हं वयसाऽहियासए ।

(૨૨) ઘણી માયા કરનારી તથા મોહથી આચ્છાદિત પ્રજા પોતાની જ સ્વચ્છંદતાથી નરક વગેરે ગતિઓમાં જાય છે પરંતુ મુનિ નિષ્કપટતાથી સંયમમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તેમજ મન, વચન કાયાથી શીત ઉષ્ણ આદિ પરીષહોને સહન કરે છે.

२३- कुजए अपराजिए जहा,
अक्खेहि कुसलेहि दीवयं ।
कडमेव गहाय णो कलिं,
नो तीयं नो चेव दावर ।

(૨૩) જેવી રીતે [illegible] નિપુણ, જે કોઈથી પરાજિત ન [illegible] દાવને જ (સટ્ટાને) [illegible] ત્રીજો [illegible] નહી

५- वाहेण जहावविच्छए,
अवले होइ गवं पचोइए ।
से अंतसो अप्पथामए,
नाइवहइ अवले विसीयति ।

કર્મભોગની ઇચ્છા છોડવી—

(૫) જેમ દુર્બળ બળદને ગાડીવાન ચાબૂક મારી મારીને પ્રેરિત કરે છે પણ તે વિષમ માર્ગ કાપી શકતો નથી, તે પરાક્રમહીન અને બળહીન હોવાના કારણે વિષમ માર્ગમાં કષ્ટ પામે છે, પરંતુ ભારવહન કરવામાં સમર્થ થતો નથી. १०-ग

६- एवं कामेसणं विऊ,
अज्जसुए पयहेज्ज संथवं ।
कामी कामे ण कामए,
लद्धे वावि अलद्ध कण्हुइ ।

(૬) તે પ્રમાણે કામભોગના અન્વેષણમાં નિપુણ પુરુષ હું આજ-કાલમાં કામભોગ છોડી દઈશ એવી માત્ર ચિંતા કરે છે પરંતુ તે છોડી શકતો નથી માટે કામભોગની ઈચ્છા જ કરવી નહિ ११ અને મળેલાં કામભોગોને ન મળ્યા બરાબર જાણી તેઓથી નિસ્પૃહી બની જવુ જોઈએ. हं

७- मा पच्छ असाधुता भवे,
अच्चेही अणुसास अप्पगं ।
अहियं च असाहु सोयति,
से थणति परिदेवति वहु ।

વિષયસેવનથી આત્માને દૂર રાખો-

(૭) મૃત્યુ પછી દુર્ગતિ ન થાય એવો વિચાર કરી વિષયસેવનથી પોતાના આત્માને દૂર કરો અને શિક્ષા આપો કે હે આત્મન્! અસાધુ પુરુષ કર્મ કરી દુર્ગતિમાં ગયા બાદ શોક કરે છે- १२ હાયહાય કરે છે, અને વિલાપ કરે છે. (માટે પહેલાથી જ સાવધાન બની જવુ જોઈએ અને કામભોગથી વિરક્ત થઈ જવું જોઈએ)

८- इह जीवियमेव पासहा,
तरुणे वाससयस्स तुट्टइ ।
इत्तरवासे य वुज्झह,
गिद्धनरा कामेसु मुच्छिया ।

આયુષ્યની અનિત્યતા-

(૮) હે મનુષ્યો! આ મર્ત્યલોકમાં પહેલાં તો પોતાનુ જીવન જ જુઓ! સો વર્ષની આયુવાળા १३ પુરુષનુ જીવનપણ યુવાવસ્થામાં જ નષ્ટ થઇ જાય છે આ જીવનને થોડા દિવસના નિવાસ જેવું સમજો. આવી સ્થિતિમાં ક્ષુદ્ર મનુષ્ય જ કામભોગમાં મૂર્ચ્છિત બને છે.

९- जे इह आरंभनिस्सिया,
आयदंड एगंतलूसगा ।
गंता ते पावलोगयं,
चिरायं आसुरियं दिसं ।

આરંભમાં આસક્તિનું પરિણામ-

૯- આ લોકમાં જે મનુષ્યો આરંભમાં આસકત છે, આત્માને દંડનાર છે અને જીવોની હિંસા १४ કરનાર છે તેઓ ચિરકાળ માટે નરક વગેરે પાપલોકમાં જાય છે. જો બાળતપસ્યા વગેરેના કારણે તે દેવના બને, તો પણ અધમ અસુર અથવા કિલ્વિષી દેવ બને છે

અજ્ઞાનીઓ વર્તમાનનેજ સ્વીકારે છે.

१०- ण य संखयमाहु जीवितं,
तहवि य बालजणो पगब्भइ ।
पच्चुप्पन्नेन कारियं,
को दट्ठुं परलोयमागते ? ।

(૧૦) સર્વજ્ઞોએ કહ્યું છે કે "આ જીવન તૂટ્યા પછી સંધાતું નથી" છતાં પણ અજ્ઞાની મનુષ્યો પાપ કરવામાં ધૃષ્ટતા કરે છે તેઓ કહે છે કે "અમને તો વર્તમાન સુખનું જ પ્રયોજન છે, પરલોકને કોણ જોઈને આવ્યું છે?" અર્થાત્ પરલોકના સુખ માટે વર્તમાનના સુખો છોડવા તે યોગ્ય નથી.

સર્વજ્ઞોક્ત સિદ્ધાંતમાં શ્રદ્ધા રાખો-

११- अदक्खु व दक्खुवाहिय,
त सद्दहसु अदक्खुदंसण !
हृदि हु सुनिरुद्धदसणे,
मोहणिज्जेण कडेण कम्मुणा ।

(૧૧) હે અદૃષ્ટવત્ પુરુષ ! તું સર્વજ્ઞોક્ત સિદ્ધાંતમાં શ્રદ્ધા કર [illegible] મોહનીય કર્મના પ્રભાવથી [illegible] તે જ સર્વજ્ઞોક્ત [illegible] [illegible] સમજ !

મુનિ-પૂજાનો ત્યાગ

१२- दुक्खी मोहे पुणो पुणो,
निव्विदेज्ज सिलोगपूयणं ।
एव सहितेऽतिपासए,
आयतुले पाणेहि सजए ।

(૧૨) [illegible]

સુવ્રતી શ્રાવકને દેવગતિ-

१३- गार पिअ आवसे नरे,
अणुपुव्व पाणेहि सजए ।
समता सव्वत्थ सुव्वते,
देवाण गच्छे सलोगय ।

(૧૩) [illegible]

[illegible]

१४- [illegible]

[illegible]

१५- सव्वं नच्चा अहिट्ठए,
धम्मट्ठी उवहाणवीरिए ।
गुत्ते जुत्ते सया जए,
आयपरे परमायतट्ठिते ।

૧૫–સાધુ બધી વસ્તુને જાણી સંવરનું આચરણ કરે મન, વચન અને કાયાનું ગોપન કરે, જ્ઞાનાદિયુકત થઈને સદા પોતાના તથા બીજાના વિષયમાં યતના કરે તથા મોક્ષના અભિલાષી થઇને વિચરે.

ધન-સ્વજન

१६- वित्तं पसवो य नाइओ,
तं वाले सरणं ति मन्नइ ।
एते मम तेसु वि अहं,
नो ताणं सरणं न विज्जइ ।

૧૬– અજ્ઞાની જીવ ધન, પશુ અને જ્ઞાતિ જનોને પોતાનુ શરણ માને છે. તે માને છે કે તેઓ મારા છે અને હુ તેમનો છું, કિન્તુ વસ્તુતઃ તે ત્રાણ અને શરણ નથી.

દુઃખમાં કોઇ શરણ નથી.

१७- अब्भागमितंमि वा दुहे,
अहवा उक्कमिते भवंतिए ।
एगस्स गती य आगती,
विदुमंता सरणं न मन्नइ ।

(૧૭) દુઃખ આવતાં જીવ એકલો જ તે દુઃખ ભોગવે છે તથા ઉપક્રમના કારણે આયુ નષ્ટ થતાં અથવા મૃત્યુ આવતાં તે એકલો જ પરલોકમાં જાય છે. તેથી વિદ્વાન પુરુષો કોઇ વસ્તુને પોતાને શરણ માનતા નથી.

કર્માનુસાર સંસારભ્રમણ–

१८- सव्वे सयकम्मकप्पिया,
अवियत्तेण दुहेण पाणिणो ।
हिंडंति भयाउला सढा,
जाइजरामरणेहिऽभिद्दुता ।

(૧૮) બધા પ્રાણીઓ પોતપોતાના કર્માનુસાર નાના પ્રકારની અવસ્થાઓથી યુકત છે તથા અવ્યકત અને વ્યકત દુઃખથી પીડિત છે, તે શઠ જીવો જન્મ, જરા અને મરણના દુઃખો ભોગવે છે અને ભયથી આકુળ વ્યાકુળ થઇને સંસારચક્રમાં ભ્રમણ કરે છે.

અત્યારે મોક્ષ સાધનનો અવસર છે–

१९- इणमेव खणं विजाणिया,
णो सुलभं वोहिं च आहियं ।
एवं महिएऽहियासए,
आह जिणो इणमेव सेसगा ।

૧૯–બુદ્ધિમાન્ પુરુષ આ અવસરને ઓળખે અર્થાત્ મનુષ્યભવ, સારાકુળમાં જન્મ, આર્યદેશ, આર્યધર્મની પ્રાપ્તિ આદિ અનુકૂળ અવસર પામી ધર્મની આરાધના કરે વીતરાગ દેવ દ્વારા પ્રરૂપિત ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી સરળ નથી આ અવસર ચાલ્યો ગયો તો ક્યારે બોધિની પ્રાપ્તિ થશે ! આ રીતે જ્ઞાની પુરુષોએ વિચાર કરવો જોઇએ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને પોતાના પુત્રોને આ ઉપદેશ આપ્યો, અને અન્ય તીર્થકરોએ પણ એજ કહ્યુ છે.

२०- अभविंसु पुरा वि भिक्खवो,
आएसा वि भवंति सुव्वता ।
एयाइं गुणाइं आहु ते,
कासवस्स अणुधम्मचारिणो ।

૨૦- હે સાધુઓ! જે તીર્થંકરો પહેલાં થઈ ગયા છે અને જે ભવિષ્યકાળમાં થશે તે બધા સુવ્રત પુરુષોએ તથા ભગવાન ઋષભદેવ સ્વામીના અને ભગવાન મહાવીર સ્વામીના અનુયાયીઓએ પણ આ ગુણોને મોક્ષનું સાધન બતાવેલ છે

२१- तिविहेण वि पाण मा हणे,
आयहिते अणियाणसंवुडे ।
एव सिद्धा अणंतसो,
संपइ जे अ अणागयावरे ।

૨૧- મન વચન અને કાયા એમ ત્રણ યોગથી પ્રાણીની હિંસા કરવી નહીં પોતાના આત્માના હિતમાં પ્રવૃત્ત રહીને સ્વર્ગાદિની ઇચ્છા રહિત (અનિદાન) થઈને ગુપ્તેન્દ્રિય રહેવું આ પ્રમાણે અનન્તજીવ સિદ્ધ થયા છે વર્તમાન કાળમાં સિદ્ધ થાય છે અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ અનન્તજીવ સિદ્ધ થશે.

ત્રીજું અધ્યયન

ઉપસર્ગપરિજ્ઞા.

પહેલા અધ્યયનમાં સ્વ-સમય અને પર-સમયની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. બીજા અધ્યયનમાં પરસમયના દોષો અને સ્વસમયના ગુણોને જાણીને, સ્વસમયનું જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ, એ કહેવામાં આવ્યું છે. પ્રસ્તુત ત્રીજા અધ્યયનમાં ઉપસર્ગની વાત બતાવેલ છે. ઉપસર્ગ બે પ્રકારના છે. પ્રતિકૂળ અને અનુકૂળ. સમ્યક્ ઉત્થાનથી ઉત્થિત સાધુના જીવનમાં ઉપસર્ગ આવે છે તો તે ઉપસર્ગોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે.

સંયમ જ મોક્ષનું પ્રધાન કારણ છે. તે સંયમમાં વિઘ્નનું જે કારણ છે તે ઉપસર્ગ છે ઉપસર્ગ ચાર પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે-- દેવકૃત, મનુષ્યકૃત, તિર્યંકૃત અને આત્મ-સંવેદનરૂપ.

પ્રસ્તુત અધ્યયનના ચાર ઉદ્દેશક છે. પ્રથમ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોનું વર્ણન છે. કાયર સાધક પ્રથમ તો બહુ શૂરવીરતા બતાવે છે. પણ પાછળથી તે શિથીલ બની જાય છે. જેમ શિશુપાળ પોતાની જાતને શૂર માનતો હતો પણ જ્યાં સુધી કૃષ્ણવાસુદેવ યુદ્ધમાં ન આવ્યા હતા. કૃષ્ણ જ્યારે યુધ્ધમાં આવ્યા ત્યારે તે તરતજ હથિયાર મૂકીને ચાલ્યો ગયો તેમ આત્મશ્લાઘા કરનારા સાધક પાણી વિનાના કોરા વાદળાંની પેઠે ખુબ ગર્જે છે. હાથી પણ અકાળે મેઘ-ગર્જનાની પેઠે ગાજે છે, પણ જ્યાં સુધી સિંહ ગુફામાંથી બહાર નથી આવ્યો ત્યાં સુધી. એ જ રીતે કાયર સાધકો પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો ઉપસ્થિત થતાં સંયમ છોડીને ચાલ્યા જાય છે. પણ શૂરવીર સાધકને ઉપસર્ગ ઉપકારી નીવડે છે. જેમ જેમ ઉપસર્ગ આવે છે તેમ તેમ તે ગજસુકુમારની જેમ સાધનાની સીડીએ ચડતો જાય છે. આ રીતે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોમાં હિમાલયની જેમ અચલ રહેનાર આત્મા તરી જાય છે.

અનુકૂળ ઉપસર્ગમાંથી બહાર નીકળવું બહુ મુશ્કેલ છે કારણ-અનુકૂળ ઉપસર્ગમાં માતા, પિતા, પત્ની, પુત્ર વગેરે ભોગ વિલાસના સાધનોમાં લલચાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જેમ જંગલમાં ઉત્પન્ન થયેલા વૃક્ષને વેલડીઓ વીંટાય જાય છે તેમ સગા સંબંધીઓ તે સાધકને ડોકે બાઝીને રડે છે. જેમ નવા હાથીને પકડીને તેને સંતોષવા માટે શેરડીના ટુકડા વગેરે નાખે છે તેમજ નવી વીયાયેલી ગાય જેમ પોતાના વાછરડાની પાસે રહે છે અને તેની પાછળ પાછળ દોડે છે તે પ્રમાણે સર્વે સ્વજનવર્ગ અનુકૂળ આચરણ દ્વારા સાધુને લલચાવે છે કાયર તે પ્રલોભનોમાં ફસાઈ જઈ સંયમથી પતિત થઈ જાય છે

મુમુક્ષુ સાધક આ ઉપસર્ગોને પોતાની કસોટી માની સમભાવથી સહન કરે અગ્નિમાં પડી જેમ સુવર્ણ વધારે તેજસ્વી અને નિર્મળ બને છે, તેમ સમભાવથી ઉપસર્ગ સહનાર સાધુની આત્મિક શક્તિઓ વધારે ખીલી ઊઠે છે

પ્રથમ ઉદ્દેશક

१- सूरं मण्णइ अप्पाणं,
जाव जेयं न पस्सति ।
जुज्झंतं दढधम्माणं,
सिसुपालो व महारहं ।

૧– જ્યાં સુધી કોઈ વિજેતા પુરુષનું દર્શન થતું નથી ત્યાં સુધી કાયર પુરુષ પોતાને શૂરવીર સમજે છે. પરંતુ વિજેતા પુરુષને જોઈ ક્ષોભ પામે છે. જેમકે શિશુપાલ પોતાને શૂરવીર માનતો હતો છતાં મહારથી દૃઢધર્મી કૃષ્ણ-વાસુદેવને યુદ્ધમાં આવતા જોઈને ક્ષોભ પામ્યો

२- पयाता सूरा रणसीसे,
संगामम्मि उवट्ठिते ।
माया पुत्तं न जाणाइ,
जेएण परिविच्छए ।

૨– પ્રથમ ઉપસ્થિત [illegible] પોતાને શૂર-વીર માનનાર પરન્તુ વસ્તુતઃ કાયર પુરુષ યુદ્ધના અગ્રભાગમાં [illegible] સંગ્રામમાં [illegible] બાળકનું પણ ભાન [illegible] વિજયી પુરુષ [illegible] થાય છે

६- सदा दत्तेसणा दुक्खा,
जायणा दुप्पणोल्लिया ।
कम्मत्ता दुब्भगा चेव,
इच्चाहंसु पुढो जणा ।

યાચના પરિષહ

૬–બીજા વડે અપાતી વસ્તુની જ એષણા કરવાનું દુઃસહ છે. તે ઉપરાંત કેટલાંક અવિવેકી માણસો સાધુઓને જોઇને કહે છે કે આ દુર્ભાગી પોતાના પૂર્વકૃત કર્મનું ફળ ભોગવે છે.

७- एते सद्दे अचायंता,
गामेसु नगरेसु वा ।
तत्थ मदा विसीयंति,
संगामम्मि व भीरुया ।

૭–જેમ કાયર પુરુષ સંગ્રામમાં વિષાદને પ્રાપ્ત કરે છે તેમ ગામ અથવા નગરમાં રહેલ પૂર્વોકત શબ્દો સહન કરવામાં અસમર્થ મંદમતિ પ્રવ્રજિત પુરુષ પણ વિષાદને પામે છે

વધ પરિષહ

८- अप्पेगे खुधियं भिक्खुं,
सुणी डंसति लूसए ।
तत्थ मंदा विसीयंति,
तेउपुट्ठा व पाणिणो ।

૮–ભિક્ષાર્થે ભ્રમણ કરતા સાધુને કોઇ ક્રૂર કુતરા વગેરે પ્રાણી કરડે તો તે વખતે મંદમતિ સાધુ અગ્નિથી દાઝેલા ગભરાયેલા પ્રાણીની જેમ દુઃખી બની જાય છે.

९- अप्पेगे पडिभासंति,
पडिपंथियमागता ।
पडियारगता एते,
जे एते एव जीविणो ।

૯–કોઈ કોઈ સાધુના દ્વેષી પુરુષ સાધુને જોઇને કહે છે કે ભિક્ષા માગીને જીવન નિર્વાહ કરનારા આ લોકો પોતાના પૂર્વકર્મના ફળ ભોગવે છે

અનાર્યોના કડવા વચન

१०- अप्पेगे वइ जुजंति.
नगिणा पिंडोलगाहमा ।
मुंडा कंडूविणट्ठंगा,
उज्जल्ला असमाहिता ।

૧૦–કોઇ કોઇ પુરુષ જિનકલ્પી વગેરે સાધુને જોઈને એવા વચનનો પ્રયોગ કરે છે આ નગ્ન છે, પરપિંડપ્રાર્થી છે, મુંડિત છે, ખુજલીના રોગથી તેના અંગો સડી ગયા છે, ગંદા છે, અશોભનીય છે અને અસમાધિ ઉત્પન્ન કરનાર છે

કડવા વચનનું ફળ

११- एवं विप्पडिवन्नेगे,
अप्पणा उ अजाणया ।
तमाओ ते तमं जंति,
मंदा मोहेण पाउडा ।

૧૧–આ પ્રમાણે સાધુનો અને સન્માર્ગનો દ્રોહ કરનાર સ્વયં અજ્ઞાની મોહથી વેષ્ટિત થયેલ મૂર્ખ પુરુષ અંધકારથી નીકળી ફરી અંધકારમાં જાય છે એટલે કે કુમાર્ગગામી થાય છે.

१२- पुट्ठो य दंसमसगेहिं,
तणफासमचाइया ।
न मे दिट्ठे परे लोए,
जइ परं मरणं सिया ।

ડાંસ-મચ્છરનો પરિષહ

૧૨-ડાંસ-મચ્છર પરિષહથી પીડિત તથા તૃણની શય્યાના સ્પર્શને સહન કરવામાં અસમર્થ નવદીક્ષિત સાધુ એવો વિચાર કરે કે [illegible] દુષ્કર અનુષ્ઠાન પરલોકના માટે કરવામાં આવે છે પરંતુ પરલોક તો મેં જોયો [illegible] કષ્ટથી મરણ તો પ્રત્યક્ષ દેખાય છે

१३- संतत्ता केसलोएण,
बंभचेरपराइया ।
तत्थ मंदा विसीयंति,
मच्छा विट्ठा व केयणे ।

લોચ વગેરે પરિષહ

૧૩- કેશલોચથી [illegible] બ્રહ્મચર્યથી પરાજિત થયેલા [illegible] દુઃખી થાય છે [illegible]

१४- आयदंडसमायारे,
मिच्छासंठियभावणा ।
हरिसप्पओसमावन्ना,
केई लूसंतिऽणारिया ।

અનાર્યો તરફથી [illegible] ઉપસર્ગો

૧૪-[illegible]

१७- एते भो कसिणा फासा,
फरुसा दुरहियासया।
हत्थी वा सरसंवित्ता,
कीवा वसगया गिहं।
त्ति बेमि ॥

કાયર સાધુ ઉપસર્ગથી સંયમ ત્યાગી દે છે

૧૭–જેમ બાણોથી વિંધાયેલ હાથી સંગ્રામમાંથી ભાગી જાય છે, તેમ હે શિષ્યો! પૂર્વોક્ત કઠોર અને દુસ્સહ પરિષહોથી પીડિત થઇ અસમર્થ સાધુ સંયમથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે.

એમ હું કહું છું.

ઉદ્દેશક બીજો

१- अहिमे सुहुमा संगा,
भिक्खूणं जे दुरुत्तरा।
जत्थ एगे विसीयंति,
ण चयंति जावत्तए।

અનુકૂળ ઉપસર્ગો

૧– પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોનું વર્ણન કરીને હવે અનુકૂળ ઉપસર્ગો કહે છે–સ્નેહાદિ સંબંધ રૂપ આ અનુકૂળ ઉપસર્ગો સૂક્ષ્મ છે, તેને સાધુ મુશ્કેલીથી પાર કરી શકે છે. પરંતુ કેટલાક પુરુષો તેને સહન કરી શકતા નથી. તેથી સંયમપૂર્વક પોતાનો નિર્વાહ કરવામાં સમર્થ થતા નથી

२- अप्पेगे नायओ दिस्स,
रोयंति परिवारिया।
पोस णे ताय! पुट्ठोऽसि,
कस्स ताय! जहासि णे।

સગા-સંબંધીના આક્રંદનનું વર્ણન

૨– સાધુને જોઈને તેના માતા પિતા આદિ સ્વજન તેની પાસે જઈ રડવા લાગે છે અને કહે છે–હે તાત! તું અમારું પાલન કર. અમે તારું પાલન પોષણ કર્યું છે. તું શા માટે અમને છોડી દે છે?

३- पिआ ते थेरओ तात!
ससा ते खुड्डिया इमा।
भायरो ते सगा तात!
सोयरा किं जहासि णे?।

૩–પરિવારના લોકો સાધુને કહે છે–હે તાત! તમારા પિતા વૃદ્ધ છે, આ તમારી બહેન નાની છે, આ તમારો પોતાનો સહોદર ભાઇ છે; તો પણ તમે અમને શા માટે છોડી રહ્યા છો?

४- मायरं पियरं पोस,
एवं लोगो भविस्सति।
एवं खु लोइयं ताय!
जे पालंति य मायरं।

૪–હે પુત્ર! માતા પિતાનું પાલન કરો તો જ તમારો પરલોક સુધરશે પોતાના માતા-પિતાનું પાલન કરવું એ લૌકિક આચાર છે.

५- उत्तरा महुरुल्लावा,
पुत्ता ते ताय! खुड्डया।
भारिया ते णवा तात!
मा सा अन्नं जणं गमे।

૫– હે તાત! ઉત્તરોત્તર જન્મેલા આ તમારા પુત્રો મધુરભાષી અને નાના છે. તમારી પત્ની પણ નવયૌવના છે, તેથી તે ક્યાંય પરપુરુષ પાસે ચાલી ન જાય!

६- एहि ताय ! घरं जामो,
मा य कम्मेसहा वय ।
बिनियं पि ताय ! पासामो,
जामु ताव सयं गिहं ।

६–હે તાત ! એક વાર ઘરે ચાલો તમે ઘરનું કાંઈ કામકાજ કરશો નહી અમે બધું કરી લેશું એક વખત તમે ઘરેથી નીકળી ગયા હવે ફરીવાર ઘરે આવી જાવ

७- गंतु ताय ! पुणो गच्छे,
ण तेणासमणो सिया ।
अकामगं परिक्कमन्तं,
को ते वारेउमरिहति ।

૭–હે તાત ! એક વખત ઘરે આવી સ્વજનોને મળી ફરી પાછા ચાલ્યા જજો [illegible]

८- जं किंचि अणगं तात !
तंपि सव्वं समीकतं ।
हिरण्णं ववहाराइ,
तंपि दाहामु ते वयं ।

૮–[illegible]

९- इच्चेव णं सुसेहंति,

१३- तं च भिक्खू परिन्नाय,
सव्वे संगा महासवा ।
जीवियं नावकंखिज्जा,
सोच्चा धम्ममणुत्तरं ।

સંસારી સગાને સંસર્ગ છોડવો

૧૩– સાધુ જ્ઞાતિવર્ગને સંસારનું કારણ માની છોડી દીએ છે કારણ કે બધા સ્નેહ સંબંધો કર્મના મહા આશ્રવદ્વાર છે. સર્વજ્ઞદેવ દ્વારા પ્રરૂપિત સર્વોત્તમ ધર્મને સાંભળીને સાધુ અસંયમી જીવનની ઈચ્છા ન કરે

१४- अहिमे संति आवट्टा,
कासवेणं पवेइया ।
बुद्धा जत्थावसप्पंति,
सीयंति अबुहा जहिं ।

અજ્ઞાની આસક્તિથી દુઃખ પામે છે

૧૪· કાશ્યપ ગોત્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ સંગોને આવર્ત (ભમર) કહેલ છે. જ્ઞાની પુરુષ તો તેથી દૂર થઈ જાય છે, પરંતુ અજ્ઞાની તેમાં આસકત થઈને દુઃખી થાય છે.

१५- रायाणो रायऽमच्चा य,
माहणा अदुव खत्तिया ।
निमंतयंति भोगेहिं,
भिक्खुयं साहुजीविणं ।

રાજા વગેરે તરફથી થતાં અનુકૂળ ઉપસર્ગો

૧૫– ચક્રવર્તી આદિ રાજા, રાજમંત્રી, પુરોહિત આદિ બ્રાહ્મણ તથા અન્ય ક્ષત્રિય વગેરે ઉત્તમ આચારથી જીવન જીવનારા સાધુને ભોગ ભોગવવા માટે નિમંત્રિત કરે છે.

१६- हत्थऽस्सरहजाणेहिं,
विहारगमणेहि य ।
भुंज भोगे इमे सग्घे,
महरिसी ! पूजयामु तं ।

૧૬– પૂર્વોકત ચક્રવર્તી વગેરે કહે છે હે મહર્ષિ! તમે આ હાથી, ઘોડા, રથ અને પાલખી વગેરે પર બેસો. તેમજ ચિત્ત-વિનોદ માટે ઉદ્યાન આદિમાં ચાલો. તમે આ પ્રશંસનીય ભોગ ભોગવો. અમે તમારો સત્કાર કરીએ છીએ

१७- वत्थगंधमलंकारं,
इत्थीओ सयणाणि य ।
भुंजाहिमाइं भोगाइं,
आउसो ! पूजयामु तं ।

૧૭– ફરી કહે છે– આયુષ્મન્ શ્રમણ! વસ્ત્ર, ગંધ, અલંકાર, સ્ત્રીઓ અને શૈયાને ભોગવો. આ દરેક ચીજથી અમે તમારો સત્કાર કરીએ છીએ.

१८- जो तुमे नियमो चिण्णो,
भिक्खुभावम्मि सुव्वया ।
अगारमावसंतस्स,
सव्वो संविज्जए तहा ।

૧૮– હે સુવ્રતી! તમે જે મહાવ્રત વગેરે નિયમોનુ અનુષ્ઠાન કર્યું છે, તે બધુ ગૃહવાસમાં રહેવા છતાં પણ તેજ પ્રમાણે રહેશે.

१९- चिरं दूइज्जमाणस्स,
दोसो दाणिं कुओ तव ।

૧૯– હે સાધુ! આપ ચિરકાળથી સંયમનુ અનુષ્ઠાન કરો છો એટલે હવે ભોગ ભોગવવામા આપને દોષ કેવી રીતે લાગે? આ પ્રમાણે જેમ

इच्चेव णं निमंतेंति,
नीवारेण व सूयरं ।

२०- चोइया भिक्खचरियाए,
अचयंता जवित्तए ।
तत्थ मंदा विसीयंति,
उज्जाणंसि व दुब्बला ।

२१- अचयंता व लूहेण,
उवहाणेण तज्जिया ।
तत्थ मंदा विसीयंति,
उज्जाणंसि जरग्गवा ।

શાલિને ફેલાવીને સુવરને લલચાવે છે તેમ ભોગ ભોગવવાનું નિમંત્રણ આપીને સાધુને ફસાવે છે

અનુકૂળ ઉપસર્ગોથી લલચાઈને સંયમ છોડી દે છે.

૨૦- સાધુની સમાચારીનું પાલન કરવા માટે આચાર્યદ્વારા પ્રેરિત [illegible] જેમ ચઢાણવાળા માર્ગમાં [illegible] તેમ તે [illegible] સંયમને છોડી દે છે.

૨૧- જેમ [illegible] આગળ [illegible] [illegible]

१३- तं च भिक्खू परिन्नाय,
सव्वे संगा महासवा ।
जीवियं नावकंखिज्जा,
सोच्चा धम्ममणुत्तरं ।

સંસારી સગાનો સંસર્ગ છોડવો.

૧૩– સાધુ જ્ઞાતિવર્ગને સંસારનું કારણુ માની છોડી દીએ છે. કારણુ કે બધા સ્નેહ સંબંધો કર્મના મહા આશ્રવદ્વાર છે. સર્વજ્ઞદેવ દ્વારા પ્રરૂપિત સર્વોત્તમ ધર્મને સાંભળીને સાધુ અસંયમી જીવનની ઈચ્છા ન કરે

१४- अहिमे संति आवट्टा,
कासवेणं पवेइया ।
बुद्धा जत्थावसप्पंति,
सीयंति अबुहा जहिं ।

અજ્ઞાની આસક્તિથી દુઃખ પામે છે

૧૪- કાશ્યપ ગોત્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આ સંગોને આવર્ત (ભમર) કહેલ છે. જ્ઞાની પુરુષ તો તેથી દૂર થઈ જાય છે, પરંતુ અજ્ઞાની તેમાં આસક્ત થઇને દુઃખી થાય છે.

१५- रायाणो रायऽमच्चा य,
माहणा अदुव खत्तिया ।
निमंतयंति भोगेहिं,
भिक्खुयं साहुजीविणं ।

રાજા વગેરે તરફથી થતાં અનુકૂળ ઉપસર્ગો

૧૫– ચક્રવર્તી આદિ રાજા, રાજમંત્રી, પુરોહિત આદિ બ્રાહ્મણુ તથા અન્ય ક્ષત્રિય વગેરે ઉત્તમ આચારથી જીવન જીવનારા સાધુને ભોગ ભોગવવા માટે નિમન્ત્રિત કરે છે.

१६- हत्थऽस्सरहजाणेहिं,
विहारगमणेहि य ।
भुंज भोगे इमे सग्घे,
महरिसी ! पूजयामु तं ।

૧૬– પૂર્વોક્ત ચક્રવર્તી વગેરે કહે છે હે મહર્ષિ ! તમે આ હાથી, ઘોડા, રથ અને પાલખી વગેરે પર બેસો તેમજ ચિત્ત-વિનોદ માટે ઉદ્યાન આદિમાં ચાલો. તમે આ પ્રશંસનીય ભોગ ભોગવો અમે તમારો સત્કાર કરીએ છીએ.

१७- वत्थगंधमलंकारं,
इत्थीओ सयणाणि य ।
भुजाहिमाइं भोगाइं,
आउसो ! पूजयामु तं ।

૧૭– ફરી કહે છે– આયુષ્મન્ શ્રમણુ! વસ્ત્ર, ગંધ, અલંકાર, સ્ત્રીઓ અને શૈયાને ભોગવો. આ દરેક ચીજથી અમે તમારો સત્કાર કરીએ છીએ

१८- जो तुमे नियमो चिण्णो,
भिक्खुभावम्मि सुव्वया ।
अगारमावसंतस्स,
सव्वो संविज्जए तहा ।

૧૮– હે સુવ્રતી! તમે જે મહાવ્રત વગેરે નિયમોનુ અનુષ્ઠાન કર્યું છે, તે બધુ ગૃહવાસમાં રહેવા છતાં પણ તેજ પ્રમાણે રહેશે.

१९- चिरं दूइज्जमाणस्स,
दोसो दाणिं कुओ तव ।

૧૯– હે સાધુ! આપ ચિરકાળથી સંયમનું અનુષ્ઠાન કરો છો એટલે હવે ભોગ ભોગવવામાં આપને દોષ કેવી રીતે લાગે? આ પ્રમાણે જેમ

इच्चेव णं निमंतेंति,
नीवारेण व सूयरं ।

[illegible] ભૂંડને [illegible] તેમ [illegible] ભોગ [illegible] નિમંત્રણ [illegible] ફસાવે છે

અનુકૂળ ઉપસર્ગોથી કાયરો સંયમ છોડી દે છે.

२०- चोइया भिक्खायरियाए,
अचयंता जवित्तए ।
तत्थ मंदा विसीयंति,
उज्जाणंसि व दुब्बला ।

૨૦– [illegible]

२१- अचयंता व लूहेण,
उवहाणेण तज्जिया ।
तत्थ मंदा विसीयंति,
उज्जाणंसि जरग्गवा ।

૨૧– [illegible]

२२- एव निमंतण [illegible],
मुच्छिया [illegible] ।
अज्झोववन्ना कामेहिं,
चोइज्जंता गया गिहं ।
त्ति बेमि ॥

१४- तत्तेण अणुसिट्ठा ते,
अपडिन्नेण जाणया ।
ण एस णियए मग्गे,
असमिक्खा वती किती ।

૧૪– સત્ય અર્થનું નિરૂપણ કરનાર તથા હેય, ઉપાદેય તત્ત્વોના જ્ઞાતા તેવા મુનિ તેઓ (અન્યતીર્થિકો) ને શિક્ષા આપે છે કે-- તમારો માર્ગ યુક્તિસંગત નથી તમે બીમાર સાધુને આહાર લાવીને આપવામાં દોષ કહો છો, આ વચન વગર વિચાર્યું છે

१५- एरिसा जा वई एसा,
अग्गवेणुव्व करिसिता ।
गिहिणो अभिहडं सेयं,
भुंजिउं ण उ भिक्खुणं ।

૧૫– સાધુએ ગૃહસ્થદ્વારા લાવેલો આહાર કરવો કલ્યાણકારી છે પરંતુ સાધુએ લાવેલો આહાર કરવો કલ્યાણકારી નથી, તમારા આ વચનો વાંસના અગ્રભાગની જેમ દુર્બળ છે કારણ કે તે યુક્તિશૂન્ય છે– અર્થાત્ ગૃહસ્થ દ્વારા લાવેલો આહાર સદોષ અને સાધુદ્વારા લાવેલો આહાર નિર્દોષ છે.

१६- धम्मपन्नवणा जा सा,
सारंभाण विसोहिया ।
ण उ एयाहि दिट्ठीहि,
पुव्वमासि पगप्पियं ।

૧૬– દાનધર્મની પ્રરૂપણા ગૃહસ્થો માટે છે. દાન ગૃહસ્થોની જ શુદ્ધિ કરનાર છે. સાધુઓની નહિ. એમ તમે કહો છો પણ પૂર્વવર્તી તીર્થંકરોએ એવો ધર્મ કહ્યો નથી એટલે સર્વજ્ઞ એમ નથી કહેતા કે સાધુ ગૃહસ્થ દ્વારા લાવેલ આહાર ભોગવે પણ સાધુ દ્વારા લાવેલ નહિ.

અન્યતીર્થિક વાદ છોડીને આક્રોશ કરે છે.

१७- सव्वाहि अणुजुत्तीहि,
अचयंता जवित्तए ।
ततो वायं निराकिच्चा,
ते भुज्जो वि पगब्भिया ।

૧૭– અન્યતીર્થી સંપૂર્ણ યુક્તિઓ વડે પોતાનો પક્ષ સ્થાપન કરવામાં અસમર્થ નીવડે છે. ત્યારે વાદ છોડી દઈને બીજી રીતે પક્ષસિદ્ધિની ધૃષ્ટતા કરે છે. (અમારો ધર્મ ઘણા માણસોએ સ્વીકારેલો છે તથા રાજા મહારાજા વગેરેને પણ માન્ય છે તેથી તે પ્રત્યક્ષ શ્રેષ્ઠ છે બીજો કોઈ ધર્મ શ્રેષ્ઠ નથી ઈત્યાદિ કહે છે)

१८- रागदोसाभिभूयप्पा,
मिच्छत्तेण अभिद्दुता ।
आउस्से मरणं जंति,
टंकणा इव पव्वयं ।

૧૮– રાગ-દ્વેષથી જેનો આત્મા દબાયેલો છે અને જે મિથ્યાત્વના પ્રવાહમાં વહી રહેલ છે, એવા અન્યતીર્થિકો, જેમ પહાડી અનાર્યો યુદ્ધમાં હારીને પહાડનો આશ્રય લે છે, તેમ શાસ્ત્રાર્થમાં હારી જાય છે ત્યારે અસભ્ય વચનો તથા મારપીટ આદિનો આશ્રય લે છે

આક્રોશ સામે પણ મુનિ શાંત રહે છે

१९- बहुगुणप्पकप्पाइं
कुज्जा अत्तसमाहिए ।
जेणन्ने णो विरुज्झेज्जा,
तेण तं तं समायरे ।

૧૯– અન્યતીર્થિકો સાથે વાદ કરતી વખતે મુનિ પોતાની ચિત્તવૃત્તિને પ્રસન્ન રાખે તેમજ પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ, ઉપનય અને નિગમનથી પોતાના પક્ષનું સમર્થન કરે અને બીજા મનુષ્યો તેમના વિરોધી ન બને એવું આચરણ કરે

२०- इम च धम्ममादाय,
कासवेण पवेइय ।
कुज्जा भिक्खू गिलाणस्स,
अगिलाए समाहिए ।

२१- संखाय पेसल धम्म,
दिट्ठिम परिनिव्वुडे ।
उवसग्गे नियामित्ता,
आमोक्खाए परिव्वएज्जासि ।

त्ति बेमि

મુનિ ગ્લાન સાધુની સેવા કરે

૨૦– [illegible]

મુનિ ઉપસર્ગો સહન કરીને સંયમની આરાધના કરે છે—

[illegible]

४- एते पुव्वं महापुरिसा,
आहिता इह संमता ।
भोच्चा बीओदगं सिद्धा,
इति मेयमणुस्सुअं ।

૪–પ્રાચીન કાળમાં આ મહાપુરુષો લોક વિખ્યાત અને પ્રધાન હતા. તેમાંથી કેટલાકને જૈનાગમમાં પણ ઋષિ તરીકે સ્વીકારેલ છે. તેઓ સચિત્ત જળ તથા બીજનો ઉપભોગ કરીને મોક્ષે ગયા છે એવું મેં (મહાભારત આદિ પુરાણોમાં) સાંભળ્યું છે.

મંદબુદ્ધિ મુનિ સંયમ પાલનમાં ખેદ પામે છે.

५- तत्थ मंदा विसीयंति,
वाहच्छिन्ना व गद्दभा ।
पिट्ठतो परिसप्पंति,
पिट्ठसप्पी य संभमे ।

૫–આ રીતે ખોટી ખોટી વાતો સાંભળી કોઈ મંદમતિ સાધુ, ભારથી પીડા પામેલ ગધેડાની જેમ સંયમપાલનમા ખેદ પામે છે. તેમજ જેમ કોઈ પાંગળો માણસ લાકડીના સહારે ચાલે છે અને રસ્તામાં આગ લાગે તો દોડતા મનુષ્યની પાછળ ભાગે છે પરંતુ ચાલવામાં અસમર્થ આખિર નાશ પામે છે, તેમ સયમમાં દુઃખ માનનાર મનુષ્ય મોક્ષ સુધી પહોચી શકતો નથી પણ સસારમાં જ જન્મ મરણના દુઃખ ભોગવે છે.

મિથ્યાદૃષ્ટિઓનુ કથન-

६- इहमेगे उ भासंति,
सातं सातेण विज्जति ।
जे तत्थ आरियं मग्गं,
परमं च समाहियं ।

૬– કેટલાક શાક્યાદિ શ્રમણ તેમજ લોચઆદિ પરિષહ સહન કરવામાં અસમર્થ પુરુષો કહે છે કે- સુખથી જ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે પણ દુઃખ ભોગવવાથી સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી આ રીતે કહી જિનેશ્વર દ્વારા પ્રરૂપિત શ્રેષ્ઠ અને કલ્યાણકારી માર્ગનો ત્યાગ કરે છે.

જિનમાર્ગ નહિ છોડવાનો બોધ–

७- मा एयं अवमन्नंता,
अप्पेण लुंपहा बहुं ।
एतस्स उ अमोक्खाए,
अओहारिव्व जूरह ।

૭– સુખથી સુખ મળે છે આવી ભ્રાંતિમાં પડેલા લોકોને સન્માર્ગ દેખાડવા માટે શાસ્ત્રકાર કહે છે– જિનશાસનની અવગણના કરીને તુચ્છ વિષયસુખના લોભથી અનન્ત, અક્ષય, અવ્યાબાધ સુખને ન છોડો જો તમે અસત્પક્ષને છોડશો નહી તો સોનુ છોડીને લોઢુ લેનારા વણિકની જેમ પશ્ચાત્તાપ કરશો.

મિથ્યા સિદ્ધાંતનો પ્રતીકાર—

८- पाणाइवाए वट्टंता,
मुसावादे असंजता ।
अदिन्नादाणे वट्टंता,
मेहुणे य परिग्गहे ।

૮– સુખથી સુખ મળે છે એવું માનનારા લોકો જીવહિંસા કરે છે, ખોટું બોલે છે, અદત્તવસ્તુ લે છે, તેમજ મૈથુન તથા પરિગ્રહનુ પણ સેવન કરે છે આ રીતે તેઓ સર્વ પાપોમાં પ્રવૃત્ત થઈ સંયમહીન બની જાય છે.

९- एवमेगे उ पासत्था,
पन्नवंति अणारिया ।
इत्थीवसं गया बाला,
जिणसासणपरम्मुहा ।

१०- जहा गंडं पिलागं वा,
परिपीलेज्ज मुहुत्तगं ।
एवं विन्नवणित्थीसु,
दोसो तत्थ कओ सिया? ।

११- जहा मंधादए नाम,
थिमिअं भुंजती दगं ।
एवं विन्नवणित्थीसु,
दोसो तत्थ कओ सिया? ।

१२- जहा विहंगमा पिंगा,
थिमिअं भुंजती दगं ।
एवं विन्नवणित्थीसु,
दोसो तत्थ कओ सिया? ।

१५- जेंहि काले परिक्कंतं,
न पच्छा परितप्पए ।
ते धीरा बंधणुम्मुक्का,
नावकंखंति जीविअं ।

ધીર પુરુષોનું કર્તવ્ય

૧૫– ધર્મોપાર્જનના સમયે જેમણે ધર્મોપાર્જન કર્યું છે, તેઓ પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરતા નથી. બંધનમુક્ત તે ધીર પુરુષો અસંયમી જીવનની ઈચ્છા પણ કરતા નથી

१६- जहा नई वेयरणी,
दुत्तरा इह संमता ।
एवं लोगंसि नारीओ,
दुत्तरा अमईमया ।

અવિવેકી માટે સ્ત્રીઓ દુસ્તર છે

૧૬– જેમ તીવ્ર વેગથી વહેતી અને વિષમ તટ વાળી વૈતરણી નદીને પાર કરવી બહુ જ કઠિન છે તેમજ વિવેકહીન પુરુષો માટે સ્ત્રીઓ દુસ્તર છે.

१७- जेंहि नारीण संजोगा,
पूयणा पिट्ठतो कया ।
सव्वमेयं निराकिच्चा,
ते ठिया सुसमाहिए ।

સ્ત્રી વગેરે પરિષહોને જીતવાનું ફળ–

૧૭– જે પુરુષો સ્ત્રીસંસર્ગ અને કામશૃંગાર છોડી દે છે તે અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ સર્વ ઉપસર્ગોને જીતીને સંવરરૂપ સમાધિમાં સ્થિત થાય છે

१८- एते ओघं तरिस्संति,
समुद्दं ववहारिणो ।
जत्थ पाणा विसन्नासि,
किच्चंति सयकम्मुणा ।

૧૮– જેમ વ્યાપારી નાવ દ્વારા સમુદ્રને પાર કરે છે તેમ પૂર્વોક્ત અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ પરિષહોને જીતનાર મહાપુરુષ સંસારરૂપ સાગરને પાર કરશે બાકી સંસારરૂપ પ્રવાહમાં પડેલા પ્રાણીઓ પોતાના કર્મોથી દુ:ખી થાય છે.

१९- तं च भिक्खू परिण्णाय,
सुव्वते समिते चरे ।
मुसावायं च वज्जिज्जा,
अदिन्नादाणं च वोसिरे ।

મુનિને વ્રત, સમિતિનો બોધ—

૧૯– સુવ્રતવાન ભિક્ષુ પૂર્વોક્ત કથનને જાણીને સમિતિપૂર્વક વિચરે તે મૃષાવાદનો ત્યાગ કરે અને અદત્તાદાનનો પણ ત્યાગ કરે (તેમજ મૈથુન અને પરિગ્રહનો પણ ત્યાગ કરે.)

२०- उड्ढमहे तिरियं वा,
जे केइ तसथावरा ।
सव्वत्थ विरतिं कुज्जा,
संति निव्वाणमाहियं ।

હિંસાથી સદા નિવૃત્ત રહેવું

૨૦– ઉર્ધ્વદિશા, અધોદિશા અને તિર્છી દિશામાં સર્વત્ર જે કોઇ પણ ત્રસ અને સ્થાવર જીવો છે, તેઓની હિંસાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. એમ કરવાથી શાંતિ તથા નિર્વાણ પદની પ્રાપ્તિ થાય છે

२१- इमं च धम्ममादाय,
कासवेणं पवेइयं ।
कुज्जा भिक्खू गिलाणस्स,
अगिलाए समाहिए ।

२२- संखाय पेसल धम्मं,
दिट्ठिमं परिनिव्वुडे ।
उवसग्गे नियामित्ता,
आमोक्खाए परिव्वएज्जासि ।
— त्ति बेमि ॥

ચોથું અધ્યયન

સ્ત્રીપરિજ્ઞા

ત્રીજા અધ્યયનમાં પ્રતિકૂળ અને અનુકૂળ ઉપસર્ગની વાત બતાવી છે. પ્રસ્તુત ચોથા અધ્યયનમાં અનુકૂળ ઉપસર્ગ સ્ત્રી તરફથી પ્રાપ્ત થાય તો કાયર સાધક કેમ ચલાયમાન થઇ જાય છે. તે બતાવ્યું છે.

અભયકુમાર, ચંદ્રપ્રદ્યોત અને કૂલવાલુક વગેરે અનેક પુરુષો પોતાને શૂરવીર માનતા હતા પરંતુ માયા કરનારી સ્ત્રીઓએ એવા શૂરવીરોને પણ પોતાને વશ કર્યા છે. કેટલાક લોકો સ્ત્રીઓ વડે શીલથી ભ્રષ્ટ થયા છે અને આ જન્મમાં જ વિડંબના પામ્યા છે. અભયકુમાર અસાધારણ બુદ્ધિમાન હતો. પ્રદ્યોત શૂરવીર હતો અને કૂલવાલુક મહાન તપસ્વી હતો. આ ત્રણેને સ્ત્રીઓએ વશ કર્યા હતા.

જે પુરુષો શત્રુના સૈન્ય ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરવામાં સમર્થ છે તેમને પણ સ્ત્રીઓએ આંખના પલકારા માત્રથી વશીભૂત તથા અસમર્થ ડરપોક બનાવી દીધા છે. તે પુરુષોને અલ્પ પરાક્રમી બનાવીને સ્ત્રીઓથી છૂટવાને બદલે તેમના પગમાં પડવા વગેરેની ખુશામત કરીને નિઃસાર બનાવી દીધા છે પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે કે પોતાને શૂર માનનાર પુરુષ પણ સ્ત્રીને વશીભૂત થઇને દીન બની ગયેલ છે વસ્તુતઃ એવા પુરુષો વીર નથી. સાચો વીર પુરુષ તે જ કહેવાય જે પોતાના મનને સંયમમાં રાખી સ્ત્રીઓ પ્રતિ આકર્ષિત ન થાય.

શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મમાં જે પુરુષની નિશ્ચલ મતિ છે તથા જેણે ઇન્દ્રિય અને મનના વિકાર રૂપ શત્રુઓને જીતી લીધા છે તે જ શૂર છે, તે જ પુરુષ સાત્ત્વિક અર્થાત્ મહાશક્તિશાળી વીર છે અને તે જ પોતાના કર્મોનું વિદારણ કરવામાં સમર્થ છે. એવા પુરુષો પોતાની સુંદર સ્ત્રીઓને છોડી દઇને દીક્ષા ધારણ કરી યમ-નિયમનું પાલન કરી અચળ અનુત્તર કલ્યાણસ્થાન (સિદ્ધિ) મા પહોંચ્યા છે.

સ્પર્શનેન્દ્રિયનું આકર્ષણ અન્ય ઇન્દ્રિયો કરતા વધારે તીવ્ર હોય છે. જેમ પુરુષોમાં સ્ત્રીઓ પ્રત્યે તેમ સ્ત્રીઓમાં પુરુષ પ્રત્યે આ આકર્ષણ જાણીતુ છે મુમુક્ષુ સાધકે આ આકર્ષણ ઉપર વિજય મેળવવો જ જોઇએ અન્યથા એની સાધના ફળવતી થતી નથી એ ત્યારે જ બની શકે જ્યારે પુરુષ સાધક સ્ત્રી અને સ્ત્રીસમ્પર્કના દોષોનો વિચાર કરે અને સ્ત્રી સાધિકા પુરુષ અને પુરુષસમ્પર્કના દોષોને જુએ પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં જે દોષો સ્ત્રીઓમાં નિરૂપણ કરેલ છે તેવા જ દોષો નારી જાતિની સાધિકાએ પોતાના વિજાતીય પુરુષમાં પણ વિચારવા જોઇએ. એના વિચારથી વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ થાય. એ જ શાસ્ત્રકારનો અભિપ્રાય છે.

१- जे मायरं च पियरं च,
विप्पजहाय पुव्वसंजोगं ।
एगे सहिते चरिस्सामि,
आरतमेहुणो विवित्तेसु ।

२- सुहुमेण तं परिक्कम्म,
छन्नपएण इत्थिओ मंदा ।
उव्वायं पि ताउ जाणंसु,
जहा लिस्संति भिक्खुणो एगे ।

३- पासे भिसं णिसीयंति,
अभिक्खणं पोसवत्थं परिहिंति ।
कायं अहे वि दंसेंति,
बाहू उद्धट्टु कक्खमणुव्वजे ।

४- सयणासणेहिं जोगेहिं,
इत्थिओ एगया णिमंतेंति ।
एयाणि चेव से जाणे,
पासाणि विरूवरूवाणि ।

७- मणबंधणेहिं णेगेहिं,
कलुणविणीयमुवगसित्ताणं ।
अदु मंजुलाइं भासंति,
आणवयंति भिन्नकहाहिं ।

કરુણ વચનો અને વિનીત ભાવથી સ્ત્રીઓ સાધુને લલચાવે છે,

૭– સ્ત્રીઓ સાધુના ચિત્તને હરવા માટે અનેક ઉપાય કરે છે. તે કરુણ વાક્યો બોલીને વિનીત ભાવ દેખાડી સાધુ પાસે આવે છે તથા મધુર ભાષણ કરીને કામ સંબંધી આલાપ દ્વારા સાધુને પોતાની સાથે ભોગ કરવાની આજ્ઞા આપે છે અથવા સાધુને પોતાના વશમાં થયેલો જાણી. નોકરની પેઠે તેનાપર હુકમ ચલાવે છે.

८- सीहं जहा व कुणिमेणं,
निब्भयमेगचरं ति पासेणं ।
एवित्थियाउ बंधंति,
संवुडं एगतियमणगारं ।

સંવૃત સાધુને સ્ત્રીઓ મોહજાળમાં ફસાવે છે

૮– જેમ શિકારી એકાકી નિર્ભય વિચરનાર સિંહને માંસનું પ્રલોભન આપી પાશમાં બાંધી લે છે, તે પ્રમાણે સ્ત્રીઓ સંવૃત સાધુને પોતાની મોહજાળમાં ફસાવી દે છે

९- अह तत्थ पुणो णमयंति,
रहकारो व णेमि अणुपुव्वीए ।
बद्धे मिए व पासेणं,
फंदंते वि ण मुच्चए ताहे ।

સ્ત્રીને વશ થયા પછી છુટાતું નથી.

૯– જેમ રથકાર પૈડાની નેમીને અનુક્રમે નમાવે છે, તે પ્રમાણે સ્ત્રીઓ સાધુને પોતાના વશમાં કરીને પોતાના ઈષ્ટ અર્થમાં ઝૂકાવી દે છે. જેમ પાશમાં બંધાયેલ મૃગ ઉછળવા કૂદવા છતાં પણ છૂટી શકતો નથી તેમ સાધુ પણ સ્ત્રીના પાશમાં બંધાયા પછી છૂટી શકતો નથી.

१०- अह सेऽणुतप्पई पच्छा,
भोच्चा पायसं व विसमिस्सं ।
एवं विवेगमादाय,
संवासो न वि कप्पए दविए ।

સ્ત્રી સહવાસથી દૂર રહેવું

૧૦– પછી તે સાધુ વિષમિશ્રિત ખીર ખાનાર મનુષ્યની જેમ પસ્તાય છે માટે આ પ્રમાણે વિવેકને ગ્રહણ કરીને મુક્તિગમન યોગ્ય સાધુ સ્ત્રી-સહવાસથી દૂર રહે

११- तम्हा उ वज्जए इत्थी,
विसलित्तं व कंटगं नच्चा ।
ओए कुलाणि वसवत्ती,
आघाते ण से वि निग्गंथे ।

સ્ત્રીસંસર્ગથી ઉત્પન્ન થતા દોષો

૧૧– સ્ત્રી-સંસર્ગ વિષલિપ્ત કાંટા જેવો જાણીને સાધુ તેનો ત્યાગ કરે, સ્ત્રીને વશ બનીને, ગૃહસ્થના ઘરમાં એકલા ઉપદેશ આપનાર સાધુ, ત્યાગને ટકાવી શકતો નથી

१२- जे एयं उंछं अणुगिद्धा,
अन्नयरा हुंति कुसीलाणं ।
सुतवस्सिए वि से भिक्खू,
नो विहरे सह णमित्थीसु ।

સ્ત્રીઓ સાથે વિચરવું નહીં—

૧૨– જે પુરુષ સ્ત્રી સંસર્ગરૂપ નિંદનીય કર્મમાં આસક્ત છે, તે કુશીલ છે. તેથી સાધુ ભલે ઉત્તમ તપસ્વી હોય તો પણ સ્ત્રીઓ સાથે વિચરે નહીં.

१३- अवि धूयराहिं सुण्हाहिं,
धाईहिं अदुव दासीहिं।
महतीहिं वा कुमारीहिं,
संथवं से न कुज्जा अणगारे।

१४- अदु णाइणं च सुहीणं वा,
अप्पियं दट्ठु एगया होइ।
गिद्धा सत्ता कामेहिं,
रक्खणपोसणे मणुस्सोऽसि।

१५- समणं पि दट्ठुदासीणं,
तत्थ वि ताव एगे कुप्पंति।
अदुवा भोयणेहिं णत्थेहिं,
इत्थीदोस संकिणो होंति।

१६- कुव्वंति संथवं ताहिं,
पब्भट्ठा समाहिजोगेहिं।
तम्हा समणा ण समेंति,
आयहियाए सण्णिसेज्जाओ।

१९- सयं दुक्कडं च न वदति,
आइट्ठो वि पकत्थति बाले ।
वेयाणुवीइ मा कासी,
चोइज्जंतो गिलाइ से भुज्जो ।

અજ્ઞાની કુશીલપણું છુપાવીને ગ્લાનિ કરે છે

૧૯–દ્રવ્યલિંગી અજ્ઞાની સાધુ પૂછવા છતાં પણ પોતાના દુષ્કૃતને કહેતો નથી, પરંતુ પોતાની પ્રશંસા કરવા લાગે છે. આચાર્યાદિ જ્યારે તેને વારંવાર કહે છે કે તમે મૈથુનની અભિલાષા ન કરો ત્યારે તે ગ્લાનિ કરે છે

२०- ओसिया वि इत्थिपोसेसु,
पुरिसा इत्थिवेय–खेयन्ना ।
पण्णासमन्निता वेगे,
नारीणं वसं उवकसंति ।

બુદ્ધિશાળી પણ સ્ત્રીને વશ થાય છે.

૨૦–જે પુરુષો સ્ત્રીઓનું પોષણ કરી ચૂકેલ છે તેથી સ્ત્રીઓ દ્વારા થતાં ખેદના જ્ઞાતા છે, તથા જે પુરુષ બુદ્ધિથી યુક્ત છે, એવા પણ કેટલાક પુરુષો સ્ત્રીઓને વશીભૂત થઇ જાય છે.

२१- अवि हत्थपादछेदाए,
अदुवा वद्धमंसउक्कंते ।
अवि तेयसाभितावणाणि,
तच्छियखारसिंचणाइं च ।

પરસ્ત્રી સેવનનાં ઐહિક વિપાક

૨૧– પરસ્ત્રી સેવન કરનાર પુરુષના હાથ પગ કાપી નાખવામાં આવે છે અથવા તેની ચામડી કે માંસ કાપી લેવામાં આવે છે અને અગ્નિમાં બાળવામાં આવે છે તેમજ તેના અંગ કાપી તેના ઉપર ક્ષાર સિંચવવામાં આવે છે.

२२- अदु कण्णनासच्छेदं,
कंठच्छेदणं तितिक्खंति ।
इति इत्थ पावसंतत्ता,
न य विंति पुणो न काहिंति ।

૨૨-- પાપી પુરુષો આ લોકમાં કાન, નાક અને કંઠનું છેદન સહન કરે છે, પરંતુ એવો નિશ્ચય કરતા નથી કે હવે અમે ફરીથી પાપ નહિ કરીએ.

२३- सुतमेवमेगेसि,
इत्थीवेदेति हु सुयक्खायं ।
एव पि ता वदित्ताण,
अदुवा कम्मुणा अवकरेंति ।

વૈશિક શાસ્ત્રનું કથન

૨૩–સ્ત્રીનો સંગ ખરાબ છે તે અમે સાંભળ્યું છે, એમ કોઇ કહે પણ છે. અને વૈશિક કામ-શાસ્ત્ર પણ કહે છે કે સ્ત્રીઓ 'હવે હું આવું કરીશ નહી' એવું બોલીને પણ અપકાર કરે છે

२४- अन्न मणेण चिन्तेन्ति,
वाया अन्नं च कम्मुणा अन्नं ।
तम्हा ण सद्दहे भिक्खू,
बहुमायाओ इत्थिओ णच्चा ।

સાધુએ માયાવી સ્ત્રીનો વિશ્વાસ ન કરવો

૨૪– સ્ત્રીઓ મનમાં બીજું વિચારે છે, વાણીથી બીજું કહે છે અને કાર્યમાં વળી બીજુ જ કરે છે માટે સાધુ ઘણી માયા કરનારી સ્ત્રીઓને જાણીને તેમના પર વિશ્વાસ ન કરે.

५. सुवती समण हूया,

निग्गन्थाण [illegible] पर्गिहन्ना

[illegible] चन्निमहं नगं,

धम्मसाहक्ख णे भयनाने ।

६. अहु साधिया-पकाएण,

अणमति मातम्मणी य समणाण

जलूण् भे जा उवज्जोई,

सदारे विह विसंगज्जा ।

७. जनूर्ण मे जोइउदपूर,

आमुजीसतत णागमानमाह ।

एलि [illegible] अणमार,

ममासेण णागमवमति ।

८. मन्दति पावमं [illegible],

पगा दिनितमालिय ।

सो [illegible] दसति पालति,

जहे माहणा ममसी [illegible] ।

१२- पूयफलं तंबोलयं,
सूईसुत्तगं च जाणाहि ।
कोसं च मोयमेहाए,
सुप्पुक्खलगं च खारगालणं च ।

૧૨–સોપારી, પાન, સોય, દોરા લાવો. રાત્રિએ બહાર જવામાં મને ડર લાગે છે માટે પેશાબ કરવાની કુંડી લાવો સૂપડું, ખાંડણી તથા ખાર ગાળવા માટે વાસણ લાવો.

१३- चंदालगं च करगं च,
वच्चघरं च आउसो! खणाहि ।
सरपाययं च जायाए,
गोरहगं च सामणेराए ।

૧૩– હે આયુષ્મન્! ચંદાલક–દેવપૂજાનું પાત્ર, કરક–જળ અથવા મદિરાનું પાત્ર મને લાવી આપો, મારા માટે પાયખાનું બનાવી દો. પુત્રને રમવા માટે એક ધનુષ લાવી દો. અને શ્રમણ-પુત્ર એટલે તમારા પુત્રને ગાડીમાં ફેરવવા માટે એક બળદ લાવો.

१४- घडिगं च सडिंडिमयं च,
चेलगोलं कुमारभूयाए ।
वासं समभिआवण्णं,
आवसहं च जाण भत्तं च ।

૧૪–માટીની ઘટિકા તથા ડિંડિમ (નગારું વગેરે વાજિંત્ર) લાવો. કુમારને રમવા માટે કપડાનો દડો લઇ આવો. ચોમાસું આવી ગયું છે માટે મકાન અને અન્નનો પ્રબંધ કરો.

१५- आसंदियं च नवसुत्तं,
पाउल्लाइं संकमट्ठाए ।
अदु पुत्तदोहलट्ठाए,
आणप्पा हवंति दासा वा ।

૧૫–નવી સૂતળીથી બનેલી માંચી બેસવા માટે લાવો. હરવા ફરવા માટે પાદુકા લાવો. મને ગર્ભ–દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે, માટે અમુક વસ્તુ લાવો આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ દાસની જેમ પુરુષો પર હુકમ કરે છે.

१६- जाए फले समुप्पन्ने,
गेण्हसु वा णं अहवा जहाहि ।
अहं पुत्तपोसिणो एगे,
भारवहा हवंति उट्टा वा ।

૧૬–પુત્ર જન્મ થયો તે ગૃહસ્થાશ્રમનું ફળ છે. તે ફળ ઉત્પન્ન થતાં સ્ત્રી કોપાયમાન થઇ પતિને કહે છે કે આ પુત્રને કાંતો ખોળામાં લો અથવા ત્યાગી દો અને કોઇ કોઇ પુત્ર-પોષણમાં આસક્ત પુરુષ ઊંટની જેમ ભાર વહન કરે છે.

१७- राओ वि उट्ठिया संता,
दारगं संठवंति धाई वा ।
सुहिरामणा वि ते संता,
वत्थधोवा हवंति हसा वा ।

૧૭–સ્ત્રીના વશીભૂત પુરુષ રાત્રે ઊઠીને પણ ધાવમાતાની જેમ પુત્રને ખોળામાં સુવાડે છે. તે અત્યંત લજ્જાશીલ બનવા છતાં પણ ધોબીની પેઠે કપડાં ધુવે છે.

१८- एवं बहूहिं कयपुव्वं,
भोगत्थाए जेऽभियावन्ना ।
दासे मिइव पेसे वा,
पसुभूतेव से ण वा केई ।

૧૮–સ્ત્રીવશ થઈને ઘણા પુરુષોએ આવું કાર્ય કર્યું છે. જે પુરુષ ભોગના નિમિત્તે સાવદ્ય કાર્યમાં આસક્ત છે, તે દાસ મૃગ કે ખરીદેલા ગુલામ જેવા છે, અથવા તેનાથી પણ અધમ છે.

१९- एस खु नाणु विसण्णे,
सव्व संधाणं च वज्जेज्जा ।
नज्जाणिआ इमे कामा ऽ–
वज्जणा य एवमज्जाए ।

२०- एए भय न सेवाए,
इइ से अप्पयं निरभिन्ना ।
णो हत्थ णो पए भिक्खू,
णो मए पाणिणा णिगिज्झेज्जा

२१- सुविसुद्धेण भावेणं,
पत्तियाणिअ य वज्जए नाणी ।
णाणा दव्वा दाएण,
सव्वपाणाणं अणाणाइ ।

२२- [illegible] ,
[illegible] ।
[illegible] ,
[illegible]
त्ति बेमि ।

નરક – વિભક્તિ

ચોથા અધ્યયનમાં સ્ત્રી સંબંધી વાત કરી, જે સ્ત્રીના હાવભાવમાં લુબ્ધ થાય છે તે દુઃખી થાય છે. પ્રસ્તુત પાંચમા અધ્યયનમાં એ આસક્તિનું ફળ-નરકનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. નરકનાં જીવોને કેવી વેદના ભોગવવી પડે છે?

નરકના જીવો તીવ્ર વેદના ભોગવે છે. જેની ઉપમા આપી ન શકાય તેવા અશુભ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને શબ્દોનો અનુભવ કરે છે. રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા આ ત્રણ નરકોમાં ક્ષેત્રવેદના સાથે પંદર પ્રકારના પરમાધાર્મિક દેવો પણ દુઃખ આપે છે. તે મુદ્‌ગર, તલવાર અને ભાલા વગેરેના પ્રહાર કરે છે તથા કરવતથી વેરે છે. તેમજ કુંભી પાક વગેરેના દુઃખોનો અનુભવ કરે છે. અશરણ બનીને ઘણા કાળ સુધી યમપાળો દ્વારા દુઃખો ભોગવે છે.

બાકીના પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને મહાતમઃપ્રભા નામની ચાર નરકોમાં પરમાધાર્મિક નરકપાળો વિના પણ નરકના જીવો પોતાનાં કરેલાં દુષ્કૃત્યોના ફળસ્વરૂપ તીવ્ર વેદના ભોગવે છે, તથા પરસ્પર એક બીજા ઉપર ઈર્ષા કરીને દુઃખ દે છે. તેમાં અંબનામના પરમાધાર્મિક પોતાના ભવનથી નરકાવાસમાં આવીને ક્રીડા માટે અશરણ નારકીઓને કૂતરાની પેઠે શૂળ વગેરેના પ્રહારથી પીડા આપે છે. એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ફેંકી દે છે તેમજ રાંક અનાથ નારકીઓને આમ તેમ ભમાવે છે, આકાશમાં ઉછાળીને નીચે પડતાં મુદ્‌ગર વગેરેથી તેમને હણે છે. શૂળ વગેરેથી વીંધી નાખે છે તથા ગળું પકડીને નીચું મોઢું રાખીને પૃથ્વી ઉપર પછાડે છે. ત્યાંથી પાછો ઉપાડીને આકાશમાં ઉછાળીને ફેંકે છે. એમ વિડંબના પમાડીને તેઓ નરક-ભૂમિમાં નારકી જીવોને પીડે છે

ફરી તે મુદ્‌ગળ વગેરેથી મારેલા તથા તરવાર વગેરેથી હણેલા અને ઘણો માર ખાઈને મૂર્છિત બનેલા નારકી જીવોને પરમાધાર્મિકો પાછાં કર્પણીથી છેદે છે તથા આમતેમ ચીરે છે. એ પ્રમાણે ચીરતાં નરકપાળો બિચારા નારકીજીવોને મગની દાળ જેવા કરી દે છે. આ દુઃખ અંબર્ષિ નામના અસુરકુમાર નારકીઓને દે છે. આ રીતે નામ પ્રમાણે પીડા આપનાર રૌદ્ર નામક નરકપાળ નારકી જીવોને, તલવાર, બરછી, ભાલા વગેરે ઝીણી ધારવાળા હથિયાર ઉપર પરોવે છે તથા ઉપરુદ્ર પરમાધાર્મિક નારકીઓના શિર, ભુજા, ઉરૂ, હાથ અને પગ વગેરે અંગોપાંગોને મરડીને તોડી નાંખે છે તથા કાતરણી વડે ચીરે છે. વસ્તુતઃ એવું એકેય ઘોર દુઃખ નથી કે જે તે પરમાધાર્મિકો નારકીઓને ન આપતા હોય

રાગદ્વેષથી ભરેલા જે મનુષ્ય અને તિર્યંચ મહારંભી, મહાપરિગ્રહી છે. પંચેન્દ્રિયોની ઘાત કરે છે તેમજ માંસ ભક્ષણ કરે છે, સાવધ અનુષ્ઠાનોમાં રત રહે છે તથા અસંયમ જીવનની ઇચ્છાથી આ સંસારમાં પાપ ઉત્પન્ન કરનાર કાર્યો કરે છે તથા પ્રાણીઓને ભય પમાડી જીવહિંસા, જૂઠ, ચોરી વગેરે પાપ કર્મો કરે છે તે જીવો તીવ્ર પાપનો ઉદય થતાં અત્યંત ભયાનક ઘોર તથા અત્યંત અંધકારવાળી નરક ભૂમિમાં જાય છે ત્યાં અંધકાર એટલો તીવ્ર હોય છે કે પોતાની આંખોથી પોતાનું શરીર પણ ન જોઈ શકાય, તથા અવધિ કે વિભંગ જ્ઞાન વડે પણ જે પ્રમાણે દિવસમાં ઘુવડ થોડું જોઈ શકે છે તેમ નારકીના જીવો થોડું થોડું જોઈ શકે છે. ત્યાં ખેરના અંગારાના ઢગલાથી પણ અનંતગણો વધારે તાપનો સંતાપ છે. એવી નરકમાં પૂર્વ ભવમાં વિષય-અભિરૂચિનો ત્યાગ ન કરનાર કુકર્મી જીવો જન્મ લે છે આ બધું જાણીને બુદ્ધિમાન્ પુરુષે આવા ઘોર પાપોને ત્યજવા જોઈએ

१- पुच्छिस्सहं केवलियं महेसिं,
कहं भितावा णरगा पुरत्था ?।
अजाणओ मे मुणि ! बूहि जाणं,
कहिं नु बाला नरयं उवेंति ?।

२- एवं मए पुट्ठे महाणुभावे,
इणमोऽब्बवी कासवे आसुपन्ने ।
पवेदइस्सं दुहमट्ठदुग्गं,
आदीणियं दुक्कडियं पुरत्था ।

પાંચમું અધ્યયન

નરક-વિભક્તિ

ચોથા અધ્યયનમાં સ્ત્રી સંબંધી વાત કરી, જે સ્ત્રીના હાવભાવમાં લુબ્ધ થાય છે તે દુઃખી થાય છે પ્રસ્તુત પાંચમા અધ્યયનમાં એ આસક્તિનુ ફળ-નરકનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. નરકનાં જીવોને કેવી વેદના ભોગવવી પડે છે?

નરકના જીવો તીવ્ર વેદના ભોગવે છે. જેની ઉપમા આપી ન શકાય તેવા અશુભ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને શબ્દોનો અનુભવ કરે છે રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભા આ ત્રણ નરકોમાં ક્ષેત્રવેદના સાથે પંદર પ્રકારના પરમાધાર્મિક દેવો પણ દુઃખ આપે છે તે મુદ્ગર, તલવાર અને ભાલા વગેરેના પ્રહાર કરે છે તથા કરવતથી વેરે છે. તેમજ કુંભી પાક વગેરેના દુઃખોનો અનુભવ કરે છે. અશરણ બનીને ઘણા કાળ સુધી યમપાળો દ્વારા દુઃખો ભોગવે છે.

બાકીના પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને મહાતમઃપ્રભા નામની ચાર નરકોમાં પરમાધાર્મિક નરકપાળો વિના પણ નરકના જીવો પોતાનાં કરેલાં દુષ્કૃત્યોના ફળસ્વરૂપ તીવ્ર વેદના ભોગવે છે, તથા પરસ્પર એક બીજા ઉપર ઇર્ષા કરીને દુઃખ દે છે. તેમાં અંબનામના પરમાધાર્મિક પોતાના ભવનથી નરકાવાસમાં આવીને ક્રીડા માટે અશરણ નારકીઓને કૂતરાની પેઠે શૂળ વગેરેના પ્રહારથી પીડા આપે છે એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ફેંકી દે છે તેમજ રાંક અનાથ નારકીઓને આમ તેમ ભમાવે છે, આકાશમાં ઉછાળીને નીચે પડતાં મુદ્ગર વગેરેથી તેમને હણે છે. શૂળ વગેરેથી વીંધી નાખે છે તથા ગળું પકડીને નીચું મોઢું રાખીને પૃથ્વી ઉપર પછાડે છે ત્યાંથી પાછા ઉપાડીને આકાશમાં ઉછાળીને ફેંકે છે. એમ વિડંબના પમાડીને તેઓ નરક-ભૂમિમાં નારકી જીવોને પીડે છે

ફરી તે મુદ્ગળ વગેરેથી મારેલા તથા તરવાર વગેરેથી હણેલા અને ઘણો માર ખાઇને મૂર્છિત બનેલા નારકી જીવોને પરમાધાર્મિકો પાછાં કર્પણીથી છેદે છે તથા આમતેમ ચીરે છે. એ પ્રમાણે ચીરતાં નરકપાળો બિચારા નારકીજીવોને મગની દાળ જેવા કરી દે છે. આ દુઃખ અંબર્ષિ નામના અસુરકુમાર નારકીઓને દે છે. આ રીતે નામ પ્રમાણે પીડા આપનાર રૌદ્ર નામક નરકપાળ નારકી જીવોને, તલવાર, બરછી, ભાલા વગેરે ઝીણી ધારવાળા હથિયાર ઉપર પરોવે છે તથા ઉપરુદ્ર પરમાધાર્મિક નારકીઓના શિર, ભુજા, ઉરૂ, હાથ અને પગ વગેરે અંગોપાંગોને મરડીને તોડી નાંખે છે તથા કાનરણી વડે ચીરે છે. વસ્તુતઃ એવું એકેય ઘોર દુઃખ નથી કે જે તે પરમાધાર્મિકો નારકીઓને ન આપતા હોય

રાગદ્વેષથી ભરેલા જે મનુષ્ય અને તિર્યંચ મહારંભી, મહાપરિગ્રહી છે. પંચેન્દ્રિયોની ઘાત કરે છે તેમજ માંસ ભક્ષણ કરે છે, સાવદ્ય અનુષ્ઠાનોમાં રત રહે છે તથા અસંયમ જીવનની ઇચ્છાથી આ સંસારમાં પાપ ઉત્પન્ન કરનાર કાર્યો કરે છે તથા પ્રાણીઓને ભય પમાડી જીવહિંસા, જૂઠ, ચોરી વગેરે પાપ કર્મો કરે છે તે જીવો તીવ્ર પાપનો ઉદય થતાં અત્યંત ભયાનક ઘોર તથા અત્યંત અંધકારવાળી નરક ભૂમિમાં જાય છે ત્યાં અંધકાર એટલો તીવ્ર હોય છે કે પોતાની આંખોથી પોતાનું શરીર પણ ન જોઇ શકાય, તથા અવધિ કે વિભંગ જ્ઞાન વડે પણ જે પ્રમાણે દિવસમાં ઘુવડ થોડું જોઇ શકે છે તેમ નારકીના જીવો થોડું થોડુ જોઇ શકે છે ત્યાં ખેરના અંગારાના ઢગલાથી પણ અનંતગણો વધારે તાપનો સંતાપ છે. એવી નરકમાં પૂર્વ ભવમાં વિષય-અભિલાષનો ત્યાગ ન કરનાર દુષ્કર્મી જીવો જન્મ લે છે. આ બધું જાણીને બુદ્ધિમાન્ પુરુષે આવા ઘોર કર્મોનો ત્યાગ જોઇએ

१. पुन्निमासाहं केवल्लिय महीन,
 [illegible] मिनाला [illegible] [illegible] ।
अजाणओ मे मूणि ! इह जाण,
 कहि न [illegible] [illegible] [illegible] ।

२. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
 [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible],
 [illegible] [illegible] [illegible] ।

[illegible]
 [illegible]
[illegible],
 [illegible] ।

નારકીની વેદના-

६- हण छिंदह भिंदह णं दहेति,
सद्दे सुणित्ता परहम्मियाणं ।
ते नारगाओ भयभिन्नसन्ना,
कंखंति कन्नाम दिसं वयामो ।

૬- નારકી જીવ મારો, કાપો, ભેદન કરો, બાળો, આવા પરમાધાર્મિકોના શબ્દો સાંભળીને ભયથી સંજ્ઞાહીન બની જાય છે અને તેઓ વિચારે છે કે અમે કઈ દિશામાં ભાગી જઈએ કે જેથી અમારી રક્ષા થાય?

નરકની ભૂમિનું વર્ણન

७- इंगालरासिं जलियं सजोतिं,
तत्तोवमं भूमिमणुक्कमंता ।
ते डज्झमाणा कलुणं थणंति,
अरहस्सरा तत्थ चिरट्ठिईया ।

૭- જાજ્વલ્યમાન અગ્નિની રાશિ સમાન તથા અગ્નિમય ભૂમિ સમાન અત્યંત ગરમ નરક-ભૂમિમાં ચાલતાં નારક જીવો જ્યારે દાઝે છે ત્યારે જોર જોરથી કરુણ રુદન કરે છે. તેઓ ચિરકાળ સુધી ત્યાં નિવાસ કરે છે.

વૈતરણી નદીનું વર્ણન

८- जइ ते सुया वेयरणी भिदुग्गा,
णिसिओ जहा खुर इव तिक्खसोया ।
तरंति ते वेयरणिं भिदुग्गां,
उसुचोइया सत्तिसु हम्ममाणा ।

૮- સુધર્માસ્વામી જંબુસ્વામીને કહે છે કે- હે શિષ્ય! અસ્ત્રા જેવી તેજ ધારવાળી વૈતરણી નદી વિષે તમે કદાચિત્ સાંભળ્યું હશે. તે નદી ઘણી દુર્ગમ છે તેમાં ખારું, ગરમ અને રુધીર સમાન પાણી વહે છે. જેમ આર (લાકડીને છેડે લગાવેલો તીક્ષ્ણ ખીલો) થી પ્રેરિત અને ભાલાથી ભેદાતો મનુષ્ય લાચાર બનીને ભયકર નદીમાં કૂદી પડે છે, તે પ્રમાણે પરમાધાર્મિકો વડે સતાવવામાં આવતા નારક જીવો ગભરાઈને તે દુર્ગમ વૈતરણી નદીમાં કૂદી પડે છે.

९- कोलेहि विज्झंति असाहुकम्मा,
नावं उविंते सइविप्पहूणा ।
अन्ने तु सूलाहि, तिसूलयाहि,
दीहाहिं विद्धूण अहे करंति ।

૯- વૈતરણી નદીના ખારા, ઉષ્ણ અને દુર્ગંધમય પાણીથી સંતપ્ત થઈ નારક જીવ જ્યારે નાવપર ચઢવાનો પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે પરમાધાર્મિકો તેમનું ગળું ખીલીથી વીંધી નાખે છે, તેથી તેઓ સ્મૃતિહીન બની જાય છે તેમજ નૌકાપર ચઢેલા બીજા પરમાધાર્મિકો તેમને લાંબી લાંબી શૂલ અને ત્રિશૂલ વડે વીંધીને નીચે ફેંકી દે છે

નરકમાં અગ્નિદાહથી થતા દુઃખનું વર્ણન-

१०- केसिं च बंधित्तु गले सिलाओ,
उदगंसि बोलंति महालयंसि ।
कलंबुयावालुय मुम्मुरे य,
लोलंति पच्चंति य तत्थ अन्ने ।

૧૦- નરકપાળો કોઈ કોઈ નારકી જીવોને ગળામાં શિલા બાંધીને તે ધગધગતા અગાધ જળમાં ડુબાડે છે અને વળી બીજા નરકપાળો અત્યંત તપેલી રેતીમાં તેમ જ મુર્મુર અગ્નિમાં આમ તેમ ફેરવીને પકાવે છે.

११- आनृन्य नाम महाभिनाव,
अथ नम हुण्मन महून ।
इरद अोय निन्य हिमान्,
मधाहिओ जन्यजाणी निनाद ।

१२- जसी गुणाण् जन्णीनीतहे,
अोवजाणआ [illegible] ।
गया व कन्ण पण [illegible],
माहोवणीय अनिहलणा [illegible] ।

१३- सनाहि [illegible]
जोहि [illegible]
[illegible]
[illegible]

१६- नो चेव णं तत्थ मसीभवंति,
ण मिज्जती तिव्वभिवेयणाए ।
तमाणुभागं अणुवेदयंता,
दुक्खंति दुक्खी इह दुक्कडेणं ।

૧૬—નારક જીવો નરકની આગમાં બળીને પણ ભસ્મ થઇ જતાં નથી. નરકની તીવ્ર વેદનાથી મરતા પણ નથી. પરંતુ આ લોકમાં પોતાના કરેલાં દુષ્કૃત્યોને કારણે દુઃખી થઈ નરકની વેદના ભોગવ્યા કરે છે.

१७- तंहिं च ते लोलणसंपगाढे,
गाढं सुतत्तं अगणि वयंति ।
न तत्थ सायं लहई भिदुग्गे,
अरहियाभितावा तहवी तविंति ।

૧૭—અત્યંત શીતથી પીડાતા નારક જીવો પોતાની ટાઢ મટાડવા માટે બળતી અગ્નિ પાસે જાય છે, પરંતુ તે બિચારા ત્યાં સુખ મેળવી શકતા નથી પણ ભયંકર અગ્નિથી બળવા લાગે છે. વધારામાં પરમાધામી દેવો (તેના શરીર પર ગરમ તેલ વગેરે છાંટી) વધુ બાળે છે.

१८- से सुच्चइ नगरवहे व सद्दे,
दुहोवणीयाणि पयाणि तत्थ ।
उदिण्णकम्माण उदिण्णकम्मा,
पुणो पुणो ते सरहं दुहेंति ।

૧૮—જેમ કોઇ નગરના વિનાશ સમયે જનતાનો કોલાહલ સંભળાય છે, તે પ્રમાણે નરકમાં કરુણ અને ચીત્કારથી ભરેલા શબ્દો સંભળાય છે. મિથ્યાત્વાદિ કર્મોનો જેને ઉદય છે એવા પરમાધામી દેવો, જેઓનું પાપકર્મ ફળ આપવાની અવસ્થામાં છે એવા નારક જીવોને ઘણા ઉત્સાહપૂર્વક વારંવાર દુઃખ દે છે.

१९- पाणेहि णं पाव विओजयंति,
तं भे पवक्खामि जहातहेणं ।
दंडेहि तत्था सरयंति वाला,
सव्वेहि दंडेहि पुराकएहिं ।

૧૯—પાપી નરકપાળો નારક જીવોના અંગોને કાપીને જુદા જુદા કરી દે છે. તેનું કારણ હું તમને બરાબર બતાવું છું—પૂર્વભવમાં નારક જીવોએ અન્ય પ્રાણીઓને જેવો દંડ આપ્યો છે તેવો જ દંડ પરમાધામીઓ નારક જીવોને આપે છે અને પૂર્વકૃત દંડોનું સ્મરણ કરાવે છે

२०- ते हम्ममाणा णरगे पडंति,
पुन्ने दुरूवस्स महाभितावे ।
ते तत्थ चिट्ठंति दुरूवभक्खी,
तुट्टंति कम्मोवगया किमीहि ।

૨૦—નરકપાળો વડે તાડિત થવાથી તે નારક જીવો એક સ્થાનથી બીજા સ્થાનમાં પડે છે કે જે સ્થાન વિષ્ટા અને મૂત્રથી પરિપૂર્ણ હોય છે. ત્યા વિષ્ટા અને મૂત્રનું ભક્ષણ કરતાં ચિરકાળ રહે છે કર્મને વશીભૂત થઇને તે કીડાઓ દ્વારા કપાય છે.

२१- सया कसिण पुण घम्मठाण,
गाढोवणीयं अतिदुक्खधम्मं ।
अंदूसु पक्खिप्प विहत्तु देहं,
वेहेण सीसं सेऽभितावयंति ।

૨૧—નારક જીવોને રહેવાનું સ્થાન મહા ઉષ્ણ રહે છે ગાઢ કર્મોવડે તે સ્થાન મળે છે. તે સ્થાનનો સ્વભાવ અત્યત દુઃખપ્રદ છે ત્યાં નરકપાળો નારક જીવોના શરીરને તોડીને, મરડીને, બેડીના બંધનમાં નાખે છે તથા તેમના માથામા છિદ્ર કરીને પીડિત કરે છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible] ।

[illegible]

[illegible]

[illegible],

[illegible] ।

[illegible],

[illegible] ।

[illegible],

[illegible] ।

[illegible],

[illegible]

१२- चिया महंतीउ समारभित्ता,
छुब्भंति ते तं कलुणं रसंतं ।
आवट्टती तत्थ असाहुकम्मा,
सप्पी जहा पडियं जोइमज्झे ।

૧૨–પરમાધામી મોટી ચિતા બનાવીને તેમાં રોતા નારક જીવોને ફેંકી દે છે જેમ આગમા પડેલું ઘી પીગળી જાય છે તેમ તે આગમાં પડેલા પાપી જીવો દ્રવીભૂત થઇ જાય છે. અર્થાત્ ગળીને પાણી થઈ જાય છે.

१३- सया कसिणं पुण घम्मठाणं,
गाढोवणीयं अइदुक्खधम्मं ।
हत्थेहि पाएहि य बंधिऊणं,
सत्तुव्व डंडेहि समारभंति ।

૧૩–નિરંતર બળતું એક ઘર્મ (ગરમ) સ્થાન છે, જે અત્યંત દુઃખ આપવાના સ્વભાવવાળુ છે, જે સ્થાન અત્યંત ગાઢ દુષ્કર્મોથી પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં નારક જીવોના હાથ પગ બાંધીને શત્રુની જેમ નરકપાળો તેમને મારે છે

१४- भंजंति बालस्स वहेण पुट्ठी,
सीसं पि भिंदंति अओघणेहि ।
ते भिन्नदेहा फलगं व तच्छा,
तत्ताहि आराहि णियोजयंति ।

૧૪–નરકપાળ અજ્ઞાની નારકીઓને લાઠીથી માર મારી તેમની પીઠ તોડી નાખે છે તથા લોઢાના ઘણથી તેમના માથાના ચૂરેચૂરા કરી નાખે છે છિન્નભિન્ન દેહવાળ નારકીઓને તપેલા આરાઓથી લાકડાની જેમ છોલે છે, અને ગરમ ગરમ સીસું તેમને પીવા માટે વિવશ કરે છે

१५- अभिजुंजिया रुद्द असाहुकम्मा,
उसुचोइया हत्थिवहं वहंति ।
एगं दुरूहित्तु दुवे तयो वा,
आरुस्स विज्झति ककाणओ से ।

૧૫–નરકપાળો પાપી નારકીઓને પૂર્વકૃત પાપનું સ્મરણ કરાવી બાણોનો પ્રહાર કરીને હાથીની જેમ ભાર વહન કરાવે છે. એક નારકીની પીઠ પર એક, બે, ત્રણ વગેરે નારકીઓને બેસાડીને ચલાવે છે અને ક્રોધી થઇ તેમના મર્મસ્થાન ઉપર પ્રહાર કરે છે.

१६- बाला बला भूमिमणुक्कमंता,
पविज्जलं कंटइलं महंतं ।
विवद्धतप्पेहि विवण्णचित्ते,
समीरिया कोट्टबलिं करिंति ।

૧૬–પાપથી પ્રેરિત નરકપાળો, પરાધીન બિચારા નારક જીવોને કીચડ અને કાંટાથી ભરેલી વિસ્તૃત ભૂમિ ઉપર ચાલવા માટે પ્રેરિત કરે છે તેમજ નારક જીવોને અનેક પ્રકારે બાંધે છે અને મૂર્છા પામેલા નારકીઓના શરીરના ટુકડેટુકડા કરી જ્યાં–ત્યાં ફેંકી દે છે

१७- वेतालिए नाम महाभितावे,
एगायते पव्वयमंतलिक्खे ।
हम्मंति तत्था बहुकूरकम्मा,
पर सहस्साण मुहुत्तगाणं ।

૧૭– ત્યાં આકાશમાં પરમાધામી દેવો વડે વિકુર્વેલો શિલાનો બનાવેલો બહુ તાપ આપનારો એક લાંબો પર્વત છે. ત્યાં પરમધામીઓ નારક જીવોને હજારો મુહૂર્તોથી કાંઇક અધિક સમય–દીર્ઘકાલ સુધી મારે છે.

१८- [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] व [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।

१९ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] न [illegible] [illegible] ।
न [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] ।

२० [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ।
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] ।

છઠ્ઠું અધ્યયન

વીર-સ્તુતિ

१- पुच्छिस्सु णं समणा माहणा य,
अगारिणो य परतित्थिआ य ।
से केइ णेगंतहियं धम्ममाहु,
अणेलिसं साहुसमिक्खयाए ।

૧– શ્રી જંબૂસ્વામી કહે છે કે– હે પ્રભો! મને શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, ગૃહસ્થ અને પરતીર્થીઓએ પૂછ્યું કે જેમણે ઉત્તમરીતે વિચાર કરીને એકાંત રૂપે કલ્યાણ કરનારો અનુપમ ધર્મ કહ્યો છે તે કોણ છે?

२- कहं च नाणं कह दंसणं से,
सीलं कहं नायसुतस्स आसी ?
जाणासि णं भिक्खु जहातहेणं,
अहासुतं बूहि जहा णिसतं ।

૨– હે પૂજ્ય! જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મહાવીરનું જ્ઞાન કેવું હતું? દર્શન કેવુ હતુ? અને શીલ–ચારિત્ર કેવું હતુ? હે ભિક્ષો! આપ એ જાણો છો માટે આપે જેવુ સાંભળ્યું છે, જોયું છે અને નિશ્ચય કર્યો છે તે પ્રમાણે મને બતાવો.

३- खेयन्नए से कुसले महेसी (कुसलासुपन्ने),
अणंतनाणी य अणंतदंसी ।
जसंसिणो चक्खुपहे ठियस्स,
जाणाहि धम्मं च धिइं च पेहि ।

૩–શ્રી સુધર્મા સ્વામી જબૂસ્વામી આદિ શિષ્ય વર્ગને ઉત્તર આપે છે–ભગવાન્ મહાવીર સંસારના પ્રાણીઓના વાસ્તવિક દુઃખોને જાણતા હતા, અષ્ટ કર્મોને નષ્ટ કરનાર હતા મહાન ઋષિ હતા – ઘોર તપશ્ચર્યા કરનાર હતા, પરિષહોને સમભાવે સહતા હતા અથવા આશુપ્રજ્ઞ-સદા સર્વત્ર ઉપયોગ રાખનાર હતા, અનંતજ્ઞાની અને અનંત દર્શની હતા. એવા યશસ્વી તથા ભવસ્થ કેવળી અવસ્થામાં જગતના લોચન માર્ગમાં સ્થિત ભગવાન્ મહાવીરના ધર્મને અને ધૈર્યને તમે જાણો સમજો

४- उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु,
तसा य जे थावर जे य पाणा ।
से णिच्चणिच्चेहि समिक्ख पन्ने,
दीवे व धम्मं समियं उदाहु ।

૪–કેવળજ્ઞાની ભગવાન મહાવીરે ઊંચી નીચી અને તિર્છી દિશામાં રહેલ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓને જાણીને તેમજ જગતના સર્વ પદાર્થો દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિત્ય છે અને પર્યાયની અપેક્ષાએ અનિત્ય છે, એવુ જાણી દીપકની સમાન પદાર્થને પ્રકાશિત કરનાર ધર્મને કહ્યો

५- से सव्वदंसी अभिभूयनाणी,
णिरामगंधे धिइमं ठियप्पा ।
अणुत्तरे सव्वजगंसि विज्जं,
गंथा अतीते अभए अणाऊ ।

૫– ભગવાન મહાવીર સ્વામી સર્વદર્શી, અપ્રતિહતજ્ઞાની, વિશુદ્ધ ચારિત્રવાન, ધૈર્યવાન અને આત્મસ્વરૂપમાં લીન હતા તેમજ સમસ્ત જગતમાં ઉત્કૃષ્ટ વિદ્વાન હતા ગ્રંથિરહિત, નિર્ભય, અને આયુષ્યરહિત હતા.

६. से भूइपन्ने अणिएअ-चारी,
ओहंतरे धीरे अणंतचक्खू ।
अणुत्तरं तवति सूरिए वा,
वइरोयणिंदे व तमं पगासे ।

७. अणुत्तरं धम्ममिणं जिणाणं,
णेया मुणी कासव आसुपन्ने ।
इंदे व देवाण महाणुभावे,
सहस्सणेता दिवि णं विसिट्ठे ।

८. से पन्नया अक्खयसागरे वा,
महोदही वावि अणंतपारे ।
अणाइले वा अकसाइ भिक्खू,
सक्के व देवाहिवई जुईमं ।

२४- ठिईण सेट्ठा लवसत्तमा वा,
सभा सुहम्मा व सभाण सेट्ठा ।
निव्वाणसेट्ठा जह सव्वधम्मा,
ण णायपुत्ता परमत्थि नाणी ।

૨૪–જેમ સમસ્ત સ્થિતિમાં પાંચ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવો શ્રેષ્ઠ છે સભાઓમાં સુધર્મા સભા શ્રેષ્ઠ છે અને ધર્મોમાં નિર્વાણ (મોક્ષ) શ્રેષ્ઠ છે. તે પ્રમાણે જ્ઞાનીઓમાં જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મહાવીરથી કોઇ વધારે જ્ઞાની નથી-ભગવાન સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાની છે.

२५- पुढोवमे धुणइ विगयगेही,
न सण्णिहिं कुव्वति आसुपन्ने ।
तरिउं समुद्दं व महाभवोघं,
अभयंकरे वीर अणंतचक्खू ।

૨૫–ભગવાન મહાવીર સ્વામી પૃથ્વી સમાન સમસ્ત પ્રાણીઓના આધારભૂત છે. અષ્ટ કર્મોને વિદારનાર, આસક્તિ રહિત, કોઇ પણ પદાર્થનો સંગ્રહ ન કરનાર, આશુપ્રજ્ઞ, સદા જ્ઞાનોપયોગથી સંપન્ન, ક્રોધાદિ વિકારોથી રહિત, પ્રાણીમાત્રને અભય દેનાર અને અનંત સંસાર સાગરને પાર કરીને મોક્ષ પધાર્યા છે. તે અનન્તચક્ષુ છે.

२६- कोहं च माणं च तहेव मायं,
लोभं चउत्थं अज्झत्थदोसा ।
एआणि वंता अरहा महेसी,
ण कुव्वई पाव ण कारवेइ ।

૨૬–અરિહંત મહર્ષિ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ક્રોધ માન, માયા અને લોભ એ ચાર આંતરિક દોષોનો ત્યાગ કર્યો છે. તે સ્વયં પાપ કરતા ન હતા, કરાવતા પણ ન હતા અને કરનારને અનુમોદન આપતા ન હતા.

२७- किरियाकिरियं वेणइयाणुवायं,
अण्णाणियाणं पडियच्च ठाणं ।
से सव्ववायं इति वेयइत्ता,
उवट्ठिए संजमदीहरायं ।

૨૭–ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, વિનયવાદી અને અજ્ઞાનવાદી એ સર્વમતવાદીઓના મતને જાણીને ભગવાન મહાવીર સ્વામી યાવત્જીવન સંયમમાં સ્થિત રહ્યા હતા.

२८- से वारिया इत्थी सराइभत्तं,
उवहाणवं दुक्खखयट्ठयाए ।
लोगं विदित्ता आरं पर च,
सव्वं पभू वारिय सव्ववारं ।

૨૮–ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દુઃખનો ક્ષય કરવા માટે સ્રીસંગ તથા રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કર્યો હતો તેમજ દુઃખો–કર્મોનો ક્ષય કરવા માટે સદા તપમાં પ્રવૃત્ત હતા. આ લોક અને પરલોકના સ્વરૂપને જાણીને સર્વ પ્રકારના પાપનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો હતો.

२९- सोच्चा य धम्मं अरहंतभासियं,
समाहितं अट्ठपदोवसुद्धं ।
तं सद्दहाणा य जणा अणाऊ,
इंदा व देवाहिव आगमिस्संति ।
त्ति बेमि ।

૨૯–અરિહંત દેવ દ્વારા કથિત યુક્તિસંગત, શબ્દ અને અર્થથી શુદ્ધ ધર્મને સાંભળીને જે જીવો તેના પર શ્રદ્ધા રાખે છે તેઓ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે કદાચિત્ શેષ કર્મ રહી જાય તો ઇન્દ્ર સમાન દેવતાઓના અધિપતિ બને છે અને ત્યાર પછીના ભવમાં સિદ્ધ થાય છે.

સાતમું અધ્યયન

કુશીલ–પરિભાષા

१- पुढवी य आऊ अगणी य वाऊ,
तणरुक्खबीया य तसा य पाणा।
जे अंडया जे य जराउ पाणा,
संसेयया जे रसयाभिहाणा।

२- एयाइं कायाइं पवेदिताइं,
एतेसु जाणे पडिलेह सायं ॥
एतेण काएण य आयदंडे,
एतेसु या विप्परियासुविंति।

૧-૨–પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, તૃણ, વૃક્ષ, બીજ આદિ વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય-અંડજ (ઈંડાથી ઉત્પન્ન થયેલ પક્ષી વગેરે) જરાયુજ (મનુષ્ય, ગાય વગેરે) સ્વેદજ, (પરસેવાથી ઉત્પન્ન થયેલ જૂ, માંકડ વગેરે) અને રસજ (દૂધ, દહીં, ઘૃત આદિ રસોથી ઉત્પન્ન થયેલ) આ બધા જીવ સમૂહને તીર્થંકર ભગવાને જીવનિકાય કહેલ છે. તે બધા જીવો સુખના અભિલાષી છે અને દુ:ખના દ્વેષી છે એમ જાણવું જોઈએ. અને સૂક્ષ્મ રીતે વિચાર કરવો જોઈએ કે જેઓ આ પ્રાણીઓનો નાશ કરે છે તેઓ પોતાના આત્માને દંડે છે અને વારંવાર આ યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે

३- जाईपहं अणुपरिवट्टमाणे,
तसथावरेहिं विणिघायमेति।
से जाति जातिं बहुकूरकम्मे,
जं कुव्वती मिज्जति तेण बाले।

૩–પૂર્વોક્ત ત્રસ અને સ્થાવર જીવની હિંસા કરનાર જીવ વારવાર એકેન્દ્રિયથી લઇને પંચેંદ્રિય સુધીની યોનિયોમાં પરિભ્રમણ કરે છે અને ત્રસકાય તથા સ્થાવર કાયમાં ઉત્પન્ન થઈને વિનાશ પામે છે. વારંવાર જન્મ લઇને ક્રૂર કર્મો કરનાર તે અજ્ઞાની જીવ જે કર્મ કરે છે, તેનાથી જ મૃત્યુને મેળવે છે.

४- अस्सि च लोए अदुवा परत्था,
सयग्गसो वा तह अन्नहा वा।
संसारमावन्न परं परं ते,
बंधंति वेदंति य दुन्नियाणि।

૪–કરેલાં કર્મ કોઇ આ લોકમાં ફળ આપે છે તો કોઇ બીજા ભવમાં ફળ આપે છે કોઈ એક જન્મમાં ફળ આપે છે તો કોઇ સેંકડો જન્મો બાદ ફળ આપે છે કોઇ કર્મ જે રીતે કર્યું હોય તે પ્રમાણે ફળ આપે છે અને કોઈ કર્મ બીજી રીતે પણ ફળ આપે છે. સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં કુશીલ જીવો તીવ્રમાં તીવ્ર દુ:ખો ભોગવે છે કોઇ જીવ પૂર્વકૃત કર્મનુ ફળ ભોગવતાં આર્તધ્યાન કરીને ફરી નવા કર્મ બાંધે છે. આ રીતે નિરતર પાપ કર્મનું ફળ ભોગવતો રહે છે.

५- जे मायरं वा पियरं च हिच्चा,
समणव्वए अगणिं समारभिज्जा।
अहाहु से लोए कुसीलधम्मे,
भूताइं जे हिंसति आयसाते।

૫–સર્વજ્ઞ ભગવાને કહ્યુ છે, કે જે માતા પિતાને અર્થાત્ સમસ્ત પરિવારને છોડીને સાધુ પર્યાયને ગ્રહણ કરીને અગ્નિકાયનો આરંભ કરે છે તથા પોતાના સુખ માટે અન્ય પ્રાણીઓની હિંસા કરે છે તે કુશીલ ધર્મવાળા (અધર્માચારી) છે.

६. [illegible]
निळाळी आणि [illegible]
[illegible]
[illegible] आणि [illegible]

पुन्हा कि [illegible] कि [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] आणि [illegible] ।

७. [illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।

२१- जे धम्मलद्धं विणिहाय भुंजे,
वियडेण साहट्टु य जे सिणाइं ।
जे धोवती लूसयतीव वत्थं,
अहाहु से णागणियस्स दूरे ।

૨૧– જો સાધુ ઉદ્દિષ્ટ વગેરે દોષોથી રહિત આહારનો પણ સંચય કરીને ઉપભોગ કરે છે તથા અચિત્ત જળથી પણ શરીરના અંગોને સંકોચીને પણ સ્નાન કરે છે, વસ્ત્ર ધોવે છે તેમજ શૃંગાર માટે વસ્ત્રને નાનું-મોટું કરે છે, તે સંયમથી દૂર છે તેમ તીર્થંકર દેવો કહે છે

२२- कम्मं परिन्नाय दगंसि धीरे,
वियडेण जीविज्ज य आदिमोक्खं ।
से बीयकंदाइ अभुंजमाणे,
विरते सिणाणाइसु इत्थियासु ।

૨૨– ધીરપુરુષ જળસ્નાનથી કર્મબંધ જાણીને મુક્તિ પર્યંત પ્રાસુક જળ વડે જીવન ધારણ કરે તથા બીજ–કંદ વગેરેનું ભોજન ન કરે. તેમજ સ્નાન તથા મૈથુનનો ત્યાગ કરે.

२३- जे मायरं च पियरं च हिच्चा,
गारं तहा पुत्तपसुं धणं च ।
कुलाइं च धावइ साउगाइं,
अहाहु से सामणियस्स दूरे ।

૨૩– જે પુરુષે માતા, પિતા, ઘર, પુત્ર, પશુ અને ધનને છોડીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે પછી સ્વાદિષ્ટ ભોજન બનાવનાર ઘરોમાં લોલુપતાથી દોડે છે, તે શ્રમણત્વથી દૂર છે, એમ તીર્થંકરોએ કહ્યું છે.

२४- कुलाइं जे धावइ साउगाइं,
आघाति धम्मं उदराणुगिद्धे ।
अहाहु से आयरियाण सयंसे,
जे लावएज्जा असणस्स हेऊ ।

૨૪– જે પેટ ભરવામાં ગૃદ્ધ પુરુષ સ્વાદિષ્ટ ભોજન માટે સ્વાદિષ્ટ ભોજન બનાવનાર ઘરોમાં ભિક્ષાર્થે જાય છે તથા ત્યાં ધર્મકથા કરે છે તેમજ સુંદર આહાર માટે પોતાના ગુણોનું વર્ણન કરાવે છે તે આચાર્યના ગુણોથી શતાંશ પણ નથી, એમ તીર્થંકરોએ કહ્યું છે.

२५- णिक्खम्म दीणे परभोयणंमि,
मुहमंगलीए उदराणुगिद्धे ।
नीवारगिद्धे व महावराहे,
अदूरए एहिइ घातमेव ।

૨૫– દીક્ષિત બનીને જે સાધુ પરાયા ભોજન ઉપર દીન બની જાય છે અને ચારણભાટની પેઠે બીજાની પ્રશંસા કરે છે તે ચોખાના દાણાઓમાં આસકત બનેલ મોટા ડુક્કરની જેમ નાશ પામે છે અર્થાત્ વારવાર જન્મ-મરણને ધારણ કરે છે

२६- अन्नस्स पाणस्सिह लोइयस्स,
अणुप्पियं भासति सेवमाणे ।
पासत्थयं चेव कुसीलयं च,
निस्सारए होइ जहा पुलाए ।

૨૬– જે પુરુષ અન્ન, પાન તથા વસ્ત્ર વગેરે આ લોકના પદાર્થોના નિમિત્તે દાતા પુરુષને સેવકની પેઠે રુચિકર વાત કહે છે તે પાર્શ્વસ્થ તથા કુશીલ છે, જેમ ફોતરા નિસ્સાર બની જાય છે તેમ તેનો સંયમ પણ નિસ્સાર બની જાય છે.

[illegible]

[illegible]
[illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।

[illegible],
[illegible] ।
[illegible],
[illegible] ।

[illegible],
[illegible]
[illegible]
[illegible]

અધ્યયન આઠમું

વીર્ય–અધિકાર

સાતમા અધ્યયનમાં કુશીલ તથા સુશીલ સાધુઓનુ વર્ણન કર્યું. સુશીલપણું પ્રાપ્ત કરવા માટે સંયમમાં વીર્ય પ્રગટ કરવું જોઈએ તેથી પ્રસ્તુત આઠમા અધ્યયનમાં વીર્યનું વર્ણન કર્યું છે.

વીર્ય બે પ્રકારનું છે–દ્રવ્યવીર્ય અને ભાવવીર્ય. દ્રવ્યવીર્ય એટલે ઇન્દ્રિયોનું બળ. તે અનેક પ્રકારે છે. મનને યોગ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને મનરૂપે પરિણુત કરવું, ભાષા યોગ્ય પુદ્ગલોને ભાષારૂપે પરિણુત કરવું, કાય યોગ્ય પુદ્ગલોને કાયાના રૂપે પરિણુત કરવું તથા શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસને યોગ્ય પુદ્ગલોને શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસના રૂપે પરિણુત કરવુ.

ભાવવીર્ય–આત્મા સંબંધી વીર્ય-શક્તિ આધ્યાત્મિક વીર્ય છે. તે અનેક પ્રકારે છે–ઉદ્યમ, ધૃતિ, ધીરત્વ, શૌંડીર્ય, ક્ષમા, ગાભીર્ય, યોગ, ઉપયોગ વિગેરે

બીજી અપેક્ષાએ વીર્ય બે પ્રકારનું છે–કર્મવીર્ય અને અકર્મવીર્ય

ક્રિયાનું અનુષ્ઠાન કરવું તે કર્મવીર્ય છે અથવા કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર કરીને આઠ પ્રકારના કર્મોને કર્મવીર્ય કહેલ છે.

અકર્મવીર્ય–જેમાં કર્મ નથી તે અકર્મવીર્ય. વીર્યાંતરાય કર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતું જીવનું સ્વાભાવિક સામર્થ્ય વીર્ય છે તેમજ ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ઉપશમ કે ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થતા નિર્મળ ચારિત્રને વીર્ય કહે છે.

લોકના સમસ્ત પ્રાણીઓ બાલવીર્યવાન્ અને પંડિતવીર્યવાન, આ બે ભેદોમાં વહેંચાયેલા છે. કારણુ કે વિવિધ પ્રકારની સારી કે નરસી ક્રિયાઓમાં ઉત્સાહ અને બળયુક્ત પ્રવર્તેલા મનુષ્યોને જોઈને લોકો કહે છે કે "આ પુરુષ વીર્યથી સંપન્ન છે" તથા વીર્યાંતરાય કર્મનો ક્ષય થવાથી લોકો કહે છે કે "આ અનંતબળી પુરુષ છે" જેમકે ભગવાન મહાવીર. પ્રમાદને કર્મવીર્ય કહેલ છે અને અપ્રમાદને અકર્મવીર્ય કહેલ છે પ્રમાદ પાંચ પ્રકારના છે મદ્ય, વિષય, કષાય, નિંદ્રા અને વિકથા-કર્મના કારણુ રૂપ આ પાંચ પ્રમાદોને કર્મવીર્ય કહેલ છે અને અપ્રમાદને અકર્મવીર્ય કહેલ છે. પ્રમાદથી ભાન ભૂલી જઈ, કર્મ બાંધે છે અને કર્મ સહિત જીવનુ જે ક્રિયાનુષ્ઠાન તે બાળવીર્ય છે, પ્રમાદ-રહિત પુરુષનુ સામર્થ્ય પંડિતવીર્ય, છે અભવ્ય જીવોનુ બાળવીર્ય અનાદિ અનંત હોય છે અને ભવ્ય જીવોનું બાળવીર્ય અનાદિ સાંત તેમજ આદિ સાંત પણુ હોય છે પંડિતવીર્ય તો સાદિ અને સાંત જ હોય છે.

પ્રાણીઓની ઘાત કરવાથી વેરની પરંપરા વધે છે. જેમ કે જમદગ્નિ ઋષિએ પોતાની પત્નીમાં લોલુપ થઈને અનુચિત વ્યવહાર કરનાર કૃતવીર્ય રાજાને જાનથી મારી નાખ્યો અને તે વેરના બદલામાં કૃતવીર્યના પુત્ર કાર્તવીર્યે જમદગ્નિને મારી નાંખ્યો

ત્યાર પછી તે વેરના બદલામાં જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામે સાત વાર પૃથ્વીને ક્ષત્રિય રહિત કરી નાખી તેના વેરમાં કાર્તવીર્યનો પુત્ર જે સુભૂમ નામે ચક્રવર્તી થયો તેણે એકવીસ વાર બધે ફરી ફરીને બ્રાહ્મણોનો વિનાશ કર્યો આ રીતે પુત્રો અને પૌત્રોમાં વેરવૃત્તિ રોપાય છે અને કહે છે કે હું મરું તો પણ તું બરાબર બદલો લેજે આ બધું બાળવીર્ય છે

પંડિતવીર્ય કષાયરહિત પુરુષોમાં હોય છે કહ્યું છે કે 'વવહિરં કમાયવસા" બંધ-નિમિત્ત કષાયને અધીન છે માટે કષાય ને દૂર કરવું એજ સાધનાનું આદર્શ છે. સર્વ પ્રકારે સૂક્ષ્મ અને [illegible] કષાયોનુ છેદન કરી નાખવાથી બંધનથી મુક્ત થવાય છે નિષ્કષાય પુરુષ લાગેલા કાંટાની [illegible] કર્મને જડમૂળથી ઉખેડી ફેંકી દે છે

અધ્યયન આઠમું

વીર્ય—અધિકાર

१- दुहा वेयं सुयक्खायं,
वीरियं ति पवुच्चइ ।
किं नु वीरस्स वीरत्त,
कहं चेयं पवुच्चइ ? ।

૧—તીર્થંકરો અને ગણધરોએ વીર્યના બે ભેદ કહ્યા છે તો વીર પુરુષનું વીરત્વ શું છે? અને શા કારણથી તે વીર કહેવાય છે?

२- कम्ममेगे पवेदेंति,
अकम्मं वावि सुव्वया ।
एतेहिं दोहिं ठाणेहिं,
जेहिं दीसंति मच्चिया ।

૨—શ્રી સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે— હે સુવ્રતો! કોઈ કર્મને વીર્ય કહે છે. અને કોઈ અકર્મને વીર્ય કહે છે મન્ય લોકના માનવીઓ આ બે ભેદમાં જ સમાવેશ પામે છે

३- पमायं कम्ममाहंसु,
अप्पमायं तहाऽवरं ।
तब्भावादेसओ वावि,
बालं पंडियमेव वा ।

૩—તીર્થંકર ભગવાને પ્રમાદને કર્મ કહેલ છે અને અપ્રમાદને અકર્મ કહેલ છે તેથી પ્રમાદીને બાળવીર્ય કહેલ છે અને [illegible] પંડિતવીર્ય કહેલ છે અર્થાત્ પ્રમાદી જીવનું [illegible] વીર્ય અને અપ્રમાદીનું [illegible] વીર્ય છે

४- सत्थमेगे तु सिक्खंता,
अतिवायाय पाणिणं ।
एगे मंते अहिज्जंति,
पाणभूयविहेडिणो ।

૪— [illegible] બે પ્રકાર [illegible] પ્રતિપાદન કરે છે—કોઈ કોઈ [illegible] પ્રાણીઓની [illegible] નો અભ્યાસ કરે છે [illegible] ભૂતોના વિનાશક [illegible]

५- माइणो कट्टु माया य,
कामभोगे समारभे ।
हंता छेत्ता पगब्भित्ता,
आयसायाणुगामिणो ।

૫—માયાવી [illegible]

६- मणसा वयसा चेव,
कायसा चेव अंतसो ।
आरओ परओ वावि
दुहा वि य असंजया ।

૬— [illegible]

७- वेराइं कुव्वई वेरी,
तओ वेरेहिं रज्जती ।
पावोवगा य आरंभा,
दुक्खफासा य अंतसो ।

૭–પ્રાણુીની ઘાત કરનારા જીવો તેની સાથે અનેક જન્મો માટે વૈર બાંધે છે, કારણુ બીજા જન્મમાં તે જીવ તેને મારે છે. તે પ્રમાણે વૈરની પરંપરા ચાલે છે. જીવહિંસા પાપ ઉત્પન્ન કરે છે અને દુઃખ આપે છે.

८- संपरायं णियच्छंति,
अत्तदुक्कडकारिणो ।
रागदोसस्सिया बाला,
पावं कुव्वंति ते बहुं ।

૮– કર્મ બે પ્રકારનાં છે– સાંપરાયિક અને ઈર્યાપથિક કષાયપૂર્વક કરેલ કર્મ સાંપરાયિક કહેવાય છે અને કષાય વિના કરેલ કર્મ ઈર્યાપથિક કહેવાય છે. જાણીબુઝીને સ્વયં પાપ કરનારા જીવો સાંપરાયિક કર્મ બાંધે છે તથા રાગ અને દ્વેષના આશ્રયથી તે અજ્ઞાની જીવો બહુ પાપ કરે છે.

९- एयं सकम्मविरियं,
बालाणं तु पवेदितं ।
इत्तो अकम्मविरियं,
पंडियाणं सुणेह मे ।

૯– આ અજ્ઞાની પ્રમાદી જીવોનું સકર્મવીર્ય કહ્યું હવે પંડિતોનું અકર્મવીર્ય મારી પાસેથી સાંભળો.

१०- दव्विए बंधणुम्मुक्के,
सव्वओ छिन्नबंधणे ।
पणोल्ल पावकं कम्मं,
सल्लं कंतति अंतसो ।

૧૦–મોક્ષાર્થી પુરુષ કષાયરૂપ બંધનથી મુક્ત હોય છે, અને સમસ્ત બંધનોને છોડીને, પાપ-કર્મનો ત્યાગ કરી પૂર્ણુરૂપથી શલ્યોને—કર્મોને કાપી નાખે છે.

११- नेयाउयं सुयक्खायं,
उवादाय समीहए ।
भुज्जो भुज्जो दुहावासं,
असुहत्तं तहा तहा ।

૧૧–તીર્થંકર ભગવાન દ્વારા કથિત સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગને ગ્રહણુ કરીને પંડિત પુરુષો મોક્ષ માટે ઉદ્યમ કરે છે બાળવીર્યવાળો જીવ વારવાર નરક આદિના દુઃખો ભોગવે છે અને જેમ જેમ દુઃખો ભોગવે છે તેમ તેમ તેના અશુભ ધ્યાનની વૃદ્ધિ થાય છે.

१२- ठाणी विविहठाणाणि,
चइस्संति ण संसओ ।
अणियते अयं वासे,
णायएहि सुहीहि य ।

૧૨–વિવિધ સ્થાનોના અધિકારીઓ પોતપોતાના સ્થાનોને છોડી દેશે તેમાં સંશય નથી તથા જ્ઞાતિજનો અને મિત્રોની સાથેનો નિવાસ પણુ અનિત્ય છે

१३- एवमादाय मेहावी,
अप्पणो गिद्धिमुद्धरे ।
आरियं उवसंपज्जे,
सव्वधम्ममकोवियं ।

૧૩–આવું જાણીને બુદ્ધિમાન પુરુષ મમતાનો ત્યાગ કરે તથા કુતીર્થિક ધર્મોથી અદૂષિત આ આર્ય ધર્મને અથવા શ્રુત–ચારિત્રરૂપ ધર્મને ગ્રહણ કરે છે

१४- सह सम्मइए णच्चा,
धम्मसारं सुणेत्तु वा ।
समुवट्ठिए उ अणगारे,
पच्चक्खायपावगे ।

૧૪– નિર્મળ બુદ્ધિવડે અથવા ગુર્વાદિકથી સાંભળીને ધર્મના સત્ય સ્વરૂપને જાણીને જ્ઞાનાદિ ગુણોના ઉપાર્જનમાં તત્પર સાધુ પાપનું પ્રત્યાખ્યાન કરે

१५- जं किंचुवक्कमं जाणे,
आउक्खेमस्स अप्पणो ।
तस्सेव अन्तरा खिप्पं,
सिक्खं निक्खेज्ज पंडिए ।

૧૫– જ્ઞાની પુરુષ જો કોઈપણ પ્રકારે પોતાના આયુષ્યનો ક્ષયકાળ જાણે તો તે આયુષ્યનો ક્ષય થયા પહેલાં જ સંલેખનારૂપ શિક્ષાને ગ્રહણ કરે — સંલેખનાના સ્વરૂપને જાણી તેને સ્વીકાર કરી લે

१६- जहा कुम्मे सअंगाइं,
सए देहे समाहरे ।
एव पावाइ मेहावी,
अज्झप्पेण समाहरे ।

૧૬– જેમ કાચબો પોતાના અંગોને પોતાના દેહમાં ગોપવીને [illegible] બુદ્ધિમાન પુરુષ આત્મલીનતાથી પોતાના [illegible] લે [illegible]

१७- साहरे हत्थपाए य,
मण पचेंदियाणि य ।
पावकं च परिणामं,
भासादोसं च तारिसं ।

૧૭– [illegible] ઇન્દ્રિયોની [illegible] ભાષાનો પણ [illegible]

१८- अणु माण च माय च,
त परिण्णाय पडिए ।
सातागारवनिहुए
उवसंते णिहे चरे ।

૧૮– [illegible]

१९- पाणे य णाइवाएज्जा,
अदिन्नंपि य णादए ।
सादियं ण मुसं बूया
एस धम्मे वुसीमओ ।

૧૯– [illegible]

७- वेराइं कुव्वई वेरी,
तओ वेरेहि रज्जती ।
पावोवगा य आरंभा,
दुक्खफासा य अंतसो ।

૭–પ્રાણીની ઘાત કરનારા જીવો તેની સાથે અનેક જન્મો માટે વૈર બાંધે છે, કારણ બીજા જન્મમાં તે જીવ તેને મારે છે. તે પ્રમાણે વૈરની પરંપરા ચાલે છે. જીવહિંસા પાપ ઉત્પન્ન કરે છે અને દુ:ખ આપે છે.

८- संपरायं णियच्छंति,
अत्तदुक्कडकारिणो ।
रागदोसस्सिया वाला,
पावं कुव्वंति ते बहुं ।

૮– કર્મ બે પ્રકારનાં છે– સાંપરાયિક અને ઇર્યાપથિક કષાયપૂર્વક કરેલ કર્મ સાંપરાયિક કહેવાય છે અને કષાય વિના કરેલ કર્મ ઇર્યાપથિક કહેવાય છે. જાણીબુઝીને સ્વય પાપ કરનારા જીવો સાંપરાયિક કર્મ બાંધે છે તથા રાગ અને દ્વેષના આશ્રયથી તે અજ્ઞાની જીવો બહુ પાપ કરે છે.

९- एयं सकम्मविरियं,
वालाणं तु पवेदितं ।
इत्तो अकम्मविरियं,
पंडियाणं सुणेह मे ।

૯– આ અજ્ઞાની પ્રમાદી જીવોનું સકર્મવીર્ય કહ્યુ હવે પડિતોનું અકર્મવીર્ય મારી પાસેથી સાંભળો.

१०- दव्विए वंधणुम्मुक्के,
सव्वओ छिन्नवंधणे ।
पणोल्ल पावकं कम्मं,
सल्लं कंतति अंतसो ।

૧૦–મોક્ષાર્થી પુરુષ કષાયરૂપ બંધનથી મુક્ત હોય છે, અને સમસ્ત બંધનોને છોડીને, પાપ-કર્મનો ત્યાગ કરી પૂર્ણરૂપથી શલ્યોને—કર્મોને કાપી નાખે છે

११- नेयाउयं सुयक्खायं,
उवादाय समीहए ।
भुज्जो भुज्जो दुहावासं,
असुहत्तं तहा तहा ।

૧૧–તીર્થંકર ભગવાન દ્વારા કથિત સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગને ગ્રહણ કરીને પડિત પુરુષો મોક્ષ માટે ઉદ્યમ કરે છે. બાળવીર્યવાળો જીવ વારંવાર નરક આદિના દુ:ખો ભોગવે છે અને જેમ જેમ દુ:ખો ભોગવે છે તેમ તેમ તેના અશુભ ધ્યાનની વૃદ્ધિ થાય છે.

१२- ठाणी विविहठाणाणि,
चइस्संति ण संसओ ।
अणियते अयं वासे,
णायएहि सुहीहि य ।

૧૨–વિવિધ સ્થાનોના અધિકારીઓ પોતપોતાના સ્થાનોને છોડી દેશે તેમાં સંશય નથી. તથા જ્ઞાતિજનો અને મિત્રોની સાથેનો નિવાસ પણ અનિત્ય છે.

१३- एवमादाय मेहावी,
अप्पणो गिद्धिमुद्धरे ।
आरियं उवसंपज्जे,
सव्वधम्ममकोवियं ।

१४- सह सम्मइए णच्चा,
धम्मसारं सुणेत्तु वा ।
समुवट्ठिए उ अणगारे,
पच्चक्खायपावगे ।

१५- जं किंचुवक्कमं जाणे,
आउक्खेमस्स अप्पणो ।
तस्सेव अन्तरा खिप्पं,
सिक्खं सिक्खेज्ज पंडिए ।

१६- जहा कुम्मे सअंगाइं,
सए देहे समाहरे ।
एवं पावाइं मेहावी,
अज्झप्पेण समाहरे ।

१७- साहरे हत्थपाए य,
मणं पचेंदियाणि य ।
पावकं च परिणामं,
भासादोसं च तारिसं ।

१८- अणु माणं च मायं च,
तं परिण्णाय पंडिए ।
सातागारवणिहुए,
उवसंते णिहे चरे ।

१९- पाणे य णाइवाएज्जा,
अदिन्नं पि य णादए ।
सादियं ण मुसं बूया,
एस धम्मे वुसीमओ ।

૧૩–આવું જાણીને બુદ્ધિમાન પુરુષ મમતાનો ત્યાગ કરે તથા કુતીર્થિક ધર્મોથી અદૂષિત આર્ય ધર્મને અથવા શ્રુત–ચારિત્રરૂપ ધર્મને ગ્રહણ કરે છે

૧૪– નિર્મળ બુદ્ધિવડે અથવા ગુર્વાદિકથી સાંભળીને ધર્મના સત્ય સ્વરૂપને જાણીને જ્ઞાનાદિ ગુણોના ઉપાર્જનમાં તત્પર સાધુ પાપનું પ્રત્યાખ્યાન કરે

૧૫– જ્ઞાની પુરુષ જો કોઈપણ પ્રકારે પોતાના આયુષ્યનો ક્ષયકાળ જાણે તો તે આયુષ્યનો ક્ષય થયા પહેલાં જ સંલેખનારૂપ શિક્ષાને ગ્રહણ કરે — સંલેખનાનાં સ્વરૂપને જાણી તેને અંગીકાર કરી લે

૧૬– જેમ કાચબો પોતાના અંગોને પોતાના દેહમાં સંકોચીને રાખે [illegible] બુદ્ધિમાન પુરુષ આત્મચિંતનથી [illegible] લે [illegible]

૧૭– [illegible]

૧૮– [illegible]

૧૯– [illegible]

२०- अतिवक्कम्मंति वायाए,
मणसा वि न पत्थए ।
सव्वओ संवुडे दंते,
आयाणं सुसमाहरे ।

૨૦- સંયમી મુનિ વચનથી અથવા મનથી પણ કોઇ જીવને પીડા આપવાની ઇચ્છા ન કરે, પરંતુ બહારથી અને અંદરથી ગુપ્ત રહી ઇંદ્રિયોનું દમન કરીને સારી રીતે સંયમનું પાલન કરે.

२१- कडं च कज्जमाणं च,
आगमिस्सं च पावगं ।
सव्वं तं णाणुजाणंति,
आयगुत्ता जिइंदिया ।

૨૧– પોતાના આત્માને પાપથી ગોપન કરનાર જિતેન્દ્રિય પુરુષ ભૂતકાળમાં કોઇએ કરેલા, વર્તમાનકાળમાં કરાતા અને ભવિષ્યકાળમાં કરવાના હોય એવા પાપકર્મોને અનુમોદન આપતા નથી

२२- जे यावुद्धा महाभागा,
वीरा असमत्तदंसिणो ।
असुद्धं तेसि परक्कंतं,
सफलं होइ सव्वसो ।

૨૨– કોઈ પુરુષ લોકપૂજ્ય તથા વીર હોય પણ તે જો ધર્મના રહસ્યને નહિ જાણનાર મિથ્યાદષ્ટિ હોય તો તેનું કરેલુ તપ, દાન વગેરે બધુ અશુદ્ધ છે અને તે કર્મબંધનું કારણ બને છે

२३- जे य बुद्धा महाभागा,
वीरागसम्मत्तदंसिणो ।
सुद्धं तेसिं परक्कंतं,
अफलं होइ सव्वसो ।

૨૩–જે વસ્તુસ્વરૂપને જાણનારા મહાપૂજનીય અને કર્મને વિદારવામાં નિપુણ સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે, તેમના તપ આદિ સર્વ અનુષ્ઠાનો શુદ્ધ છે અને તેની સમસ્ત ક્રિયા કર્મબંધનુ કારણ ન બને પરંતુ મોક્ષનુ કારણ બને છે.

२४- तेसिं पि तवो ण सुद्धो,
निक्खंता जे महाकुला ।
जन्नेवन्ने वियाणंति,
न सिलोगं पवेज्जए ।

૨૪– જે ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થઇ પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરીને પૂજા સત્કાર માટે તપ કરે છે તેમનુ તપ પણ શુદ્ધ નથી. તેથી સાધુ પોતાના તપને ગુપ્ત રાખે અને પોતે પોતાની પ્રશંસા ન કરે.

२५- अप्पपिंडासि पाणासि,
अप्पं भासेज्ज सुव्वए ।
खंतेऽभिनिव्वुडे दंते,
वीतगिद्धी सदा जए ।

૨૫– સંયમયાત્રાના નિર્વાહ માટે સાધુ અલ્પ-ભોજન કરે અને અલ્પ જલપાન કરે અને થોડુ બોલે; તથા ક્ષમાવાન્, લોભ–આસક્તિથી રહિત, જિતેન્દ્રિય અને વિષયોમાં અનાસક્ત બનીને હમેશાં સંયમનું અનુષ્ઠાન કરે

२६- झाणजोग समाहट्टु,
काय विउसेज्ज सव्वसो ।
तितिक्खं परमं णच्चा,
आमोक्खाए परिव्वएज्जासि ।
त्ति बेमि ।

૨૬– સાધુ ધ્યાનયોગને ગ્રહણ કરીને શરીરને સર્વ પ્રકારે અપ્રશસ્ત વ્યાપારથી રોકે. તથા પરિષહ અને ઉપસર્ગમાં સહિષ્ણુતા રાખવી તે ઉત્તમ છે, એવુ જાણીને મોક્ષની પ્રાપ્તિ પર્યંત સંયમનુ અનુષ્ઠાન કરે એમ હું કહું છું.

નવમું અધ્યયન

ધર્મ-અધિકાર

આઠમા અધ્યયનમાં બાળ વીર્ય અને પંડિત વીર્યનું વર્ણન કર્યું. પ્રસ્તુત નવમાં અધ્યયનમાં ધર્મનું કથન કર્યું છે.

ધર્મ બે પ્રકારે કહ્યો છે-દ્રવ્યધર્મ અને ભાવધર્મ.

દ્રવ્યધર્મ-જે દ્રવ્યનો જે સ્વભાવ તે તેનો ધર્મ છે. જેમકે—

गइलक्खणओ धम्मो अहम्मो ठाण[illegible]णो ।
भायण सव्व दव्वाण नह अवगाहलक्खण ॥

ધર્માસ્તિકાયનો ગતિ અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિતિ, સર્વ દ્રવ્યોને [illegible] દેવું તે આકાશનો ધર્મ છે પુદ્‌ગલાસ્તિકાયનો સ્વભાવ ગ્રહણ રૂપ છે મિશ્ર દ્રવ્ય [illegible] વગેરે [illegible] તેમાં પણ જેનો જે સ્વભાવ છે તે તેનો ધર્મ જાણવો ગૃહસ્થોના [illegible] ગામ વગેરેના બાંધેલા નિયમો છે તે તેનો ધર્મ (ફરજ) છે અથવા ગૃહસ્થને [illegible] તેનો [illegible] ધર્મ સમજવો તેમજ ભૂખ્યાને ભોજન. તરસ્યાને પાણી [illegible] [illegible] સેવા કરવી તથા સૂવા બેસવાને આસન આપવું તે દ્રવ્યધર્મ [illegible]

ભાવધર્મ – જે જીવને દુર્ગતિમા જતા બચાવે [illegible] ધર્મ [illegible] છે ભાવધર્મ એટલે ભાવસમાધિ અને ભાવમાર્ગ [illegible] કારણ [illegible] ભાવ [illegible] નામે છે અથવા ક્ષાંતિ વગેરે દશ ભેદવાળો પણ [illegible] ભાવ [illegible] પોતાના આત્મામા સ્થાપવા તે આ પ્રમાણે જ્ઞાનદર્શન અને ચારિત્ર [illegible]

ધર્મને નહીં સમજનાર પ્રાણી અનંતકાળ [illegible] મમતાના બંધને બંધાય છે અને જે આરંભમા આસક્ત [illegible] મુક્ત થઇ શકતા નથી પણ જમદગ્નિ [illegible] કૃતવીર્યની જેમ [illegible] વેરની [illegible]

२६- तत्थिमा तइया भासा,
जं विदित्ताऽणुतप्पती ।
जं छन्नं तं न वत्तव्वं,
एसा आणा णियंठिया ।

૨૬– ચાર પ્રકારની ભાષા (સત્ય, અસત્ય, મિશ્ર અને વ્યવહાર) માં ત્રીજી મિશ્ર ભાષા છે તે અસત્યથી ભળેલી છે માટે સાધુ તેનો પ્રયોગ ન કરે, જે બોલ્યા પછી પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે તેવી ભાષા ન બોલે, તથા જે વાતને બધા માણસો છુપાવતા હોય તેવી વાતો પણ સાધુ ન કહે. આ નિર્ગ્રંથ ભગવાન મહાવીરની આજ્ઞા છે.

२७- होलावायं सहीवायं,
गोयावायं च नो वदे ।
तुमं तुमं ति अमणुन्नं,
सव्वसो तं ण वत्तए ।

૨૭- સાધુ કોઇને 'અરે મૂર્ખ !' ઇત્યાદિ નિષ્ઠુર ને હલકા સંબોધનથી ન બોલાવે, તેમજ કોઇને 'હે મિત્ર! હે વસિષ્ઠ ગોત્રીય, હે કશ્યપગોત્રીય', વગેરે ખુશામત માટે ન કહે પોતાનાથી મોટાને 'તૂ' આદિ અમનોજ્ઞ શબ્દ ન કહે ટૂંકમાં જે વચન બીજાને અપ્રિય લાગે તેવા શબ્દનો પ્રયોગ પણ ન કરે.

२८- अकुसीले सया भिक्खू,
णेव संसग्गियं भए ।
सुहरूवा तत्थुवस्सग्गा,
पडिवुज्झेज्ज ते विऊ ।

૨૮–સાધુ સ્વયં કુશીલ ન બને અને કુશીલોની સાથે સંગતિ પણ ન કરે, કારણકે કુશીલોની સંગતિથી સંયમ નષ્ટ તથા તેવા સુખભોગની ઇચ્છારૂપ ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે વિદ્વાન-મુનિ આ સત્યને સમજે.

२९- नन्नत्थ अंतराएणं,
परगेहे ण णिसीयए ।
गामकुमारियं किड्डं,
नातिवेलं हसे मुणी ।

૨૯–સાધુ રોગાદિ કોઈ કારણ વિના ગૃહસ્થના ઘરમાં ન બેસે, તથા ગામના બાળકોની સાથે રમત ન રમે (બાલક્રીડા ન કરે) તેમજ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરીને હસે નહી.

३०- अणुस्सुओ उरालेसु,
जयमाणो परिव्वए ।
चरियाए अप्पमत्तो,
पुट्ठो तत्थऽहियासए ।

૩૦– સાધુ મનોહર શબ્દાદિ વિષયોમાં ઉત્સુક ન થાય, પરંતુ યતનાપૂર્વક સંયમનું પાલન કરે. ભિક્ષાચરી તથા વિહાર વગેરેમાં પ્રમાદ ન કરે, તેમજ ઉપસર્ગ તથા પરિષહોની પીડા થવા પર સમભાવથી સહન કરે

३१- हम्ममाणो ण कुप्पेज्जा,
वुच्चमाणो न मजले ।
सुमणे अहियासिज्जा,
ण य कोलाहलं करे ।

સાધુને કોઈ લાકડી અથવા મુઠ્ઠી આદિથી મારે અથવા કઠોર વચન કહે તો તેના ઉપર ક્રોધ ન કરે, કોઈ ગાળ આપે તો હૃદયમાં બળે નહી. પ્રસન્નતાપૂર્વક બધુ સહન કરે પણ કોલાહલ ન કરે.

३२- लद्धे कामे ण पत्थेज्जा,
विवेगे एवमाहिए ।
आयरियाइं सिक्खेज्जा,
बुद्धाणं अंतिए सया ।

૩૨–સાધુ પ્રાપ્ત થયેલ કામભોગોની પણ ઈચ્છા ન કરે, તીર્થંકર ભગવાને તેનેજ વિવેક કહ્યો છે. સાધુ આચાર્ય આદિ જ્ઞાનીજનો પાસેથી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની શિક્ષા ગ્રહણ કરે

३३- सुस्सूसमाणो उवासेज्जा,
सुप्पन्नं सुतवस्सियं ।
वीरा जे अत्तपन्नेसी,
धितिमता जिइंदिया ।

૩૩–સાધુએ સ્વસમય પરસમયના જ્ઞાતા, ઉત્તમ તપસ્વી ગુરુની સેવા કરવી જોઈએ તથા તેની ઉપાસના કરવી જોઈએ જે કર્મનું વિદારણ કરવામાં વીર છે. આત્મપ્રજ્ઞા (કેવળ જ્ઞાન)નું અન્વેષણ કરનાર છે તથા ધૈર્યવાન છે. જિતેન્દ્રિય છે તેજ એવું કાર્ય કરી શકે છે

३४- गिहे दीवमपासता,
पुरिसादाणिया नरा ।
ते वीरा बधणुम्मुक्का,
नावकखति जीविय ।

૩૪–ગૃહવાસમાં સમ્યક્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી એવું સમજીને જે પુરુષો (માનવો) સંયમ અંગીકાર કરીને [illegible]ની વૃદ્ધિ કરે [illegible] છે, તેઓ જ [illegible] છે તેવા [illegible] જીવનની અભિલાષા [illegible]

३५- अगिद्धे सद्दफासेसु,
आरंभेसु अणिस्सिए ।
सव्व तं समयातीत,
जमेत लविय बहू ।

૩૫– [illegible] નિષેધ [illegible]

३६- अइमाण च मायं च,
तं परिण्णाय पंडिए ।
गारवाणि य सव्वाणि,
णिव्वाण संधए मुणी ।
त्ति बेमि ।

૩૬– [illegible]

અધ્યયન દશમું

સમાધિ

નવમાં અધ્યયનમાં ધર્મનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. ધર્મ અવિકળ સમાધિ હોય તો જ પૂર્ણ થાય છે તેથી પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં સમાધિનુ કથન કરવામાં આવેલ છે.

જેના વડે આત્માને મોક્ષ કે મોક્ષના માર્ગમાં સમ્યક્ પ્રકારે સ્થાપી શકાય તે સમાધિ છે સમાધિ ચિત્તની એકાગ્રતા, શાંતિ અને નિર્મળતા છે.

સૂત્રના આદિમાં જે પદ પ્રયુક્ત કરવામાં આવે છે તેને "આદાન" કહે છે. તે આદાનપદ પ્રમાણે આ અધ્યયનનું બીજુ નામ "આઘ" છે કારણ કે આ અધ્યયનની આદિમાં "आघ मईम" આ પ્રમાણે સૂત્ર છે આ સૂત્રમાં પહેલા "આઘ" પદ આવ્યુ છે. જેમ ઉત્તરાધ્યયનમાં પ્રમાદ અને અપ્રમાદનું વર્ણન છે તો પણ આદાનપદ (પ્રથમપદ) "असखय" હોવાથી તે નામે તે બોલાય છે. પરંતુ આ અધ્યયનનું ગુણનિષ્પન્ન નામ તો 'સમાધિ' છે.

સમાધિ ચાર પ્રકારની છે–દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ જે પુરુષ સમ્યક્ ચારિત્રમાં સ્થિત છે, તેણે પોતાના આત્માને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ ચારેમાં સ્થાપિત કર્યો છે

દર્શન સમાધિ–જિન વચનોથી રંગાયેલું અંતઃકરણ હોવાથી વાયુરહિત સ્થાનમાં રહેલ દીવાની પેઠે સ્થિર હોવું, કુબુદ્ધિ રૂપ વાયુથી વિચલિત ન થવું, એ દર્શન–સમાધિ છે

જ્ઞાન સમાધિ–જેમ જેમ નવા નવા શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે છે. તેમ તેમ સમાધિમાં પ્રવૃત્ત થાય છે કહ્યું છે–

> जह जह सुयमवगाहइ अइसयरसपसरसजुयमउव्वं ।
> तह तह पलहाइ मुणी णवणवसवेगसद्धाए ॥

જેમ જેમ અતિશય પ્રસારવાળું નવુ નવું શાસ્ત્ર મુનિ વાંચે છે તેમ તેમ મોક્ષની શ્રદ્ધા વધવાના કારણે તે આનંદ પામે છે

ચારિત્ર સમાધિ–સમ્યક ક્રિયાનુ અનુષ્ઠાન કરનાર મુનિ અકિંચન હોવા છતાં પણ વિષય-સુખથી નિઃસ્પૃહ હોવાથી પરમ સમાધિનો અનુભવ કરે છે. કહ્યું છે–

> तणसथारणिसन्नोऽवि मुणिवरो भट्ठरागमयमोहो ।
> ज पावइ मुत्तिमुह कत्तो त चक्कवट्टी वि ? ॥

જેના રાગ, મદ અને મોહ આદિ વિકારો નષ્ટ થયા છે એવા મુનિ તૃણની શય્યા પર બેસીને પણ જે આનંદનો અનુભવ કરે છે, તેવો આનંદ ચક્રવર્તી રાજા પણ ક્યાથી પામે? કહ્યું છે–

> नैवास्ति राजराजस्य तत्सुखं नैव देवराजस्य ।
> यत्सुखमिहैव साधोर्लोकव्यापार – रहितस्य ॥

સંસારના વ્યાપારથી વિરત મુનિને જે સુખ અહીં છે, તે સુખ રાજાઓના રાજા ચક્રવર્તી કે દેવરાજ ઇન્દ્રને પણ મળી શકતુ નથી

તપઃસમાધિ–ઘોર તપ કરવા છતા પણ જેમને ગ્લાનિ થતી નથી તથા જે ક્ષુધા. અને તૃષા વગેરે પરિષહોથી ઉદ્વેગ પામતા નથી તેમજ આભ્યન્તર તપનો અભ્યાસ કરવાથી ધ્યાનમા જેમનું મન સંલગ્ન થયેલું હોય છે, તે મુનિ નિર્વાણપ્રાપ્તની જેમ અનુકૂળ–પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં હર્ષ–શોક કરતા નથી.

આ રીતે ચારે સમાધિમાં સ્થિત મુનિ શરીરનો [illegible] છોડીને ભવચક્રથી તથા કર્મબન્ધનથી મુક્ત થઈ જાય છે

અધ્યયન દશમું

સમાધિ

१- आघं मईमं अणुवीय धम्मं,
अंजू समाहि तमिणं सुणेह ।
अपडिन्न भिक्खू उ समाहिपत्ते,
अणियाण भूतेसु परिव्वएज्जा ।

૧- કેવળજ્ઞાની ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કેવળજ્ઞાન દ્વારા જાણીને સરળ અને મોક્ષદાયક ધર્મનું કથન કર્યું છે હે શિષ્યો ! તમે એ ધર્મ સાંભળો. સાધુ સંયમનું પાલન કરતા આ લોક અને પરલોકના સુખોની અભિલાષા ન કરે. જીવોનો આરંભ ન કરે પોતાના તપનું ફળ ન ઈચ્છે. સમાધિયુક્ત થઈ શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરે

२- उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु,
तसा य जे थावर जे य पाणा ।
हत्थेहि पाएहि य संजमित्ता,
अदिन्नमन्नेसु य णो गहेज्जा ।

૨- ઊર્ધ્વદિશા, અધોદિશા અને તિર્યક્ દિશામાં જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓ [illegible] પગથી અથવા [illegible] ન કરે તેમજ અદત્ત વસ્તુને [illegible] ન કરે

३- सुयक्खाय धम्मे वितिगिच्छतिण्णे,
लाढे चरे आयतुले पयासु ।
आयं न कुज्जा इह जीवियट्ठी,
चयं न कुज्जा सुतवस्सि भिक्खू ।

૩- [illegible]

४- सव्विंदियाभिनिव्वुडे पयासु,
चरे मुणी सव्वतो विप्पमुक्के ।
पासाहि पाणे य पुढो वि सत्ते,
दुक्खेण अट्टे परितप्पमाणे ।

૪- [illegible]

५. एतेसु बाले य पकुव्वमाणे,
आवट्टती कम्मसु पावएसु ।
अतिवायतो कीरति पावकम्मं
निउंजमाणे उ करेइ कम्मं ।

[illegible]

६- आदीणवित्तीव करेति पावं,
मंता उ एगंतसमाहिमाहु ।
बुद्धे समाहीय रते विवेगे,
पाणातिवाता विरते ठियप्पा ।

૬- જે પુરુષ દીનવૃત્તિ કરે છે તે પણ પાપ કરે છે. એવું જાણી તીર્થંકરોએ એકાંત ભાવસમાધિનો ઉપદેશ આપ્યો છે તેથી વિચારવાન શુદ્ધચિત્ત પુરુષ ભાવસમાધિ અને વિવેકમાં રત રહીને પ્રાણાતિપાતનો ત્યાગ કરે

७- सव्वं जगं तु समयाणुपेही,
पियमप्पियं कस्सइ णो करेज्जा ।
उट्ठाय दीणो य पुणो विसन्नो,
संपूयणं चेव सिलोयकामी ।

૭- સર્વ જીવોને સમભાવથી જોનાર સાધુ કોઈ સાથે પ્રિય કે કોઈ સાથે અપ્રિય સંબંધ ન રાખે. કોઈ-કોઈ પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરીને પરિષહ અને ઉપસર્ગ આવતાં દીન બની જાય છે અને દીક્ષા છોડી પતિત થઇ જાય છે. તો કોઇ પોતાની પૂજા-પ્રશંસાના અભિલાષી બની જાય છે

८- अहाकडं चेव निकाममीणे,
नियामचारी य विसण्णमेसी ।
इत्थीसु सत्ते य पुढो य बाले,
परिग्गहं चेव पकुव्वमाणे ।

૮-જે પુરુષ પ્રવ્રજ્યા લઇને આધાકર્મી આહારની ઈચ્છા કરે છે અને તેને માટે વિચરે છે તે કુશીલ છે, તથા જે સ્ત્રીમાં આસકત બનીને તેના વિલાસોમાં અજ્ઞાનીની પેઠે મુગ્ધ રહે છે અને સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ માટે પરિગ્રહ રાખે છે તે પાપની વૃદ્ધિ કરે છે.

९- वेराणुगिद्धे णिचयं करेति,
इओ चुए स इहमट्ठदुग्गं ।
तम्हा उ मेधावि समिक्ख धम्मं,
चरे मुणी सव्वउ विप्पमुक्के ।

૯-જે પુરુષ પ્રાણીઓની હિંસા કરી તેમની સાથે વૈર બાંધે છે તે પાપની વૃદ્ધિ કરે છે તેથી તે મરીને નરક વગેરે દુઃખદાયી સ્થાનોમાં જન્મ લે છે માટે વિવેકી સાધુ ધર્મનો વિચાર કરી સર્વ દુરાચારોથી દુર રહી સયમનુ પાલન કરે

१०- आयं न कुज्जा इह जीवियट्ठी,
असज्जमाणो य परिव्वएज्जा ।
णिसम्मभासी य विणीय गिद्धि,
हिंसन्निय वा ण कहं करेज्जा ।

૧૦- સાધુ આ સસારમાં ભોગમય જીવનની અભિલાષા કરીને ધનનો સંચય ન કરે. તથા પુત્ર કલત્ર વગેરેમાં આસક્તિ ભાવ ન રાખે, વિચારપૂર્વક ભાષા બોલે, શબ્દાદિ વિષયોમાં રત ન રહે તેમજ હિંસાયુકત કથા ન કહે.

११- आहाकडं वा ण णिकामएज्जा,
णिकामयन्ते य ण संथवेज्जा ।
धुणे उरालं अणुवेहमाणे,
चिच्चा ण सोयं अणवेक्खमाणे ।

૧૧- સાધુ આધાકર્મી આહારની ઇચ્છા ન કરે અને આધાકર્મી આહારની ઇચ્છા રાખનારનો સંગ પણ ન કરે. નિર્જરાનું સ્વરૂપ જાણીને તપસ્યાથી શરીર કૃશ કરે, તેમજ શરીરની પરવા ન કરતાં સંયમનું પાલન કરે

१२- एगत्तमेयं अभिपत्थएज्जा,
एवं पमोक्खो न मुसंति पासं ।
एसप्पमोक्खो अमुसे वरे वि,
अकोहणे सच्चरते तवस्सी ।

૧૨—સાધુ એકત્વ ભાવના કરે કે-આ જીવ એકલો આવ્યો છે. એકલો જવાનો છે અને એકલો જ પોતાના કરેલા કર્મોનું ફળ ભોગવવાનો છે કોઈ કોઈનું સગું નથી આવી એકત્વ ભાવનાથી મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે એકત્વ ભાવના મોક્ષરૂપ છે. સત્ય છે અને શ્રેષ્ઠ છે માટે જે એકત્વ ભાવનાથી યુક્ત થાય છે તે ક્ષમાવાન્ સત્યાશ્રી અને તપસ્વી બને છે

१३- इत्थिसु या आरय मेहुणाओ,
परिग्गहं चेव अकुव्वमाणे ।
उच्चावएसु विसएसु ताई,
निस्संसय भिक्खू समाहिपत्ते ।

૧૩—જે સાધુ સ્ત્રીઓ સાથે મૈથુનસેવન કરતો નથી, તથા પરિગ્રહનો સંગ્રહ કરતો નથી. મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ વિષયોમાં [illegible] કરતો નથી તેમજ પ્રાણીમાત્રની રક્ષા કરે છે તે [illegible] સમાધિને પ્રાપ્ત કરે છે

१४- अरइं रइं च अभिभूय भिक्खू,
तणाइफासं तह सीयफासं ।
उण्हं च दंसं चऽहियासएज्जा,
सुब्भिं व दुब्भिं व तितिक्खएज्जा ।

૧૪—સાધુ સંયમ [illegible]
[illegible]
[illegible]
અને દુર્ગંધને [illegible]

१५- गुत्तो वईए य समाहिपत्तो,
लेसं समाहट्टु परिव्वएज्जा ।
गिहं न छाए णवि छायएज्जा,
संमिस्सभावं पयहे पयासु ।

૧૫— [illegible]

१६- जे केइ लोगंमि उ अकिरियआया,
अन्नेण पुट्ठा धुयमादिसंति ।
आरंभसत्ता गढिया य लोए,
धम्मं न जाणंति विमुक्खहेउं ।

૧૬— [illegible]

१७ पुढो य छंदा इह माणवा उ, किरियाकिरियं च पुढो य वायं । जायस्स बालस्स पकुव्व देहं, पवड्ढती वेरमसंजतस्स ।	૧૭- આ સંસારમાં ભિન્ન ભિન્ન રુચિ રાખનાર મનુષ્યો હોય છે. તેમાં કોઇ ક્રિયાવાદને માને છે, કોઇ અક્રિયાવાદને માને છે, કેટલાક અજ્ઞાની જીવો તત્કાળ જન્મેલા બાળકના શરીરના ટુકડે ટુકડા કરીને આનંદ માને છે. આ રીતે સંયમથી રહિત તેઓ પ્રાણીઓની સાથે વૈર વધારે છે.
१८- आउक्खयं चेव अबुज्झमाणे, ममाति से साहसकारि मंदे । अहो य राओ परितप्पमाणे, अट्टेसु मूढे अजरामरेव्व ।	૧૮- પાપથી નહિ ડરનાર અજ્ઞાની જીવ પોતાના આયુષ્યનો અંત જાણતા નથી. તેઓ પૌદ્ગલિક પદાર્થોપર મમતા રાખીને રાતદિવસ પાપમાં આસક્ત રહે છે અને પોતાને અજર અમર માનીને ધનમાંજ મુગ્ધ રહે છે.
१९- जहाहि वित्तं पसवो य सव्वं, जे बंधवा जे य पिया य मित्ता । लालप्पती सेऽवि य एइ मोहं, अन्ने जणा तंसि हरंति वित्तं ।	૧૯- હે મુમુક્ષુ! તું ધન અને પશુ વગેરે દરેક સચિત્ત—અચિત્ત પદાર્થોને છોડી દે. માતા પિતા બંધુ ભગિની મિત્રજન વગેરે કોઇપણ તારો કાંઇ ઉપકાર કરતા નથી. છતાં તું તેના માટે રડે છે અને મોહ પામે છે, પરંતુ તુ મરી જઇશ ત્યારે, બીજા લોકો તેં ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યનો ઉપભોગ કરશે અથવા તારા ધનનું હરણ કરી જશે.
२०- सीहं जहा खुड्डुमिगा चरंता, दूरे चरंती परिसंकमाणा । एवं तु मेहावि समिक्ख धम्मं, दूरेण पावं परिवज्जएज्जा ।	૨૦—જેવી રીતે અટવીમાં વિચરનાર મૃગ મૃત્યુના ભયને કારણે સિંહથી દૂર રહે છે, તેવી જ રીતે બુદ્ધિમાન પુરુષ ધર્મ તત્ત્વને સારી રીતે જાણીને પાપથી દૂર રહે છે
२१- संबुज्झमाणे उ णरे मतिमं, पावाउ अप्पाण निवट्टएज्जा । हिंसप्पसूयाइं दुहाइं मत्ता, वेराणुबंधीणि महब्भयाणि ।	૨૧—ધર્મના સ્વરૂપને સમ્યક્ પ્રકારથી જાણનાર બુદ્ધિમાન્ પુરુષ પોતાના આત્માને પાપ કર્મથી નિવૃત્ત કરે છે હિંસાથી ઉત્પન્ન થનાર કર્મ દુઃખદાયક હોય છે વૈરની પરંપરાને ઉત્પન્ન કરનાર છે અને મહા ભયજનક હોય છે. એવુ જાણીને સાધક હિંસાનો ત્યાગ કરે.
२२- मुसं न बूया मुणि अत्तगामी, णिव्वाणमेयं कसिणं समाहि । सयं न कुज्जा न य कारवेज्जा, करंतमन्नं पि य णाणुजाणे ।	૨૨—મોક્ષમાર્ગનું અનુસરણ કરનાર મુનિ ખોટું ન બોલે. જૂઠું બોલવાના ત્યાગને સંપૂર્ણ ભાવ-સમાધિ અને મોક્ષ કહેલ છે એ પ્રમાણે સાધુ બીજા વ્રતોમાં પણ દોષ ન લગાડે, બીજાને પણ દોષ લગાડવાની પ્રેરણા ન આપે અને દોષ સેવન કરનાર વ્યક્તિને ભલી ન જાણે.

२३ सुद्धे सिया जाए न दूसएज्जा,
अमुच्छिए ण य अज्झोववन्ने ।
धितिमं विमुक्के ण य पूयणट्ठी,
न सिलोयगामी य परिव्वएज्जा ।

૨૩–શુદ્ધ નિર્દોષ આહારની પ્રાપ્તિ થવા પર સાધુ તેમાં રાગદ્વેષ કરીને ચારિત્રને દૂષિત ન કરે અરસ તેમજ સ્વાદિષ્ટ આહારમાં મૂર્છિત બની વારંવાર તેની અભિલાષા ન કરે ધૈર્યવાન્ બને. પરિગ્રહથી વિમુક્ત રહે તથા પોતાની પૂજા પ્રતિષ્ઠા અને કીર્તિની કામના ન કરતાં શુદ્ધ સંયમનું પાલન કરે

२४- णिक्खम्म गेहाउ निरावकंखी,
कायं विउस्सेज्ज नियाणछिन्ने ।
णो जीवियं णो मरणाभिकंखी,
चरेज्ज भिक्खू वलया विमुक्के ।
त्ति बेमि

૨૪–સાધુ ગૃહત્યાગ કરીને જીવનથી નિરપેક્ષ થઈ જાય કાય અર્થાત્ મમત્વનો ત્યાગ કરે. નિદાન એટલે [illegible] કામનાને [illegible] આકાંક્ષા ન કરે [illegible] થઈ વિચરે [illegible]

७- पुढवीजीवा पुढो सत्ता,
आउजीवा तहाऽगणी ।
वाउजीवा पुढो सत्ता,
तणरुक्खा सबीयगा ।
८- अहावरा तसा पाणा,
एवं छक्काय आहिया ।
एतावए जीवकाए,
णावरे कोइ विज्जइ ।

૭-૮- પૃથ્વી જીવ છે તથા પૃથ્વીને આશ્રિત પણ જીવ છે તે પૃથક્-પૃથક્ રહેલા છે. તથા જળ અને અગ્નિ પણ જીવ છે. વાયુકાયના જીવ પણ ભિન્ન ભિન્ન છે તથા તૃણ, વૃક્ષ અને બીજ પણ જીવ છે. વનસ્પતિકાયના અનંત જીવ છે. ઉપરોક્ત પાંચ સિવાય છઠ્ઠા ત્રસકાયના જીવો પણ છે. તીર્થંકર દેવોએ આ છ ભેદ બતાવ્યા છે. તે સિવાય સંસારમાં બીજા કોઇ જીવ નિકાય નથી. અર્થાત્ સંસારના સમસ્ત જીવોના આ છ નિકાયમાં સમાવેશ થઇ જાય છે

९- सव्वाहि अणुजुत्तीहि,
मतिमं पडिलेहिया ।
सव्वे अक्कंतदुक्खा य,
अतो सव्वे न हिंसया ।

૯- જ્ઞાની પુરુષ બધી યુક્તિઓ વડે આ જીવોનુ જીવપણું જાણીને તથા આ બધા જીવો દુઃખથી ભય પામે છે એવુ વિચારીને કોઈ પણ પ્રાણીની હિંસા ન કરે.

१०- एयं खु णाणिणो सारं,
जं न हिंसइ कंचणं ।
अहिंसा समयं चेव,
एतावंतं विजाणिया ।

૧૦- જ્ઞાની પુરુષનુ એજ ઉત્તમ જ્ઞાન છે કે તે કોઇ પણ જીવની હિંસા કરતા નથી અહિંસાના સમર્થક શાસ્ત્રોનો એટલો જ સિદ્ધાંત છે અને તે જાણવો જોઈએ.

११- उड्ढं अहे य तिरियं,
जे केइ तस-थावरा ।
सव्वत्थ विरतिं कुज्जा,
संति निव्वाणमाहियं ।

૧૧- ઊર્ધ્વદિશા, અધોદિશા અને તિર્યક્ દિશામાં જે કોઇ પણ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓ છે તે બધાની હિંસાથી નિવૃત્ત રહેવું જોઈએ કારણ કે તેનાથી જીવને શાંતિમય મોક્ષની પ્રાપ્તિ કહેલી છે.

१२- पभू दोसे निराकिच्चा,
ण विरुज्झेज्ज केणइ ।
मणसा वयसा चेव,
कायसा चेव अंतसो ।

૧૨-જિતેન્દ્રિય પુરુષ મિથ્યાત્વ આદિ દોષોને દૂર કરીને મન, વચન અને કાયાથી જીવન પર્યંત કોઇ પણ પ્રાણીની સાથે વૈર-વિરોધ ન કરે.

१३- संवुडे से महापन्ने,
धीरे दत्तेसणं चरे ।
एसणासमिए णिच्चं,
वज्जयंते अणेसणं ।

૧૩-આશ્રવ દ્વારોનો નિરોધ કરનાર મહાપ્રજ્ઞાવાન્ તેમજ પરિષહ-ઉપસર્ગ આવવા છતાં દુઃખિત ન થનાર સાધુ ગૃહસ્થે આપેલો એષણિક જ આહાર-પાણી ગ્રહણ કરે છે તથા સદા એષણા સમિતિથી યુક્ત રહીને અનેષણિક વસ્તુને વર્જે છે.

१४- भूयाइं च समारब्भ,
तमुद्दिस्सा य जं कडं ।
तारिसं तु ण गिण्हिज्जा,
अन्नपाणं सुसंजए ।

१४–જે આહાર પ્રાણીઓનો આરંભ કરીને બનાવ્યો હોય તથા સાધુને આપવાના નિમિત્તે બનાવ્યો હોય એવો અન્નપાણી ઉત્તમ સાધુ ગ્રહણ ન કરે

१५- पूइकम्मं न सेविज्जा,
एस धम्मे वुसीमओ ।
जं किंचि अभिकंखेज्जा,
सव्वसो तं न कप्पए ।

૧૫–આધાકર્મી આહારના લેશ કણથી પણ મળેલો આહાર સાધુ ગ્રહણ ન કરે [illegible] સંયમ પાળનાર સાધુનો આ જ ધર્મ છે. [illegible] આહારમાં પણ જો અશુદ્ધિની શંકા [illegible] ગ્રહણ કરે નહીં. [illegible]

१६- हणंतं णाणुजाणेज्जा,
आयगुत्ते जिइंदिए ।
ठाणाइं संति सड्ढीणं,
गामेसु नगरेसु वा ।

૧૬–શ્રાવકોના નિવાસ [illegible] જિતેન્દ્રિય સાધુ [illegible] ન આપે

[illegible]

१७- तहा गिरं समारब्भ,
अत्थि पुण्णं ति नो वए ।
अहवा णत्थि पुण्णं ति,
एवमेयं महब्भयं ।

१८- दाणट्ठया य जे पाणा,
हम्मंति तस-थावरा ।
तेसिं सारक्खणट्ठाए,
तम्हा अत्थि त्ति नो वए ।

१९- जेसिं तं उवकप्पंति,
अन्नपाणं तहाविहं ।
तेसिं लाभंतरायं ति,
तम्हा णत्थि त्ति णो वए ।

२०- जे य दाणं पसंसंति,
वहमिच्छंति पाणिणं ।
जे य णं पडिसेहंति,
वित्तिच्छेयं करंति ते

३४- अइमाणं च मायं च,
तं परिन्नाय पंडिए ।
सव्वमेयं निराकिच्चा,
णिव्वाणं संधए मुणी ।

३५- संधए साहुधम्मं च,
पावधम्मं निराकरे ।
उवहाणवीरिए भिक्खू,
कोहं माणं ण पत्थए ।

३६- जे य बुद्धा अतिक्कंता,
जे य बुद्धा अणागया ।
संति तेसिं पइट्ठाणं,
भूयाणं जगती जहा ।

३७- अह णं वयमावन्नं,
फास उच्चावया फुसे ।
ण तेसु विणिहण्णेज्जा,
वाएण व महागिरी ।

३८- संवुडे से महापन्ने,
धीरे दत्तेसणं चरे ।
निव्वुडे कालमाकंखी,
एवं (यं) केवलिणो मयं ।
त्तिवेमि ।

૩૪- વિવેકવાન્ મુનિ અતિમાન અને માયાને જ્ઞપરિજ્ઞાથી જાણીને અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યાગ કરીને મોક્ષનું અન્વેષણ કરે.

૩૫- મુનિ ક્ષમા આદિ દશ યતિધર્મની વૃદ્ધિ કરે, પાપ ધર્મનો ત્યાગ કરે તથા તપમાં પોતાનું વીરત્વ પ્રગટાવે તેમજ ક્રોધ તથા માન ન કરે.

૩૬--જેમ સમસ્ત પ્રાણીઓનો આધાર પૃથ્વી છે
તેમ ભૂતકાળમાં જે તીર્થંકરો થઇ ચૂકયા છે
વર્તમાનમાં જે વિદ્યમાન છે અને ભવિષ્યકાળમ
જે તીર્થંકરો થશે તે બધાનો આધાર શાંતિ-
જ છે- કષાયનો ઉપશમ જ છે.

૩૭-જેમ સુમેરુ પર્વત ઘોર આંધીથી પણ કંપિત થતો નથી તેવી રીતે સાધુને અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પરિષહ આવે છતાં તે સંયમથી ડગે નહીં.

૩૮-સંવરથી યુકત મહાપ્રજ્ઞાવાન્ અને ધ સાધુ બીજાએ આપેલો એષણિક આહાર ગ્રહણ કરે તથા કષાય રહિત થઈને મૃત્યુ પર્ય સંયમમાં સ્થિર રહે, એ જ કેવળી ભગવાનનો મત છે. એમ હું કહું છું.

અધ્યયન બારમું

સમવસરણ

પ્રસ્તુત બારમા અધ્યયનમાં સમવસરણનું કથન કરવામાં આવ્યું છે [illegible]

સમ્+અવ પૂર્વક "સૃ ગતૌ" ધાતુને લ્યુટ્ પ્રત્યય લગાડવાથી "સમવસરણ" [illegible] એક સ્થાનમાં ભેળા થવું સમવસરણનો અર્થ છે. પરમાર્થ [illegible] સમવસરણ અધ્યયન છે. આ અધ્યયનમાં તે વાદીઓનું સંમેલન કરવામાં આવ્યું [illegible]

વાદીઓ મુખ્યરૂપે ચાર પ્રકારના છે-ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી [illegible]

ક્રિયાવાદી-જીવાદિ પદાર્થ છે જ, એમ કહે છે [illegible]

અક્રિયાવાદી-જીવાદિ પદાર્થો સર્વથા નથી જ. [illegible]

અજ્ઞાનવાદી-જ્ઞાનને નહીં માનનાર. [illegible]

[illegible] ૬૭ ભેદો છે.

આ ચારમાં પણ અનેક મતમતાંતરો છે. [illegible] માને છે, કોઇ નિયતિને જ માને છે. [illegible]

કાળવાદી-કાળ એ જ પ્રત્યેક કાર્યનું કારણ છે [illegible] પણ ૠતુવિણ ફળ નવ હોય" અર્થાત્ [illegible] આવતા તેથી વસ્તુ માત્રનું કારણ કાળ છે [illegible]

સ્વભાવવાદી-વસ્તુના ગુણને સ્વભાવ કહે છે [illegible] અને લીંબોળી કડવી છે એ બધું સ્વભાવથી [illegible]

નિયતિવાદી-ભવિતવ્યતા, [illegible] પ્રમાણે [illegible] કરતાં પણ અંતે ગોત આવે છે [illegible]

ઈશ્વરવાદી ઈશ્વરને કર્તા માને છે [illegible] એક એવો સમર્થ પુરુષ છે કે [illegible] તેની [illegible] થાય ત્યાં [illegible] એટ [illegible]

આત્મવાદી [illegible]

આ બધા મતવાદીઓ [illegible]

[illegible]

અધ્યયન બારમું

સમવસરણ

१- चत्तारि समोसरणाणिमाणि,
पावादुया जाइं पुढो वयंति ।
किरियं अकिरियं विणयंति तइयं,
अन्नाणमाहंसु चउत्थमेव ।

૧–ક્રિયાવાદ, અક્રિયાવાદ, વિનયવાદ અને અજ્ઞાનવાદ, આ ચાર સિદ્ધાન્ત છે. અન્યદર્શનશાસ્ત્રીઓ એનું પૃથક્ પૃથક્ નિરૂપણ કરે છે.

२- अण्णाणिया ता कुसला वि संता,
असंथुया णो वितिगिच्छतिन्ना ।
अकोविया आहु अकोविएहिं,
अणाणुवीइत्तु मुसं वयंति ।

૨–તે અજ્ઞાનવાદીઓ પોતાને નિપુણ માનવા છતાં મિથ્યાભાષી છે અને સંશયથી રહિત નથી. તેથી તેઓ પોતે અજ્ઞાની છે અને અજ્ઞાન જનતાને ઉપદેશ આપે છે. તેઓ વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર કર્યા વિના મિથ્યા ભાષણ કરે છે.

३- सच्चं असच्चं इति चिंतयंता,
असाहु साहु त्ति उदाहरंता ।
जेमे जणा वेणइया अणेगे,
पुट्ठा वि भावं विणइंसु णाम ।

૩– વિનવાદી અસત્યને સત્ય ચિંતવે છે તથા અસાધુને સાધુ પ્રતિપાદન કરે છે. તેમને પૂછો તો તેઓ વિનયને જ મોક્ષનું સાધન બતાવે છે.

४- अणोवसंखा इति ते उदाहु,
अट्ठे स ओभासइ अम्ह एवं ।
लवावसंकी य अणागएहिं,
णो किरियमाहंसु अकिरियवादी ।

૪–તે વિનયવાદીઓ વસ્તુતત્ત્વને ન સમજતાં કહે છે કે અમને અમારા પ્રયોજનની સિદ્ધિ વિનયથી જ દેખાય છે. તે જ પ્રમાણે કર્મબંધની આશંકા કરનારા અક્રિયાવાદી ભૂત અને ભવિષ્યકાળ વડે વર્તમાનને ઉડાવીને ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે.

५- सम्मिस्सभावं च गिरा गहीए,
से मुम्मई होई अणाणुवाई ।
इमं दुपक्खं इममेगपक्खं,
आहंसु छलायतणं च कम्मं ।

૫–પૂર્વોક્ત નાસ્તિક જે પદાર્થોનો નિષેધ કરે છે તેનું અસ્તિત્વ સ્વીકારી લે છે. તથા પદાર્થની સત્તા અને અસત્તા બન્નેથી મિશ્રિત પક્ષનો પણ સ્વીકાર કરી લે છે. તેઓ સ્યાદ્વાદીના વચનનો અનુવાદ કરવામાં પણ અસમર્થ હોઇ મૂક બની જાય છે. તેઓ પોતાના મતને પ્રતિપક્ષરહિત અને પરમતને પ્રતિપક્ષસહિત બતાવે છે. તેઓ સ્યાદ્વાદીના સાધનોનું ખંડન કરવા માટે વાક્છળનો પ્રયોગ કરે છે.

६- ते एवमक्खंति अबुज्झमाणा,
विरूवरूवाणि अकिरियवाई ।
जे मायइत्ता बहवे मणूसा,
भमंति संसारमणोवदग्गं ।

૬–વસ્તુસ્વરૂપને નહિ જાણનાર તે અક્રિયાવાદીઓ વિવિધ પ્રકારનાં શાસ્ત્રોનું કથન કરે છે. જે શાસ્ત્રોનો આશ્રય લઈને ઘણા મનુષ્યો અનંતકાળ સુધી સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે

७- णाइच्चो उएइ ण अत्थमेति,
ण चंदिमा वड्ढति हायती वा ।
सलिला ण संदंति ण वंति वाया,
वंझो णियतो कसिणे हु लोए ।

૭–[illegible] છે તે માને છે કે સૂર્ય ઊગતો કે [illegible] નથી [illegible] નથી. [illegible] વહેતું [illegible] આવતો નથી. [illegible] શૂન્યરૂપ છે

८- जहा हि अंधे सह जोतिणा वि,
रूवाइ णो पस्सति हीणणेत्ते ।
संतं पि एवमकिरियवाई,
किरियं ण पस्सति निरुद्धपन्ना ।

૮–[illegible]

९- संवच्छरं सुविणं लक्खणं च,
निमित्तदेहं च उप्पाइयं च ।
अट्ठंगमेयं बहवे अहित्ता,
लोगंसि जाणंति अणागताइं ।

૯–[illegible]

१०- केई निमित्ता तहिया भवंति,
केसिंचि तं विप्पडिएति णाणं ।
ते विज्जभावं अणहिज्जमाणा,
आहंसु विज्जापलिमोक्खमेव

૧૦–[illegible]

११- ते एवमक्खंति समिच्च लोगं,
तहा तहा (गया) समणा माहणा य।
सयं कडं णन्नकडं च दुक्खं,
आहंसु विज्जाचरणं पमोक्खं।

૧૧–અહીં ક્રિયાવાદીઓનો મત બતાવેલ છે. ક્રિયાવાદી જ્ઞાનનો નિષેધ કરીને ફક્ત ક્રિયાથી જ સ્વર્ગ-મોક્ષ માને છે. શાસ્ત્રકાર કહે છે, કોઇ કોઇ શાક્યઆદિ શ્રમણ તથા બ્રાહ્મણ પોતપોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે લોકને જાણીને ક્રિયા પ્રમાણે ફળ મળવાનું કહે છે તથા તેઓ એવું પણ કહે છે, કે દુઃખ પોતાની ક્રિયાથી થાય છે, બીજાની ક્રિયાથી થતું નથી. પરંતુ તીર્થંકર દેવોએ કહ્યું છે કે મોક્ષ જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્નેથી મળે છે, એકલી ક્રિયાથી નહિ.

१२- ते चक्खु लोगंसिह णायगा उ,
मग्गाणुसासंति हितं पयाणं।
तहा तहा सासयमाहु लोए,
जंसी पया माणव! संपगाढा।

૧૨–તીર્થંકર ભગવાન્ તથા ગણધર વગેરે આ લોકમાં ચક્ષુ સમાન છે અને લોકના નાયક છે. તેઓ પ્રજાઓને મોક્ષના માર્ગનો ઉપદેશ આપે છે અને શિક્ષા આપે છે કે હે માનવ! જેમ જેમ મિથ્યાત્વ વધે છે; તેમ તેમ સંસાર પણ વધતો જાય છે. જેમાં સંસારી જીવ નિવાસ કરે છે.

१३- जे रक्खसा वा जमलोइया वा,
जे वा सुरा गंधव्वा य काया।
आगासगामी य पुढो सिया जे,
पुणो पुणो विप्परियासुवेंति।

૧૩–જે રાક્ષસ (વ્યંતર દેવ) છે, જે યમલોકમાં રહેનાર (ભવનપતિ) છે. જે સુર (વૈમાનિક) છે અને જે ગાંધર્વ નામના વ્યંતર દેવ છે તથા પૃથ્વીકાય આદિ છ કાય છે; જે આકાશગામી (વિદ્યાધર) તથા પક્ષી આદિ છે અને ભૂમિચર (પૃથ્વી પર રહેનારા) છે તે બધા પ્રાણીઓ પોતપોતાના કર્મ પ્રમાણે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

१४- जमाहु ओहं सलिलं अपारगं,
जाणाहि णं भवगहणं दुमोक्खं।
जंसी विसन्ना विसयंगणाहिं,
दुहओ वि लोयं अणुसंचरंति।

૧૪–આ સંસારને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની જેમ અપાર કહેલ છે. તેથી આ ગહન સંસારને તમે દુસ્તર સમજો. આ સંસારમાં વિષય અને સ્ત્રીમાં આસક્ત જીવો વારંવાર સ્થાવર અને જંગમ એવા બે ભેદોમાં ભ્રમણ કરે છે.

१५- न कम्मुणा कम्म खवेंति बाला,
अकम्मुणा कम्म खवेंति धीरा।
मेधाविणो लोभमयावतीता,
संतोसिणो नो पकरेंति पावं।

૧૫–અજ્ઞાની જીવ પાપકર્મ કરીને પૂર્વકૃત કર્મોનો ક્ષય કરી શકતા નથી. પરંતુ ધીર પુરુષ અકર્મથી (આશ્રવને રોકીને) કર્મનો ક્ષય કરે છે. બુદ્ધિમાન પુરુષો લોભ (પરિગ્રહ) થી દૂર રહે છે. તેઓ સંતોષી બની પાપ કર્મ કરતા નથી.

१६- ते तीय उप्पन्नमणागयाइं,
लोगस्स जाणंति तहागयाइं ।
णेतारो अन्नेसि अणन्नणेया,
बुद्धा हु ते अंतकडा भवंति ।

૧૬- જે વીતરાગ મહાપુરુષ હોય [illegible] અને પાપકર્મથી નિવૃત્ત છે તેઓ [illegible] વર્તમાન અને ભવિષ્યના [illegible] છે. તેઓ બીજા જીવોને [illegible] કરવા માટે નેતા બને છે પરંતુ તેમને કોઈ નેતા હોતા નથી તે [illegible] અંત કરે છે

१७- ते णेव कुव्वंति ण कारवंति,
भूताहिसंकाइ दुगुंछमाणा ।
सया जता विप्पणमंति धीरा,
विण्णत्तिवीरा य हवंति एगे ।

૧૭- [illegible]

१८- डहरे य पाणे, वुड्ढे य पाणे,
ते आत्तओ पासइ सव्वलोए ।
उव्वेहती लोगमिणं महंतं,
बुद्धेऽपमत्तेसु परिव्वएज्जा ।

૧૮- [illegible]

અધ્યયન તેરમું

યાથાતથ્ય

१- आहत्तहीयं तु पवेयइस्सं,
नाणप्पकारं पुरिसस्स जातं ।
सओ अ धम्मं असओ असीलं,
संतिं असंति करिस्सामि पाउं ।

૧– શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે–હું યથાતથ્ય અર્થાત્ સાચું તત્ત્વ, જ્ઞાનના પ્રકાર અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રનું રહસ્ય તથા જીવોના સારા-નરસા ગુણો તેમજ સાધુઓનું શીલ અને અસાધુઓનું કુશીલ તથા શાંતિ અર્થાત્ મોક્ષ અને અશાંતિ અર્થાત્ સંસારનું સ્વરૂપ બતાવીશ.

२- अहो अ राओ अ समुट्ठिएहिं,
तहागएहिं पडिलब्भ धम्मं ।
समाहिमाधातमजोसयंता,
सत्थारमेवं फरुसं वयंति ।

૨– રાતદિન ઉત્તમ અનુષ્ઠાન કરનારા, તથાગત અર્થાત્ તીર્થંકરોથી ધર્મને પામીને પણ તીર્થંકરોક્ત સમાધિમાર્ગનું સેવન ન કરનાર જમાલિ જેવા નિહ્નવ પોતાને શિખામણ દેનાર તીર્થંકર આદિની નિંદા કરે છે.

३- विसोहियं ते अणुकाहयंते,
जे आतभावेण वियागरेज्जा ।
अट्ठाणिए होइ बहूगुणाणं,
जे णाणसंकाइ मुसं वदेज्जा ।

૩– વીતરાગે કહેલો માર્ગ દોષરહિત છે, છતાં અહંકારથી જમાલિ વગેરે નિહ્નવ તેને દૂષિત કરે છે. જે પુરુષ પોતાની રુચિ અનુસાર, પરંપરાગત વ્યાખ્યાનથી જુદી રીતે વ્યાખ્યાન કરે છે તથા વીતરાગના જ્ઞાનમાં શંકા કરીને મિથ્યા ભાષણ કરે છે તે ઉત્તમ ગુણોનું ભાજન બની શકતો નથી.

४- जे यावि पुट्ठा पलिउंचयति,
आयाणमट्ठं खलु वंचयित्ता
असाहुणो ते इह साहुमाणी,
मायण्णि एसंति अणंतघायं ।

૪– જે કોઇના પૂછવા પર પોતાના ગુરુનું નામ છુપાવે છે, તે પુરુષ પોતાને મોક્ષથી વંચિત કરે છે. તે વસ્તુતઃ અસાધુ છે, છતાં પોતાને સાધુ માને છે. તે માયાવી પુરુષ અનંતવાર સંસારમાં ઘાતને પ્રાપ્ત થાય છે અર્થાત દુઃખનું પાત્ર બને છે.

५- जे कोहणे होइ जगट्ठभासी,
विओसियं जे उ उदीरएज्जा ।
अंधेव से दंडपहं गहाय,
अविओसिए घासति पावकम्मी ।

૫– જે પુરુષ ક્રોધશીલ છે, બીજાના દોષો કહ્યા કરે છે, તથા શાંત થયેલા કલહને પ્રદીપ્ત કરે છે, તે પુરુષ પાપકર્મ કરનાર છે અને તે હમેશાં ઝગડામાં પડયો રહે છે. તે સાંકડા માર્ગથી જતા આંધળાની પેઠે અનંત દુઃખનો ભાગી બને છે.

६- जे विग्गहीए अन्नायभासी,
न से समे होइ अझंझपत्ते ।
ओवायकारी य हरीमणे य,
एगंतदिट्ठी य अमाइरूवे ।

[illegible]

७- से पेसले सुहुमे पुरिसजाए,
जच्चन्निए चेव सुउज्जुयारे ।
बहुं पि अणुसासिए जे तहच्चा,
समे हु से होइ अझंझपत्ते ।

[illegible]

८- जे आवि अप्पं वसुमं ति मत्ता,
संखाय वायं अपरिक्ख कुज्जा ।
तवेण वाहं सहिउ त्ति मत्ता,
अण्णं जणं पस्सति बिंबभूयं ।

[illegible]

२२- न पूयणं चेव सिलोगकामी,
पियमप्पियं कस्सइ णो करिज्जा।
सव्वे अणट्ठे परिवज्जयंते,
अणाउले या अकसाइ भिक्खू ।

૨૨– સાધુ ઉપદેશ આપતાં પૂજા અને પ્રશંસાની કામના ન કરે, કોઇની પ્રિય અને અપ્રિય એવી કથા ન કહે તથા બધા અનર્થોને વર્જીને આકુળતા રહિત અને કષાય રહિત બનીને ઉપદેશ આપે.

२३- आहत्तहीयं समुपेहमाणे,
सव्वेंहि पाणेंहि णिहाय दंडं ।
णो जीवियं णो मरणाहिकंखी,
परिव्वएज्जा वलया विमुक्के ।
त्ति बेमि ।

૨૩- સાધુ ધર્મના યથાર્થ સ્વરૂપને જોઇને ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની હિંસાનો ત્યાગ કરે, જીવન અને મરણની અભિલાષા ન કરે-બન્નેમાં સમભાવ ધારણ કરે, તથા માયાથી વિમુક્ત થઇને વિચરે. એમ હું કહું છું.

અધ્યયન ચૌદમું

ગ્રંથ

તેરમા અધ્યયનમાં શુદ્ધ ચારિત્ર્યનું વર્ણન કર્યું [illegible] ગાઢ છોડવાથીજ નિર્મળ બને છે તેથી પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં [illegible] ઉપદેશ આપ્યો છે

સંસારના અસાર સ્વભાવને જાણીને સાધક [illegible] દ્વિપદ અને દ્વિપદ–ચતુષ્પદ વગેરે પરિગ્રહના ત્યાગ કરે [illegible] "ગ્રહણ" અને "આસેવન રૂપ શિક્ષાનું [illegible] નિકટમાં નિવાસ કરે

જેનાથી કર્મો રોકાવી શકાય છે તેને [illegible] શુદ્ધ કરીને પાલન કરે આ પ્રમાણે [illegible] કરવામાં કદી પણ પ્રમાદ કરતો નથી [illegible] માને છે તેમ જે સાધુ સાવદ્ય-અનુષ્ઠાનનો ત્યાગ [illegible] કરે છે તે બીજા સાધુઓના ધન્યવાદને પાત્ર [illegible] પ્રાપ્ત કરે છે

અધ્યયન ચૌદમું

ગ્રંથ

१- गंथं विहाय इह सिक्खमाणो,
उट्ठाय सुबंभचेरं वसेज्जा ।
ओवायकारी विणयं सुसिक्खे,
जे छेय विप्पमायं न कुज्जा ।

૧– આ જિનપ્રવચનમાં ધન-ધાન્ય આદિ બાહ્ય અને ક્રોધ આદિ આભ્યંતર પરિગ્રહનો ત્યાગ કરીને ગ્રહણ-આસેવનરૂપ શિક્ષા પ્રાપ્ત કરનાર સાધક દીક્ષા અંગીકાર કરીને સારી રીતે બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરે આચાર્ય તથા ગુરુ આદિની આજ્ઞાનું પાલન કરીને વિનય શીખે અને સંયમ-પાલનમાં કદી પણ પ્રમાદ ન કરે

२- जहा दियापोयमपत्तजातं,
सावासगा पविउं मन्नमाणा ।
तमचाइयं तरुणमपत्तजातं,
ढंकाइ अव्वत्तगयं हरेज्जा ।

३- एवं तु सेहंपि अपुट्ठधम्मं,
निस्सरियं वुसिमं मन्नमाणा ।
दियस्स छायं व अपत्तजायं,
हरिंसु णं पावधम्मा अणेगे ।

૨-૩– જે સાધુ સ્વછંદી બનીને ગચ્છથી બહાર નીકળી એકાકી વિચરે છે તેને જે દોષોની પ્રાપ્તિ થાય છે તે દૃષ્ટાંત દ્વારા બતાવે છે.
જેવી રીતે કોઇ પક્ષીનું બચ્ચું પૂરી પાંખો આવ્યા વિના પોતાના માળામાંથી ઊડીને અન્યત્ર જવા ઈચ્છે છે, પણ તે પાંખો વિના ઊડી શકતું નથી, તેને માંસાહારી ઢંક વગેરે પક્ષીઓ પાંખો ફફડાવતુ જોઇને હરી લે છે અને મારી નાંખે છે. તે પ્રમાણે ધર્મમાં અનિપુણ અર્થાત્ નવદીક્ષિત-અગીતાર્થ શિષ્યને ગચ્છથી નીકળેલો જોઈ અને પોતાના હાથમાં આવેલો માનીને પાખંડી લોકો તેને હરી લે છે અર્થાત્ ધર્મભ્રષ્ટ કરી દે છે.

४- ओसाणमिच्छे मणुए समाहिं,
अणोसिए णंतकरिति णच्चा ।
ओभासमाणे दवियस्स वित्तं,
ण णिक्कसे वहिया आसुपन्नो ।

૪– જે પુરુષ ગુરુકુળમા નિવાસ કરતો નથી તે પોતાના કર્મનો નાશ કરી શકતો નથી, એવું જાણીને સાધક ગુરુકુળમાં નિવાસ કરે અને સમાધિની ઇચ્છા રાખે બુદ્ધિમાન સાધક મુક્તિ-ગમન યોગ્ય પુરુષના આચરણનો સ્વીકાર કરીને ગચ્છની બહાર ન નીકળે.

५- जे ठाणओ य सयणासणे य,
परक्कमे यावि सुसाहुजुत्ते ।
समितीसु गुत्तीसु य आयपन्ने,
वियागरिंते य पुढो वएज्जा ।

૫– ગુરુની પાસે રહેનાર સાધુ સ્થાન, શયન, આસન, પરાક્રમ, ગમન, આગમન તેમજ તપસ્યા આદિના વિષયમાં ઉત્તમ સાધુ જેવું આચરણ કરે છે અર્થાત્ ગુરુની સેવામાં રહેવાથી શિષ્યની હરેક ક્રિયાઓ શાસ્ત્રાનુકૂળ થાય છે એવો સાધુ સમિતિ અને ગુપ્તિના વિષયમાં નિષ્ણાત બની જાય છે અને બીજાને તેનુ યથાર્થ સ્વરૂપ બતાવી શકે છે

६- सद्दाणि सोच्चा अदु भेरवाणि,
अणासवे तेसु परिव्वएज्जा ।
निद्दं च भिक्खू न पमाय कुज्जा,
कहंकहं वा वितिगिच्छतिण्णे ।

७- डहरेण वुड्ढेणऽणुसासिए उ,
रातिणिएणावि समव्वएण ।
सम्मं तयं थिरतो णाभिगच्छे,
णिज्जंतए वावि अपारए से ।

११- अह तेण मूढेण अमूढगस्स,
कायव्व पूया सविसेसजुत्ता ।
एओवमं तत्थ उदाहु वीरे,
अणुगम्म अत्थं उवणेति सम्मं ।

११- જે પ્રમાણે રસ્તો ભૂલેલો માણસ માર્ગ બતાવનારનો ઉપકાર માનીને તેનો વિશેષરૂપથી સત્કાર કરે છે. તે પ્રમાણે સન્માર્ગ બતાવનારનો સાધુ પણ ઉપકાર માનીને વિશેષ પ્રકારે સત્કાર કરે અને તેના ઉપદેશને હૃદયમાં ધારણ કરે એવું શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું છે.

१२- णेता जहा अंधकारंसि राओ,
मग्गं ण जाणाति अपस्समाणे ।
से सूरिअस्स अब्भुग्गमेणं,
मग्गं वियाणाइ पगासियंसि ।

१२- જેમ માર્ગને જાણનાર નેત્ર સહિત હોવા છતાં અંધકારમયી રાત્રિમાં ન દેખવાના કારણે માર્ગને જાણી શકતો નથી, પરંતુ સૂર્યોદય થતાં પ્રકાશ ફેલાઇ જવાથી તે માર્ગને જાણે છે. (એવી રીતે જિનવાણીના પ્રકાશથી સન્માર્ગનો બોધ થઇ જાય છે)

१३- एवं तु सेहे वि अपुट्ठधम्मे,
धम्मं न जाणाइ अबुज्झमाणे ।
से कोविए जिणवयणेण पच्छा,
सूरोदए पासति चक्खुणेव ।

१३- તેમ ધર્મમાં અનિપુણ શિષ્ય પણ અજ્ઞાનના કારણે ધર્મ જાણતો નથી, પરંતુ જિનવચનોથી વિદ્વાન બની જતાં, સૂર્યથી પ્રકાશિત થયેલાં પદાર્થોની જેમ, ધર્મને જાણી લે છે.

१४- उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु,
तसा य जे थावरा जे य पाणा ।
सया जए तेसु परिव्वएज्जा,
मणप्पओस अविकंपमाणे ।

१४- ઉંચી નીચી અને તિર્છી દિશાઓમાં જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓ નિવાસ કરે છે, તેમાં સાધક હમેશાં યતનાપૂર્વક સંયમનુ પાલન કરે તથા તેમના ઉપર મનથી જરામાત્ર પણ દ્વેષ ન કરતાં સંયમમાં દૃઢ થઇને વિચરે.

१५- कालेण पुच्छे समियं पयासु,
आइक्खमाणो दवियस्स वित्तं ।
तं सोयकारी पुढो पवेसे,
संखाइमं केवलियं समाहिं ।

१५- સમ્યક આચારવાન્ આચાર્ય સામે ઉચિત અવસર જોઇને સાધુ સૂત્ર તેમજ અર્થની પૃચ્છા- કરે અને આગમનો ઉપદેશ કરનાર આચાર્યનો સત્કાર-સન્માન કરે આચાર્યની આજ્ઞાનુસાર પ્રવૃત્તિ કરતા થકા કેવળિભાષિત સમાધિને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે.

१६- अस्सि सुठिच्चा तिविहेण तायी,
एएसु या संति निरोहमाहु ।
ते एवमक्खंति तिलोगदंसी,
ण भुज्जमेयंति पमायसंगं ।

१६- ગુરૂના ઉપદેશમાં બરાબર સ્થિત સાધુ મન, વચન અને કાયાથી પ્રાણીઓની રક્ષા કરે. કારણ સમિતિ અને ગુપ્તિના પાલનમાં જ તીર્થંકરોએ શાંતિની પ્રાપ્તિ અને કર્મક્ષય કહેલ છે, તે ત્રિલોકદર્શી પુરુષનું આ કથન છે કે સાધુએ ફરીથી કદી પણ પ્રમાદનો સંગ કરવો જોઇએ નહીં.

१७- निक्खम्म से भिक्खु समीहियट्ठं,
पडिभाणवं होई विसारए य ।
आयाण अट्ठी वोदाणमोणं,
उवेच्च सुद्धेण उवेति मोक्खं ।

१८- संखाइ धम्मं च वियागरंति,
बुद्धा हु ते अंतकरा भवंति ।
ते पारगा दोण्हवि मोयणाए,
संसोधित पण्हमुदाहरंति ।

२३- अणुगच्छमाणे वितहं विजाणे,
तहा तहा साहु अकक्कसेणं ।
ण कत्थई भास विहिंसइज्जा,
निरुद्धगं वावि न दीहइज्जा ।

૨૩– પૂર્વોક્ત સત્યભાષા અને વ્યવહારભાષાનો પ્રયોગ કરીને ધર્મની વ્યાખ્યા કરતા સાધુના કથનને કોઇ બુદ્ધિમાન બરાબર સમજી લે છે અને કોઇ મંદબુદ્ધિ ઊલટું સમજી લે છે. પરંતુ તે ઉલટુ સમજનાર મંદમતિને સાધુ કોમળ શબ્દોથી સમજાવે પણ તિરસ્કાર ન કરે પ્રશ્ન કરનારની ભાષા અશુદ્ધ હોય તો તેની નિંદા ન કરે તથા નાની વાતને શબ્દોના આડંબરથી વિસ્તૃત ન કરે.

२४- समालवेज्जा पडिपुन्नभासी,
निसामिया समिया अट्ठदंसी ।
आणाइ सुद्धं वयणं भिउंजे
अभिसंधए पावविवेग भिक्खू ।

૨૪–વ્યાખ્યાન કરતી વેળાએ જે વિષય સંક્ષેપમાં ન સમજાવી શકાય તેને સાધુ વિસ્તારપૂર્વક સમજાવે. આચાર્ય પાસેથી સૂત્રાર્થનું શ્રવણ કરીને સમ્યક્ પ્રકારથી પદાર્થનો જ્ઞાતા મુનિ તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞાનુસાર નિર્દોષ વચન બોલે, અને પાપનો વિવેક રાખે,

२५- अहाबुइयाइं सुसिक्खएज्जा,
जइज्जया णातिवेलं वदेज्जा ।
से दिट्ठिमं दिट्ठी ण लूसएज्जा,
से जाणई भासिउं तं समाहिं ।

૨૫ – સાધુ જિનેશ્વર દેવના સત્ય સિદ્ધાંતોનો સારી રીતે અભ્યાસ કરે અને હમેશાં તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે વચન બોલે, મર્યાદાનુ ઉલ્લંઘન કરીને વધારે ન બોલે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ સાધુ પોતાના સમ્યગ્દર્શનને દૂષિત ન કરે. આવો સાધુ સર્વજ્ઞોક્ત ભાવસમાધિને કહેવા યોગ્ય હોય છે.

२६- अलूसए णो पच्छण्णभासी,
णो सुत्तमत्थं च करेज्ज ताई ।
सत्थारभत्ती अणुवीइ वायं,
सुयं च सम्मं पडिवाययंति ।

૨૬– સાધુ આગમના અર્થને દૂષિત ન કરે તથા શાસ્ત્રના અર્થને છુપાવે નહિ પ્રાણીઓની રક્ષા કરનારા સાધુ સૂત્ર અને અર્થને અન્યથા ન કરે તથા શિક્ષા આપનારા ગુરુની ભક્તિનુ ધ્યાન રાખીને ઉપદેશ કરે અને ગુરુના મુખથી જેવો અર્થ સાંભળ્યો હોય તેવી જ પ્રરૂપણા કરે

२७- से सुद्धसुत्ते उवहाणवं च,
धम्मं च जे विंदति तत्थ तत्थ ।
आदेज्जवक्के कुसले वियत्ते,
स अरिहइ भासिउं तं समाहिं ।
त्ति बेमि ।

૨૭– જે સાધુ શુદ્ધ સૂત્રનું ઉચ્ચારણ કરે છે તથા શાસ્ત્રોક્ત તપનુ અનુષ્ઠાન કરે છે અને ઉત્સર્ગના સ્થાનપર ઉત્સર્ગ તેમજ અપવાદના સ્થાનપર અપવાદ માર્ગની પ્રરૂપણા કરે છે તેજ પુરુષ આદ્યવાક્ય છે અર્થાત્ તેની વાત માનવા યોગ્ય છે. આ પ્રમાણે અર્થ કરવામા નિપુણ તથા વગર વિચાર્યુ કામ નહિ કરનારા પુરુષ જ સર્વજ્ઞોક્ત ભાવસમાધિનું પ્રતિપાદન કરી શકે છે. એમ હું કહું છું.

[illegible]

[illegible]

[illegible] છે.

[illegible]

[illegible]

અધ્યયન પંદરમું

આદાન

१- जमतीतं पडुप्पन्नं,
आगमिस्सं च णायओ ।
सव्वं मन्नति त ताई,
दंसणावरणंतए ।

૧– જે પદાર્થો ભૂતકાળમાં થઇ ચૂકયા છે; જે વર્તમાનમાં છે અને જે ભવિષ્યમાં થશે તે સર્વને, દર્શનાવરણીય (તથા જ્ઞાનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય) કર્મનો અંત કરનારા પ્રાણીમાત્રના રક્ષક નેતા પુરુષ પરિપૂર્ણ રૂપથી જાણે છે.

२- अंतए वितिगिच्छाए,
जे जाणति अणेलिसं ।
अणेलिसस्स अक्खाया,
ण से होइ तहि तहिं ।

૨– જે પુરુષ ત્રિકાલદર્શી હોવાના કારણે સંશયનો અંત કરનાર છે, સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાનના ધારક છે અને જે સર્વોત્કૃષ્ટ વસ્તુસ્વરૂપની પ્રરૂપણા કરનાર છે, એવા અનુપમ વ્યાખ્યાતા (જૈન દર્શન સિવાય) જ્યાં ત્યાં અર્થાત્ અન્ય મતોમાં હોતા નથી.

३- तहिं तहिं सुयक्खायं,
से य सच्चे सुआहिए ।
सया सच्चेण संपन्ने,
मित्ति भूएहि कप्पए ।

૩– શ્રી જિનેશ્વરદેવે ભિન્ન ભિન્ન સ્થળોમાં જીવાદિ તત્ત્વોનો સારી રીતે ઉપદેશ કર્યો છે તેજ સત્ય છે અને તેજ સુભાષિત છે, કારણ કે તેમાં પૂર્વાપર વિરોધ આદિ કોઇ દોષ નથી. માટે મનુષ્યે હમેશાં સત્ય-સંપન્ન બનીને દરેક જીવો સાથે મૈત્રી ભાવ રાખવો જોઇએ.

४- भूएहि न विरुज्झेज्जा,
एस धम्मे वुसीमओ ।
वुसिमं जगं परिन्नाय,
अस्सि जीवितभावणा ।

૪– ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની સાથે વિરોધ ન કરવો એ સાધુનો ધર્મ છે. સાધુ જગતના સ્વરૂપને જાણીને શુદ્ધ ધર્મની ભાવના કરે.

५- भावणाजोग-सुद्धप्पा,
जले णावा व आहिया ।
नावा व तीरसंपन्ना,
सव्वदुक्खा तिउट्टइ ।

૫– ભાવનાયોગથી જેનો આત્મા શુધ્ધ થઇ ગયો છે, તે પુરુષ જળમાં નાવ સમાન કહેલા છે. જેમ નૌકા અનુકૂળ વાયુનો સંયોગ મળવાથી કિનારે પહોંચી જાય છે તેવી જ રીતે ભાવનાયોગી સાધુ સમસ્ત દુઃખોથી મુકત થઈ જાય છે.

६- तिउट्टई उ मेहावी,
जाणं लोगंसि पावगं ।
तुट्टंति पावकम्माणि,
नवं कम्ममकुव्वओ ।

૬– પાપકર્મોને જાણનારા પંડિત પુરુષ બધા બંધનથી મુકત થઇ જાય છે. તથા નવીન કર્મ ન કરનાર મેધાવી પુરુષના પૂર્વસંચિત બધા પાપકર્મો નષ્ટ થઇ જાય છે.

७- अनुरक्खी मन पाँच,

कदम नाथ विनायक ।

विनाव ने महाबीरे

कम जाई न विरहै ।

८- ण विरतई महाबीरे,

ज्ञान नहीं दुक्ख ।

वातर ज्ञानवरेणि,

विना [illegible] ॥

२३- ण कुव्वती महावीरे,
अणुपुव्वकडं रयं ।
रयसा संमुहीभूता,
कम्मं हेच्चाण जं मयं ।

૨૩– કર્મોનો વિનાશ કરવામાં સમર્થ વીરપુરુષ, બીજા જીવો દ્વારા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ કષાય અને યોગના નિમિત્તથી પ્રાપ્ત થનારા કર્મોનું ઉપાર્જન કરતા નથી. કારણ કે પહેલાં કરેલાં કર્મોના પ્રભાવથી જ નવાં કર્મો કરવામાં આવે છે, તે પુરુષ આઠ પ્રકારના કર્મોને છોડીને મોક્ષની સન્મુખ થયેલા છે

२४- जं मयं सव्वसाहूणं,
तं मयं सल्लकत्तणं ।
साहइत्ताण तं तिन्ना,
देवा वा अभविसु ते ।

૨૪– સમસ્ત સાધુ પુરુષો દ્વારા માન્ય જે સંયમ છે તે શલ્યને કાપનાર છે. તે સંયમની આરાધના કરીને ઘણાં આત્માઓએ સંસાર-સાગરને પાર કર્યો છે અર્થાત્ મોક્ષ મેળવ્યો છે અથવા દેવલોક પ્રાપ્ત કર્યો છે.

२५- अभविसु पुरा धीरा (वीरा),
आगमिस्सा वि सुव्वता ।
दुन्निवोहस्स मग्गस्स,
अंतं पाउकरा तिन्ने ।
त्ति बेमि ।

૨૫– ભૂતકાળમાં ઘણા ધીર પુરુષો થઈ ગયા અને ભવિષ્યમાં પણ થશે, તે બધા અતિદુર્લભ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રનું અનુષ્ઠાન કરીને તથા તે માર્ગ પ્રગટ કરીને સંસારથી પાર થયા છે. એમ હું કહું છું.

અધ્યયન સોળમું

ગાથા

१- अहाह भगवं-एवं से दविए वोसट्ठकाए त्ति वच्चे माहणे त्ति वा, समणे त्ति वा, भिक्खु त्ति वा, णिग्गंथे त्ति वा ।
पडिआह-भंते ! कहं नु दंते दविए वोसट्ठकाए त्ति वच्चे माहणे त्ति वा, समणे त्ति वा, भिक्खु त्ति वा, णिग्गंथे त्ति वा ? तं नो ब्रूहि महामुणी !
इति विरए सव्वपावकम्मेहि पिज्जदोस-कलह-अब्भक्खाणपेसुन्नपरपरिवाय--अरति--रति--मायामोस--मिच्छादंसणसल्ल-विरए सहिए समिए सया जए, णो कुज्झे, णो माणी, माहणे त्ति वच्चे ।

૧ – ભગવાને કહ્યુ–પહેલા પંદર અધ્યયનોમાં કહેલા ગુણોથી યુકત સાધુ ઇન્દ્રિઓ અને મનનું દમન કરનાર હોવાથી દાંત હોય, મુકત થવા યોગ્ય હોવાથી દ્રવ્ય હોય, શરીરની વૈયાવચ્ચ નહિ કરનાર હોવાથી વ્યુત્સૃષ્ટકાય હોય. તેને માહન, શ્રમણ, ભિક્ષુ અથવા નિર્ગ્રંથ કહેવાય છે. શિષ્યે પૂછયું–હે પૂજ્ય ! જે પુરુષ દાંત, મુકિત જવા યોગ્ય તથા શરીરની વૈયાવચ્ચના ત્યાગી છે તે શામાટે માહન, શ્રમણ, ભિક્ષુ અથવા નિર્ગ્રંથ કહેવા યોગ્ય છે ? હે મહામુનિ ! આપ મને એ બતાવો.

ભગવાન ઉત્તર આપે છે–હે શિષ્ય ! તે સંયમી પુરુષ સર્વ પાપ કર્મોથી વિરત થયેલો છે. તથા તે રાગદ્વેષ, કલહ, કોઇને જૂઠો દોષ દેવો, ચુગલી કરવી, નિંદા કરવી, સયમમાં ખેદ કરવો અને અસંયમમાં પ્રેમ રાખવો, પરને ઠગવુ અને જૂઠું બોલવું તેમજ મિથ્યાદર્શન શલ્ય વગેરે પાપ કર્મોથી દૂર થયો છે. તથા પાંચ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત છે, જ્ઞાનાદિ ગુણોથી યુકત છે, સદા ઇન્દ્રિયોને જીતનાર છે કોઇ ઉપર ક્રોધ નથી કરતો માન નથી કરતો, તેથી તે માહન કહેવાય છે.

२- एत्थ वि समणे अणिस्सिए, अणियाणे, आदाणं च, अतिवाय च, मुसावायं च, वहिद्धं च, कोहं च, माणं च, मायं च, लोहं च, पिज्जं च, दोसं च, इच्चेव जओ जओ आदाणं अप्पणो पद्दोसहेऊ, तओ तओ आदाणातो पुव्वं पडिविरते पाणाइवाया सिआ दंते, दविए वोसट्ठ-काए समणे त्ति वच्चे ।

૨–જે સાધુ પૂર્વોકત ગુણોથી સમ્પન્ન હોય તેને શ્રમણ પણ કહેવો જોઇએ. જે શરીર વગેરેમાં આસકત નથી, જે સાંસારિક ફળની કામના કરતો નથી, કોઇ પણ પ્રાણીની ઘાત કરતો નથી, અસત્ય બોલતો નથી. મૈથુન અને પરિગ્રહથી રહિત છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ તથા રાગ અને દ્વેષ કરતો નથી. તથા જે જે કાર્યોથી કર્મબંધ થાય છે અથવા જે જે પોતાના આત્માના દ્વેષનું કારણ છે તે પ્રાણાતિપાત વગેરે કર્મોથી નિવૃત્ત બની ઇન્દ્રિઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કરે છે તથા મુકિત પામવાની યોગ્યતા ધરાવે છે અને શરીરનું પરિશોધન કરતો નથી, તે શ્રમણ કહેવાય છે.

સૂયગડાંગ સૂત્ર

દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધ

અધ્યયન પ્રથમ

પુંડરીક

પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ કહ્યા પછી આ દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધનો પ્રારંભ થાય છે. પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ સાથે બીજા શ્રુતસ્કન્ધનો સમન્વય આ પ્રમાણે છે. પહેલા શ્રુતસ્કન્ધમાં જે અર્થ સંક્ષેપમાં કહેવામાં આવ્યો છે તે દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધમાં વિસ્તાર અને યુક્તિપૂર્વક કહેલ છે.

જેવી રીતે પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના પ્રથમ અધ્યયનમાં ભૂતવાદી, તજ્જીવ તચ્છરીરવાદી, ઈશ્વરવાદી, આદિ સર્વ મતવાદીઓનો ઉલ્લેખ કરેલ છે. તેવી જ રીતે દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધના પુંડરીક નામના અધ્યયનમાં ઉપરોકત વાદીઓ પૈકીના અમુક વાદીઓનો ઉલ્લેખ કરેલ છે. તેવીજ રીતે દ્વિતીય શ્રુત સ્કન્ધના પુંડરીક નામના અધ્યયનમાં ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. પુંડરીકનો અર્થ છે સો પાંખડીવાળું શ્વેત કમલ. આ અધ્યયનમાં પુંડરીકના રૂપકની કલ્પના કરવામાં આવેલ છે. તે રૂપક આ પ્રમાણે છે—એક વિશાળ પુષ્કરિણી છે. તેમાં ચારે તરફ સુંદર કમલો ખીલેલાં છે. તેની બરાબર મધ્ય ભાગમાં એક ઉત્તમ શ્વેત પુંડરીક પણ ખીલેલ છે.

તે પુષ્કરિણીની પાસે પૂર્વ દિશામાંથી એક પુરુષ આવે છે. અને મધ્યમાં રહેલ પુંડરીકને જુએ છે. જોઈને પોતે પોતાને પંડિત અને કુશલ માની તે પુંડરીક લેવા માટે પુષ્કરિણીમાં પ્રવેશ કરે છે. કિનારાને છોડી દે છે. અને થોડો આગળ વધે છે ત્યાં કીચડમાં ફસાઇ જાય છે. ફસાઇ જવાથી પુંડરીક મેળવી શકતો નથી. એ પ્રમાણે ઉત્તર, દક્ષિણ, પશ્ચિમ દિશામાંથી પણ ત્રણ પુરુષો આવે છે અને તે પણ ફસાઇ જાય છે અને પુંડરીકને મેળવી શકતા નથી.

ત્યાર બાદ એક સયમી નિ:સ્પૃહી અને કુશલ ભિક્ષુ ત્યાં આવી પહોંચે છે. આવતાં જ ચાર પુરુષોને કાદવમાં ફસાયેલા જુએ છે અને વિચાર કરે છે, આ લોકો અપંડિત છે—અને અકુશલ છે. શું આ પ્રમાણે પુંડરીક પ્રાપ્ત થાય ?

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પુષ્કરિણીમાં પ્રવેશ કર્યા વિના જ કિનારા ઉપર ઉભા રહીને કહે છે કે—હે ઉત્તમ કમળ ! તું મારી પાસે આવી જા. આ પ્રમાણે કહેવા માત્રથી ઉત્તમ કમળ સાધુની પાસે આવી જાય છે

આ રૂપકનો સાર આ પ્રમાણે છે: આ સંસાર એક પુષ્કરિણી સમાન છે. તેમાં કર્મરૂપી પાણી છે કામભોગ રૂપી કીચડથી ભરેલ છે. અનેક જનપદ રૂપી ચારે બાજુ કમળો છે.

મધ્યમાં રહેલ તે પુંડરીક રાજાની સમાન છે. પુષ્કરિણીમાં પ્રવેશ કરનાર ચારે અન્ય તીર્થીઓ છે. કુશલ ભિક્ષુ તે ધર્મ છે કિનારા તે ધર્મતીર્થ રૂપ છે. ભિક્ષુ દ્વારા ઉચ્ચારિત શબ્દો તે ધર્મકથા રૂપ છે પુંડરીકનું સાધુ પાસે આવવુ તે નિર્વાણ સમાન છે.

२--अह पुरिसे पुरित्थिमाओ दिसाओ आगम्म तं पुक्खरिणिं तीसे पुक्खरिणीए तीरे ठिच्चा पासति तं महं एगं पउमवर-पोंडरियं अणुपुव्वुट्ठियं ऊसियं जाव पडिरूवं। तए णं से पुरिसे एवं वयासी-अहमंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंडिते वियत्ते मेहावी अबाले मग्गत्थे मग्गविऊ मग्गस्स गतिपरक्कमण्णू। अहमेयं पउमवरपोंडरीयं उन्निक्खिस्सामि त्ति कट्टु इति बुया से पुरिसे अभिक्कमेति त पुक्खरिणिं जावं जावं च णं अभिक्कमेइ तावं तावं च णं महंते उदए, महंते सेए, पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपोंडरीयं, णो हव्वाए णो पाराए, अंतरा पोक्खरिणीए सेयंसि निसण्णे। पढमे पुरिसजाए।

૨— પુષ્કરિણીમાંથી ઉત્તમ કમળને બહાર લાવવા ઇચ્છનાર ચાર પુરુષો :-

એક પુરુષ પૂર્વ દિશા તરફથી તે પુષ્કરિણી પાસે આવે છે અને આવીને પુષ્કરિણીના કિનારા ઉપર ઊભો રહે છે. તે પૂર્વ વર્ણિત એક મોટા શ્વેત કમળને જુવે છે અને જોઇને આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે.

'હું પુરુષ છુ ખેદજ્ઞ અર્થાત્ પરિશ્રમને જાણનાર છું. કુશળ, પંડિત, વિવેકવાન્ અને બુદ્ધિમાન્ છુ. હું બાલભાવથી નિવૃત્ત થયેલ છું અર્થાત યુવાન છુ. હું ઇષ્ટસિદ્ધિના માર્ગમાં સ્થિત છું. માર્ગનો જ્ઞાતા છું જે માર્ગ ઉપર ચાલવાથી લોકો પોતાની અભીષ્ટ સિદ્ધિ કરે છે-તેને જાણનાર છું. તેથી હું પુષ્કરિણીની મધ્યમાં રહેલ પદ્મવર કમળને પુષ્કરિણીમાંથી બહાર ઉખેડી લાવીશ.

આ પ્રમાણે વિચારી તે પુરુષ પુષ્કરિણી (વાવડી) માં પ્રવેશ કરે છે જેમ જેમ તે પુરુષ પુષ્કરિણીમાં આગળ આગળ વધે છે તેમ તેમ જળની અને કીચડની ઉંડાઇ વધતી જાય છે. તે પુરુષે વાવડીના કિનારાને છોડી દીધેલ છે અને પદ્મવર કમળ પાસે પહોંચ્યો નથી. તે આ પાર આવી શકતો નથી અને પેલે પાર જઈ શકતો નથી અને ઉંડા જળ અને કીચડથી વ્યાપ્ત પુષ્કરિણીમાં ખૂચી જાય છે, અને ખૂંચી ગયા બાદ ક્લેશને પામે છે. આ પ્રથમ પુરુષની વાત થઇ.

३--अहावरे दोच्चे पुरिसजाए। अह पुरिसे दक्खिणाओ दिसाओ आगम्म तं पुक्खरिणिं, तीसे पुक्खरिणीए तीरे ठिच्चा पासति तं महं एगं पउमवरपोंडरीयं अणुपुव्वुट्ठियं पासादीयं जाव पडिरूवं। तं च एत्थ एगं पुरिसजातं पासति पहीणतरं अपत्तपउमवरपोंडरीयं णो हव्वाए, णो पाराए अंतरा पोक्खरिणीए सेयंसि णिसन्नं। तए णं से पुरिसे त पुरिसं एवं

૩— હવે બીજા પુરુષનું વૃત્તાન્ત કહે છે:

ત્યાર પછી બીજો પુરુષ દક્ષિણ દિશાથી તે પુષ્કરિણીની પાસે આવે છે. આવીને તેના કિનારા ઉપર ઊભો રહીને પુષ્કરિણીની મધ્યમા રહેલ ઉત્તમ શ્વેત પદ્મવર કમળ જુએ છે. જે વિશિષ્ટ રચનાથી યુકત, પ્રસન્નતા પ્રદાન કરનાર, પૂર્વોકત ગુણોથી યુકત અને અતિ સુદર છે. અને કાદવમાં ખૂંચી ગયેલ પુરુષને જુએ છે કે જે કિનારાથી દૂર પહોંચેલ છે અને ઇચ્છિત શ્વેત પદ્મવર કમળ પ્રાપ્ત કરી શકેલ નથી, અને જે ઘરનો

तीरे ठिच्चा सद्दं कुज्जा उप्पयाहि खलु भो पउमवरपोंडरीआ ! उप्पयाहि । अह से उप्पतिते पउमवरपोडरीए ।

પણ પુષ્કરિણીના કાંઠા પર ઊભા રહીને કહે છે. 'હે પદ્માવર કમળ! બહાર આવો' આ પ્રમાણે સાધુના કહેવાથી તે પદ્માવર કમળ પુષ્કરિણીમાંથી બહાર આવે છે.

७- किट्टिए नाए समणाउसो ! अट्ठे पुण से जाणियव्वे भवति । 'भंते' त्ति समणं भगवं महावीरं निग्गंथा निग्गंथीओ य वंदंति, नमंसंति, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-किट्टिए नाए समणाउसो ! अट्ठं पुण से ण जाणामो । 'समणाउसो' त्ति, समणे भगवं महावीरे ते य बहवे निग्गंथे य निग्गंथीओ य आमंतेत्ता एवं वयासी-हंत समणाउसो ! आइक्खामि, विभावेमि, किट्टेमि, पवेदेमि सअट्ठं सहेउं सनिमित्तं भुज्जो भुज्जो उवदंसेमि, से वेमि ।

७- દૃષ્ટાંતનો ઉપનય....

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું 'હે આયુષ્મન્ શ્રમણો! ઉપર્યુક્ત ઉદાહરણનો અર્થ-(મર્મ) તમારે સર્વેએ જાણવો જોઇએ.

ભન્તે! એમ કહીને સર્વ સાધુ સાધ્વીઓએ શ્રમણ ભગવન્ મહાવીર સ્વામીને વંદન નમસ્કાર કર્યા, વંદન નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહ્યુ— ભગવન! આપે દૃષ્ટાંત કહ્યુ તેનો અર્થ અમે જાણતા નથી. અમારી સમજમાં આવતું નથી.

ત્યારે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ સર્વ સાધુ-સાધ્વીઓને સંબોધન કરીને કહ્યું: હેતુ અને ઉદાહરણોથી તેના અર્થને તમારે સમજમાં ઉતારું છું. અર્થ હેતુ અને નિમિત્ત સાથે તે અર્થ વિસ્તૃત અને સરલ બનાવી કહું છુ

८--लोयं च खलु मए अप्पाहट्टु समणाउसो ! पुक्खरिणी बुइया, कम्मं च खलु मए अप्पाहट्टु समणाउसो ! से उदए बुइए, कामभोगे य खलु मए अप्पाहट्टु समणाउसो ! से सेए बुइए, जणजाणवयं च खलु मए अप्पाहट्टु समणाउसो ! ते बहवे पउमवरपोंडरीए बुइए, रायाणं च खलु मए अप्पाहट्टु समणाउसो ! से एगे महं पउमवरपोंडरीए बुइए, अन्नउत्थिया य खलु मए अप्पाहट्टु समणाउसो ! ते चत्तारि पुरिस-जाया बुइया, धम्मं च खलु मए अप्पाहट्टु समणाउसो ! से भिक्खू बुइए, धम्मतित्थं च खलु मए अप्पाहट्टु सम-

८- હે આયુષ્મન્ શ્રમણો! મેં આ લોક (સંસા ને પુષ્કરિણીની ઉપમા આપી છે. કર્મને પાણી ઉપમા આપી છે, કામભોગોને કાદવની ઉપ આપી છે, આ આર્ય દેશની પ્રજા અને જનપદ પુષ્કરિણીના ઘણા કમળોની ઉપમા આપી તથા રાજાને ઉત્તમશ્વેત પુંડરીક કમળની ઉપ આપી છે, અન્ય યૂથિકોને ચાર પુરુષોની ઉપ આપી છે ધર્મને સાધુની ઉપમા આપી ધર્મતીર્થને તટની ઉપમા આપી છે. ધર્મકથાને સાધુના શબ્દોની ઉપમા આપી છે અને નિર્વાણ (મોક્ષ) ને એ પુષ્કરિણીથી શ્રેષ્ઠ પુંડરિક કમળને બહાર કાઢવાની ઉપમા આપી છે. હે આયુષ્મન શ્રમણો! આ તો માત્ર રૂપક છે

આ રૂપકનું તાત્પર્ય એવુ છે કે પરતીર્થિકે જે વિષયભોગ રૂપ કાદવમાં ખૂંચેલા હોય છે,

ओहयकंटयं निहयकंटयं, मलियकंटयं, उद्धियकंटयं, अकंटयं, ओहयसत्तू, निहयसत्तू मलियसत्तू, उद्धियसत्तू, निज्जियसत्तू, पराइयसत्तू, ववगयदुब्भिक्खमारिभयविप्पमुक्के, रायवन्नओ जहा उववाइए, जाव पसंतडिंवडमरं रज्जं पसाहेमाणे विहरति ।

અતિ ધન, સુવર્ણ અને રજતથી યુક્ત હોય, તેને ત્યાં ઘણા દ્રવ્યોની આવક અને જાવક થાય છે અને વિપુલ ભોજન પાણી માણસોને આપવામાં આવે છે. તેને ત્યાં દાસ-દાસીઓ તથા ગાય, ભેંસ અને બકરીઓની અધિકતા હોય છે. તેનો ખજાનો દ્રવ્યથી, કોઠાર અન્નથી અને શસ્ત્રશાલા શસ્ત્રોથી પરિપૂર્ણ હોય છે.

તે શકિતશાળી હોય અને શત્રુઓને શકિત હીન બનાવેલા હોય છે. ચોર, જાર વગેરે દુષ્ટ મનુષ્યોથી પ્રજાને અપાતા ઉપદ્રવોને દૂર કરનાર તથા તેઓનુ અહમ્ ઓગાળનાર હોય છે. કંટકની સમાન પીડા આપનારા ઉપદ્રવીઓથી તેનું રાજ્ય વર્જિત હોય છે. તેનુ રાજ્ય શત્રુઓના ભયથી તથા દુર્ભિક્ષ અને મહામારીના ભયથી રહિત હોય છે.

આ પ્રમાણે તેમના રાજ્યનું વર્ણન ઉવવાઇ સૂત્રમાં કર્યું છે તે પ્રમાણે જાણવું. તે રાજા સ્વચક્ર અને પરચક્રના ભયથી રહિત રાજ્યનુ પાલન કરતો વિચરે છે.

तस्स णं रन्नो परिसा भवइ-उग्गा, उग्गपुत्ता, भोगा, भोगपुत्ता, इक्खागाइ, इक्खागाइपुत्ता, नाया, नायपुत्ता, कोरव्वा, कोरव्वपुत्ता, भट्टा, भट्टपुत्ता, माहणा, माहणपुत्ता, लेच्छइ, लेच्छइपुत्ता, पसत्थारो, पसत्थारपुत्ता, सेणावई, सेणावइपुत्ता ।

તે રાજાની સભા હોય છે. તે સભામાં ઉગ્રવંશી, અને ઉગ્ર પુત્ર, ભોગવંશી અને ભોગ પુત્ર, ઇક્ષ્વાકુ ક્ષત્રિય અને ઇક્ષ્વાકુ પુત્ર, જ્ઞાત અને જ્ઞાતપુત્ર, કુરુવંશી, તથા કુરુપુત્ર, સુભટ અને સુભટપુત્ર, બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણપુત્ર, લિચ્છવી, અને લિચ્છવીપુત્ર, મંત્રી અને મંત્રીપુત્ર, સેનાપતિ, સેનાપતિપુત્ર, આદિ સર્વ તેની સભાના સભાસદો હોય છે....

१०- तेसिं च णं एगतीए सड्ढी भवइ, कामं तं समणा वा माहणा वा संपहारिंसु गमणाए, तत्थ अन्नतरेणं धम्मेणं पन्नत्तारो वयं इमेण धम्मेणं पन्नवइस्सामो, से एवमायाणह, भयंतारो ! जहा मए एस धम्मे सुयक्खाए सुपन्नत्ते भवइ, तंजहा-उड्ढं पादतला, अहे केसग्गमत्थया, तिरियं तयपरियते जीवे एस आयापज्जवे, कसिणे एस जीवे जीवति,

१०–એવા રાજાઓમાંથી કોઇ રાજા ધર્મશ્રદ્ધાળુ હોય છે, કોઇ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ તે શ્રદ્ધાળુની પાસે જવાનો વિચાર કરે અને કોઇ એક ધર્મવિષયક શિક્ષા દેનાર શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ એવો નિશ્ચય કરે કે અમે તેને અમારા ધર્મની શિક્ષા આપીશુ. આમ વિચાર કરીને તે શ્રમણ બ્રાહ્મણ તે શ્રધ્ધાળુની પાસે જાય છે અને કહે છે–હે પ્રજાનુ રક્ષણ કરનાર રાજન્! હું તમોને ઉત્તમ

लुद्धा रागदोसवसट्टा, ते णो अप्पाणं समुच्छेदेन्ति, ते णो परं समुच्छेदेन्ति, ते णो अण्णाइं पाणाइं भूताइं जीवाइं सत्ताइं समुच्छेदेन्ति । पहीणा पुव्वसंजोगं आयरियं मग्गं असंपत्ता, इति ते णो हव्वाए णो पाराए, अंतरा कामभोगेसु विसन्ना । इति पढमे पुरिसजाए तज्जीवतच्छरीरएत्ति आहिए ।

અનુમોદન પણ કરે છે. આ પ્રમાણે તેઓ સ્ત્રી તથા બીજા કામભોગોમાં આસક્ત બને છે. આત્મસ્વરૂપને ભૂલી જાય છે કામભોગોમાં લેપાઇ જાય છે. તેમાં જ ડૂબી જાય છે. તેમાં લુબ્ધ બને છે રાગ દ્વેષને વશ બનીને આર્ત બની જાય છે. તેઓ આત્માને સંસારપાશથી મુક્ત કરી શકતા નથી તેમ જ ઉપદેશાદિ વડે અન્ય જીવોને મુક્ત કરાવી શકતા નથી. તેઓ પોતાની સ્ત્રી-પુત્ર અને ધન, ધાન્ય વિગેરેથી દૂર થયેલા છે અને આર્ય માર્ગથી પણ દૂર થઇ જાય છે તેથી તેઓ આ લોકના રહ્યા નથી અને પરલોકના પણ રહ્યા નથી અને મધ્યમાં જ કામભોગરૂપી કાદવમાં ફસાઇ જાય છે

આ તજ્જીવતચ્છરીરવાદી પ્રથમ પુરુષની વાત થઇ

११–अहावरे दोच्चे पुरिसजाए पंचमहब्भूतिए त्ति आहिज्जइ । इह खलु पाईणं वा जाव संतेगइया मणुस्सा भवंति अणुपुव्वेणं लोयं उववन्ना, तंजहा-आरिया वेगे, अणारिया वेगे, एवं जाव दुरूवा वेगे, तेसिं च णं महं एगे राया भवइ महया० एवं चेव णिरवसेसं जाव सेणावइपुत्ता । तेसिं च णं एगतिए सड्ढी भवति, कामं तं समणा य माहणा य पहारिंसु गमणाए, तत्थ अन्नयरेणं धम्मेण पन्नत्तारो वयं इमेणं धम्मेणं पन्नवइस्सामो से एवमायाणह भयतारो । जहा मए एस धम्मे सुअक्खाए सुपन्नत्ते भवति ।

૧૧–બીજા પુરુષ "પંચ મહાભૂતવાદી" વિષે..

પૂર્વોક્ત પુષ્કરિણીના કીચડમાં ફસાયેલા ચાર પુરુષોમાંથી બીજો પુરુષ પચ મહાભૂતવાદી કહેવાય છે

આ લોકમાં પૂર્વ આદિ દિશાઓમાં મનુષ્યો નિવાસ કરે છે અને તે આર્ય-અનાર્ય, સુરૂપ, કુરૂપ આદિ અનેક પ્રકારના હોય છે અને તેઓમાં કોઇ એક રાજા હોય છે અને રાજાની પરિષદ પણ હોય છે. રાજાની પરિષદનું વર્ણન આગળના સૂત્ર પ્રમાણે જાણી લેવું. તેમાં કોઇ શ્રદ્ધાળુ પણ હોય છે તે શ્રદ્ધાળુની પાસે જવા માટે કોઇ શ્રમણ અને બ્રાહ્મણ વિચાર કરે છે. અને વિચાર કરી તેની પાસે જાય છે પોતાના ધર્મની શિક્ષા દેનારા તે શ્રમણ-બ્રાહ્મણ તે શ્રદ્ધાળુને કહે છે –

હે પ્રજાના ભયનું નિવારણ કરનાર રાજન્! હું તમોને મારા ધર્મનુ સ્વરૂપ સમજાવીશ, તમે તે ધર્મને સત્ય સમજો. આ ધર્મ સુઆખ્યાત અને સુપ્રજ્ઞપ્ત સમજો, તે ધર્મ આ પ્રમાણે છે..

वा, एवं ते विरूवरूवेहि कम्मसमारंभेहि विरूवरूवाइं कामभोगाइं समारभंति भोयणाए, एवमेव ते अणारिया विप्पडिवन्ना तं सद्दहमाणा तं पत्तियमाणा जाव इति, ते णो हव्वाए णो पाराए। अंतरा कामभोगेसु विसण्णा। दोच्चे पुरिसजाए पंचमहब्भूइए त्ति आहिए ।

આ પ્રમાણે સિદ્ધાન્તને માનનારા પાંચ મહાભૂતવાદીઓ ક્રિયા, અક્રિયા, નરક-સ્વર્ગ આદિ કંઈજ સ્વીકારતા નથી. તેના ફળ સ્વરૂપે વિવિધ પ્રકારના સાવદ્ય-અનુષ્ઠાનો દ્વારા વિષય-ભોગોની પ્રાપ્તિ માટે આરંભમાં પ્રવૃત્ત રહે છે તેથી તે અનાર્ય તથા વિપરીત વિચારવાળા છે તે પાંચ મહાભૂતવાદીઓના મતને માનવાવાળા રાજાદિ તેઓને ભોજન પાણી, વસ્ત્ર, પાત્રાદિ પ્રદાન કરે છે અને કહે છે કે તમોએ ઘણો જ ઉત્તમ ધર્મ અને ધર્મનુ સ્વરૂપ અમોને સમજાવ્યું છે. આવા ધર્મપ્રરૂપક (અન્ય મતાવલબીઓ) કામભોગ રૂપ કીચડમાં ફસાઈને નહિ આ પાર કે નહિ પેલે પાર તેવી દશાવાળા હોય છે.

આ દક્ષિણ દિશાથી આવેલ બીજા પુરુષનું રૂપક છે તે રાજાદિ રૂપ પદ્મવર કમળનો ઉદ્ધાર કરવા ધર્મ સ્વરૂપ સમજાવે છે પરન્તુ સ્વય ભોગ રૂપી કીચડમાં ફસાય છે અને અન્યને ફસાવે છે

ત્રીજા પુરૂષ "ઇશ્વરવાદી" વિષે....

१२–अहावरे तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणिए इति आहिज्जइ। इह खलु पाईणं वा जाव संतेगइया मणुस्सा भवंति अणुपुव्वेणं लोयं उववन्ना; तं०–आरिया वेगे, जाव तेंसि च णं महंते एगे राया भवइ, जाव सेणावइपुत्ता। तेंसि च णं एगतीए सड्ढी भवइ। कामं तं समणा य माहणा य पहारिसु गमणाए, जाव जहा मए एस धम्मे सुअक्खाए सुपन्नत्ते भवइ।

૧૨– હવે ત્રીજા પુરુષ ઇશ્વરકારણવાદીનુ કથન કરાય છે. આ લોકમાં પૂર્વ આદિ દિશાઓમાં આર્ય–અનાર્ય આદિ મનુષ્યો રહે છે જે અનુક્રમથી આ લોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓમા કોઇ એક રાજા હોય છે. રાજાની સભા હોય છે–જેમાં સેનાપતિપુત્રાદિ પ્રમુખ હોય છે

તેમાં કોઇ ધર્મશ્રદ્ધાળુ હોય છે, તે શ્રદ્ધાળુની પાસે જવા માટે કોઇ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ વિચાર કરે છે. વિચારીને શ્રદ્ધાળુની પાસે જાય છે. જઇને કહે છે–હું તમોને સત્ય ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવુ છું. તેને જ તમો સત્ય સમજો અને ગ્રહણ કરો. તે ધર્મ આ પ્રમાણે છે–

इह खलु धम्मा पुरिसादिया, पुरिसोत्तरिया, पुरिसप्पणीया, पुरिससंभूया, पुरिसपज्जोतिता पुरिसमभिसमण्णागया, पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठति ।

આ જગતમાં ચેતન અને અચેતન જે કંઇ પદાર્થો છે તે સર્વનુ મૂળ કારણ ઈશ્વર યા આત્મા છે. સર્વ કાર્ય ઈશ્વર દ્વારા રચાયેલ છે. સર્વ પદાર્થો ઈશ્વરથી ઉત્પન્ન કરાયેલ છે વસ્તુમાત્ર ઈશ્વરથી પ્રકાશિત છે દરેક પદાર્થો ઇશ્વરના અનુગામી છે. (ઈશ્વરમાં જ લય-વિલય પામે છે)

से जहानामए गंडे सिया, सरीरे जाए, सरीरे संवुड्ढे, सरीरे अभिसमण्णागए, सरीरमेव अभिभूय चिट्ठति । एवमेव धम्मा पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठति ।

જેમ ગૂમડા શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વૃદ્ધિ પામે છે, અને શરીરમાં જ સ્થિત રહે છે તે પ્રમાણે સર્વ પદાર્થો ઈશ્વરથી ઉત્પન્ન થાય છે ઈશ્વરથી વૃદ્ધિ પામે છે. ઈશ્વરના જ અનુગામી છે, ઈશ્વરના આશ્રયમા જ સ્થિત છે

से जहानामए अरई सिया, सरीरे जाया, सरीरे संवुड्ढा, सरीरे अभिसमण्णागया, सरीरमेव अभिभूय चिट्ठति, एवमेव धम्मा वि पुरिसादिया, जाव पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठंति ।

જેવી રીતે ચિત્તનો ઉદ્વેગ શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય છે, શરીરમા વૃદ્ધિ પામે છે. શરીરનું અનુગમન કરે છે શરીરના આધારે સ્થિત રહે છે. તેમ સર્વ પદાર્થો ઈશ્વરથી ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ તેમા સ્થિર રહે છે

से जहानामए वम्मिए सिया, पुढविजाए पुढविसंवुड्ढे, पुढविअभिसमण्णागए, पुढविमेव अभिभूय चिट्ठइ, एवमेव धम्मा वि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठति ।

જેવી રીતે રાફડો પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થાય છે, પૃથ્વીમાજ વૃદ્ધિ પામે છે તેમા સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરે છે. તેવી જ રીતે સર્વ પદાર્થો ઈશ્વરથી ઉત્પન્ન થાય છે તેનાથી વૃદ્ધિ પામે છે યાવત્ ઈશ્વરમાંજ સ્થિત છે

से जहानामए रुक्खे सिया पुढविजाए, पुढविसंवुड्ढे पुढवि अभिसमण्णागए पुढविमेव अभिभूय चिट्ठति, एवमेव धम्मा वि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठति ।

જેવી રીતે વૃક્ષ પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, પૃથ્વીથી જ વૃદ્ધિ પામે છે. યાવત્ પૃથ્વીમા જ સ્થિત છે. તેવી જ રીતે સર્વ પદાર્થો ઈશ્વરથી ઉત્પન્ન થયેલ યાવત્ ઈશ્વરમાં જ સ્થિત રહે છે

से जहानामए पुक्खरिणी सिया पुढविजाया जाव पुढविमेव अभिभूय चिट्ठति, एवमेव धम्मा वि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठंति ।

જેવી રીતે પુષ્કરિણી [illegible] પૃથ્વીથી જ વૃદ્ધિ પામે છે યાવત્ [illegible] સ્થિત છે તેવી રીતે સર્વ પદાર્થો [illegible] થયેલ છે યાવત્ ઈશ્વરમાં જ સ્થિત છે

से जहानामए उदगपुक्खले सिया उदगजाए जाव उदगमेव अभिभूय चिट्ठति, एवमेव धम्मा वि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठंति ।

જેવી રીતે [illegible] ઉત્પન્ન થયેલ છે [illegible] સ્થિત રહે છે [illegible] ઉત્પન્ન અને યાવત્ ઈશ્વરમાં [illegible]

से जहानामए उदगबुब्बुए सिया उदगजाए जाव उदगमेव अभिभूय चिट्ठति, एवमेव धम्मा वि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अभिभूय चिट्ठंति ।

જેવી રીતે [illegible] યાવત્ [illegible] ઈશ્વરથી [illegible] સ્થિત છે

जं पि य समणाणं णिग्गंथाणं उद्दिट्ठं पणीयं वियंजियं दुवालसंगं गणिपिडयं, तंजहा-आयारो, सूयगडो जाव दिट्ठिवाओ, सव्वमेयं मिच्छा, ण एयं तहियं, ण एयं आहातहियं, इमं सच्चं इमं तहियं इमं आहातहियं ते एवं सन्नं कुव्वन्ति, ते एवं सन्नं संठवेन्ति, ते एवं सन्नं सोवट्ठवयंति, तमेवं ते तज्जाइयं दुक्खं णातिउट्टंति सउणी पंजरं जहा ।

આ ઉપરાંત ઈશ્વરવાદી કહે છે કે–

શ્રમણ નિર્ગ્રન્થો દ્વારા ઉપદિષ્ટ, પ્રણીત, પ્રકાશિત આચારાંગ આદિથી દૃષ્ટિવાદ સુધીના બાર અંગવાળું ગણિપિટક મિથ્યા છે, તથ્ય-રહિત છે. તથા વસ્તુસ્વરૂપના મર્મથી શૂન્ય છે, પરંતુ અમારો મત સત્ય છે, તથ્ય છે અને યથાર્થ છે

આ પ્રમાણે ઈશ્વર કારણવાદી કલ્પના કરે છે અને શિક્ષા આપે છે અને સભા વગેરેમાં તેની સ્થાપના કરે છે. જેમ પાંજરામાં બંધાયેલું પક્ષી પાંજરાને તોડી મુક્ત થઇ શકતું નથી, તે પ્રમાણે ઈશ્વર કારણવાદનો સ્વીકાર કરવાથી ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનો તેઓ નાશ કરી શકતા નથી

ते णो एवं विप्पडिवेदेन्ति, तंजहा-किरियाइ वा जाव अणिरएइ वा, एवमेव ते विरूवरूवेहिं कम्मसमारंभेहि विरूवरूवाइं कामभोगाइं समारंभंति भोयणाए, एवामेव ते अणारिया विप्पडिवन्ना एवं सद्दहमाणा जाव इति णो हव्वाए णो पाराए, अंतरा कामभोगेसु विसण्णे त्ति, तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणिए त्ति आहिए ।

આ ઈશ્વરવાદીઓ ક્રિયા, અક્રિયા, યાવત્ સ્વર્ગ–નરક આદિનો સ્વીકાર કરતા નથી અને વિવિધ પ્રકારના સાવદ્ય અનુષ્ઠાન કરે છે. કામ-ભોગનો આરંભ કરે છે. તે અનાર્ય છે અને વિપરીત શ્રદ્ધાવાળા છે આ પ્રમાણે વિપરીત શ્રદ્ધા અને પ્રતીતિ કરે છે, તેઓ નહિ અહીંના કે નહિ ત્યાંના–એવી દશાવાળા છે વચમાં રહીને કામભોગરૂપ કીચડમાં ફસાયેલા છે. આ કથન ઈશ્વરવાદી ત્રીજા પુરુષના વિષયમાં કહેવામાં આવ્યું છે.

१३- अहावरे चउत्थे पुरिसजाए णियतिवाइए त्ति आहिज्जइ, इह खलु पाईणं वा जाव तहेव जाव सेणावइपुत्ता वा, तेसिं च णं एगतीए सड्ढी भवइ, कामं तं समणा य माहणा य संपहारिंसु गमणाए जाव मए एस धम्मे सुअक्खाए सुपन्नत्ते भवइ ।

૧૩– ચોથા પુરુષ "નિયતિવાદી" વિષે–

હવે ચોથા પુરુષ નિયતિવાદીનું વર્ણન કરવામાં આવે છે આ લોકમાં પૂર્વ આદિ દિશાઓમાં વિવિધ પ્રકારના આર્ય–અનાર્ય–સુરૂપ–કુરૂપ આદિ મનુષ્યો રહે છે તે મનુષ્યોમાં એક રાજા હોય છે અને તે રાજાની સભા હોય છે જેમાં સેનાપતિ–સેનાપતિપુત્રાદિ પ્રમુખ હોય છે, જેનું વર્ણન આગળ વિસ્તારથી કરવામાં આવેલ છે.

તેમાં કોઇ રાજાદિ ધર્મ શ્રદ્ધાળુ હોય છે, તે શ્રદ્ધાવાન્ પાસે કોઇ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ જવાનો વિચાર કરે છે અને તે શ્રદ્ધાળુ પાસે જાય છે. જઇને તેઓ પોતાના ધર્મની શિક્ષા આપે છે યાવત્ તેને કહે છે કે હું જે કહું છુ તે જ ધર્મ સત્ય, તે જ ધર્મ સુઆખ્યાત અને સુપ્રજ્ઞપ્ત છે. તે ધર્મ આ પ્રમાણે છે·

इह खलु दुवे पुरिसा भवंति-एगे पुरिसे किरियमाइक्खइ, एगे पुरिसे णोकिरियमाइक्खइ । जे य पुरिसे किरियमाइक्खइ, जे य पुरिसे णोकिरियमाइक्खइ, दो वि ते पुरिसा तुल्ला एगट्ठा, कारणमावन्ना । बाले पुण एवं विप्पडिवेदेन्ति कारणमावन्ने अहमंसि दुक्खामि वा, सोयामि वा, जूरामि वा, तिप्पामि वा, पीडामि वा, परितप्पामि वा, अहमेयमकासी, परो वा ज दुक्खइ वा, सोयइ वा, जूरइ वा, तिप्पइ वा, पीडइ वा, परितिप्पइ वा परो एवमकासी, एव से बाले सकारणं वा परकारण वा एव विप्पडिवेदेन्ति कारणमावन्ने । मेहावी पुण एव विप्पडिवेदेन्ति कारणमावन्ने अहमंसि दुक्खामि वा, सोयामि वा, जूरामि वा, तिप्पामि वा, पीडामि वा, परितप्पामि वा, णो अहं एवमकासी । परो वा ज दुक्खइ वा जाव परितप्पइ वा णो परो एवमकासी । एवं से मेहावी सकारणं वा परकारणं वा एवं विप्पडिवेदेन्ति कारणमावन्ने ।

સંસારમાં બે પ્રકારના પુરુષ છે. ક્રિયાવાદી અને અક્રિયાવાદી ક્રિયાવાદીઓ ક્રિયાનું કથન કરે છે, અક્રિયાવાદી ક્રિયાનો નિષેધ કરે છે ક્રિયાનુ કથન કરનાર ક્રિયાવાદી અને ક્રિયાનો નિષેધ કરનાર અક્રિયાવાદી બંને સમાન છે તથા બંને એક અર્થવાળા છે તે બંને એક કારણને પ્રાપ્ત છે. તે બંને અજ્ઞાન છે તે પોતાના સુખદુઃખનુ કારણ કાળ, કર્મ અને તથા ઈશ્વરને માનતા સમજે છે કે હું જે દુઃખ ભોગવુ છું, શોક અનુભવુ છું, દુઃખથી આત્મનિન્દા કરુ છું, શારીરિક બળનો નાશ કરુ છું, પીડા પામુ છું, પરિતાપ ભોગવુ છું [illegible] કરેલું કર્મ છે અને બીજો જે દુઃખ [illegible], શોકનો અનુભવ કરે છે, [illegible] શારીરિક બળનો નાશ કરે છે, પીડા પામે છે, પરિતાપ ભોગવે [illegible] આ પ્રમાણે તે [illegible] પોતાને સુખ દુઃખ [illegible] તથા બીજાના સુખ દુઃખ [illegible] અન્યના કરેલા [illegible] તેઓ [illegible]

मे अण्णयराओ दुक्खाओ रोगातंकाओ पडिमोयह। अणिट्ठाओ अकंताओ अप्पियाओ असुभाओ अमणुन्नाओ अमणामाओ दुक्खाओ, णो सुहाओ, एवामेव णो लद्धपुव्वं भवइ। इह खलु कामभोगा णो ताणाए वा, णो सरणाए वा, पुरिसे वा एगया पुव्विं कामभोगे विप्पजहंति, कामभोगा वा एगया पुव्विं पुरिसं विप्पजहंति, अन्ने खलु कामभोगा अन्नो अहमंसि। से किमंग पुण वयं अन्नमन्नेहिं कामभोगेहिं मुच्छामो? इति संखाए णं वयं च कामभोगेहिं विप्पजहिस्सामो।

અનુભવ કરુ છું, ભયકર વેદના પામી રહ્યા છું. તેથી તમો મને આ અપ્રિય, અનિષ્ટ તથા દુઃખદ રોગથી અને વેદનાથી મુકત કરો. ત્યારે ધન, ધાન્ય અને ક્ષેત્ર આદિ કામભોગના સાધન પદાર્થ ઉક્ત પ્રાર્થનાને સાંભળીને દુઃખથી મુકત કરી શકે, તેમ કોઇ દિવસ બની શકે નહિ. વસ્તુતઃ ધન–ધાન્ય અને સમ્પત્તિ મનુષ્યની રક્ષા કરવામાં સમર્થ હોતાં નથી. કોઇવાર તો મનુષ્ય ક્ષેત્રાદિ કામભોગોની સમ્પત્તિને અહીં મૂકીને ચાલ્યા જાય છે. કોઈ વખતે કામભોગો તેને છોડી ચાલ્યા જાય છે તેથી તે મારાથી ભિન્ન છે, હું તેનાથી ભિન્ન છું, છતાં પણ હું શા માટે મારાથી ભિન્ન એવી સમ્પત્તિ અને કામભોગના સાધનોમાં આસકત બની રહેલ છું? અરે, હવે આવા પ્રકારનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તેથી હુ અવશ્ય સંપત્તિનો ત્યાગ કરીશ ને ભિક્ષાવૃત્તિને ધારણ કરીશ....

से मेहावी जाणेज्जा बहिरंगमेतं, इणमेव उवणीयतरागं, तंजहा-माया मे, पिया मे, भाया मे, भगिणी मे, भज्जा मे, पुत्ता मे, धूया मे, पेसा मे, नत्ता मे, सुण्हा मे, सुहा मे, पिया मे, सहा मे, सयणसंगंथसंथुया मे। एते खलु मम णायओ, अहमवि एतेसिं।

એવં से मेहावी पुव्वामेव अप्पणा एवं समभिजाणेज्जा-इह खलु मम अन्नयरे दुक्खे रोगातंके समुप्पज्जेज्जा अणिट्ठे जाव दुक्खे णो सुहे, से हंता भयंतारो! णायओ इमं मम अन्नयरं दुक्खं रोगातंकं वा, जाव परितप्पामि वा। इमाओ मे अन्नयरातो दुक्खातो रोयातकातो परिमोएह, अणिट्ठाओ जाव णो सुहाओ। एवमेव णो लद्धपुव्वं भवइ। तेसिं वावि भयंताराणं मम णाययाणं अन्नयरे दुक्खे रोयातंके समुप्पज्जेज्जा अणिट्ठे जाव

આ રીતે બુદ્ધિમાન્ પુરુષ વિચાર કરતો આગળ વિચારે છે કે નિકટના સ્નેહી અને સ્વજનો પણ આત્માથી ભિન્ન છે. માતા–પિતા, ભાઇ, ભગિની, પત્ની, પુત્ર, પુત્રી, દાસ–દાસી, જ્ઞાતિજન, પુત્રવધુ, મિત્રવર્ગ, પરિચિત, સ્નેહીજન વિગેરેમાં મનુષ્ય તાદાત્મ્ય ભાવ સ્થાપિત કરીને માને છે, કે આ બધા મારા છે અને હુ તેમનો છુ

કિન્તુ બુદ્ધિમાન પુરુષે–તો પ્રથમ વિચારી લેવું જોઈએ કે જ્યારે મને કોઇ પ્રકારનું દુઃખ કે રોગ ઉત્પન્ન થાય કે જે અનિષ્ટ અને દુઃખદાયી અથવા એ સમ્બધિઓને અનિષ્ટ અને દુઃખદાયી કોઇ પણ પ્રકારનું દુઃખ કે રોગ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે મારા રોગાદિમાં તેઓ ભાગ પડાવી શકતાં નથી અને તેઓના રોગાદિમાં હું ભાગ પડાવી શકતો નથી, અમો પરસ્પર એકબીજાને દુઃખાદિથી બચાવી શકતાં નથી એકના કર્મના ફળને અન્ય કોઈ ભોગવી શકતો નથી. જીવ એકલો જન્મ ધારણ કરે છે, એકલો જ મરે છે, એકલો જ બીજી ગતિમાં જાય છે, એકલો જ જીવનના સર્વ સાધ-

णो सुहे, से हंता अहमेतेसि भयंताराणं णायगाणं इमं अन्नयरं दुक्खं रोयातंकं परियाइयामि अणिट्ठं जाव णो सुहे, मा मे दुक्खंतु वा जाव मा मे परितप्पन्तु वा, इमाओ णं अण्णयराओ दुक्खाओ रोयातंकाओ परिमोएमि अणिट्ठाओ जाव णो सुहाओ। एवमेव णो लद्धपुव्वं भवइ। अन्नस्स दुक्खं अन्नो न परियाइयति, अन्नेण कड अन्नो नो पडिसंवेदेति, पत्तेयं जायति, पत्तेयं मरइ, पत्तेयं चयइ, पत्तेयं उववज्जइ, पत्तेय झंझा, पत्तेयं सन्ना, पत्तेयं मन्ना, एव विन्नू वेदणा।

इइ (इह) खलु णातिसंजोगा णो ताणाए वा, णो सरणाए वा, पुरिसे वा एगया पुव्वि णातिसजोए विप्पजहति, णातिसंजोगा वा एगया पुव्वि पुरिस विप्पजहति। अन्ने खलु णातिसजोगा, अन्नो अहमसि। से किमग पुण वयं अन्नमन्नेहि णातिसजोगेहि मुच्छामो? इति संखाए ण वय णातिसजोग विप्पजहिस्सामो।

से मेहावी जाणेज्जा बहिरगमेय, इणमेव उवणीयतरागं, तजहा हत्था मे, पाया मे, सील मे, बाहा मे, उरू मे, उदर मे, सीस मे, सील मे आऊ मे, बल मे, वण्णो मे, तया मे, छाया मे, सोय मे, चक्खू मे, घाण मे, जिब्भा मे, फासा मे, ममाइज्जइ, वयाउ पडिजूरइ, तजहा-आउओ, बलाओ, वण्णाओ, तयाओ, छायाओ, सोयाओ जाव फासाओ सुसंधितो संधी विसंधी-भवइ, वलितरगे गाए भवइ। किण्हा केसा [illegible] भवंति। तजहा-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

નોને પ્રાપ્ત કરે છે એકલો જ કષાય ભાવને ગ્રહણ કરે, એકલો જ પદાર્થને સમજે છે. એકલો જ ચિન્તન કરે છે. એકલો જ વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત કરે છે અને એકલો જ સુખ દુઃખ ભોગવે છે આ જગત્‌માં સગા, સ્નેહી અને બાંધવોનો સયોગ દુઃખથી રક્ષા કરવામાં કે શરણભૂત બનવામાં સમર્થ નથી કોઈ વાર પોતે સયોગોને છોડીને ચાલ્યો જાય છે અને કોઈવાર મનુષ્યને સયોગો છોડીને ચાલ્યા જાય છે તેથી એમ સમજાય છે કે સગા-સ્નેહી અને સર્વ સંયોગો મારાથી ભિન્ન છે અને હું તે સર્વથી ભિન્ન છું તો પછી અમે [illegible] માટે આસક્ત બની [illegible] હું જ જ્ઞાતિજનો અને સર્વ [illegible]

वा, ताडिज्जमाणा वा, परियाविज्जमाणा वा, किलामिज्जमाणा वा, उद्दविज्जमाणा वा, जाव लोमुक्खणणमायमवि हिंसाकारगं दुक्खं भयं पडिसवेदेन्ति। एवं णच्चा सव्वे पाणा जाव सत्ता ण हंतव्वा, ण अज्जावेयव्वा, ण परिघेतव्वा, ण परितावेयव्वा, ण उद्दवेयव्वा।

અનુભવે છે તથા તેમને ભય ઉત્પન્ન થાય છે એવુ જાણી કોઈપણ પ્રાણી ભૂત, જીવ કે સત્વને હણવા નહિ, તેમને બળાત્કારથી આજ્ઞા આપી કામ કાજી બનાવવા નહિ, પરિતાપ આપવો નહિ અને તેમને ઉદ્વિગ્ન બનાવવા જોઈએ નહિ.

से बेमि-जे य अतीता, जे य पडुप्पन्ना, जे य आगमिस्सा अरिहंता भगवंता, सव्वे ते एवमाइक्खंति, एवं भासंति, एवं पण्णवेन्ति, एवं परूवेन्ति-सव्वे-पाणा जाव सत्ता ण हंतव्वा, ण अज्जावेयव्वा, ण परिघेतव्वा, ण परितावेयव्वा, ण उद्दवेयव्वा, एस धम्मे धुवे णितिए सासए, समिच्च लोयं खेयन्नेहि पवेदिए।

શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-હે આયુષ્મન્! હું પણ તમને એમજ કહું છુ, કે જે તીર્થંકર ભગવન્તો પૂર્વે થઈ ગયા છે. જે વર્તમાન છે અને જે ભવિષ્યમાં થશે તે સર્વ એવું વ્યાખ્યાન કરે છે કે પ્રાણી, ભૂત, જીવ અને સત્વને હણવા નહિ, તેમને બળાત્ આજ્ઞા આપી કામ લેવુ નહિ, તેમને બળાત્ દાસ દાસી બનાવવા નહિ અને તેમને ઉદ્વિગ્ન કરવા નહિ. આ અહિંસા-ધર્મ ધ્રુવ છે, નિત્ય છે, શાશ્વત છે, સમસ્ત લોકના દુઃખને જાણીને ભગવાને આ જ ધર્મ કહ્યો છે.

२०--एवं से भिक्खू विरते पाणातिवायातो जाव विरते परिग्गहातो णो दंतपक्खालणेणं दंते पक्खालेज्जा, णो अंजणं, णो वमणं, णो धूवणे, णो तं परिआविएज्जा।

૨૦-આ પ્રમાણે ધર્મને જાણીને પ્રાણાતિપાતથી પરિગ્રહ પર્યન્ત પાંચ આશ્રવોથી નિવૃત્ત બનીને સાધુ દંતપ્રક્ષાલન ન કરે, આંખની શોભા માટે અંજન નહિ આંજે, વમન કરાવનાર એવા ઔષધોનું સેવન ન કરે, ધૂપ વગેરેથી વસ્ત્રોને સુગંધિત ન કરે તથા (મંત્ર-તંત્રની સિદ્ધિ માટે કે રોગની શાંતિ માટે) ધૂમ્ર સેવન નહિ કરે

२१--से भिक्खू अकिरिए अलूसए अकोहे, अमाणे, अमाए, अलोहे, उवसंते, परिनिव्वुडे, णो आसंसं पुरतो करेज्जा। इमेण मे दिट्ठेण वा, सुएण वा, मएण वा, विन्नाएण वा, इमेण वा सुचरियतवनियमबंभचेरवासेण, इमेण वा जायामायावुत्तिएणं धम्मेणं, इओ चुए पेच्चा देवे सिया, कामभोगाण वसवत्ती, सिद्धे वा अदुक्खमसुभे एत्थ वि सिया, एत्थ वि णो सिया।

૨૧-આવો સાધુ સાવદ્ય ક્રિયાઓથી રહિત અહિંસક, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી વર્જિત બની, ઉપશાંત અને સંયમી બનીને એવી ઇચ્છા ન કરે કે મારી આ શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, મનન, વિશિષ્ટરૂપે અભ્યાસ, આ ઉત્તમ ચારિત્ર તપ, નિયમ અને બ્રહ્મચર્ય પાલન તથા જીવનનિર્વાહ માત્રની વૃત્તિનો સ્વીકાર, આ બધા ધર્માનુષ્ઠાનોના ફળરૂપે મૃત્યુ થયા બાદ પરલોકમાં દેવગતિ પ્રાપ્ત થાઓ, સર્વ કામભોગ મારે આધીન થાઓ, મને અણિમા, મહિમા, ગરિમા, આદિ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાઓ, અહીં પણ મને દુઃખ ન થાઓ, અશુભ ન થાઓ, અહીં અને બીજે સ્થળે પણ દુઃખ કે અશુભ ન થાઓ, આવી કામના, આવી ભાવના આવી ઇચ્છા સાધુ ન કરે.

२२–से भिक्खू सद्देहिं अमुच्छिए, रूवेहिं अमुच्छिए, गंधेहिं अमुच्छिए, रसेहिं अमुच्छिए, फासेहिं अमुच्छिए, विरए कोहाओ माणाओ मायाओ लोहाओ पेज्जाओ दोसाओ कलहाओ अब्भक्खाणाओ पेसुन्नाओ परपरिवायाओ अरइरईओ मायामोसाओ मिच्छादंसणसल्लाओ, इति से महतो आयाणाओ उवसंते, उवट्ठिए, पडिविरते से भिक्खू ।

२३–जे इमे तसथावरा पाणा भवंति ते णो सयं समारभंति, णो वाऽण्णेहिं समारंभावेन्ति, अन्ने समारभंते वि न समणुजाणंति, इति से महतो आयाणाओ उवसंते, उवट्ठिए, पडिविरते से भिक्खू ।

२४–जे इमे कामभोगा सचित्ता वा अचित्ता वा, ते णो सयं परिगिण्हंति, णो अन्नेणं परिगिण्हावेन्ति, अन्नं परिगिण्हंतं पि ण समणुजाणंति, इति से महतो आयाणाओ उवसंते उवट्ठिए पडिविरते से भिक्खू ।

२५–जं पि य इमं संपराइयं कम्मं कज्जइ, णो तं सयं करेंति, णो अण्णेण कारवेंति, अन्नं पि करेंतं ण समणुजाणइ, इति से महतो आयाणाओ उवसंते, उवट्ठिए पडिविरते से भिक्खू ।

૨૨–આ પ્રમાણે જે સાધુ મનોહર શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શમાં આસક્ત રહેતો નથી તથા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, ચુગલી, પરનિંદા સંયમમાં અપ્રીતિ, અસંયમમાં પ્રીતિ, કપટ, જૂઠ અને મિથ્યાદર્શનરૂપી શલ્યથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે, તે સાધુ મહાન્ કર્મના બન્ધનથી મુક્ત થાય છે. તે ઉત્તમ સંયમમાં ઉપસ્થિત થાય છે, તથા સંયમમાં લાગતા બધાં દૂષણોથી દૂર થાય છે

૨૩–તે સાધુ ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓનો સ્વયં આરંભ કરતો નથી, કરાવતો નથી અને અનુમોદન પણ કરતો નથી તે સાધુ મહાન કર્મબંધનથી મુક્ત થઈ ગયેલ છે, શુદ્ધ સંયમમાં સ્થિત છે અને પાપથી નિવૃત્ત છે

१--एवं से भिक्खू धम्मट्ठी धम्मविऊ णियागपडिवन्ने से जहेयं वुइयं अदुवा पत्ते पउमवरपोडरीयं, अदुवा अपत्ते पउमवरपोंडरीयं, एवं से भिक्खू परिण्णायकम्मे परिण्णायसंगे परिण्णायगेहवासे उवसंते समिए सहिए सया जए; सेवं वयणिज्जे, तंजहा-समणेति वा, माहणेति वा खंतेति वा दंतेति वा गुत्तेति वा मुत्तेति वा इसीति वा मुणीति वा कतीति वा विऊति वा भिक्खूति वा लूहेति वा तीरट्ठीति वा चरणकरणपारविउ त्ति बेमि ।

૩૧– આ રીતે પૂર્વોક્ત ગુણોથી સંપન્ન ધર્મનો અર્થી, ધર્મનો જ્ઞાતા, સંયમમાં નિષ્ઠ સાધુ પૂર્વોક્ત પુરુષોમાં પાંચમો પુરુષ છે. તે ઉત્તમ શ્રેષ્ઠ કમળને પ્રાપ્ત કરે કે ન કરે પરંતુ તે સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. આ પ્રમાણે કર્મના રહસ્યને તથા બાહ્ય અને આભ્યંતર બે પ્રકારના સંબંધ અને ગૃહવાસના મર્મને જાણનાર, ઉપશાંત, સમિતિથી યુક્ત, કલ્યાણયુક્ત, સંયમમાં સદા પ્રવૃત્તિ કરનાર ભિક્ષુને જ શ્રમણ, માહણ, ક્ષાંત, દાંત, ગુપ્ત, મુક્ત, ઋષિ, મુનિ, કૃતિ, વિદ્વાન ભિક્ષુ રૂક્ષ, તીરાર્થી અને ચરણ (પાંચ મહાવ્રત) અને કરણની રક્ષા માટે ઉત્તર ગુણોના પારને જાણનાર છે....

અધ્યયન બીજું

ક્રિયાસ્થાન

પ્રથમ અધ્યયનમાં પુષ્કરિણી અને પુંડરીકનું રૂપક આપીને સમજાવ્યું છે કે મોક્ષપ્રાપ્તિનો સમ્યક્ ઉપાય નહિ જાણનારા પરતીર્થિકો કર્મબંધનથી મુક્ત થઈ શકતા નથી પરંતુ તત્ત્વની સમ્યક્ શ્રદ્ધાવાળા, પવિત્ર હૃદયવાળા, રાગદ્વેષથી રહિત અને વિષયોથી દૂરવર્તી ઉત્તમ સાધુ જ કર્મબંધનને તોડી શકે છે; અને મોક્ષ મેળવી શકે છે. આટલું જ નહિ પરંતુ પોતાના ઉપદેશ વડે તેઓ બીજાઓને પણ મુક્તિના અધિકારી બનાવી શકે છે.

હવે અહિં પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે જીવાત્મા કયા કારણોથી કર્મબંધનનો ભાગી બને છે અને તે કયા કારણથી કર્મબંધનથી મુક્ત બને છે

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા માટે જ આ બીજા અધ્યયનની રચના થઈ છે [illegible] અધ્યયનમા બાર પ્રકારના ક્રિયાસ્થાનોથી કર્મનું બંધન અને તેરમા ક્રિયાસ્થાનથી મુક્તિ [illegible] છે. જો કે પહેલા પણ બંધન અને મુક્તિની ચર્ચા થઇ ચૂકી છે પરંતુ તે સામાન્ય રૂપે [illegible] વિશેષ રૂપે નહિ તેથી વિસ્તૃત રૂપે તેનું કથન કરવા માટે આ અધ્યયનનું નિર્માણ થયું છે

આ અધ્યયનમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જે પુરુષ પોતાના કર્મોનો [illegible] તેણે બાર ક્રિયાસ્થાનો પ્રથમ જાણવા જોઈએ તે કર્મો બાંધનાર [illegible] જાય છે. આ પ્રમાણે પ્રસ્તુત અધ્યયનમા ક્રિયાસ્થાનોનું વર્ણન [illegible] "ક્રિયાસ્થાન" છે

આ અધ્યયનના નામમાં 'ક્રિયા' અને 'સ્થાન' [illegible] વગેરે વ્યાપાર કરવો તે ક્રિયાનો અર્થ છે તેના બે ભેદ છે [illegible] ઘટ-પટ વગેરે દ્રવ્યોનું કંપન તે દ્રવ્યક્રિયા અને ચેતન [illegible] દ્રવ્યક્રિયા છે તેમાં કોઈ ક્રિયા પ્રયોગથી હોય છે અને કોઈ [illegible] કારણે હોય છે કોઇ ક્રિયા ઉપયોગ સહિત કરવામા આવે [illegible] આવે છે આ પ્રમાણે મોટી ક્રિયાઓથી લઈ આંખનો પલકારો [illegible] દ્રવ્યક્રિયા ગણાય

આઠમું ક્રિયાસ્થાન

१०--अहावरे अट्ठमे किरियट्ठाणे अज्झत्थवत्तिए त्ति आहिज्जइ। से जहाणामए केइ पुरिसे णत्थि णं केइ किंचि विसंवादेति, सयमेव हीणे दीणे दुट्ठे दुम्मणे ओहयमणसंकप्पे चिन्तासोगसागरसंपविट्ठे करतलपल्हत्थमुहे अट्टज्झाणोवगए भूमिगयदिट्ठिए झियाइ। तस्स णं अज्झत्थया आसंसइया चत्तारि ठाणा एवमाहिज्जइ (ज्जंति), तं०-कोहे, माणे, माया, लोहे। अज्झत्थमेव कोहमाणमायालोहे। एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जं ति आहिज्जइ। अट्ठमे किरियट्ठाणे अज्झत्थवत्तिए त्ति आहिए।

૧૦–હવે આઠમું ક્રિયાસ્થાન અધ્યાત્મ-પ્રત્યયિક કહેવાય છે જેમ કોઇ પુરુષ વિષાદનું કાંઈ બાહ્યકારણ નહિ હોવા છતાં પણ સ્વયં હીન, દીન, દુઃખિત અને ઉદાસ બને છે, મનમાં ને મનમાં નહિ કરવા યોગ્ય એવા ખરાબ વિચારો કરે છે, ચિંતા અને શોકના કારણે શોકના સમુદ્રમાં ડુબેલો રહે છે તથા હથેલી ઉપર મુખ રાખી પૃથ્વીને જોતો જોતો આર્તધ્યાન કરતો રહે છે, નિશ્ચયથી તેના હૃદયમાં ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ સ્થિત છે. આ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આધ્યાત્મિક ભાવ છે. આવા પુરુષને આધ્યાત્મિક સાવદ્ય કર્મનો બન્ધ થાય છે આ આધ્યાત્મિકપ્રત્યયિક આઠમું ક્રિયાસ્થાન કહેવાયુ.

નવમું ક્રિયાસ્થાન

११--अहावरे णवमे किरियट्ठाणे माणवत्तिए त्ति आहिज्जइ। से जहाणामए केइ पुरिसे जातिमएण वा कुलमएण वा बलमएण वा रूवमएण वा तवोमएण वा सुयमएण वा लाभमएण वा इस्सरियमएण वा पन्नामएण वा अन्नतरेण वा मयट्ठाणेणं मत्ते समाणे परं हीलेति निंदेति खिंसति गरहति परिभवइ अवमण्णेति-इत्तरिए अयं, अहमंसि पुण विसिट्ठजाइ-कुलबलाइगुणोववेए, एवं अप्पाणं समुक्कसे, देहच्चुए कम्मबितिए अवसे पयाइ। तंजहा-गब्भाओ गब्भं, जम्माओ जम्मं, माराओ मारं, णरगाओ णरगं, चंडे थद्धे चवले माणियावि भवइ। एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जं ति आहिज्जइ। णवमे किरियाठाणे माणवत्तिए त्ति आहिए।

૧૧–હવે નવમું ક્રિયાસ્થાન માનપ્રત્યયિક છે. જેમ કોઈ પુરુષ જાતિમદ, કુળમદ, બળમદ રૂપમદ, તપોમદ, શાસ્ત્રમદ, લાભમદ, ઐશ્વર્યમદ અને બુદ્ધિમદ વગેરે મદથી મત્ત બની બીજા મનુષ્યોની અવહેલના કરે છે અને નિંદા કરે છે, ઘૃણા કરે છે ગર્હા કરે છે અને તિરસ્કાર કરે છે. અને એમ વિચારે કે આ લોકો મારાથી હીન છે, હું જ વિશિષ્ટ વ્યક્તિ છું અને ઉત્તમ જાતિ, કુળ અને બળ વગેરે ગુણોથી યુક્ત છું, આ પ્રમાણે પોતાને ઉત્કૃષ્ટ માને તે અભિમાની પુરુષ આ દેહ છોડીને, કર્મને વશીભૂત બનીને પરલોકગમન કરે છે. તે એક ગર્ભથી બીજા ગર્ભમાં, જન્મ ઉપર જન્મ અને મૃત્યુ ઉપર મૃત્યુ અને નરક ઉપર નરકોને પ્રાપ્ત કરે છે તે પરલોકમાં ભયંકર નમ્રતારહિત ચપલ અને અભિમાની બને છે. તે પુરુષ માનદ્વારા ઉત્પન્ન કરેલા સવદ્ય કર્મનો બન્ધ કરે છે. આ માન-પ્રત્યયિક નામનું નવમું ક્રિયાસ્થાન કહેવાયું.

१२–अहावरे दसमे किरियट्ठाणे मित्तदोसवत्तिए त्ति आहिज्जइ। से जहाणामए केइ पुरिसे माईहिं वा पितीहिं वा भाईहिं वा भइणीहिं वा भज्जाहिं वा धूयाहिं वा पुत्तेहिं वा सुण्हाहिं वा सद्धिं संवसमाणे तेसिं अन्नयरंसि अहालहुगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंडं निवत्तेति, तंजहा-सीओदगवियडंसि वा कायं उच्छोलित्ता भवति, उसिणोदगवियडेण वा कायं ओसिंचित्ता भवति, अगणिकाएण कायं उवडहित्ता भवति, जोत्तेण वा वेत्तेण वा णेत्तेण वा तयाइ वा कसेण वा छियाए वा लयाए वा (अन्नयरेण वा दवरएण) पासाइं उद्दालित्ता भवति, दंडेण वा अट्ठीण वा मुट्ठीण वा लेलूण वा कवालेण वा कायं आउट्टित्ता भवति। तहप्पगारे पुरिसजाए संवसमाणे दुम्मणा भवति, पवसमाणे सुमणा भवति। तहप्पगारे पुरिसजाए दंडपासी दंडगुरुए दंडपुरक्खडे अहिए इमंसि लोगंसि अहिए परंसि लोगंसि संजलणे कोहणे पिट्ठिमंसि यावि भवति। एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जं ति आहिज्जति। दसमे किरियट्ठाणे मित्तदोसवत्तिए त्ति आहिए।

१२- દસમું ક્રિયાસ્થાનઃ- હવે દસમું ક્રિયાસ્થાન મિત્ર-દોષપ્રત્યયિક કહેવાય છે. જેમ કોઇ પુરુષ માતા, પિતા, ભાઈ, પત્ની, પુત્ર, પુત્રી પુત્રવધૂ વગેરેની સાથે રહેતો હોય અને તેમાંથી કોઇ નાનો અપરાધ કરે તો તેને ભારે દંડ આપે છે જેમકે-શિયાળાની ભારે ઠંડીમાં તેને ઠંડા પાણીમાં ડુબાવે તેમજ ગરમીના સમયમાં તેના શરીર ઉપર ગરમ પાણી છાંટે. અગ્નિથી તેમનું શરીર દઝાડે તથા [illegible] છડીથી, ચામડાથી કે દોરડાથી માર મારી તેમની પીઠની ચામડી ઉતારે તથા [illegible] વિગેરેથી મારીને શરીરને ઢીલું કરી દે [illegible] પુરુષ સાથે રહેવાથી [illegible]

१३–अहावरे एक्कारसमे किरियट्ठाणे मायावत्तिए त्ति आहिज्जइ। जे इमे भवंति-गूढायारा तमोकसिया उलूगपत्त-लहुया पव्वयगुरुया, ते आरिया वि संता अणारियाओ भासाओ विपउंजंति [illegible]

માટે કરે છે તથા તેઓ વિવિધ પ્રકારના વિષય-ભોગોની પ્રાપ્તિ માટે તે વિદ્યાઓનો પ્રયોગ કરે છે. ખરેખર આ વિદ્યાઓ પરલોકની પ્રતિકૂળ છે. તેથી તેઓનો અભ્યાસ કરનાર અનાર્ય પુરુષ ભ્રમમાં પડે છે. તે આયુ પૂર્ણ કરીને-મરીને અસુર કાયમાં કિલ્વિષીદેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાંના આયુષ્યને પૂર્ણ કરીને જન્માન્ધ અને જન્મથી જ મૂંગા બને છે.

પાપી પુરુષોના પાપકૃત્યોનું વર્ણન...

१८--से एगइओ आयहेउं वा, णायहेउं वा, सयणहेउं वा, अगारहेउं वा, परिवारहेउं वा, नायगं वा सहवासियं वा णिस्साए १ अदुवा अणुगामिए, २ अदुवा उवचरए, ३ अदुवा पडिपहिए, ४ अदुवा संधिच्छेयए, ५ अदुवा गंठिच्छेयए, ६ अदुवा उरब्भिए, ७ अदुवा सोवरिए, ८ अदुवा वागुरिए, ९ अदुवा साउणिए, १० अदुवा मच्छिए, ११ अदुवा गोघायए, १२ अदुवा गोवालए, १३ अदुवा सोवणिए, १४ अदुवा सोवणियंतिए ।

૧૮– કોઇ પાપી મનુષ્ય પોતાના માટે જ્ઞાતિને, માટે, સ્વજન માટે, શયન માટે, ઘર માટે, પરિવાર માટે, કોઇ પુરુષની પાછળ પડે છે. કોઇ પાપી ધન હરવા માટે સેવા કરે છે. કોઇ સન્મુખ જઇને ધન હરણ કરે છે. કોઇ પાપી ઘરમાં છેદ કરીને ધન હરણ કરે છે. ગાંઠ છોડીને ધન હરણ કરે છે. અથવા ઘેટા-બકરા તથા ભૂંડ ચારવાનો ધંધો કરવા હિંસા કરે છે. જાળ નાખી મૃગ પક્ષીઓ કે માછલા પકડે, ગાયોની હત્યા કરે. અથવા ગોવાળ બની પાપમયી કાર્યો કરે અથવા કૂતરા પાળનાર કે કૂતરા દ્વારા શિકાર કરાવનાર શિકારી બને છે.

१९--(१) एगइओ आणुगामियभावं पडिसंधाय तमेव अणुगामियाणुगामियं हंता, छेत्ता, भेत्ता लुंपइत्ता, विलुंपइत्ता, उद्दवइत्ता आहारं आहारेति । इति से महया पावेहि कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૧૯– કોઇ પુરુષ એક ગામથી બીજે ગામ જનારની પાછળ પડીને, તેને મારીને અથવા તલવાર આદિથી કાપીને, શૂળ આદિથી ભેદીને, ઘસડીને અથવા ચાબૂક આદિથી મારીને અથવા તેની હત્યા કરીને પોતાની આજીવિકા ચલાવે છે. આ પ્રમાણે મહાકર્મ કરનારા પુરુષ જગતમાં મહાપાપીના નામે પ્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે.

(२) से एगइओ उवचरयभावं पडिसंधाय तमेव उवचरियं हंता छेत्ता भेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उद्दवइत्ता आहारं आहारेति, इति से महया पावेहि कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

કોઇ પાપી કોઇ ધનવાન્ વ્યક્તિનો સેવક બનીને પોતાના સ્વામીને મારી, પીટી તથા છેદન-ભેદન અને ઘાત કરીને તથા તેના જીવનનો નાશ કરીને તેનું ધન હરી લઇ, પોતાના ખાનપાન અને ભોગ-ઉપભોગની સામગ્રી મેળવે છે. તે પુરુષ મહાન પાપ કર્મો દ્વારા મહાપાપી તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે

(३) से एगइओ पाडिपहियभावं पडिसंधाय तमेव पाडिपहे ठिच्चा हंता छेत्ता भेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उद्दवइत्ता आहारं आहारेति । इति से महया पावेहि कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खइत्ता भवइ ।

કોઈ પાપી પુરુષ ગામ-નગર વગેરેથી આવતી કોઈ વ્યક્તિની સામે જઈને તેને મારીને, પીટીને તથા તેનું છેદન-ભેદન આદિ કરીને તેના ધનને લૂંટીને આજીવિકા ચલાવે છે. આમ મહાન પાપો કરીને પોતાને મહાન પાપી તરીકે પ્રસિદ્ધ કરે છે.

(४) से एगइओ संधिछेदगभावं पडिसंधाय तमेव संधि छेत्ता भेत्ता जाव इति से महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

કોઈ પાપી પુરુષ ધનવાનોના ઘરમાં ખાતર પાડી ધાડ પાડી કે ધનની ગાંઠડી [illegible] ઓને લૂંટી, ઈંટો ભેદી [illegible] તેનું ધન લઈ આજીવિકા ચલાવે છે. [illegible] મહાન પાપ કરીને મહાપાપી તરીકે [illegible] પ્રસિદ્ધ થાય છે.

(५) से एगइओ गंठिछेदगभावं पडिसंधाय तमेव गंठि छेत्ता भेत्ता जाव इति से महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

(६) से एगइओ उरब्भियभावं पडिसंधाय उरब्भं वा अण्णतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवक्खाइत्ता भवइ । एसो अभिलावो सव्वत्थ ।

(७) से एगइओ सोयरियभावं पडिसंधाय महिसं वा अण्णतरं वा तसं पाणं जाव उवक्खाइत्ता भवइ ।

(८) से एगइओ वागुरियभावं पडिसंधाय मियं वा अण्णतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवक्खाइत्ता भवति ।

(९) से एगइओ साउणियभावं पडिसंधाय सउणिं वा अण्णतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवक्खाइत्ता भवइ ।

(१०) से एगइओ मच्छियभावं पडिसंधाय मच्छं वा अण्णतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवक्खाइत्ता भवति ।

માટે કરે છે તથા તેઓ વિવિધ પ્રકારના વિષય-ભોગોની પ્રાપ્તિ માટે તે વિદ્યાઓનો પ્રયોગ કરે છે ખરેખર આ વિદ્યાઓ પરલોકની પ્રતિકૂળ છે. તેથી તેઓનો અભ્યાસ કરનાર અનાર્ય પુરુષ ભ્રમમાં પડે છે. તે આયુ પૂર્ણ કરીને-મરીને અસુર કાયમાં કિલ્વિષીદેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાંના આયુષ્યને પૂર્ણ કરીને જન્માન્ધ અને જન્મથી જ મૂંગા બને છે.

પાપી પુરુષોના પાપકૃત્યોનું વર્ણન....

१८--से एगइओ आयहेउं वा, णायहेउं वा, सयणहेउं वा, अगारहेउं वा, परिवारहेउं वा, नायगं वा सहवासियं वा णिस्साए १ अदुवा अणुगामिए, २ अदुवा उवचरए, ३ अदुवा पडिपहिए, ४ अदुवा संधिच्छेयए, ५ अदुवा गंठिच्छेयए, ६ अदुवा उरब्भिए, ७ अदुवा सोवरिए, ८ अदुवा वागुरिए, ९ अदुवा साउणिए, १० अदुवा मच्छिए, ११ अदुवा गोघायए, १२ अदुवा गोवालए, १३ अदुवा सोवणिए, १४ अदुवा सोवणियंतिए ।

૧૮– કોઇ પાપી મનુષ્ય પોતાના માટે જ્ઞાતિને, માટે, સ્વજન માટે, શયન માટે, ઘર માટે, પરિવાર માટે, કોઇ પુરુષની પાછળ પડે છે. કોઇ પાપી ધન હરવા માટે સેવા કરે છે. કોઇ સન્મુખ જઇને ધન હરણ કરે છે કોઇ પાપી ઘરમાં છેદ કરીને ધન હરણ કરે છે ગાંઠ છોડીને ધન હરણ કરે છે. અથવા ઘેટા-બકરા તથા ભૂંડ ચારવાનો ધંધો કરવા હિંસા કરે છે. જાળ નાખી મૃગ પક્ષીઓ કે માછલા પકડે, ગાયોની હત્યા કરે. અથવા ગોવાળ બની પાપમયી કાર્યો કરે અથવા કૂતરા પાળનાર કે કૂતરા દ્વારા શિકાર કરાવનાર શિકારી બને છે

१९--(१) एगइओ आणुगामियभावं पडिसंधाय तमेव अणुगामियाणुगामियं हंता, छेत्ता, भेत्ता लुंपइत्ता, विलुंपइत्ता, उद्दवइत्ता आहारं आहारेति । इति से महया पावेहि कम्मेहि अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૧૯– કોઇ પુરુષ એક ગામથી બીજે ગામ જનારની પાછળ પડીને, તેને મારીને અથવા તલવાર આદિથી કાપીને, શૂળ આદિથી ભેદીને, ઘસડીને અથવા ચાબૂક આદિથી મારીને અથવા તેની હત્યા કરીને પોતાની આજીવિકા ચલાવે છે. આ પ્રમાણે મહાકર્મ કરનારા પુરુષ જગતમાં મહાપાપીના નામે પ્રસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે.

(२) से एगइओ उवचरयभावं पडिसंधाय तमेव उवचरियं हंता छेत्ता भेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उद्दवइत्ता आहारं आहारेति, इति से महया पावेहि कम्मेहि अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

કોઇ પાપી કોઇ ધનવાન્ વ્યક્તિનો સેવક બનીને પોતાના સ્વામીને મારી, પીટી તથા છેદન-ભેદન અને ઘાત કરીને તથા તેના જીવનનો નાશ કરીને તેનું ધન હરી લઇ, પોતાના ખાનપાન અને ભોગ-ઉપભોગની સામગ્રી મેળવે છે. તે પુરુષ મહાન પાપ કર્મો દ્વારા મહાપાપી તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે

(३) से एगइओ पाडिपहियभावं पडिसंधाय तमेव पाडिपहे ठिच्चा हंता छेत्ता भेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उद्दवइत्ता आहारं आहारेति। इति से महया पावेहि कम्मेहि अत्ताणं उवक्खइत्ता भवइ ।

કોઇ પાપી પુરુષ ગામ-નગર વગેરેથી આવતી કોઈ વ્યક્તિની સામે જઈને તેને મારીને, પીટીને તથા તેનું છેદન-ભેદન આદિ કરીને તેના ધનને લૂંટીને આજીવિકા ચલાવે છે આમ મહાન પાપો કરીને પોતાને મહાન પાપી તરીકે પ્રસિદ્ધ કરે છે

(४) से एगइओ संधिछेदगभावं पडिसंधाय तमेव संधि छेत्ता भेत्ता जाव इति से महया पावेहिं कम्मेहि अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

કોઇ પાપી પુરુષ ધનવાનોના ઘરમાં ખાતર પાડી, ધાડ પાડી કે ધનની [illegible] ઓને લૂંટી, છેદી ભેદી [illegible] તેનું ધન હરી લઈ આજીવિકા [illegible] મહાન પાપો કરીને [illegible] તરીકે [illegible] પ્રસિદ્ધ થાય છે

(५) से एगइओ गंठिछेदगभावं पडिसंधाय तमेव गंठि छेत्ता भेत्ता जाव इति से महया पावेहि कम्मेहि अत्ताण उवक्खाइत्ता भवइ ।

(६) से एगइओ उरब्भियभावं पडिसंधाय उरब्भं वा अण्णतरं वा तस पाण हंता जाव उवक्खाइत्ता भवइ । एसो अभिलावो सव्वत्थ ।

(७) से एगइओ सोयरियभाव पडिसंधाय महिस वा अण्णतर वा तस पाण जाव उवक्खाइत्ता भवइ ।

(८) से एगइओ वागुरियभाव पडिसंधाय मिय वा अण्णतर वा तस पाण हंता जाव उवक्खाइत्ता भवति ।

(९) से एगइओ [illegible] पडिसंधाय [illegible] वा [illegible] वा तस पाण हंता जाव उवक्खाइत्ता भवइ ।

(१०) से एगइओ [illegible]
[illegible]
[illegible] भवइ ।

२२--से एगइओ णो वितिगिंछइ, तंजहा-गाहावतीण वा गाहावइपुत्ताण वा सयमेव अगणिकाएणं ओसहीओ झामेइ, जाव अन्नं पि झायंतं समणुजाणइ, इति से महया जाव उवक्खाइत्ता भवति ।

से एगइओ णो वितिगिछइ, तं-गाहावतीण वा गाहावइपुत्ताण वा उट्टाण वा गोणाण वा घोडगाण वा गद्दभाण वा सयमेव घूराओ कप्पेइ, अन्नेण वि कप्पावेइ, अन्नं पि कप्पन्तं समणुजाणइ ।

से एगइओ णो वितिगिंछइ तं०-गाहावतीण वा गाहावइपुत्ताण वा उट्टसालाओ वा जाव गद्दभसालाओ वा कंटकबोदियाहिं परिपेहित्ता सयमेव अगणिकाएणं झामेइ, जाव समणुजाणइ ।

से एगइओ णो वितिगिछइ तं०-गाहावतीण वा गाहावइपुत्ताण वा जाव मोत्तियं वा सयमेव अवहरइ जाव समणुजाणइ ।

से एगइओ णो वितिगिच्छइ तं०-समणाण वा माहणाण वा छत्तगं वा दंडगं वा जाव चम्मछेदणगं वा सयमेव अवहरइ, जाव समणुजाणइ, इति से महया जाव उवक्खाइत्ता भवइ ।

२२– નિષ્કારણ થનાર મહાપાપનું વર્ણન- કોઈ પુરુષ કંઇ પણ વિચાર કર્યા વિના જ, કારણ વિના જ, ગાથાપતિ કે તેમના પુત્રનાં ધાન્યાદિમાં સ્વય આગ લગાવે, અન્ય પાસે લગાવડાવે. લગાડનારને અનુમોદન આપે છે. તે મહા પાપી છે કોઇ પોતાના કર્મફળનો વિચાર કર્યા વિના જ તે ગાથાપતિ કે તેમનાં પુત્રોનાં ઊંટ, ગાય, ઘોડા, અને ગર્દભનાં અંગો સ્વયં કાપે છે, અન્ય પાસે કપાવે છે, કાપનારને તે અનુમોદન આપે છે.

કોઇ પુરુષ પોતાના કર્મફળનો કંઇ પણ વિચાર કર્યા વિના તથા કારણ વિના ગાથાપતિની તથા તેમનાં પુત્રની ઊટશાળા, ગૌ-શાળા, અશ્વશાળા, ગર્દભશાળાઓને કાંટાથી ઢાંકી સ્વય આગ લગાવે, અન્ય પાસે આગ લગાવડાવે. લગાવનારને અનુમોદન આપે છે.

કોઇ પુરુષ કર્મફળનો વિચાર કર્યા વિના જ ગાથાપતિના તથા તેમના પુત્રોનાં મોતી વિગેરેનાં આભૂષણો સ્વય હરી લે, અન્ય પાસે હરણ કરાવે અને કોઇ પણ હરણ કરતુ હોય તો અનુમોદન આપે છે. કોઇ વિચાર કર્યા વિના જ નિષ્કારણ કોઇ શ્રમણ અથવા માહણનાં છત્ર દંડ યાવત્ ચર્મછેદન આદિ ઉપકરણોને સ્વયં હરણ કરી લે છે, અન્ય પાસે હરણ કરાવે છે. અથવા હરણ કરનારને અનુમોદન આપે છે. તેવા પુરુષો આ જગતમાં મહા પાપીને નામે પ્રસિદ્ધિ પામે છે.

२३--से एगइओ समणं वा माहणं वा दिस्सा नानाविहेहिं पापकम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ । अदुवा णं अच्छराए आफालित्ता भवइ । अदुवा णं फरसं वदित्ता भवइ । कालेणं पि से अणुपविट्ठस्स असणं वा पाणं वा जाव णो दवावेत्ता भवइ ।

૨૩–કોઇ પુરુષ શ્રમણ અને માહણને જોઇને તેનાં પ્રત્યે અનેક પ્રકારનાં પાપમય વ્યવહાર કરે છે. તેથી તે મહા પાપી કહેવાય છે. તે સાધુને પોતાની સામેથી દૂર કરવા માટે ચપટી વગાડે છે અને તે સાધુને કડવા વચનો કહે છે. તેમનાં ઘરે જો સાધુ ગોચરી માટે, ગોચરીનાં સમયે જાય છે તે સમયે આહાર પાણી આપે નહીં. પરંતુ એવું

जे इमे भवंति वोनमंता भारक्कंता अलसगा वसलगा किवणगा समणगा (निउज्जमा वणगा) पव्वयंति ।

ते इणमेव जीवितं धिज्जीवितं सपडिवूहेंति, नाइ ते परलोगस्स अट्ठाए किंचि वि सिलीसति । ते दुक्खंति, ते सोयंति, ते जूरंति, ते तिप्पंति, ते पिट्टंति, ते परितप्पंति, ते दुक्खणजूरणसोयणतिप्पणपिट्टणपरितिप्पणवहबंधणपरिकिलेसाओ अप्पडिविरया भवंति । ते महया आरंभेण, ते महया समारंभेण, ते महया आरंभसमारंभेण विरूवरूवेहिं पावकम्मकिच्चेहिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजित्तारो भवंति । तंजहा-अन्नं अन्नकाले, पाणं पाणकाले, वत्थं वत्थकाले, लेणं लेणकाले, सयणं सयणकाले सपुव्वावरं च णं ण्हाए कयबलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सिरसा ण्हाए, कंठे मालकडे, आविद्धमणिसुवण्णे कप्पियमालामउली पडिबद्धसरीरे वग्घारियसोणिसुत्तगमल्लदामकलावे अहतवत्थपरिहिए चंदणोक्खित्तगायसरीरे महतिमहालियाए [illegible] [illegible]

બોલે કે આ સાધુ તો ભાર વહન આદિ નીચ કર્મ કરનાર દરિદ્ર શૂદ્ર છે તે આળસને કારણે ગૃહસ્થાશ્રમનો ભાર વહન ન કરી શકવાને કારણે દીક્ષિત બની સુખી બનવાની ઈચ્છા કરે [illegible] તેવા સાધુદ્રોહી પાપી પુરુષનું જીવન ધિક્કારને પાત્ર હોવા છતાં તે પોતાના જીવનને ઉત્તમ માને છે તે મૂર્ખ પુરુષ પરલોકનો કાંઈ વિચાર કરતો નથી તેથી તે દુઃખ પામે છે, શોક પામે છે દુઃખી થાય છે, [illegible] છે તે દુઃખ, [illegible] વધ અને બંધન આદિ [illegible] નિવૃત્ત થતા નથી [illegible]

पलोई अधम्मपलज्जणा अधम्मसील-समुदायारा अधम्मेणं चेव वित्ति कप्पे-माणा विहरंति ।

વાળા હોય છે. તે અધર્મ કરવાવાળા અને અધર્મની પાછળ ચાલનાર, અધર્મને પોતાનો અભીષ્ટ માનનાર, અધર્મની જ ચર્ચા કરનાર, અધર્મમય સ્વભાવ અને આચરણવાળા, અધર્મથી જ પોતાની આજીવિકા ઉત્પન્ન કરનાર છે અને પોતાનુ સંપૂર્ણ જીવન અધર્મમાં જ પૂર્ણ કરે છે

२९--हण छिंद भिंद विगत्तगा लोहिय-पाणी चंडा रुद्दा खुद्दा साहस्सिया उक्कुं-चणवंचणमायाणियडिकूडकवडसाइसंप-ओगबहुला दुस्सीला दुव्वया दुप्पडिया-णंदा असाहू सव्वाओ पाणाइवायाओ अप्पडिविरया जावज्जीवाए जाव सव्वाओ परिग्गहाओ अप्पडिविरया जावज्जीवाए, सव्वाओ कोहाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ अप्पडिविरया, सव्वाओ ण्हाणुम्मद्दणवण्णगगंधविले-वणसद्दफरिसरसरूवगंधमल्लालंकाराओ अप्पडिविरया जावज्जीवाए, सव्वाओ सगड-रह-जाण-वाहण-भोग भोयण-पवि-त्थरविहोओ अप्पडिविरया जावज्जी-वाए, सव्वाओ कय-विक्कय-मासद्धमास-रूवग-संववहाराओ अप्पडिविरया जाव-ज्जीवाए, सव्वाओ हिरण्णसुवण्ण-धण-धण्ण-मणि-मोत्तिय-संख-सिल-प्पवालाओ अप्पडिविरया जावज्जीवाए, सव्वाओ कूडतुलकूडमाणाओ अप्पडिविरया जाव-ज्जीवाए, सव्वाओ आरंभ-समारंभाओ अप्पडिविरया जावज्जीवाए, सव्वाओ करणकारावणाओ अप्पडिविरया जाव-ज्जीवाए, सव्वाओ पयणपयावणाओ

૨૯– અધર્મમય જીવન જીવનારા પુરુષો હંમેશા એવું જ કરતા રહે છે કે પ્રાણીઓને મારો, કાપો, છેદો, ભેદો, તે પ્રાણીઓનું ચામડું ઉખેડી નાખે છે, તેમના હાથ રક્તથી ખરડાયેલા રહે છે, તેઓ ક્રોધી રુદ્ર, ક્ષુદ્ર, અને સાહસિક હોય છે; તેઓ પ્રાણીઓને શૂળી ઉપર ચડાવે છે, ઠગે છે, માયા કરે છે, દુષ્ટતા અને કુડકપટ કરે છે, ખોટા તોલાઓ રાખે છે, અને જગતને ઠગવા માટે દેશ–વેશ અને ભાષાને બદલી નાખે છે દુઃસીલ અને દુર્વ્રતવાળા અને દુઃખથી પ્રસન્ન કરી શકાય તેવા સ્વભાવવાળા હોય છે તેઓ સર્વહિંસાથી યાવત્ સર્વ પરિગ્રહથી અને સર્વ ક્રોધથી માંડી સમસ્ત મિથ્યાદર્શન શલ્ય સુધીના અઢારે પાપોથી જીવનપર્યંત નિવૃત્ત થતા નથી તે જીવનભર સ્નાન, તેલમર્દન-શરીરમાં રંગ લગાડવો–સુગંધિત વિલેપન–મનોજ્ઞ શબ્દ, મનોજ્ઞ સ્પર્શ–મનોજ્ઞ રસ મનોજ્ઞ ગંધનો ભોગવટો, ફૂલમાળા અને આભૂષણોથી નિવૃત્ત થતા નથી તેઓ ગાડી, રથ, સવારી, ડોળી, બગ્ગી, આકાશયાન, પાલખી વગેરે વાહનો અને શયન, આસન વિગેરે ભોગો તથા ભોજનની સામગ્રીના વિસ્તારને જીવનપર્યંત છોડતા નથી તેઓ ક્રય, વિક્રય તથા માસા, અર્ધ માસા તથા તોલા વિગેરે વ્યવહારથી જિંદગી પર્યંત નિવૃત્ત થતા નથી. તેઓ ચાંદી સુવર્ણ–ધન–ધાન્ય, મણિ, મોતી, શંખ, શિલા, પ્રવાળ આદિનો સંચય કરે છે અને જીવનભર તેમનો મોહ છોડતા નથી

अप्पडिविरया जावज्जीवाए, सव्वाओ कुट्टण-पिट्टण-तज्जण-ताडन-वह-बंधणपरिकिलेसाओ अप्पडिविरया जावज्जीवाए, जे आरण्णे तहप्पगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा, जे अणारिएहि कज्जंति ततो अप्पडिविरया जावज्जीवाए ।

તેઓ જૂઠા તોલા અને માપથી નિવૃત્ત થતા નથી. સર્વ પ્રકારના આરંભ-સમારંભ કરે છે તેઓ સાવદ્ય વ્યાપાર કરવા કરાવવાથી નિવૃત્ત થયા નથી પચન પાચનની ક્રિયામાંથી નિવૃત્ત થયેલ નથી. અને તેઓ કૂટવું-પીટવું-ધમકાવવું-તાડન કરવું-વધ-બન્ધન અને ક્લેશથી નિવૃત્ત થતા નથી તેઓ અન્ય સાવદ્ય કર્મ કરે છે જે બીજાનો નાશ કરનારા જીવોને પરિતાપ દેનારા કર્મોને કરે છે જે ક્રિયા અનાર્યો કરે છે તેવી ક્રિયાથી જીવનપર્યન્ત નિવૃત્ત થતા નથી. તેઓ લોકો એકાન્ત અધર્મસ્થાનમાં સ્થિત છે

३०—से जहाणामए केइ पुरिसे कलम-मसूर-तिल-मुग्ग-मास-निप्फाव-कुलत्थ-आलिसंदग-पलिमंथगमादिएहि अयते कूरे मिच्छादंडं पउंजंति । एवमेव तहप्पगारे पुरिसजाए तित्तिर-वट्टग-लावग-कवोत-कविंजल-मिय-महिस-वराह-गाह-गोह-कुम्म-सिरीसिवमादिएहि अयते कूरे मिच्छादंडं पउंजंति । जा वि य से बाहिरिया परिसा भवइ, तंजहा-दासे इ वा, पेसे इ वा, भयए इ वा, भाइल्ले इ वा, कम्मकरए इ वा, भोगपुरिसे इ वा, तेसि पि य णं अन्नयरंसि वा अहालहुगंसि वा अवराहंसि सयमेव गरुयं दंडं निवत्तेइ । तंजहा-इमं दंडेह, इमं मुंडेह, इमं तज्जेह, इमं तालेह, इमं अदुयबंधणं करेह, इमं नियलबंधणं करेह, इमं हडिबंधणं करेह, इमं चार- [illegible]

गछहियं अंगछहिय पक्खाफोडियं करेह, इमं नयणुप्पाडियं करेह, इमं दसणुप्पाडियं करेह, वसणुप्पाडियं जिब्भुप्पाडियं ओलंबियं करेह, घसियं करेह, घोलियं करेह, सूलाइयं करेह, सूलाभिन्नय करेह, खारवत्तियं करेह, वज्झवत्तियं करेह, सीहपुच्छियगं करेह, वसभपुच्छियगं करेह, दवग्गिदड्ढयंगं, कागणिमंसखावियंगं, भत्तपाणनिरुद्धगं इमं जावज्जीवं वहबंधणं करेह, इमं अन्नयरेणं असुभेणं कुमारेणं मारेह ।

પાણીમાં બોળો. શૂળી ઉપર ચડાવો, તેમના શરીરમાં કાંટાઓ. ભાલાઓ ભોંકાઓ, તેના અંગો કાપી તેના ઉપર મીઠું નાખો (ક્ષારનું પાણી છાંટો) મારી નાખો, તેને સિંહના પૂંછડા સાથે બાંધી દો, તેને બળદના પૂંછડા સાથે બાંધી દો, દાવાગ્નિમાં બાળી નાખો, તેનું માંસ કાપીને કાગડા કૂતરાને ખવરાવી દો, સંપૂર્ણ અન્ન-પાણી બંધ કરી તેને જીવન પર્યંત કેદમાં પૂરી રાખો, તેને આવી રીતે કમોતે મારી નાખો-જીવન રહિત કરી નાખો

३१--जा वि य से अब्भितरिया परिसा भवइ, तंजहा-माया इ वा, पिया इ वा, भाया इ वा, भगिणी इ वा, भज्जा इ वा, पुत्ता इ वा, धूता इ वा, सुण्हा इ वा, तेसिं पि य णं अन्नयरंसि अहालहुगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंडं णिवत्तेइ । सीओदगवियडंसि उच्छोलित्ता भवइ, जहा मित्तदोसवत्तिए जाव अहिए परंसि लोगंसि, ते दुक्खंति सोयंति जूरंति तिप्पंति पिट्टंति परितप्पंति, ते दुक्खण-सोयण-जूरण-तिप्पण-पिट्टण-परितप्पण-वह-बंधण-परिकिलेसाओ अप्पडिविरया भवंति ।

૩૧-તે ક્રૂર પુરુષની અંદરની પરિષદ પણ આ પ્રમાણે હોય છે જેમ કે માતા-પિતા, ભાઈ બહેન, પત્ની, પુત્ર, પુત્રી અને પુત્રવધૂ આદિ આ આંતરિક પરિવારમંડળીને નાના નાના અપરાધના કારણે ભયંકર દંડ આપે છે. જેમ કે શિયાળાની કડકડતી ઠંડીમાં પાણીમાં તેઓ તેણે ડૂબાડે વિગેરે વર્ણન મિત્ર દોષ પ્રત્યયિક ક્રિયાસ્થાનમાં જે જે દંડનું વર્ણન છે તે પ્રમાણે જાણી લેવું આવા ક્રૂર આત્મા અંતમાં દુઃખી થાય છે. શોક અને પ્રશ્ચાત્તાપ કરે છે. પીડા અને પરિતાપ પામે છે. તે વધ-બંધન આદિ ક્લેશોથી નિવૃત્ત થઈ શકતો નથી

३२--एवमेव ते इत्थिकामेहिं मुच्छिया गिद्धा अज्झोववन्ना जाव वासाइं चउपंचमाइं छद्दसमाइं वा अप्पतरो वा भुज्जतरो वा कालं भुंजित्तु भोगभोगाइं पविसुइत्ता वेरायतणाइं संचिणित्ता बहूइं पावाइं कम्माइं उस्सन्नाइं संभारकडेण

૩૨- ઉપરોક્ત પ્રકારથી સ્ત્રીમાં અને કામભોગમાં આસક્ત થયેલ, તેમાં જ ફસાયેલો તેમા , ડૂબેલો તથા તેમાં જ તલ્લીન બનેલો પુરુષ ચાર-પાંચ-છ કે દશ વર્ષ સુધી થોડા યા વધારે કાળ સુધી શબ્દાદિ વિષયોનો ભોગ કરીને અને પ્રાણીઓની સાથે વૈરની પરંપરાને વધારીને તેમ જ ઘણા જ પાપકર્મોનો સંચય કરીને

कम्मणा से जहानामए अयगोले इ वा, सेलगोलेइ वा, उदगंसि पक्खित्ते समाणे उदगतलमइवइत्ता अहे धरणितलपइट्ठाणे भवइ, एवमेव तहप्पगारे पुरिसजाते वज्जबहुले धूतबहुले पंकबहुले वेरबहुले अप्पत्तियबहुले दंभबहुले णियडिबहुले साइबहुले अयसबहुले उस्सन्नतसपाण-घाती कालमासे कालं किच्चा धरणितल-मइवइत्ता अहे णरगतलपइट्ठाणे भवइ।

પાપકર્મના ભારથી ભારે બનીને નીચે ને નીચે [illegible]

३३—ते णं णरगा अंतो वट्टा, बाहिं चउरंसा, अहे खुरप्पसंठाणसंठिया णिच्चंधयारतमसा ववगयगह-चंद-सूर-नक्खत्त-जोइसपहा, मेद-वसा-मंस-रुहिर-पूय-पडल-चिक्खिल्ललित्ताणुलेवणतला, असुई, वीसा, परमदुब्भिगंधा, कण्हा, अगणिवण्णाभा, कक्खडफासा, दुरहियासा, असुभा णरगा, असुभा णरएसु वेयणाओ।

४०- एगच्चाए पुण एगे भयंतारो भवंति । अवरे पुण पुव्वकम्मावसेसेणं कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति, तंजहा-महड्ढिएसु महज्जुतिएसु महापरक्कमेसु महाजसेसु महाबलेसु महाणुभावेसु महासुक्खेसु । ते णं तत्थ देवा भवंति महड्ढिया महज्जुतिया जाव महासुक्खा हारविराइयवच्छा कडगतुडियथंभियभुया अंगयकुंडलमट्ठगंडयलकन्नपीढधारी विचित्तहत्थाभरणा विचित्तमालामउलिमउडा कल्लाणगंधपवरवत्थ-परिहिया कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा भासुरबोंदी पलंबवणमालधरा, दिव्वेणं रूवेणं, दिव्वेणं वन्नेणं, दिव्वेणं गंधेणं, दिव्वेणं फासेणं, दिव्वेणं संघाएणं दिव्वेणं संठाणेणं दिव्वाए इड्ढीए, दिव्वाए जुईए, दिव्वाए पभाए, दिव्वाए छायाए, दिव्वाए अच्चाए, दिव्वेणं तेएणं, दिव्वाए लेसाए दसदिसाओ उज्जोवेमाणा पभासेमाणा गइकल्लाणा ठिइकल्लाणा आगमेसिभद्दया यावि भवंति ।

एस ठाणे आयरिए जाव सव्वदुक्खपहीणमग्गे एगंतसम्मे सुसाहू । दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिए ।

४०– કોઇ મહાત્મા એક જ ભવમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લે છે અને બીજા કોઈ કોઇ પૂર્વ કર્મ શેષ રહેવાથી યથાસમયે મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરી દેવલોકમાં દેવ પર્યાયને પ્રાપ્ત કરે છે. તેઓ મહાઋદ્ધિવાળા, મહાદ્યુતિવાળા, મહાપરાક્રમવાળા, મહાયશવાળા, મહાબળવાળા, મહાપ્રભાવવાળા અને મહાસુખદાયક જે દેવલોક છે ત્યાં દેવ બને છે તે દેવ મહાઋદ્ધિવાળા, મહાદ્યુતિવાળા, મહાપરાક્રમવાળા યાવત્ મહાસુખ સંપન્ન, હારથી સુશોભિત વક્ષસ્થળવાળા, કટક અને કેયૂર આદિ આભૂષણોથી યુક્ત ભુજાવાળા, અંગદ અને કુંડળોથી યુક્ત કપોલ અને કાનવાળા, વિચિત્ર આભૂષણોથી યુક્ત હાથવાળા, વિવિધ માળાઓથી સુશોભિત મુકુટવાળા, કલ્યાણકારી સુગંધિત વસ્ત્રોને ધારણ કરવાવાળા, કલ્યાણકારી શ્રેષ્ઠમાળા અને અંગલેપનને ધારણ કરવાવાળા હોય છે. તેઓ દિવ્યરૂપ, વર્ણ, ગંધ, સ્પર્શ શરીરના સંગઠન, ઋદ્ધિ, દ્યુતિ, પ્રભા, કાંતિ, અર્ચા, તેજ અને લેશ્યાઓથી દશે દિશાઓને પ્રકાશિત કરતાં કલ્યાણમયી ગતિ અને સ્થિતિવાળા અને ભવિષ્યમાં પણ કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરવાવાળા દેવ થાય છે. આ સ્થાન એકાંત ઉત્તમ અને સુસાધુ અર્થાત્ ઘણું જ કલ્યાણકારી છે. આ બીજા સ્થાન ધર્મપક્ષનો વિભાગ કહેવામાં આવ્યો.

४१- अहावरे तच्चस्स ठाणस्स मीसगस्स विभंगे एवमाहिज्जइ-इह खलु पाईणं वा ४ संतेगइया मणुस्सा भवंति, तंजहा-अप्पिच्छा अप्पारंभा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव धम्मेणं चेव

ધર્માધર્મ પક્ષનો વિચાર....

૪૧– હવે ત્રીજુ મિશ્રસ્થાન કહે છે. આ મનુષ્યલોકમાં પૂર્વાદિ દિશાઓમાં કોઇ મનુષ્ય અલ્પ ઈચ્છાવાળા, અલ્પ આરંભવાળા અને અલ્પ પરિગ્રહવાળા હોય છે, તેઓ ધર્માચરણ કરનારા, ધર્મની અનુજ્ઞા આપનારા અને ધર્મમય વૃત્તિવાળા હોય

वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति-सुसीला सुव्वया सुपडियाणंदा साहू एगच्चाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जावज्जीवाए-एगच्चाओ अप्पडिविरया, जाव जे यावन्ने तहप्पगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरितावणकरा कज्जंति, ततो वि एगच्चाओ अप्पडिविरया।

४२- से जहाणामए समणोवासगा भवंति अभिगयजीवाजीवा, उवलद्ध-पुण्णपावा, आसवसंवरवेयणाणिज्जरा-किरियाहिगरण-बंधमोक्खकुसला, असहेज्जदेवासुरनाग-सुवण्ण-जक्खरक्खस-किंनरकिंपुरिस-गरुलगंधव्वमहोरगाइएहिं देवगणेहिं निग्गंथाओ पावयणाओ अणइक्कमणिज्जा इणमेव निग्गंथे पावयणे णिस्संकिया, णिक्कंखिया, निव्वितिगिच्छा, लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अभिगयट्ठा अट्ठिमिंजपेमाणुरागरत्ता, [illegible]

[illegible]

ते णं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा बहूइं वासाइं समणोवासगपरियागं पाउणंति । पाउणित्ता आबाहंसि उप्पन्नंसि वा अणुप्पन्नंसि वा बहूइं भत्ताइं पच्चक्खायंति । बहूइं भत्ताइं पच्चक्खाइत्ता बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेदेन्ति । बहूइं भत्ताइं अणसणाए छेइत्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे कालं किच्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति । तंजहा-महड्डिएसु महज्जुइएसु जाव महासुक्खेसु, सेसं तहेव जाव एस ठाणे आयरिए जाव एगंतसम्मे साहू । तच्चस्स ठाणस्स मिस्सगस्स विभंगे एवं आहिए ।

તેઓ આ પ્રમાણે દીર્ઘકાળ સુધી શ્રમણોપાસક પર્યાયનું પાલન કરીને રોગાદિ કોઈ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થતાં અથવા તો રોગાદિ ન થયા હોય તો પણ ઘણા સમય સુધી અનશન ગ્રહણ કરીને અને તેને પૂર્ણ કરીને આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરીને અને સમાધિને પ્રાપ્ત કરીને કાળના અવસરે મૃત્યુ પામી દેવલોકમાં મહર્ધિક દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, ઈત્યાદિ પાઠ ૪૦ મા સૂત્ર પ્રમાણે જાણવો. આ સ્થાન એકાંત સમ્યક્ અને ઉત્તમ છે આ ત્રીજા સ્થાન મિશ્ર પક્ષનો વિભાગ કહેવાયો.

४३- अविरइं पडुच्च बाले आहिज्जइ, विरइं पडुच्च पंडिए आहिज्जइ, विरयाविरइं पडुच्च बालपंडिए आहिज्जइ । तत्थ णं जा सा सव्वतो अविरई एस ठाणे आरंभट्ठाणे, अणारिए, जाव असव्वदुक्खप्पहीणमग्गे एगंतमिच्छे असाहू ।

तत्थ ण जा सा सव्वतो विरई, एस ठाणे अणारंभट्ठाणे, आरिए जाव सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे, एगंतसम्मे साहू ।

तत्थ ण जा सा सव्वओ विरयाविरई एस ठाणे आरंभ-णो-आरंभट्ठाणे, एस ठाणे आरिए जाव सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे एगंतसम्मे साहू ।

૪૩–જે સંપૂર્ણ અવ્રતી છે તેઓ બાલ (અજ્ઞાની) છે. જે વિરત છે તે પંડિત છે અને જે અવ્રતી અને વ્રતી છે તે બાલ-પંડિત કહેવાય છે. આ સ્થાનોમાંથી જે બધા પાપોથી નિવૃત્ત ન થવાનું તથા આરંભથી અવિરતિ સ્થાન છે તે સ્થાનવાળા અનાર્ય છે તથા સમસ્ત દુઃખોનો નાશ નહિ કરનાર એકાન્ત મિથ્યા છે આ સ્થાન સારુ નથી બીજુ સ્થાન જેમાં બધા પાપોથી નિવૃત્તિ છે તે આર્ય તથા સમસ્ત દુઃખોના નાશ કરનાર એકાન્ત સમ્યક્ અને શ્રેષ્ઠ છે. ત્રીજા સ્થાનમાં સંપૂર્ણ પાપોની નિવૃત્તિ નથી તેમજ અનિવૃત્તિ પણ નથી અર્થાત્ કાંઇક વિરતિ કાંઇક અવિરતિ છે. તે સ્થાનવાળા બાલપંડિત છે અને તેને આરંભનો અને નોઆરંભનો સ્થાન કહેવામાં આવે છે. આ પણ આર્ય તથા સમસ્ત દુઃખનો નાશ કરનાર એકાન્ત સમ્યક્ અને ઉત્તમ છે

४४- एवमेव समणुगम्ममाणा इमेहिं चेव दोहिं ठाणेहिं समोअरंति, तंजहा-धम्मे चेव, अधम्मे चेव, उवसंते चेव अणुवसंते चेव। तत्थ णं जे से पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिए, तत्थ णं इमाइं तिन्नि तेवट्ठाइं पावादुयसयाइं भवंतीति मक्खायं। तंजहा-किरियावाईणं, अकिरियावाईणं, अन्नाणियवाईणं, वेणइयवाईणं। तेऽवि परिनिव्वाणमाहंसु, तेऽवि मोक्खमाहंसु, तेऽवि लवंति, सावगा! तेऽवि लवंति सावइत्तारो।

४५- ते सव्वे पावाउया आदिकरा धम्माणं णाणापन्ना, णाणाछंदा णाणासीला णाणादिट्ठी णाणारुई णाणारंभा णाणाअज्झवसाणसंजुत्ता एगं महं मंडलिबंधं किच्चा सव्वे एगओ चिट्ठंति।

पुरिसे य सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुण्णं अओमएणं संडासएणं गहाय ते सव्वे पावाउए आइगरे धम्माणं णाणापन्ने जाव णाणाअज्झवसाणसंजुत्ते एवं वयासी-हंभो! पावादुया! आइगरा धम्माणं णाणापन्ना जाव णाणाअज्झवसाणसंजुत्ता! इमं ताव तुब्भे सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुण्णं [illegible]

४६- इति वुच्चा से पुरिसे तेसिं पावादुयाणं तं सागडियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुन्नं अओमएणं संडासएणं गहाय पाणिसु णिसिरति, तए णं ते पावादुया आइगरा धम्माणं णाणापन्ना जाव णाणाज्झवसाणसंजुत्ता पाणिं पडिसाहरंति ।

तए णं से पुरिसे ते सव्वे पावाउए आदिगरे धम्माणं जाव णाणाज्झवसाणसंजुत्ते एवं वयासी-हंभो पावादुया ! आइगरा धम्माणं णाणापन्ना जाव णाणाज्झवसाणसंजुत्ता ! कम्हा णं तुब्भे पाणिं पडिसाहरह ? पाणिं नो डहिज्जा, दड्ढे किं भविस्सइ ? दुक्खं दुक्खं ति मन्नमाणा पडिसाहरह ! एस तुला, एस पमाणे, एस समोसरणे, पत्तेयं तुला, पत्तेयं पमाणे, पत्तेयं समोसरणे ।

तत्थ णं जे ते समणा माहणा एवमाइक्खंति जाव परूवेन्ति-सव्वे पाणा जाव सव्वे सत्ता हंतव्वा, अज्जावेयव्वा परिघेतव्वा परितावेयव्वा, किलामेयव्वा, उद्दवेयव्वा; ते आगंतुछेयाए, ते आगंतुभेयाए, जाव ते आगंतुजाइ-जरा-मरण-जोणि-जम्मण-संसारपुणब्भव-गब्भवास-भव-पवंचकलंकलीभागिणो भविस्संति । ते वहूणं दंडणाणं, वहूणं मुंडणाणं तज्जणाणं तालणाणं अंदूबंधणाणं जाव घोलणाणं माइमरणाणं पिइमरणाणं भाइमरणाणं भगिणीमरणाणं भज्जा-पुत्तधूयासुण्हामरणाणं दारिद्दाणं दोहग्गाणं अप्पियसंवासाणं पियविप्पओगाणं वहूणं दुक्खदोम्मणस्साणं आभागिणो भविस्संति । अणादियं च णं अणवयग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं भुज्जो भुज्जो अणुपरियट्टिस्संति । ते णो सिज्झिस्संति जाव णो सव्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति ।

૪૬– એમ કહીને તે પુરુષ અંગારાથી પરિપૂર્ણ તે કડાઇને સાણસીથી પકડીને દરેક પ્રાવાદુકના હાથમાં મૂકવા જાય ત્યારે તેઓ પોતાના હાથ પાછા ખેંચવા લાગશે. ત્યારે તે માણસ સર્વ પ્રાવાદુકોને એ પ્રમાણે કહે– હે વિવિધ બુદ્ધિ વાળા અને વિવિધ નિશ્ચય કરનાર. ધર્મની આદિ કરનાર પ્રવાદીઓ! શા માટે હાથ હટાવો છો? હાથ ન દાઝે તે માટે? અને હાથ દાઝે તો શુ થાય? દુઃખ થાય? દુઃખના ભયથી હાથ હટાવી રહ્યા છો? તેજ વાત સર્વ પ્રાણીઓ માટે સમાન સમજો તેજ દરેકને માટે પ્રમાણ જાણો. સર્વમાટે ધર્મનો સમુચ્ચય જાણો. (જે ગજ અને માપથી તમારા સુખ દુઃખનો વિચાર કરો છો તેજ ગજ અને માપ બીજાના સુખ-દુઃખના વિચાર કરવામાં પણ વાપરો) તે પ્રત્યેકને માટે સમાન જાણો, પ્રત્યેકને માટે પ્રમાણ સમજો અને પ્રત્યેકને માટે ધર્મને સમુચ્ચય જાણો (સાર સમજો.)

માટે જે શ્રમણ માહણ એવી પ્રરૂપણા કરે છે કે-સર્વ પ્રાણીઓની હિંસા કરવી જોઈએ, સર્વ પ્રાણી, ભૂત, જીવ સત્વને હણવા જોઇએ. બળાત્કારથી આજ્ઞા આપવી જોઇએ. દાસ, દાસીના રૂપે રાખવા જોઈએ, તેમને પરિતાપ આપવો જોઈએ. તેમને કલેશ આપવા જોઈએ, ઉપદ્રવ કરવો જોઇએ, તેઓ ભવિષ્યમાં છેદન ભેદન પામશે યાવત્ તેઓ ભવિષ્યમાં ઉત્પત્તિ, જરા, મરણ, અનેક યોનિઓમાં વારવાર પરિભ્રમણ, જન્મ, વારંવાર સંસારમાં ઉત્પત્તિ, ગર્ભવાસમાં આવી સાંસારિક ભવપ્રપંચમાં પડી મહાકષ્ટ ભોગવશે તે ઉપરાંત તેઓ અતિ દંડ, મુંડન, તર્જન, તાડન, બંધન યાવત્ મસળવાનુ દુઃખ ભોગવશે, તેમજ માતાના, પિતાના, ભાઈના, બહેનના, પત્નીના, પુત્રના, પુત્રીના પુત્રવધુના મરણનુ દુઃખ ભોગવશે તેમજ દરિદ્રતા, દૌભાગ્ય, અપ્રિયની પ્રાપ્તિ અને પ્રિયનો વિયોગ વિગેરે ઘણા ઘણા દુઃખો ભોગવશે, દૌર્મનસ્ય ભોગવશે. તેઓ આદિ અંત રહિત દીર્ઘ મધ્યવાળી ચતુર્ગતિક સંસાર-અટવીમાં વારંવાર ભટકયા કરશે તેઓ સિદ્ધિ અને બોધ પ્રાપ્ત કરી શકશે નહિ. સર્વ દુઃખનો નાશ પણ કરશે નહિ. તે વાત સર્વને માટે સમાન છે, પ્રમાણરૂપ છે, સારભૂત છે અને સર્વને તે વાત એક સરખી લાગુ પડે છે.

एगं तुला, एगं पमाणे, एगं समोसरणे, पत्तेयं तुला, पत्तेयं पमाणं, पत्तेयं समोसरणे ।

४७- तत्थ णं जे ते समणा माहणा एवमाइक्खंति जाव परूवेंति-सव्वे पाणा, सव्वे भूया, सव्वे जीवा, सव्वे सत्ता ण हंतव्वा, ण अज्जावेयव्वा, ण परिघेतव्वा, ण उद्दवेयव्वा, ते णो आगंतुछेयाए, ते णो आगंतुभेयाए, जाव जाइजरामरणजोणिजम्मणसंसारपुणब्भवगब्भवासभवपवंचकलंकलीभागिणो भविस्संति । ते णो बहूणं दंडणाणं जाव णो बहूणं मुंडणाणं, जाव बहूणं दुक्खदोमणस्साणं णो भागिणो भविस्संति । अणादियं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं भुज्जो भुज्जो णो अणुपरियट्टिस्संति, ते सिज्झिस्संति जाव सव्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति ।

४८- इच्चेतेहिं बारसहिं किरियाठाणेहिं वट्टमाणा जीवा णो सिज्झिंसु, णो बुज्झिंसु, णो मुच्चिंसु, णो परिणिव्वाइंसु, जाव णो सव्वदुक्खाणं अंतं करेंसु वा, णो करेंति वा, णो करिस्संति वा । एयंसि चेव तेरसमे किरियाठाणे वट्टमाणा जीवा सिज्झिंसु बुज्झिंसु, मुच्चिंसु परिणिव्वाइंसु, जाव सव्वदुक्खाणं अंतं करिंसु वा, करेंति वा, करिस्संति वा । एवं से भिक्खू आयट्ठी आयहिते आयगुत्ते आयजोगे आयपरक्कमे आयरक्खिए आयाणुकंपए आयनिप्फेडए आयाणमेव पडिसाहरेज्जासि त्ति बेमि । [illegible] ।

અધ્યયન ત્રીજું

આહારપરિજ્ઞા....

બીજા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે બાર ક્રિયાસ્થાનોને છોડી તેરમા ક્રિયાસ્થાનનું આરાધન કરનાર સાધુ સંસારવર્ધક ક્રિયાઓથી નિવૃત્ત થાય છે. તે કર્મોનો ક્ષય કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. પરંતુ આહારની શુદ્ધિ રાખ્યા વિના સર્વ સાવદ્ય કર્મોથી નિવૃત્તિ થઈ શકતી નથી. તેથી આહારનો વિચાર કરવા માટે આ ત્રીજા અધ્યયનનો આરંભ થાય છે. જીવને પ્રાયઃ પ્રતિદિન આહાર લેવાની આવશ્યકતા હોય છે, કારણ કે તેના વિના શરીરની સ્થિતિ સંભવી શકે નહીં. તેથી સાધુને પણ આહાર વિના ચાલતું નથી. પરંતુ તેઓ શુદ્ધ નિર્દોષ આહારથી જ પોતાના શરીરની રક્ષા કરે છે. આ શિક્ષા દેવાનુ આ અધ્યયનનું પ્રયોજન છે. અને તેથી તેનુ નામ "આહારપરિજ્ઞા" છે.

ઔદારિક શરીરની ઉત્પત્તિ પહેલાં પ્રાણી તૈજસ, કાર્મણ અને મિશ્ર શરીર દ્વારા જે આહાર કરે છે; તે ઓજ આહાર કહેવાય છે. કોઈ આચાર્ય કહે છે કે ઔદારિક શરીરથી પર્યાપ્ત થયેલો જીવ પણ ઈન્દ્રિયો પ્રાણ, ભાષા અને મનથી અપર્યાપ્ત હોય ત્યાં સુધી શરીરથી આહાર લે તે પણ ઓજ આહાર છે ઈન્દ્રિય, પ્રાણ, ભાષા અને મનની પર્યાપ્તિ થયા પછી પ્રાણી સ્પર્શેન્દ્રિય વડે જે આહાર લે છે, તે રોમ આહાર કહેવાય છે. તૈજસ કાર્મણ શરીર વડે જે જીવો ઓજ આહાર લે છે તે સર્વ જીવો અપર્યાપ્ત જાણવા, જીવ પૂર્વ શરીર છોડી બીજી ગતિમાં જાય ત્યારે ગરમ ઘીની કઢાઇમાં નાખેલાં માલપુડાનો ઢીલો લોટ જેમ ઘીને પીને પુષ્ટ બને છે, તેમ ઉત્પત્તિસ્થાન-માંથી જીવ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને નવું બાંધે છે. આ પ્રમાણે તે જીવ પર્યાપ્ત અવસ્થા પ્રાપ્ત કર્યા પહેલાં તૈજસ અને કાર્મણ તથા મિશ્ર શરીર દ્વારા ઓજ આહાર ગ્રહણ કરે છે.

પર્યાપ્ત અવસ્થા વિષે કોઈ આચાર્ય કહે છે કે ઈન્દ્રિયો વિગેરેની પર્યાપ્તિથી જ પર્યાપ્ત અવસ્થા બને છે. ત્યારે બીજા કેવળ શરીર પર્યાપ્તિથી પર્યાપ્ત અવસ્થા ગણે છે. એ પર્યાપ્ત જીવો સ્પર્શેન્દ્રિય વડે રોમ આહાર કરે છે ગર્ભસ્થિત બાળક ગરમી, શીતળ પવન કે જળ દ્વારા પ્રસન્નતા અનુભવે છે. તેનું કારણ પણ સ્પર્શેન્દ્રિયદ્વારા રોમાહાર ગ્રહણ કરે છે- તે છે પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કર્યા પછી રોમાહાર જાણવો.

પ્રક્ષેપ-આહાર તો જ્યારે પ્રાણી મોઢામાં કોળિયો મુકીને ખાય ત્યારે હોય. બાકીના વખતમાં રોમ આહાર વાયુ વિગેરેના સ્પર્શમાત્રથી સદાય હોય છે કવલાહાર તો નિયત સમયે જ લેવાય છે. દેવકુરૂ અને ઉત્તરકુરૂ ક્ષેત્રના યુગલો અષ્ટમ ભકત ગ્રહણ કરે છે. પરંતુ સંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા જીવોનો આહાર ગ્રહણ કરવાનો કોઈ કાળનિયમ નથી.

એકેન્દ્રિય જીવો, દેવતા અને નારકીને કવલ આહાર નથી હોતો દેવતાઓ મનમાં સંકલ્પ કરે ત્યારે શુભ પુદ્ગલો તેમના આહાર રૂપે પરિણત થઇ જાય છે અને નારકીને અશુભ પુદ્ગલો પરિણત થાય છે બાકીના બેઇન્દ્રિયથી લઇ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્યોને કવલાહાર હોય છે તેમની શરીરસ્થિતિ કવલાહાર વિના હોય નહિ, વળી કવલાહાર જીભને આશ્રયી છે.

કેટલાક આચાર્યોનો એવો મત છે કે જીવ [illegible] ને કવલ-આહાર છે નહિ. આંખ અને કાનથી ગ્રહણ કરેલ [illegible] આહાર છે અને કેવળ સ્પર્શેન્દ્રિયથી ગ્રહણ કરી શકાય [illegible]

કઈ અવસ્થામાં આહાર ન હોય?

(૧) ઉત્પત્તિ કાળમાં વિગ્રહ ગતિએ [illegible]

(૨) કેવલીસમુદ્ઘાત થાય [illegible] આહાર કરતા નથી

(૩) શૈલેશી અવસ્થામાં અયોગી કેવળી

(૪) સિદ્ધ થયેલા ભગવંતો [illegible]

આ ચાર અવસ્થા [illegible] વખતે જો જીવો વક્રગતિ ન [illegible] વક્રશ્રેણીમાં [illegible] આહાર ગ્રહણ કર્યો [illegible] ભવ ગ્રહણ કરનારને [illegible] ગ્રહણ કરનારને [illegible]

આ ચાર [illegible]

[illegible]

અધ્યયન ત્રીજુ

આહારપરિજ્ઞા

१- सुयं मे आउसं! तेणं भगवया एवमक्खायं-इह खलु आहारपरिण्णाणामज्झयणे, तस्स णं अयमट्ठे-इह खलु पाईणं वा ४ सव्वतो सव्वावंति च णं लोगंसि चत्तारि बीयकाया एवमाहिज्जंति, तंजहा-अग्गवीया मूलवीया पोरबीया खंधबीया। तेसिं च णं अहाबीयाणं अहावगासेण इहेगया सत्ता पुढवीजोणिया पुढवीसंभवा पुढवीवुक्कमा तज्जोणिया तस्संभवा तदुवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं तत्थवुक्कमा णाणाविहजोणियासु पुढवीसु रुक्खत्ताए विउट्टंति।

ते जीवा तेसिं णाणाविहजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारेन्ति। ते जीवा आहारेन्ति पुढवीसरीरं आउसरीरं तेउसरीरं वाउसरीरं वणस्सइसरीरं। णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरं अचित्तं कुव्वंति, परिविद्धत्थं तं सरीरं पुव्वाहारियं तयाहारियं विपरिणयं सारूवियकडं संतं।

अवरेऽवि य णं तेसि पुढवीजोणियाणं रुक्खाणं सरीरा णाणावण्णा णाणागंधा णाणारसा णाणाफासा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीर-पुग्गल-विउव्वित्ता ते जीवा कम्मोववन्नगा भवंति त्ति मक्खायं।

પૃથ્વીયોનિક વૃક્ષો...

૧- હે આયુષ્મન્ જમ્બૂ! શ્રી ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે મેં આ પ્રમાણે સાંભળ્યું છે, એમ સુધર્મા સ્વામી કહે છે. સર્વજ્ઞના શાસનમાં "આહારપરિજ્ઞા" નામક અધ્યયન છે. તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે- આ લોકમાં પૂર્વાદિ દિશાઓ તથા વિદિશાઓમાં ચારે બાજુ ચાર પ્રકારના બીજકાયો છે. તે આ પ્રમાણે છે- અગ્રબીજ, મૂલબીજ, પર્વબીજ અને સ્કન્ધબીજ (જેના અગ્ર ભાગમાં બીજ હોય તે અગ્રબીજ, જેમકે આંબો, શાલી, તાડ, તલ વિગેરે મૂળથી જે ઉત્પન્ન થાય તે મૂળબીજ, જેમકે બટેટા, આદુ વિગેરે પર્વથી ઉત્પન્ન થનાર શેરડી વિગેરે તે પર્વબીજ જેના બીજ સ્કન્ધમાં હોય તે સ્કન્ધબીજ, જેમકે સલ્લકી મોગરો વિગેરે) તે બીજકાયવાળા જીવોમાં જે જે બીજથી અને જે પ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થવાની યોગ્યતા રાખે છે તે બીજથી અને તે ક્ષેત્રમાં પૃથ્વી ઉપર ઉત્પન્ન થાય છે અને તેના ઉપર સ્થિત રહે છે અને તે પૃથ્વી ઉપર વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. પૃથ્વી ઉપર ઉત્પન્ન થનાર, તેના ઉપર સ્થિત રહેનાર તથા વૃદ્ધિ પામનાર તે જીવ કર્મને વશીભૂત બનીને, કર્મથી આકર્ષિત બનીને વિવિધ પ્રકારની યોનિવાળી પૃથ્વીમાં વૃક્ષરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. પૃથ્વી ઉપર વૃક્ષ રૂપે ઉત્પન્ન થઈને તે જીવ અનેક જાતિવાળી પૃથ્વીના ચીકાસનો આહાર કરે છે તે જીવ અનેક ત્રસ-સ્થાવર જીવોના શરીર અચિત્ત (નિર્જીવ) બનાવી દે છે. તે જીવો પ્રથમ આહાર કરેલા અને ઉત્પત્તિ પછી ત્વચા (રોમરાય) દ્વારા આહાર કરીને પૃથ્વીકાયાદિ શરીરને પોતાના શરીરરૂપે પરિણત કરી દે છે. તે પૃથ્વીયોનિક વૃક્ષના બીજા શરીરો પણ વિવિધ વર્ણ, ગંધ રસ, સ્પર્શ અને અવયવરચનાથી યુક્ત તથા અનેકવિધ પુદ્‌ગલોથી બનેલા હોય છે. એમ તીર્થંકરોએ કહ્યું છે.

२- अहावरं पुरक्खायं इहेगइया सत्ता रुक्ख-जोणिया रुक्खसंभवा रुक्खवुक्कमा, तज्जोणिया तस्संभवा तदुवक्कमा कम्मोवगा कम्मनियाणेण तत्थवुक्कमा पुढवीजोणिएहि रुक्खेहि रुक्खत्ताए विउट्टंति । ते जीवा तेसिं पुढवीजोणियाण रुक्खाणं सिणेहमाहारेन्ति ते जीवा आहारेन्ति पुढवीसरीरं आउतेउवाउवणस्सइसरीरं णाणाविहाण तसथावराण पाणाण सरीरं अचित्तं कुव्वंति । परिविद्धत्थं तं सरीरं पुव्वाहारियं तयाहारियं विपरिणामियं सारूवियकडं संतं अवरे वि य णं तेसिं रुक्खजोणियाण रुक्खाणं सरीरा णाणावण्णा णाणागंधा णाणारसा णाणाफासा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउव्विया ते जीवा कम्मोववन्नगा भवंतीतिमक्खायं ।

३- अहावरं पुरक्खायं इहेगइया सत्ता रुक्ख-जोणिया रुक्खसंभवा रुक्खवुक्कमा तज्जोणिया तस्संभवा तदुवक्कमा कम्मो-वगा कम्मनियाणेणं तत्थवुक्कमा रुक्ख-जोणिएसु रुक्खत्ताए विउट्टंति । ते जीवा तेसिं रुक्खजोणियाणं रुक्खाणं सिणेहमा-हारेंति । ते जीवा आहारेंति पुढवी-सरीरं आउतेउवाउवणस्सइसरीरं तस-[illegible]

८- अहावरं पुरक्खायं इहेगतिया सत्ता अज्झारोहजोणिया अज्झारोहसंभवा जाव कम्मनियाणेणं तत्थवुक्कमा अज्झारोहजोणिएसु अज्झारोहेसु मूलत्ताए जाव बीयत्ताए विउट्टंति । ते जीवा तेसिं अज्झारोहजोणियाणं अज्झारोहाण सिणेहमाहारेंति जाव अवरेऽवि य णं तेसिं अज्झारोहजोणियाणं मूलाणं जाव बीयाणं सरीरा णाणावन्ना जावमक्खायं ।

૮–શ્રી તીર્થંકરોએ વનસ્પતિના બીજા પણ ભેદ કહ્યા છે કે આ જગતમાં કોઈ કોઈ જીવ અધ્યારૂહ વૃક્ષોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેમાં સ્થિત રહે છે અને તેમાજ વૃદ્ધિ પામે છે. તે પોતાના પૂર્વકૃત કર્મથી ત્યા આવે છે અને અધ્યારૂહ યોનિક અધ્યારૂહ વૃક્ષોમાં મૂળ તથા કન્દ આદિથી લઇ બીજ સુધીનારૂપે ઉત્પન્ન થાય છે તે જીવ અધ્યારૂહ યોનિક વૃક્ષોના રસનો આહાર કરે છે અધ્યારૂહ યોનિક મૂળ અને બીજ આદિના અનેક વર્ણ–ગન્ધ–રસ અને સ્પર્શવાળા બીજા શરીરો પણ હોય છે, તેમ શ્રી તીર્થંકરોએ કહેલ છે

તૃણ અને નાનાવિધ વનસ્પતિઓ

९- अहावरं पुरक्खायं इहेगइया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंभवा जाव णाणाविहजोणियासु पुढवीसु तणत्ताए विउट्टंति । ते जीवा तेसिं णाणाविहजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारेन्ति, जाव ते जीवा कम्मोववन्ना भवंतीतिमक्खायं ।

૯– શ્રી તીર્થંકર ભગવાને વનસ્પતિકાયનો અન્ય પણ ભેદ કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે– કોઈ પ્રાણી પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેમાં સ્થિત રહે છે. તેમાંજ વૃદ્ધિ પામે છે, વૃદ્ધિ પામીને અનેક પ્રકારની જાતિવાળી પૃથ્વીના રસનો આહાર કરે છે તે જીવ કર્મથી પ્રેરાઈ તૃણયોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એમ શ્રી તીર્થંકર ભગવાને કહ્યું છે

१०- (१) एवं पुढविजोणिएसु तणेसु तणत्ताए विउट्टंति, जाव मक्खायं । (२) एवं तणजोणिएसु तणेसु तणत्ताए विउट्टंति, तणजोणियं तणसरीरं च आहारेन्ति जाव मक्खायं । (३) एवं तणजोणिएसु तणेसु मूलत्ताए जाव बीयत्ताए विउट्टंति ते जीवा जाव एवमक्खायं ।

एवं ओसहीण वि चत्तारि आलावगा ।
एवं हरियाण वि चत्तारि आलावगा ।

૧૦– આ પ્રમાણે કોઈ પ્રાણી પૃથ્વીયોનિક તૃણોમાં તૃણરૂપથી ઉત્પન્ન થાય છે શેષ પૂર્વવત્ આ પ્રમાણે કોઇ પ્રાણી પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેમાં સ્થિત રહે છે. તેમાં જ વૃદ્ધિ પામે છે, વૃદ્ધિ પામીને અનેક પ્રકારની જાતિવાળી પૃથ્વીના રસનો આહાર કરે છે જીવ કર્મથી પ્રેરાઇ તૃણયોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એમ શ્રી તીર્થંકર ભગવાને કહ્યુ છે

આ પ્રમાણે કોઈ પ્રાણી પૃથ્વીયોનિક તૃણોમાં તૃણરૂપથી ઉત્પન્ન થાય છે, શેષ પૂર્વવત્ આ પ્રમાણે કોઈ જીવ તૃણમાં તૃણરૂપથી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે તૃણયોનિક તૃણોના શરીરનો આહાર કરે છે, ઇત્યાદિ સર્વ આગળ પ્રમાણે જાણવું. આ પ્રમાણે કોઈ જીવ તૃણયોનિક તૃણોમાં મૂળ તથા બીજ રૂપથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓનું વર્ણન પણ પૂર્વવત્ જાણવું આ પ્રમાણે ઔષધિ અને લિલોતરીનું પણ ચાર પ્રકારથી વર્ણન કરવું જોઈએ.

११- अहावरं पुरक्खायं इहेगइया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंभवा जाव कम्मनियाणेणं तत्थवुक्कमा णाणाविहजोणियासु पुढवीसु आयत्ताए वायत्ताए कायत्ताए कूहणत्ताए कंदुकत्ताए उव्वेहणियत्ताए निव्वेहणियत्ताए सछत्ताए छत्तगत्ताए वासाणियत्ताए कूरत्ताए विउट्टंति। ते जीवा तेसिं णाणाविहजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारेंति। तेऽवि जीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं। अवरेऽवि य णं तेसिं पुढविजोणियाणं आयत्ताणं जाव कूराणं सरीरा णाणावण्णा जावमक्खायं। एगो चेव आलावगो, सेसा तिण्णि नत्थि।

१२- अहावरं पुरक्खायं इहेगइया सत्ता उदगजोणिया उदगसंभवा जाव कम्मनियाणेणं तत्थवुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु रुक्खत्ताए विउट्टंति। ते जीवा तेसिं णाणाविहजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेंति। ते जीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं। अवरेऽवि य णं तेसिं उदगजोणियाणं रुक्खाणं [illegible] णाणावण्णा जावमक्खायं।

जहा पुढविजोणियाणं [illegible]

[illegible]

१३- [illegible]

सस्स जाव एत्थ णं मेहुणे एवं तं चेव। नाणत्तं अंडं वेगइया जणयंति, पोयं वेगइया जणयंति। से अंडे उब्भिज्जमाणे इत्थिं वेगइया जणयंति, पुरिसंपि णपुंसगंपि। ते जीवा डहरा समाणा वाउकायमाहारेन्ति। आणुपुव्वेणं वुड्ढा वणस्सइकायं तसथावरपाणे। ते जीवा आहारेन्ति पुढविसरीरं जाव संतं। अवरे वि य णं तेसिं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्ख० अहीणं जाव महोरगाणं सरीरा णाणावण्णा णाणागंधा जाव मक्खायं।

પૃથ્વી પર છાતી દ્વારા ચાલે છે. તેથી તેને ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચરતિર્યંચ કહ્યા છે તે પ્રાણી પણ પોતપોતાના બીજ અને અવકાશ અનુસાર જ ઉત્પન્ન થાય છે તે જીવોમાં પણ સ્ત્રી-પુરુષનો મૈથુન નામક સંયોગ હોય છે અને સંયોગ થવા પર કર્મ અનુસાર પ્રાણી તે યોનિમાં ઉત્પન્ન થાય છે શેષ પૂર્વવત્ તેમાં ઈંડા ઉત્પન્ન કરે છે, કોઈ બચ્ચું ઉત્પન્ન કરે છે તે ઈંડુ ફૂટયા બાદ સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુંસકપણે ઉત્પન્ન થાય છે તે જીવ બાલ્યાવસ્થામાં વાયુકાયનો આહાર કરે છે ક્રમશઃ વૃદ્ધિ પામી વનસ્પતિ કાયનો અને ત્રસ સ્થાવર પ્રાણીઓનો આહાર કરે છે. તે જીવ પૃથ્વીઆદિ કાયાનો પણ આહાર કરે છે આહાર પચાવીને પોતાના રૂપમાં પરિણમાવે છે પૃથ્વીપર છાતીદ્વારા ચાલનારા જે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સર્પથી લઈ મહોરગ પર્યંત કહેલ છે, તેમાં અનેક વર્ણ, અનેક ગન્ધ, અનેક રસ, અનેક સ્પર્શવાળા બીજા શરીરો હોય છે, તેમ તીર્થંકર ભગવાને કહ્યુ છે,

१९- अहावरं पुरक्खायं णाणाविहाणं भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं, तंजहा-गोहाणं, नउलाणं, सिहाणं, सरडाणं, सल्लाणं, सरवाणं, खराणं, घरकोइलियाणं, विस्संभराणं, मुसगाणं, मंगुसाणं, पइलाइयाणं, विरालियाणं, जोहाणं, चउप्पाइयाणं। तेसिं च णं अहाबीएणं अहावगासेण इत्थीए पुरिसस्स य जहा उरपरिसप्पाणं तहा भाणियव्वं, जाव सारुविकडं संतं। अवरे वि य णं तेसिं णाणाविहाण भुयपरिसप्पपंचिंदियथलयरतिरिक्खाणं तं० गोहाणं जावमक्खायं।

૧૯— ત્યારબાદ અનેક જાતિવાળા ભુજાની સહાયતાથી પૃથ્વીપર ચાલનારા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો છે તે વિષયમાં શ્રી તીર્થંકરે આ પ્રમાણે કહ્યું છે-ભુજાના બળથી ચાલનારા તિર્યંચો છે, જેમકે ઉંદર, સરડો, કાંચીડો, સલ્લ, સરવ, ખર, ગરોળી, મૂષક મગુસ, પદ્લાલિત, બિડાલ, જોધ અને ચતુષ્પદ. તે પણ પોતપોતાના બીજ અને અવકાશ અનુસાર ઉત્પન્ન થાય છે તે જીવ પણ સ્ત્રી અને પુરુષના સંયોગ વિશેષથી ઉત્પન્ન થાય છે. વિશેષ પૂર્વવત્, તે જીવ આહાર કરી પચાવી પોતાના રૂપે પરિણમાવે છે તે અનેક જાતિવાળા ભુજાના બળે ચાલનારા તિર્યંચોના અનેક વર્ણવાળા શરીર હોય છે, તેમ તીર્થંકરે કહ્યુ છે.

२०- अहावरं पुरक्खायं णाणाविहाणं खहचर-पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं, तंजहा- चम्मपक्खीणं, लोमपक्खीणं, समुग्गपक्खीणं, विततपक्खीणं। तेसिं च णं अहाबीएणं अहावगासेणं इत्थीए जाव उरपरिसप्पाणं। णाणत्तं ते जाव तहा तसमाणा ... सिणेहमाहारेंति। आणुपुव्वेण वुड्ढा वणस्सइकायं तस-थावरे य पाणे। ते जीवा आहारेंति पुढ-विसरीरं जाव संतं। अवरे वि य णं तेसिं णाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्ख-जोणियाणं चम्मपक्खीणं जाव मक्खायं।

२१- अहावरं पुरक्खायं-इहेगइया ... [illegible]

२७- अहावरं पुरक्खायं इहेगइया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनियाणेणं तत्थवुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीसेसु सचित्तेसु वा अचित्तेसु वा वाउक्कायत्ताए विउट्टंति । जहा अगणीणं तहा भाणियव्वा, चत्तारि गमा ।

૨૭– ત્યારબાદ આગળ કહે છે કે આ જગતમાં કોઈ જીવ પૂર્વજન્મમાં અનેક પ્રકારની યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થઈ ત્યાં કરેલા કર્મના પ્રભાવથી ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓના સચિત્ત અને અચિત્ત શરીરોમાં વાયુકાય રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે જયાંપણ તેના ચાર આલાપક અગ્નિસમાન જાણવા.

२८- अहावरं पुरक्खायं इहेगइया सत्ता णाणाविहजोणिया जाव कम्मनियाणेणं तत्थवुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्तेसु अचित्तेसु वा पुढवित्ताए सक्करत्ताए वालुयत्ताए, इमाओ गाहाओ अणुगंतव्वाओ :–

१- पुढवी य सक्करा वालुया य उवले सिला या लोणूसे । अय-तउय-तंब-सीसग-रुप्पसुवण्णे य वइरे य ।

२- हरियाले हिंगुलए, मणोसिला सासगंजणपवाले । अब्भपडलब्भवालुय बायरकाए मणिविहाणा ।

३- गोमेज्जए य रुयए, अंके फलिहे य लोहियक्खे य । मरगयमसारगल्ले, भुयमोयगइंदणीले य ।

४- चंदणगेरुयहंसगब्भ-पुलए सोगंधिए य बोद्धव्वे । चंदप्पभवेरुलिए, जलकंते सूरकंते य ।

एयाओ एएसु भाणियव्वाओ गाहाओ जाव सूरकंतत्ताए विउट्टंति । ते जीवा तेसिं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिणेहमाहारेन्ति । ते जीवा आहारेन्ति पुढविसरीरं जाव संतं, अवरेऽवि य णं तेसिं तसथावरजोणियाणं पुढवीणं जाव सूरकंताणं सरीरा णाणावण्णा जाव मक्खायं । सेसा तिण्णि आलावगा जहा उदगाणं ।

૨૮– ત્યારબાદ ભગવાને અન્ય પણ કહ્યું છે– આ જગત્માં કોઈ જીવ અનેક પ્રકારની યોનિઓમાં ઉત્પન્ન થઈ પોતાના કર્મના પ્રભાવે પૃથ્વીકાયમાં આવી અનેક પ્રકારના ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓના સચિત્ત અને અચિત્ત શરીરોમાં પૃથ્વી શર્કરા તથા વાલુકા રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે તેમના ભેદો નીચે ગાથાઓમાં વર્ણવ્યો છે, તે નીચે પ્રમાણે છે.

પૃથ્વી શર્કરા, વાલુકા, પથ્થર, શિલા, નમક, લોહું, કલઇ, ત્રાંબુ, સીસું, રૂપું, સોનુ, વજ્ર. (૧) હરતાલ, હીંગલો, મણસીલ, પારો, અંજન, પ્રવાલ, અબરખ અને અબરખની રેતી અને મણિઓના ભેદ તે બધા પૃથ્વીકાય છે. (૨)

ગોમિક રત્ન, રૂચક રત્ન, અંક રત્ન, સ્ફટીક રત્ન, લોહિતાક્ષ રત્ન, મરકત રત્ન, મસાર–ગલ્લ રત્ન, ભુજક રત્ન, ઇન્દ્રનીલ રત્ન, ચંદન રત્ન, વૈડુર્ય રત્ન, જલકાન્ત રત્ન, સૂર્યકાન્ત રત્ન આ સર્વ મણિના ભેદો છે. (૩–૪)

આ રીતે ઉત્પન્ન થઇને તે જીવો તે અનેક પ્રકારના ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓના રસનો આહાર કરે છે. પૃથ્વી આદિનો પણ આહાર કરે છે તે જીવોના બીજા પણ અનેક પ્રકારના શરીરો કહ્યા છે. શેષ ત્રણ આલાપક અપકાયની જેમ જાણવા

२९- अहावरं पुरक्खायं सव्वे पाणा सव्वे भूता सव्वे जीवा सव्वे सत्ता णाणाविहजोणिया णाणाविहसंभवा णाणाविहवुक्कमा सरीरजोणिया सरीरसंभवा सरीरवुक्कमा सरीराहारा कम्मोवगा कम्मनियाणा कम्मगतीया कम्मठिइया कम्मुणा चेव विप्परियासमुवेन्ति ।

से एवमायाणह, से एवमायाणित्ता आहारगुत्ते सहिए समिए सया जए त्ति बेमि ।

उद्दवेयव्वा। एस धम्मे धुवे णिइए सासए समिच्च लोगं खेयन्नेंहि पवेदिए।

एवं से भिक्खू विरते पाणाइवायाओ जाव मिच्छादंसणसल्लाओ, से भिक्खू णो दंतपक्खालणेणं दंते पक्खालेज्जा, णो अंजणं, णो वमणं, णो धूवणं पि आदत्ते। से भिक्खू अकिरिए, अलूसए, अकोहे जाव अलोभे, उवसंते, परिनिव्वुडे। एस खलु भगवया अक्खाए संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे अकिरिए संवुडे एगंतपंडिए भवइ त्ति बेमि।

તે સાધુ દાતણ કે બીજા સાધનોથી દાંત સાફ ન કરે તથા આંખોમાં અંજન પણ ન આંજે દવા લઈ વમન ન કરે, ધૂપથી વસ્ત્રાદિને સુગંધિત ન કરે તે સાધુ અક્રિય, અહિંસક અક્રોધી યાવત્ અલોભી તથા ઉપશાંત અને પાપરહિત બનીને રહે. ભગવાને આવા સંયમીને સંયત, વિરત, પાપકર્મોનો પ્રતિઘાત અને ત્યાગ કરનારા, અક્રિય, સંવૃત અને એકાન્ત પંડિત કહ્યા છે એમ હું કહું છું, તેમ શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ જમ્બૂ સ્વામીને કહ્યુ

અધ્યયન પાંચમું

આચારશ્રુત

ચોથા અધ્યયનમાં સમાજ-આચાર [illegible] ની અનિવાર્યતા દર્શાવી છે પરન્તુ જ્યાં સુધી મનુષ્ય [illegible] આચારમાં સ્થિર થતો નથી ત્યાં સુધી પ્રગતિ [illegible] આચારના પાલનનું અને અનાચારના વર્જનનું [illegible] આવ્યું છે.

१४- णत्थि धम्मे अधम्मे वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि धम्मे अधम्मे वा,
एवं सन्नं निवेसए ।

૧૪– ધર્મ અને અધર્મ નથી, એમ વિચારવું નહિ. પરન્તુ ધર્મ અધર્મ છે, એમ માનવું જોઈએ.

१५- णत्थि बंधे व मोक्खे वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि बंधे व मोक्खे वा,
एवं सन्नं निवेसए ।

૧૫– બન્ધ અને મોક્ષ નથી, એમ વિચારવું નહિ. પણ બંધ અને મોક્ષ છે, એમ માનવું જોઇએ

१६- णत्थि पुण्णे व पावे वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि पुण्णे व पावे वा,
एवं सन्नं निवेसए ।

૧૬– પુણ્ય અને પાપ નથી, એમ વિચારવું નહિ. પણ પુણ્ય અને પાપ છે, એમ માનવું જોઇએ

१७- णत्थि आसवे संवरे वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि आसवे संवरे वा,
एवं सन्नं निवेसए ।

૧૭– આશ્રવ અને સંવર નથી, એમ વિચારવુ નહિ પણ આશ્રવ અને સવર છે, એમ માનવું જોઈએ.

१८- णत्थि वेयणा णिज्जरा वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि वेयणा णिज्जरा वा,
एवं सन्नं निवेसए ।

૧૮– વેદના અને નિર્જરા નથી, એમ વિચારવુ નહિ પણ વેદના અને નિર્જરા છે, એમ માનવું જોઈએ.

१९- णत्थि किरिया अकिरिया वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि किरिया अकिरिया वा,
एवं सन्नं निवेसए ।

૧૯– ક્રિયા અને અક્રિયા નથી, એમ વિચારવું નહિ પણ ક્રિયા અને અક્રિયા છે, એમ માનવું જોઈએ.

२०- णत्थि कोहे व माणे वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि कोहे व माणे वा,
एवं सन्नं निवेमए ।

૨૦ – ક્રોધ અને માન નથી, એમ વિચારવું નહિ, પણ ક્રોધ અને માન છે, એમ માનવું જોઈએ.

२१. णत्थि माया व लोभे वा,
णेवं सन्नं निवेसए ।
अत्थि माया व लोभे वा,
एवं सन्नं निवेसए ।

२२. णत्थि पेज्जे व दोसे वा,
णेव सन्न निवेसए ।
अत्थि पेज्जे व दोसे वा,
एवं सन्न निवेसए ।

२३. णत्थि चाउरन्ते संसारे,
णेव सन्न निवेसए ।
अत्थि चाउरन्ते संसारे,
एव सन्नं निवेसए ।

२४. णत्थि देवो व देवी वा,
णेव सन्न निवेसए ।
अत्थि देवो व देवी वा,
एव सन्नं निवेसए ।

२५. णत्थि सिद्धी असिद्धी वा,
णेव सन्न निवेसए ।
अत्थि सिद्धी असिद्धी वा
एव सन्न निवेसए ।

२६. णत्थि सिद्धी णिय ठाण,
णेव सन्न निवेसए ।
अत्थि सिद्धी णिय ठाण
एव सन्न निवेसए ।

२७. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

१९- पन्नं जहा वणिए उदयट्ठी,
आयस्स हेउं पगरेति संगं ।
तऊवमे समणे नायपुत्ते,
इच्चेव मे होति मती वियक्का

२०- नवं न कुज्जा विहुणे पुराणं,
चिच्चाऽमइं ताइ य साह एवं ।
एतोवया बंभवति त्ति वुत्ता,
तस्सोदयट्ठी समणे त्ति बेमि ।

२१- समारभंते वणिया भूयगामं,
परिग्गहं चेव ममायमाणा ।
ते णातिसंजोगमविप्पहाय,
आयस्स हेउ पगरंति संग ।

२२- वित्तेसिणो मेहुणसंपगाढा,
ते भोयणट्ठा वणिया वयंति ।
वयं तु कामेसु अज्झोववन्ना,
अणारिया पेमरसेसु गिद्धा ।

२३- आरंभगं चेव परिग्गहं च,
अविउस्सिया णिस्सिय आयदंडा
तेसिं च से उदए जं वयासी,
चउरंतणंताय दुहाय णेह ।

२४- [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

२५- अहिंसयं सव्वपयाणुकंपी,
धम्मे ठियं कम्म विवेगहेउं ।
तमायदंडेहि समायरंता,
अबोहीए ते पडिरूवमेयं ।

૨૫–ભગવાન્ કોઈ પણ પ્રાણીની હિંસા ન કરનાર. બધા પ્રાણીઓની અનુકંપા યુક્ત, ધર્મમાં સ્થિત અને કર્મના વિવેકના કારણ છે. એવા ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીને આત્માને દંડનારા વણિક્ જેવા કહો તે તો તમારા અજ્ઞાનને અનુરૂપ જ છે

બૌદ્ધ ભિક્ષુઓ સાથે આર્દ્રકજીનો સંવાદઃ–

२६- पिन्नागपिंडीमवि विद्ध सूले,
केइ पएज्जा पुरिसे इमे त्ति ।
अलाउयं वावि कुमारए त्ति,
स लिप्पती पाणिवहेण अम्हं ।

૨૬–બૌદ્ધ–કોઈ પુરુષ ખોળના પિંડને 'એ પુરુષ છે' એવું માની લોઢાના શૂળમાં પરોવીને અગ્નિમાં પકાવે તો તે પુરુષ અમારા મતમાં પ્રાણી-વધના પાપથી લેપાય છે

२७- अहवा वि विद्धूण मिलक्खु सूले,
पिन्नाग-बुद्धीइ नरं पएज्जा ।
कुमारगं वावि अलाबुयं ति,
न लिप्पइ पाणिवहेण अम्हं ।

૨૭–તથા અમારા મત પ્રમાણે તે મ્લેચ્છ જો મનુષ્યને ખોળ સમજીને–તેને વીંધીને–અગ્નિમાં પકાવે અથવા બાળકને તુમડું સમજીને પકાવે, તો તે પ્રાણીઘાતના પાપથી લેપાતો નથી

२८- पुरिसं च विद्धूण कुमारगं वा,
सूलंमि केई पए जायतेए ।
पिन्नायपिंडं सतिमारुहेत्ता,
बुद्धाण तं कप्पति पारणाए ।

૨૮– કોઈ પુરુષ મનુષ્યને કે બાળકને ખોળનો પિંડ સમજીને તેને શૂળથી વીંધી અગ્નિમાં પકાવે તો તે પવિત્ર છે અને બુદ્ધ (જ્ઞાની) ના પારણાને યોગ્ય છે.

२९- सिणायगाणं तु दुवे सहस्से,
जे भोयए णियए भिक्खुयाणं ।
ते पुण्णखंध सुमहं जिणित्ता,
भवंति आरोप्प महंतसत्ता ।

૨૯– અને જે પુરુષ હંમેશા બે હજાર સ્નાતક ભિક્ષુઓને ભોજન કરાવે છે, તે પુણ્યનો મોટો પુંજ ભેગો કરીને મહાપરાક્રમી આરોપ્ય નામનો દેવ બને છે.

३०- अजोगरूवं इह संजयाणं,
पावं तु पाणाण पसज्झ काउं ।
अबोहिए दोण्ह वि तं असाहु,
वयंति जे यावि पडिस्सुणंति ।

૩૦– આર્દ્રક–સંયમી પુરુષો માટે એ યોગ્ય નથી કે તે પ્રાણીઓનો ઘાત કરીને પાપનો અભાવ બતાવે. એવું કહેવું વક્તા અને શ્રોતા બંને ને માટે અજ્ઞાનવર્ધક અને અકલ્યાણકારક છે.

३१- उड्ढं अहेयं तिरियं दिसासु,
विण्णाय लिंगं तस-थावराणं ।
भूयाभिसंकाइ दुगुंछमाणे,
वदे करेज्जा व कुओ विहऽत्थी ।

३२- पुरिसे त्ति विण्णत्ति न एवमत्थि,
अणारिए से पुरिसे तहा हु ।
को संभवो पिण्णगपिंडियाए,
वाया वि एसा वुइया असच्चा

३३- वायाभियोगेण जमावहेज्जा,
णो तारिसं वायमुदाहरिज्जा ।
अट्ठाणमेयं वयणं गुणाणं,
णो दिक्खिए बूय सुरालमेयं ।

३४- लद्धे अट्ठे अहो एव तुब्भे,
जीवाणुभागे सुविचिंतिए य ।
पुव्वं समुद्दं अवरं च पुट्ठे,
उलोइए पाणितले ठिए वा ।

५०- लोयं विजाणंतिह केवलेणं,
पुन्नेण नाणेण समाहिजुत्ता ।
धम्मं समत्तं च कहंति जे उ,
तारंति अप्पाण परं च तिण्णा ।

૫૦–પરંતુ જે કેવલજ્ઞાનથી સમાધિયુક્ત બનીને લોકના સ્વરૂપને યથાર્થ જાણે છે અને સાચા ધર્મનો ઉપદેશ કરે છે, તે પુરુષ પોતાને અને બીજાને પણ સંસારથી પાર ઉતારે છે.

५१- जे गरहियं ठाणमिहावसंति,
जे यावि लोए चरणोववेया ।
उदाहडं तं तु समं मईए,
अहाउसो विप्परियासमेव ।

૫૧–હે આયુષ્મન્! આ લોકમાં જે નિંદનીય આચરણ કરે છે અને જે પુરુષ ઉત્તમ આચરણ કરે છે તે બન્નેને પોતાની મતિથી સમાન બતાવે અથવા શુભ અનુષ્ઠાન કરનારને અશુભ આચરણ કરનાર અને અશુભ આચરણ કરનારને શુભ આચરણ કરનાર કહે છે તે વિપરીત પ્રરૂપણા કરે છે.

હસ્તિતાપસો સાથે આર્દ્રકનો સંવાદ

५२- संवच्छरेणावि य एगमेगं,
बाणेण मारेउ महागयं तु ।
सेसाण जीवाण दयट्ठयाए,
वासं वयं वित्तिं पकप्पयामो ।

૫૨–હસ્તિતાપસ–અમે બીજા બધા જીવોની દયા માટે વર્ષમાં એક વાર બાણથી એક મોટા હાથીને મારીને વર્ષ પર્યન્ત તેના માંસથી અમારું ગુજરાન ચલાવીએ છીએ

५३- संवच्छरेणावि य एगमेगं,
पाणं हणंता अणियत्तदोसा ।
सेसाण जीवाण वहेण लग्गा,
सिया य थोवं गिहिणोऽवि तम्हा ।

૫૩–આર્દ્રક–વર્ષમાં એક વાર પ્રાણીને મારનાર તમે પણ પાપથી નિવૃત્ત થયા નથી, તમે જો પોતાને નિષ્પાપ માનો તો શેષ જીવોના ઘાતમાં પ્રવૃત્તિ ન કરનાર, ગૃહસ્થો પણ એ અપેક્ષાથી દોષ–વર્જિત કેમ ન માનવામાં આવે ?

५४- संवच्छरेणावि य एगमेगं,
पाणं हणंता समणव्वएसु ।
आयाहिए से पुरिसे अणज्जे,
ण तारिसे केवलिणो भवंति ।

૫૪–શ્રમણવ્રતમાં સ્થિત થઈને જે પુરુષ વર્ષમાં એક વાર એક પણ પ્રાણીને મારે તે પણ અનાર્ય કહેવાય છે. તેવા પુરુષને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી.

५५- बुद्धस्स आणाए इमं समाहि,
अस्सि सुठिच्चा तिविहेण ताई ।
तरिउं समुद्दं व महाभवोघं,
आयाणवं धम्ममुदाहरेज्जा ।

त्ति बेमि ।

૫૫–તત્વદર્શી ભગવાનની આજ્ઞાનુસાર આ શાંતિમય ધર્મને અંગીકાર કરીને અને તેમાં સારી રીતે સ્થિત થઈને-મન-વચન અને કાયાથી મિથ્યાત્વની નિંદા કરનાર પુરુષ પોતાની તથા બીજાની રક્ષા કરે છે, મહા દુસ્તર સમુદ્ર જેવા આ સંસારને પાર કરવા માટે વિવેકી પુરુષોએ સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપ આ ધર્મને ગ્રહણ કરવો જોઈએ અને તેનો જ ઉપદેશ આપવો જોઈએ એમ હું કહું છું.

અધ્યયન સાતમુ

નાલંદીય

(નાલંદામાં લેપ ગાથાપતિના બગીચામાં પધારેલા ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામી પાસે ઉદક પેઢાલપુત્ર આવે છે અને વાદસહિત પ્રશ્ન કરે છે.

१- तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होत्था, रिद्धित्थिमितसमिद्धे वण्णओ जाव पडिरूवे । तस्स रायगिहस्स नयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए तत्थ णं नालंदानामं बाहिरिया होत्था, अणेगभवणसयसन्निविट्ठा जाव पडिरूवा ।

૧– તે કાલ અને તે સમયમાં રાજગૃહ નામનું નગર હતુ. તે ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિથી પરિપૂર્ણ અને સુંદર હતું. તે રાજગૃહનગરની બહાર ઇશાન કોણમાં નાલંદાનામનું એક નાનું ગામ હતું, તે ગામ અનેક ભવનોથી સુશોભિત અને સુંદર મનોહર હતું.

२- तत्थ णं नालंदाए बाहिरियाए लेवे नामं गाहावई होत्था अड्ढे, दित्ते, वित्ते, विच्छिन्नविपुलभवणसयणासणजाणवाहणाइण्णे बहुधणबहुजायरूवरजते, आओगप्पओगसंपउत्ते, विच्छड्डियपउरभत्तपाणे, बहुदासीदासगोमहिसगवेलगप्पभूए बहुजणस्स अपरिभूए यावि होत्था ।

૨–તે રાજગૃહની બહાર નાલંદા ગામમાં લેપ નામનો એક ગૃહસ્થ નિવાસ કરતો હતો. તે ઘણો ધનવાન, તેજસ્વી અને સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ હતો. તે મોટા મોટા ભવનોથી, શયન, આસન યાનો અને વાહનોથી પરિપૂર્ણ હતો. તે ઘણા ધન-સુવર્ણ અને ચાંદીવાળો હતો. તેમને ત્યાં ઘણાં માણસોને અશન પાણી આપવામાં આવતા હતાં. તે ઘણા દાસ, દાસી, ગાય, ભેંસ, અને ઘેટાનો સ્વામી હતો તે ઘણા માણસોથી પણ પરાભવ પામે તેમ ન હતો.

३- से णं लेवे णामं गाहावई समणोवासए यावि होत्था, अभिगयजीवाजीवे जाव विहरइ । निग्गंथे पावयणे निस्संकिए निक्कंखिए निव्वितिगिच्छे लद्धट्ठे गहियट्ठे पुच्छियट्ठे विणिच्छियट्ठे अभिगहियट्ठे अट्ठिमिजापेमाणुरागरत्ते, अयमाउसो ! निग्गंथे पावयणे अयमट्ठे अयं परमट्ठे, सेसे अणट्ठे, उस्सियफलिहे अप्पावयदुवारे चियत्तंतेउरपवेसे चाउ-

૩– તે લેપ નામનો ગાથાપતિ શ્રમણોપાસક હતો. તે જીવ–અજીવ આદિ નવ તત્વનો જાણનાર હતો. તે નિર્ગ્રન્થ પ્રવચનમાં શંકારહિત, અન્ય દર્શનની કાંક્ષાથી રહિત અને વિચિકિત્સાથી રહિત હતો. તે વસ્તુસ્વરૂપને જાણનાર હતો. તેણે મોક્ષમાર્ગ સ્વીકારેલ હતો. પ્રશ્નોવડે પદાર્થોને સારી રીતે સમજેલો હતો. તેનું અંતઃકરણ સમ્યક્ત્વથી વાસિત હતું. અને તેમની હાડની મજ્જામાં પણ ધર્મનો અનુરાગ હતો. તેને ધર્મ સંબંધી કોઇ પૂછતું તો એ જ કહેતો કે "હે

[illegible]

द्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे समणे निग्गंथे फासुएसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणे बहूहिं सीलव्वयगुणवेरमणपच्चक्खाणपोसहोववासेहिं अप्पाणं भावेमाणे एवं च णं विहरइ ।

४. तस्स णं [illegible]स्स गाहावइस्स [illegible] भारियाए [illegible] [illegible] एत्थ णं [illegible] नाम [illegible] [illegible] अणगार[illegible] [illegible] जाव [illegible] । [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

६- सवायं उदए पेढालपुत्ते भगवं गोयमं एवं वयासी-आउसो गोयमा ! अत्थि खलु कुमारपुत्तिया नाम समणा निग्गंथा तुम्हाणं पवयणं पवयमाणा गाहावइं समणोवासयं उवसंपन्नं एवं पच्चक्खावेन्ति-णण्णत्थ आभिओएणं गाहावइचोरग्गहणविमोक्खणयाए तसेहिं पाणेहिं णिहाय दंडं; एवं ण्हं पच्चक्खंताणं दुप्पच्चक्खायं भवइ। एवं ण्हं पच्चक्खावेमाणाणं दुपच्चक्खावियं भवइ। एवं ते परं पच्चक्खावेमाणा, अतियरंति सयं पतिण्णं। कस्स णं तं हेउं ? संसारिया खलु पाणा थावरा वि पाणा तसत्ताए पच्चायंति, तसा वि पाणा थावरत्ताए पच्चायंति। थावरकायाओ विप्पमुच्चमाणा तसकायंसि उववज्जंति, तसकायाओ विप्पमुच्चमाणा थावरकायंसि उववज्जंति। तेसिं च णं थावरकायंसि उववण्णाणं ठाणमेयं घत्तं।

૬–ઉદક પેઢાલપુત્રે ભગવાન ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે કહ્યું– આયુષ્મન ગૌતમ! કુમાર પુત્ર નામના એક શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ છે, જે તમારા પ્રવચનની પ્રરૂપણા કરે છે. તેઓ પ્રત્યાખ્યાન માટે તેમની પાસે આવેલા શ્રમણોપાસક ગાથાપતિઓને એવા પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે કે–"રાજા વિગેરેના અભિયોગને છોડીને, ગાથાપતિ-ચોર ગ્રહણ-વિમોક્ષણ ન્યાયથી ત્રસ પ્રાણીની હિંસા કરવાનો ત્યાગ છે" પરંતુ આ રીતે પ્રત્યાખ્યાન કરનારા અને કરાવનારા પોતાની પ્રતિજ્ઞાનુ ઉલ્લંઘન કરે છે

તેનું શું કારણ છે ?

કારણ એ છે કે પ્રાણીઓ પરિવર્તનશીલ છે. તેથી સ્થાવર પ્રાણી સ્થાવર કાય છોડીને ત્રસકાયમાં ત્રસરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્રસ પ્રાણી ત્રસ કાયને છોડી સ્થાવર કાયમાં સ્થાવર રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં સ્થાવર કાયમાં ઉત્પન્ન થયેલાં ત્રસ પ્રાણીઓની હિંસા તે શ્રમણોપાસક દ્વારા, જેણે ત્રસ જીવોની હિંસા ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, થઈ જાય છે.

७- एवं ण्हं पच्चक्खंताण सुपच्चक्खायं भवइ, एवं ण्हं पच्चक्खावेमाणाणं सुपच्चक्खावियं भवइ, एवं ते परं पच्चक्खावेमाणा णातियरंति सयं पइण्णं; णण्णत्थ अभिओगेणं गाहावइचोरग्गहणविमोक्खणयाए तसभूएहिं पाणेहिं णिहाय दंडं, एवमेव सइ भासाए परक्कमे विज्जमाणे जे ते कोहा वा लोहा वा परं पच्चक्खावेंति, अयं पि णो उवएसे णो णेआउए भवइ। अवियाइं आउसो गोयमा ! तुब्भं पि एवं रोयइ ?।

૭–પરન્તુ આ (આગળ કહ્યા) પ્રમાણે–પ્રત્યાખ્યાન કરવા અને કરાવવા તે સુપ્રત્યાખ્યાન છે. આ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન કરનાર અને કરાવનાર પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરતો નથી તે પ્રત્યાખ્યાન આ પ્રમાણે છે - 'રાજાનો અભિયોગ છોડીને તથા ગાથાપતિ ચોર–ગ્રહણ-વિમોક્ષણ ન્યાયથી ત્રસભૂત પ્રાણીઓ (વર્તમાન કાળમાં ત્રસરૂપે પરિણત થયેલાં પ્રાણીઓ) ની હિંસા કરવાનો ત્યાગ છે.'

આ પ્રમાણે "ત્રસ" પદ પછી "ભૂત" પદ રાખવાથી ભાષામાં દોષ–પરિહારની શક્તિ આવી જાય છે. તેથી તે મનુષ્યના પ્રત્યાખ્યાન નષ્ટ થતા નથી. માટે જે લોકો ક્રોધ કે લોભને વશ થઈને ત્રસ આગળ "ભૂત" શબ્દ જોડ્યા વિના બીજાને પ્રત્યાખ્યાન કરાવે છે, તેઓ પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરે છે અને ન્યાયસંગત નથી હે આયુષ્મન્ ગૌતમ! મારું આ કથન તમને રુચિકર લાગે છે?

- આ ન્યાયના અર્થ માટે જુઓ પરિશિષ્ટ પૃ ૨૬૪.

[illegible]

८- सवायं भगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी-आउसंतो उदगा ! नो खलु अम्हे एयं रोयइ । जे ते समणा वा माहणा वा एवमाइक्खंति, जाव पन्नेंति, णो खलु ते समणा वा निग्गंथा वा भासं भासंति, अणुतावियं खलु ते भासं भासंति, अब्भाइक्खंति खलु ते समणे समणोवासए वा, जेहि वि अन्नेहिं जीवेहिं पाणेहिं भूएहिं सत्तेहिं संजमयंति, ताण वि ते अब्भक्खाइंति । कस्स णं तं हेउं ? संसारिया खलु पाणा, तसा वि पाणा थावरत्ताए पच्चायंति, थावरा वि पाणा तसत्ताए पच्चायंति । तसकायाओ विप्पमुच्चमाणा [illegible]

१४- भगवं च णं उदाहु णियंठा खलु पुच्छि-यव्वा-आउसंतो नियंठा! इह खलु संतेगइया मणुस्सा भवंति। तेसिं च एवं वुत्तपुव्वं भवइ-जे इमे मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए, एसिं च ण आमरणंताए दंडे णिक्खित्ते। जे इमे अगारमावसंति एएसि णं आमरणंताए दंडे णो णिक्खित्ते। केई च णं समणा जाव वासाइं चउपंचमाए छट्ठद्दसमाइ अप्पयरो वा भुज्जयरो वा देसं दूइ-ज्जित्ता अगारमावसेज्जा? हंता आव-सेज्जा। तस्स णं तं गारत्थं वहमाणस्स से पच्चक्खाणे भंगे भवइ? णो तिणट्ठे समट्ठे। एवमेव समणोवासगस्स वि तसेहिं पाणेहिं दंडे णिक्खित्ते, थावरेहिं दंडे णो णिक्खित्ते, तस्स णं तं थावर-कायं वहमाणस्स से पच्चक्खाणे णो भंगे भवइ। से एवमायाणह णियंठा! एवमायाणियव्वं।

૧૪-ભગવાન ગૌતમ સ્વામી કહે છે કે-નિર્ગ્રન્થોને પૂછી શકાય છે કે હે આયુષ્મન નિર્ગ્રન્થો! આ જગતમાં કેટલાક એવા મનુષ્યો છે જેઓ આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે જેઓ દીક્ષા અંગીકાર કરીને અને ઘર ત્યાગીને અણગાર બની ગયા છે, તેમને મરણ પર્યન્ત દંડ દેવાનો હું ત્યાગ કરું છું, કિન્તુ જે ગૃહસ્થ છે તેમને મરણ પર્યન્ત દંડ દેવાનો ત્યાગ હું કરતો નથી હવે હું તમને પૂછુ છું કે તેમાંથી કોઇ શ્રમણો ચાર, પાચ કે છ અથવા દશ વર્ષ સુધી થોડા કે ઘણા દેશોમાં વિચરીને શું ફરીથી ગૃહસ્થ બની જાય ખરા?

'હા બની જાય ખરા' નિર્ગ્રન્થો ઉત્તર આપે છે

ભગવાન ગૌતમ સ્વામી પુનઃ પૂછે છે કે-તો એ ગૃહસ્થ બની ગયેલા શ્રમણોનો વધ કરવાથી તે પ્રત્યાખ્યાનધારી પુરુષના પ્રત્યાખ્યાનનો ભગ થય?

નિર્ગ્રન્થ લોકો કહે છે કે નહિ, પ્રત્યાખ્યાનનો ભંગ થતો નથી

શ્રી ગૌતમ સ્વામી- તે પ્રમાણે શ્રમણો-પાસકે પણ ત્રસ પ્રાણીઓને દંડ દેવાનો ત્યાગ કર્યો છે. સ્થાવર પ્રાણીઓને દંડ દેવાનો ત્યાગ કર્યો નથી તેથી (ત્રસનો પર્યાય છોડી સ્થાવરમાં આવેલ) સ્થાવર જીવોની હિંસાથી તેના પ્રત્યાખ્યાનનો ભગ થતો નથી હે નિર્ગ્રન્થો! આ પ્રમાણે સમજો અને એમ સમજવું જ યોગ્ય છે

१५- भगवं च णं उदाहु-नियंठा खलु पुच्छि-यव्वा'आउसंतो नियंठा! इह खलु गाहावई वा गाहावइपुत्तो वा तहप्प-गारेहिं कुलेहिं आगम्म धम्मं सवणवत्तियं उवसंकमेज्जा?'

'हंता, उवसंकमेज्जा।'

૧૫-ભગવાન ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યુ, હું નિર્ગ્રન્થોને પૂછુ છું- હે આયુષ્મન નિર્ગ્રન્થો! ગાથાપતિ કે ગાથાપતિનો પુત્ર એ પ્રકારના ઉત્તમ કુળમાં જન્મ લઇને ધર્મ સાંભળવા માટે સાધુઓ પાસે આવી શકે છે?

નિર્ગ્રન્થો-હા, આવી શકે છે

[illegible] तहप्पगाराणं धम्मं आइ-
[illegible]

[illegible], आइक्खिज्जइ ।

[illegible] तहप्पगारं धम्मं सोच्चा णिसम्म [illegible] निग्गंथ पावयणं [illegible]

[illegible]

'से णं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा जाव वासाइं चउपंचमाइं छट्ठदसमाइं वा अप्पयरो वा भुज्जयरो वा देसं दूइज्जेत्ता अगारं वएज्जा ?'

'हंता वएज्जा ।'

'तस्स णं जाव सव्वसत्तेहिं दंडे णिक्खित्ते?'

'णो तिणट्ठे समट्ठे ।'

से जे से जीवे जस्स परेणं सव्वपाणेहि जाव सव्वसत्तेहि दंडे णो णिक्खित्ते, से जे से जीवे जस्स आरेणं सव्वपाणेहि जाव सत्तेहि दंडे णिक्खित्ते, से जे से जीवे जस्स इयाणि सव्वपाणेहि जाव सत्तेहि दंडे णो णिक्खित्ते भवइ, परेण असंजए, आरेणं संजए, इयाणि असंजए असंजयस्स णं सव्वपाणेहि जाव सत्तेहि दंडे णो णिक्खित्ते भवइ । से एवमायाणह नियंठा ! से एवमायाणियव्वं ।

ગૌતમ–હવે તેઓ દીક્ષાપર્યાયમાં સ્થિત રહી ચાર, પાંચ, છ કે દસ વર્ષ સુધી થોડા કે ઘણા દેશોમાં વિચરી ફરીથી ગૃહસ્થ બની જાય, એમ પણ બને ખરું ?

નિર્ગ્રન્થો–હા એમ પણ બની શકે.

ગૌતમ–તેઓ ગૃહસ્થ બન્યા પછી સંપૂર્ણ પ્રાણી યાવત્ સંપૂર્ણ ભૂતોને દંડ આપવાનુ છોડી દે છે?

નિર્ગ્રન્થો–આ પ્રમાણે બનતુ નથી. આ અર્થ સમર્થ નથી (અર્થાત્ સાધુપણુ છોડી ગૃહસ્થ બનનાર વ્યકિત પ્રાણીઓને દંડ આપવાનુ પુન. શરૂ કરે છે. માટે તે પ્રમાણે બનતું નથી)

ગૌતમસ્વામી–હે નિર્ગ્રન્થો ! તે તે જ જીવ છે જેણે દીક્ષા લીધા પહેલાં અર્થાત્ ગૃહસ્થવાસમાં સંપૂર્ણ પ્રાણી યાવત્ સત્વોને દંડ દેવાનો ત્યાગ કર્યો ન હતો તથા તે તે જ જીવ છે જેણે દીક્ષા લીધા પછી સમસ્ત પ્રાણીઓ યાવત્ સત્વોને દંડ દેવાનો ત્યાગ કર્યો હતો તથા તે તે જ જીવ છે કે જે અત્યારે ગૃહસ્થભાવ અંગીકાર કરીને સંપૂર્ણ પ્રાણી યાવત્ સત્વોને દંડ આપવાથી નિવૃત્ત નથી તે પ્રથમ અસંયમી હતો પછી સંયમી બન્યો અને હવે પાછો અસંયમી બની ગયો. અસંયમીની જીવહિંસાની પ્રવૃત્તિ બંધ હોતી નથી, તેથી તે પુરુષ અત્યારે સંપૂર્ણ પ્રાણી યાવત્ સત્વોને દંડ આપવાનો ત્યાગી નથી. હે નિર્ગ્રન્થો ! આ પ્રમાણે જ જાણો અને એમજ જાણવું જોઈએ.

– હે આયુ-

विहरिस्सामो, थूलगं पाणाइवायं पच्चक्खाइस्सामो, एवं थूलगं मुसावायं, थूलगं अदिन्नादाणं, थूलगं मेहुणं, थूलगं परिग्गहं पच्चक्खाइस्सामो, इच्छापरिमाणं करिस्सामो, दुविहं तिविहेणं मा खलु ममट्ठाए किंचि करेह वा करावेह वा तत्थ वि पच्चक्खाइस्सामो। ते णं अभोच्चा अपिच्चा असिणाइत्ता आसंदीपेढियाओ पच्चारुहित्ता, ते तहा कालगया किं वत्तव्वं सिया-सम्मं कालगतत्ति? वत्तवं सिया। ते पाणा वि वुच्चंति, ते तसावि वुच्चंति, ते महाकाया ते चिरट्ठिइया, ते बहुतरगा पाणा जेहिं समणोवासगस्स सुपच्चक्खायं भवइ। से अप्पयरागा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अपच्चक्खायं भवइ। इति से महयाओ जण्ण तुब्भे वयह तं चेव जाव अयं पि भेदे से णो णेयाउए भवइ।

ત્યાગ કરશું. સ્થૂલમૃષાવાદ, સ્થૂલ અદત્તાદાન, સ્થૂલમૈથુન, અને સ્થૂલ પરિગ્રહણનો ત્યાગ કરશું. અમે અમારા માટે કાંઈ કરવાના કે કરાવવાના પણ પ્રત્યાખ્યાન કરશું. તેઓ (તે દિવસોમાં) ખાધા-પિધા વિના, સ્નાન કર્યા વિના અને આસનથી ઊતરીને તે અવસ્થામાં કાળગત બની જાય તો તેમને સમ્યક્ કાળગત કહેવા જોઇએ. (અર્થાત્ તેમની સારી ગતિ થઇ છે એમજ કહેવું જોઈએ ને?)

નિર્ગ્રન્થો–હા, એમ જ કહેવું જોઈએ.

ગૌતમ સ્વામી– (તે દેવ બને છે અને) પ્રાણી અને ત્રસ પણ કહેવાય છે. મહાકાય તથા ચિરકાળની સ્થિતિવાળા હોય છે (તે પ્રાણીઓની ઘાત પ્રત્યાખ્યાની શ્રાવકો કરતા નથી) માટે એવા પ્રાણીઓ ઘણા છે, જેઓમાં શ્રમણોપાસકનું પ્રત્યાખ્યાન સુપ્રત્યાખ્યાન બને છે. જેમના વિષયમાં શ્રમણોપાસકના પ્રત્યાખ્યાન હોતા નથી તે પ્રાણી થોડા છે. તેથી તે શ્રાવક મહાન ત્રસકાયની હિંસાથી નિવૃત્ત થયેલ છે. છતાં તમે લોકો તેમનાં પ્રત્યાખ્યાનને નિર્વિષય બતાવો છો, તે તમારું મંતવ્ય ન્યાયસંગત નથી.

१८- भगवं च णं उदाहु--संतेगइया समणोवासगा भवंति, तेसिं च णं एवं वुत्तपुव्वं भवइ–णो खलु वयं संचाएमो मुंडा भवित्ता अगाराओ जाव पव्वइत्तए। णो खलु वयं संचाएमो चाउद्दसट्ठमुदिट्ठपुण्णमासिणीसु जाव अणुपालेमाणा विहरित्तए। वयं णं अपच्छिममारणंतियं संलेहणाजूसणाजूसिया भत्तपाणं पडियाइक्खिया जाव कालं अणवकंखमाणा विहरिस्सामो, सव्वं पाणाइवायं पच्चक्खाइस्सामो जाव सव्वं परिग्गहं पच्चक्खाइस्सामो तिविहं तिविहेणं;

૧૮– ગૌતમ સ્વામી–આ જગતમાં એવા શ્રમણોપાસક હોય છે કે જેઓ (નિર્ગ્રન્થો પાસે) એવુ કહે છે કે અમે પ્રવ્રજ્યા ધારણ કરીને ગૃહસ્થમાથી અણગાર બનીએ, એવુ અમારામાં સામર્થ્ય નથી તથા ચૌદશ, અષ્ટમી, અને પૂર્ણિમા વિગેરે તિથિઓમાં પૂર્ણ પૌષધ વ્રતનુ અનુપાલન કરતાં વિચરવા પણ અમે સમર્થ નથી. અમે તો અંત સમયમાં મરણકાળ આવતાં સંલેખનાનું સેવન કરીને ભતપાણીનો ત્યાગ કરીને મરણની ઇચ્છા કર્યા વિના વિચરશું ત્યારે અમે ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગથી સમસ્ત પ્રાણાતિપાતથી લઈ સમસ્ત પરિગ્રહ સુધીનો ત્યાગ કરશું અને અમારે માટે કાંઈ પણ કરવા–કરાવવાના પ્રત્યાખ્યાન કરશું.

२६- भगवं च णं उदाहु-संतेगइया समणोवासगा भवंति, तेसिं च णं एवं वुत्तपुव्वं भवइ-णो खलु वयं संचाएमो मुंडा भवित्ता जाव पव्वइत्तए । णो खलु वयं संचाएमो चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्णं पोसहं अणुपालित्तए । णो खलु वयं संचाएमो अपच्छिम जाव विहरित्तए । वयं च णं सामाइयं देसावगासियं पुरत्था पाईणं वा पडीणं वा दाहिणं वा उदीणं वा एतावता जाव सव्वपाणेहिं जाव सव्वसत्तेहिं दंडे णिक्खित्ते, सव्वपाणभूयजीवसत्तेहिं खेमंकरे अहमंसि । तत्थ आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए दंडे णिक्खित्ते । तओ आउयं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो जाव तेसु पच्चायंति, जेहिं समणोवासगस्स सुपच्चक्खायं भवति । ते पाणा वि जाव अयं पि भेदे से ।

२६- ભગવાન ગૌતમ સ્વામી કહે છે- કેટલાક શ્રમણોપાસકો નિર્ગ્રન્થને કહે છે કે- અમે મુંડિત થઈ દીક્ષા લેવામાં સમર્થ નથી તથા ચતુર્દશી, અષ્ટમી અને પૂર્ણિમાના દિવસે પરિપૂર્ણ પૌષધનું પાલન કરવા માટે અને મરણકાળે સંથારો ગ્રહણ કરવા માટે પણ સમર્થ નથી. પરંતુ અમે સામાયિક તથા સમયના પ્રમાણથી દેશાવકાશિક વ્રત ગ્રહણ કરીશું. પ્રતિદિન પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાઓમાં દેશથી મર્યાદા કરીને, મર્યાદા બહારના પ્રાણીઓને દંડ દેવાનું છોડી દેશું અમે સર્વ પ્રાણી, ભૂત, જીવ અને સત્વ ઉપર ક્ષેમ કરનારા બનશું વ્રત ગ્રહણ કરવાના સમયથી ગ્રહણ કરેલી મર્યાદિત ભૂમિની બહાર રહેનારા ત્રસ પ્રાણીઓને દંડ આપવાનું શ્રાવકે મરણ પર્યન્ત છોડી દીધું છે. તે પ્રાણીઓ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મર્યાદા કરેલી ભૂમિની બહાર ત્રસ રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. તો તેમાં શ્રમણોપાસકનુ પ્રત્યાખ્યાન સુપ્રત્યાખ્યાન હોય છે. તે પ્રાણી અને ત્રસ કહેવાય છે, માટે શ્રાવકોના વ્રતને નિર્વિષય બતાવવું ન્યાયસંગત નથી.

२७- तत्थ आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए दंडे निक्खित्ते, ते तओ आउं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ आरेणं चेव जाव थावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अट्ठाए दंडे अणिक्खित्ते, अणट्ठाए दंडे णिक्खत्ते, तेसु पच्चायंति, तेहिं समणोवासगस्स अट्ठाए दंडे अणिक्खित्ते, अणट्ठाए दंडे णिक्खित्ते, ते पाणा वि वुच्चंति, ते तसा, ते चिरट्ठिइया जाव अयंपि भेदे से० ।

२७- સમીપ ક્ષેત્રમાં (મર્યાદિત ભૂમિમાં) રહેનારા જે ત્રસ પ્રાણીઓ છે તેમની હિંસા કરવાનો શ્રમણોપાસકે વ્રતગ્રહણના સમયથી મરણ પર્યન્ત ત્યાગ કરેલો છે. તે ત્રસ જીવો આયુષ્યનો ક્ષય થતાં કાળ કરીને સમીપ ભૂમિમાં સ્થાવર-પ્રાણીરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, કે જેમની નિષ્પ્રયોજન હિંસા (અનર્થદંડ) નો ત્યાગ કર્યો છે, પરન્તુ સપ્રયોજન હિંસા (અર્થદંડ) નો ત્યાગ નથી.

३१- तत्थ जे ते आरेणं थावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स अट्ठाए दंडे अणिक्खित्ते, अणट्ठाए णिक्खित्ते, तओ आउं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ परेणं जे तसथावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए० तेसु पच्चायंति, तेहिं समणोवासगस्स सुपच्चक्खायं भवइ। ते पाणा वि जाव अयं पि भेदे से णो णेयाउए भवइ।

૩૧– ત્યાં જે સમીપવર્તી ક્ષેત્રમાં સ્થાવર જીવ છે તેમને શ્રાવકે પ્રયોજનવશ દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ નથી કિન્તુ વિના પ્રયોજન દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે, તે યથા સમયે આયુષ્યનો ત્યાગ કરે છે, આયુષ્યનો ત્યાગ કરીને ત્યાં દૂર દેશમાં જે ત્રસ–સ્થાવર પ્રાણી છે, જેનો શ્રાવકે વ્રત–ગ્રહણથી લઈ મરણપર્યન્ત દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે, તેમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે જીવોના વિષયમાં શ્રાવકના પ્રત્યાખ્યાન સુપ્રત્યાખ્યાન કહેવાય છે અને તે પ્રાણી અને ત્રસ પણ કહેવાય છે, એવી સ્થિતિમાં શ્રાવકના વ્રતને નિર્વિષય કહેવુ તે અનુચિત છે.

३२- तत्थ जे ते परेणं तसथावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए० ते तओ आउं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए० तेसु पच्चायंति। तेहिं समणोवासगस्स सुपच्चक्खायं भवइ। ते पाणा वि जाव अयंपि भेदे से णो णेयाउए भवइ।

૩૨– શ્રાવક દ્વારા ગ્રહણ કરેલા દેશપરિમાણથી અન્ય દેશમાં સ્થિત જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણી છે તેમને વ્રતગ્રહણ સુધી અથવા યાવત્ જીવન સુધી શ્રાવકે દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે. તે પ્રાણી આયુષ્યને છોડે છે અને શ્રાવક દ્વારા ગ્રહણ કરેલ દેશપરિમાણની અંદર ત્રસ પ્રાણીઓના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે. જેને શ્રાવકે વ્રતગ્રહણથી મૃત્યુ પર્યન્ત દંડ આપવાનો ત્યાગ કર્યો છે. તે જીવોમાં શ્રાવકનું પ્રત્યાખ્યાન ચરિતાર્થ હોય છે તે જીવ-પ્રાણી અને ત્રસ પણ કહેવાય છે. માટે શ્રાવકનું પ્રત્યાખ્યાન નિર્વિષય છે, એમ કહેવુ ઉચિત નથી

३३- तत्थ जे ते परेणं तसथावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए०, ते तओ आउं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ आरेण जे थावरा पाणा, जेहिं समणोवासगस्स अट्ठाए दंडे अणिक्खित्ते, अणट्ठाए णिक्खित्ते, तेसु पच्चायंति; जेहिं समणोवासगस्स अट्ठाए अणिक्खित्ते, अणट्ठाए णिक्खित्ते जाव ते पाणा वि जाव अयं पि भेदे से णो०।

૩૩– ત્યાં જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણી શ્રાવક દ્વારા ગ્રહણ કરાયેલ દેશપરિમાણથી અન્ય દેશવર્તી છે, જેનો શ્રાવકે વ્રતગ્રહણના સમયથી લઇ મરણ પર્યન્ત દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે તે, તે આયુષ્યને છોડી દે છે અને આયુષ્યને છોડીને ત્યાં જે સમીપવર્તી સ્થાવર પ્રાણી છે જેને શ્રાવકે દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ નથી કિન્તુ અનર્થદંડનો ત્યાગ કરેલ છે, તેમાં તે ઉત્પન્ન થાય છે. જેનો શ્રાવકે અર્થદંડનો ત્યાગ કરેલ નથી પણ અનર્થદંડનો ત્યાગ કરેલ છે. તે જીવ પ્રાણી પણ કહેવાય છે અને ત્રસ પણ કહેવાય છે, માટે શ્રાવકના વ્રતને નિર્વિષય કહેવું ન્યાયસંગત નથી.

३७- भगवं च णं उदाहु-आउसंतो उदगा! जे खलु तहाभूतस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निसम्म अप्पणो चेव सुहुमाए पडिलेहाए अणुत्तरं जोगखेमपयं लंभिए समाणे सो वि ताव तं आढाइ, परिजाणेइ, वंदइ, नमंसइ, सक्कारेइ, सम्माणेइ, जाव कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासइ ।

૩૭– ત્યારે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યું– હે આયુષ્મન્ ઉદક! જે પુરુષ તથાભૂત શ્રમણ અને માહણ પાસેથી એક પણ આર્યધાર્મિક સુવચનને સાંભળીને અને સમજીને પછી પોતાની સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર કરે છે કે તેમણે મને સર્વોત્તમ કલ્યાણનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરાવ્યો છે, તેનો આદર કરે છે. તેને પોતાનો ઉપકારી માને છે. તેમને વંદન નમસ્કાર કરે છે સત્કાર-સન્માન કરે છે. કલ્યાણસ્વરૂપ, મંગલસ્વરૂપ, દેવસ્વરૂપ, ચૈત્ય સ્વરૂપ માનીને તેની ઉપાસના કરે છે.

३८- तए णं से उदए पेढालपुत्ते भगवं गोयमं एवं वयासी-एतेसिं णं भंते! पयाणं पुव्वि अन्नाणयाए असवणयाए अबोहिए अणभिगमेणं अदिट्ठाणं असुयाणं अमुयाणं अविन्नायाणं अव्वोगडाणं अणिगूढाणं अविच्छिन्नाणं अणिसिट्ठाणं अणिवूढाणं अणुवहारियाणं एयमट्ठं णो सद्दहियं, णो पत्तियं, णो रोइयं, एतेसिं णं भंते! पदाणं एण्हिं जाणयाए सवणयाए बोहिए जाव उवहारणयाए एयमट्ठं सद्दहामि, पत्तियामि, रोएमि, एवमेव से जहेयं तुब्भे वदह ।

૩૮– ત્યાર પછી ઉદક પેઢાલપુત્રે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે કહ્યું–હે ભદંત! આ પદોને મેં પ્રથમ જાણ્યા ન હતાં, સાંભળ્યા ન હતાં, તે પદોને હું સમજ્યો ન હતો, તેમને હૃદયંગમ કર્યાં ન હતાં. તેથી તે પદો મારા માટે નહિ જોયેલા અને નહિ સાંભળેલા એવા છે. તેવા પદો મારા માટે અવિજ્ઞાત છે અને અનુપધારિત છે. (સ્મરણ કરેલ નથી). પહેલાં ગુરુના મુખારવિંદથી તેમને પ્રાપ્ત કર્યાં ન હતા. તે પદો મારા માટે અપ્રગટ, સંશયરહિત, જ્ઞાત નહિ થયેલાં, અનિર્વાહિત અને હૃદયમાં નિશ્ચય કરેલ નથી તેથી મેં તે પદોમાં શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને રુચિ કરેલ ન હતી હે પૂજ્ય! મેં તે પદો હવે જાણ્યા છે, સાંભળ્યા છે, સમજ્યા છે, યાવત્ તેમનો નિશ્ચય કર્યો છે તેથી હવે હું તેમાં શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને રુચિ કરું છું, જેમ આપ કહો છો તેમજ છે.

३९- तए णं भगव गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी–सद्दहाहि णं अज्जो! पत्तियाहि णं अज्जो! रोएहि णं अज्जो! एवमेयं जहा अम्हे वयामो । तए णं से उदए पेढालपुत्ते भगवं गोयमं एवं वयासी-इच्छामि णं भंते! तुब्भं अंतिए चाउज्जामाओ धम्माओ पंचमहव्वइय मपडिक्कमण धम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ।

૩૯–ત્યારે ભગવાન ગૌતમ સ્વામી ઉદક પેઢાલપુત્રને આ પ્રમાણે કહે છે–હે આયુષ્મન ઉદક! હે આર્ય! જે પ્રમાણે કહીએ છીએ તે પ્રમાણે શ્રદ્ધા કરો, હે આર્ય! એ પ્રમાણે જ રુચિ કરો.

ત્યાર પછી ઉદક પેઢાલપુત્રે ભગવાન ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે કહ્યુ–હે ભદંત! હું આપની પાસે ચાર યામ (મહાવ્રત)વાળો ધર્મ છોડીને પાંચ મહાવ્રત યુક્ત ધર્મનો પ્રતિક્રમણ સહિત સ્વીકાર કરીને વિચરવા ઇચ્છું છું.

३१- तत्थ जे ते आरेणं थावरा पाणा जेंहि समणोवासगस्स अट्ठाए दंडे अणिक्खित्ते, अणट्ठाए णिक्खित्ते, तओ आउं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ परेणं जे तसथावरा पाणा जेंहि समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए० तेसु पच्चायंति, तेंहि समणोवासगस्स सुपच्चक्खायं भवइ । ते पाणा वि जाव अयं पि भेदे से णो णेयाउए भवइ ।

૩૧– ત્યાં જે સમીપવર્તી ક્ષેત્રમાં સ્થાવર જીવ છે તેમને શ્રાવકે પ્રયોજનવશ દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ નથી. કિન્તુ વિના પ્રયોજન દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે, તે યથા સમયે આયુષ્યનો ત્યાગ કરે છે, આયુષ્યનો ત્યાગ કરીને ત્યાં દૂર દેશમાં જે ત્રસ–સ્થાવર પ્રાણી છે, જેનો શ્રાવકે વ્રત–ગ્રહણથી લઈ મરણપર્યન્ત દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે, તેમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે જીવોના વિષયમાં શ્રાવકના પ્રત્યાખ્યાન સુપ્રત્યાખ્યાન કહેવાય છે અને તે પ્રાણી અને ત્રસ પણ કહેવાય છે, એવી સ્થિતિમાં શ્રાવકના વ્રતને નિર્વિષય કહેવુ તે અનુચિત છે.

३२- तत्थ जे ते परेणं तसथावरा पाणा जेंहि समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए० ते तओ आउं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ आरेणं जे तसा पाणा जेंहि समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए० तेसु पच्चायंति। तेंहि समणोवासगस्स सुपच्चक्खायं भवइ। ते पाणा वि जाव अयंपि भेदे से णो णेयाउए भवइ।

૩૨– શ્રાવક દ્વારા ગ્રહણ કરેલા દેશપરિમાણથી અન્ય દેશમાં સ્થિત જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણી છે તેમને વ્રતગ્રહણ સુધી અથવા યાવત્ જીવન સુધી શ્રાવકે દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે. તે પ્રાણી આયુષ્યને છોડે છે અને શ્રાવક દ્વારા ગ્રહણ કરેલ દેશપરિમાણની અંદર ત્રસ પ્રાણીઓના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે. જેને શ્રાવકે વ્રતગ્રહણથી મૃત્યુ પર્યન્ત દંડ આપવાનો ત્યાગ કર્યો છે. તે જીવોમાં શ્રાવકનું પ્રત્યાખ્યાન ચરિતાર્થ હોય છે. તે જીવ-પ્રાણી અને ત્રસ પણ કહેવાય છે. માટે શ્રાવકનું પ્રત્યાખ્યાન નિર્વિષય છે, એમ કહેવું ઉચિત નથી.

३३- तत्थ जे ते परेणं तसथावरा पाणा जेंहि समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए०, ते तओ आउं विप्पजहंति, विप्पजहित्ता तत्थ आरेणं जे थावरा पाणा, जेंहि समणोवासगस्स अट्ठाए दंडे अणिक्खित्ते, अणट्ठाए णिक्खित्ते, तेसु पच्चायंति; जेंहि समणोवासगस्स अट्ठाए अणिक्खित्ते, अणट्ठाए णिक्खित्ते जाव ते पाणा वि जाव अयं पि भेदे से णो० ।

૩૩– ત્યાં જે ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણી શ્રાવક દ્વારા ગ્રહણ કરાયેલ દેશપરિમાણથી અન્ય દેશવર્તી છે, જેનો શ્રાવકે વ્રતગ્રહણના સમયથી લઇ મરણ પર્યન્ત દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ છે તે, તે આયુષ્યને છોડી દે છે અને આયુષ્યને છોડીને ત્યાં જે સમીપવર્તી સ્થાવર પ્રાણી છે જેને શ્રાવકે દંડ આપવાનો ત્યાગ કરેલ નથી કિન્તુ અનર્થદંડનો ત્યાગ કરેલ છે, તેમાં તે ઉત્પન્ન થાય છે. જેનો શ્રાવકે અર્થદંડનો ત્યાગ કરેલ નથી પણ અનર્થદંડનો ત્યાગ કરેલ છે. તે જીવ પ્રાણી પણ કહેવાય છે અને ત્રસ પણ કહેવાય છે, માટે શ્રાવકના વ્રતને નિર્વિષય કહેવું ન્યાયસંગત નથી.

३७- भगवं च णं उदाहु-आउसंतो उदगा ! जे खलु तहाभूतस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निसम्म अप्पणो चेव सुहुमाए पडिलेहाए अणुत्तरं जोगखेमपयं लंभिए समाणे सो वि ताव तं आढाइ, परिजाणेइ, वंदइ, नमंसइ, सक्कारेइ, सम्माणेइ, जाव कल्लाणं मंगलं देवयं चेइयं पज्जुवासइ ।

૩૭– ત્યારે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યું– હે આયુષ્મન્ ઉદક ! જે પુરુષ તથાભૂત શ્રમણ અને માહણ પાસેથી એક પણ આર્ય ધાર્મિક સુવચનને સાંભળીને અને સમજીને પછી પોતાની સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી વિચાર કરે છે કે તેમણે મને સર્વોત્તમ કલ્યાણનો માર્ગ પ્રાપ્ત કરાવ્યો છે, તેનો આદર કરે છે. તેને પોતાનો ઉપકારી માને છે. તેમને વંદન નમસ્કાર કરે છે. સત્કાર–સન્માન કરે છે. કલ્યાણસ્વરૂપ, મંગલસ્વરૂપ, દેવસ્વરૂપ, ચૈત્ય સ્વરૂપ માનીને તેની ઉપાસના કરે છે.

३८- तए णं से उदए पेढालपुत्ते भगवं गोयमं एवं वयासी-एतेसिं णं भंते ! पयाणं पुव्वि अन्नाणयाए असवणयाए अबोहिए अणभिगमेणं अदिट्ठाणं असुयाणं अमुयाणं अविन्नायाणं अव्वोगडाणं अणिगूढाणं अविच्छिन्नाणं अणिसिट्ठाणं अणिवूढाणं अणुवहारियाणं एयमट्ठं णो सद्दहियं, णो पत्तियं, णो रोइयं, एतेसि णं भंते ! पदाणं एण्हिं जाणयाए सवणयाए बोहिए जाव उवहारणयाए एयमट्ठं सद्दहामि, पत्तियामि, रोएमि, एवमेव से जहेयं तुब्भे वदह ।

૩૮– ત્યાર પછી ઉદક પેઢાલપુત્રે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે કહ્યું–હે ભદંત ! આ પદોને મેં પ્રથમ જાણ્યા ન હતાં, સાંભળ્યા ન હતાં, તે પદોને હું સમજ્યો ન હતો, તેમને હૃદયંગમ કર્યા ન હતાં. તેથી તે પદો મારા માટે નહિ જોયેલા અને નહિ સાંભળેલા એવા છે. તેવા પદો મારા માટે અવિજ્ઞાત છે અને અનુપધારિત છે. (સ્મરણ કરેલ નથી). પહેલાં ગુરુના મુખારવિંદથી તેમને પ્રાપ્ત કર્યા ન હતા. તે પદો મારા માટે અપ્રગટ, સંશયરહિત, જ્ઞાત નહિ થયેલાં, અનિર્વાહિત અને હૃદયમાં નિશ્ચય કરેલ નથી. તેથી મેં તે પદોમાં શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને રુચિ કરેલ ન હતી હે પૂજ્ય ! મેં તે પદો હવે જાણ્યા છે, સાંભળ્યા છે, સમજ્યા છે, યાવત્ તેમનો નિશ્ચય કર્યો છે. તેથી હવે હુ તેમાં શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને રુચિ કરું છું, જેમ આપ કહો છો તેમજ છે.

३९- तए णं भगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी–सद्दहाहि णं अज्जो ! पत्तियाहि णं अज्जो ! रोएहि णं अज्जो ! एवमेयं जहा अम्हे वयामो । तए णं से उदए पेढालपुत्ते भगवं गोयमं एवं वयासी-इच्छामि णं भंते ! तुब्भं अंतिए चाउज्जामाओ धम्माओ पंचमहव्वइयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए ।

૩૯–ત્યારે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામી ઉદક પેઢાલપુત્રને આ પ્રમાણે કહે છે–હે આયુષ્મન્ ઉદક ! હે આર્ય ! જે પ્રમાણે કહીએ છીએ તે પ્રમાણે શ્રદ્ધા કરો, હે આર્ય ! એ પ્રમાણે જ રુચિ કરો.

ત્યાર પછી ઉદક પેઢાલપુત્રે ભગવાન ગૌતમ સ્વામીને આ પ્રમાણે કહ્યું–હે ભદંત ! હું આપની પાસે ચાર યામ (મહાવ્રત)વાળો ધર્મ છોડીને પાંચ મહાવ્રત યુક્ત ધર્મનો પ્રતિક્રમણ સહિત સ્વીકાર કરીને વિચરવા ઇચ્છું છું

પરિશિષ્ટ

ગાથાપતિ ચોરગ્રહણ વિમોચનન્યાયનો આશય એ છે કે–કોઈ એક રાજાએ પોતાના નગરમાં આજ્ઞા આપી કે "આજે રાતે નગર બહાર કૌમુદી–ઉત્સવ ઉજવવામાં આવશે. માટે સમસ્ત નગરવાસીઓ સાંજે નગર છોડી નગર બહાર આવી જાય. જે કોઇ વ્યકિત આ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી આજે રાતે નગરમાં રહેશે તેને વધનો દંડ આપવામાં આવશે, આ આજ્ઞા સાભળી નગરવાસીઓ સૂર્યાસ્ત પહેલાં જ નગર બહાર ચાલ્યા ગયા. પરંતુ એક વૈશ્ય–વેપારીના પાચ પુત્રો પોતાના કાર્યમાં મશગૂલ હોવાથી ઉત્સવમાં જવાનું ભૂલી ગયા. રાજપુરુષોએ સૂર્યાસ્ત થતાં જ નગરના બધા દરવાજા બંધ કરી દીધા. રાત્રિનું આગમન થતાં જ વૈશ્ય–પુત્રોને કૌમુદી–ઉત્સવની અને રાજાજ્ઞાની યાદ આવી. પણ બહાર જવા માટે દરવાજા બંધ થઈ ગયા હતા. સૂર્યોદય થતાં જ રાજપુરુષોએ આ વૈશ્ય–પુત્રોને પકડી લીધા અને રાજાએ તેઓનો વધ કરવા આજ્ઞા આપી આ ભયંકર સમાચાર સાંભળી તેના પિતા ઘણો શોક કરતો પોતાના પુત્રોને મુકત કરાવવા રાજા પાસે જઈ ઘણો અનુનય વિનય કરવા લાગ્યો. પણ રાજાએ તેની એક પણ વાત ન સાંભળી. ત્યારે વૈશ્યે કહ્યુ કે "રાજન! જો તમે મારા પાંચ પુત્રોને વધ–શિક્ષામાંથી મુકત કરવા ઇચ્છતા નહો તો ચારને મુકત કરો". આમ કહેવા પર પણ રાજા રાજી ન થયો. તેથી તેણે ત્રણ પુત્રોને છોડવાની અને પશ્ચાત્ બે પુત્રોને છોડવાની પ્રાર્થના કરી. જ્યારે રાજાએ બે પુત્રોને છોડવા માટે પણ ખુશી ન બતાવી ત્યારે તેને એક પુત્રને છોડવા પ્રાર્થના કરી. નસીબ જોગે રાજાએ તેની આ વાત સાંભળી અને કુળની રક્ષા માટે તેના એક પુત્રને મુકત કર્યો. આજ તે ન્યાયનું સ્વરૂપ છે. એનો તાત્પર્ય એ છે કે જેમ તે વૃદ્ધ વૈશ્ય પોતાના પાંચે પુત્રોને રાજદંડથી મુકત કરાવવા ઇચ્છતો હતો પણ તેનો તે મનોરથ પૂર્ણ ન થતાં એક પુત્રને છોડાવી સંતોષ પામ્યો. તેમ સાધુ બધા પ્રાણીઓના દંડનો ત્યાગ કરાવવા ઇચ્છે છે. તેઓ ઇચ્છતા નથી કે એક પણ મનુષ્ય કોઇ પ્રાણીની ઘાત કરે. પરંતુ જ્યારે તે મનુષ્ય બધા પ્રાણીઓની હિંસાનો ત્યાગ કરવા ન ઇચ્છે ત્યારે સાધુ તેને જેટલો બની શકે તેટલો ત્યાગ કરવા અનુરોધ કરે છે. માટે ત્રસ પ્રાણીઓની ઘાતનો ત્યાગ કરાવનાર સાધુ સ્થાવર પ્રાણીની ઘાતના સમર્થક ન હોય. તે બતાવવા માટે અહીં ગાથાપતિ અને ચોરનો દૃષ્ટાંત આપ્યું છે.

